

Justīcijas pieejamība uzņēmumiem un integrējoša izaugsme Latvijā

*ESAO jeb OECD Pētījums “Tiesiskums komercdarbībai un iekļaujošai izaugsmei
Latvijā”, ir daļa no tieslietu sistēmas izvērtējuma, kas organizēts
Tiesu administrācijas projekta „Justīcija attīstībai”
(Nr.3.4.1.0/16/I/001) ietvaros un finansēts no Eiropas Sociālā fonda līdzekļiem.*

Court Administration of the Republic of Latvia

NATIONAL
DEVELOPMENT
PLAN 2020

EUROPEAN UNION
European Social
Fund

INVESTING IN YOUR FUTURE

BETTER POLICIES FOR BETTER LIVES

Tāpat kā daudzas ESAO valstis, Latvija izmanto inovatīvu, uz lietotāju koncentrētu pieeju juridisko un tieslietu pakalpojumu pilnveidošanai, nostiprinot tieslietu nozari un tiesībaizsardzības iestādes. Šajā ziņojumā apskatīts komercdarbības, tiesiskais un regulatīvais regulējums Latvijā, uzsverot tā ietekmi uz uzņēmumiem un tā piemērotību dažādiem komercdarbības veidiem. Tajā analizētas uzņēmumu juridiskās un tiesiskās vajadzības un izvērtēta publisko pakalpojumu pieejamība un reaģēšana uzņēmējdarbībā, tostarp strīdu risināšanas mehānismi. Visbeidzot, ziņojumā sniegti ieteikumi, kā palīdzēt Latvijai labāk pielāgot tieslietu pakalpojumus uzņēmējdarbībai un tādējādi atbalstīt vairāk iekļaujošu izaugsmi.

Iepazīstieties ar šo publikāciju <http://dx.doi.org/10.1787/9789264303416-en>.

Šis darbs ir publicēts *OECD iLibrary*, kurā apkopotas visas ESAO grāmatas, periodika un statistikas datu bāzes. Lai iegūtu papildinformāciju, apmeklējiet vietni www.oecd-ilibrary.org.

Par šī darba publicēšanu ir atbildīgs ESAO ģenerālsēkretārs. Šeit izmantotie atzinumi un argumenti ne vienmēr atspoguļo ESAO dalībvalstu oficiālos viedokļus.

Šis dokuments, kā arī jebkuri šeit iekļautie dati un jebkuras šeit iekļautās kartes neskar nevienas teritorijas statusu vai suverenitāti, starptautisko robežu un ierobežojumu noteikšanu un nevienas teritorijas, pilsētas vai rajona nosaukumu.

Lūdzu, citējiet šo publikāciju kā:

ESAO (2018. gads), Justīcijas pieejamība uzņēmumiem un integrējoša izaugsme Latvijā, OECD Publishing, Parīze. <https://doi.org/10.1787/9789264303416-en>

Statistikas datus par Izraēlu sniegušas attiecīgās Izraēlas iestādes, kuras ir par tiem atbildīgas. Šādu datu izmantošana ESAO neskar Golānas augstienes, Austrumjeruzalemes un Izraēlas apmetņu Rietumkrastā statusu saskaņā ar starptautisko tiesību noteikumiem.

Fototitri: Vāks © Alekss Tihonovs/Shutterstock.com.

Labojumus ESAO publikācijās var atrast tiešsaistē:
www.oecd.org/about/publishing/corrigenda.htm. © ESAO 2018. gads

Jūs varat kopēt, lejupielādēt vai izdrukāt ESAO saturu savai lietošanai, kā arī iekļaut fragmentus no ESAO publikācijām, datu bāzēm un multivides produktiem paši savos dokumentos, prezentācijās, emuāros, tīmekļa vietnēs un mācību materiālos, ja piemēroti tiek sniegta informācija par avotu un autortiesību īpašnieku(-iem). Visiem publiskā vai komerciālā lietojuma un tulkošanas tiesību pieprasījumiem ir jābūt iesniegtiem rights@oecd.org. Pieprasījumi saņemt atļaujas šī materiāla fotokopiju daļām publiskai vai komerciālai lietošanai ir jāadresē tieši *Copyright Clearance Center (CCC)* info@copyright.com vai *Centre francais d'exploitation du droit de copie (CFC)* contact@cfcopies.com.

Priekšvārds

Kā vienā no Eiropas visstraujāk augošajām tautsaimniecībām Latvijā tiek atzīts efektīvu juridisko un tiesisko pakalpojumu sniegšanas nozīmīgums iedzīvotājiem un uzņēmumiem, lai veicinātu integrējošu izaugsmi.

Neskatoties uz būtiskajām sociālekonomiskajām problēmām, ar kurām valsts saskārās 2008.–2010. gadā ekonomikas lejupslīdes laikā, Latvija ievērojami progresēja tieslietu nozarē, īstenojot juridiskās un strukturālās reformas, kas rada uzņēmējdarbības veikšanu veicinošu klimatu un uzticību valsts pārvaldes iestādēm. Valsts pievienojas tendencei ESAO valstīs izmantot plašāku stratēģiju, lai stiprinātu justīcijas sistēmu un valsts pārvaldes pakalpojumus, kuru pamatā ir lietotāju vajadzības, tādējādi veicinot ekonomikas attīstību un labklājību. Šī tendence ir saistīta ar uzņēmējdarbībai draudzīgākām pārvaldes iestādēm un mazākiem administratīvajiem aprūtinājumiem. Īstenojot administratīvo modernizāciju un vienkāršošanu, Latvija koncentrējas uz to, ka infrastruktūra reaģē uz uzņēmējdarbības vajadzībām, izmantojot efektīvākus un pieejamākus valsts pārvaldes pakalpojumus un strīdu izšķiršanas mehānismus.

Atbalsts šiem centieniem būs izšķirošs, lai sasniegtu Latvijas mērķus attiecībā uz ilgtspējīgu attīstību un tautsaimniecības izaugsmi.

Pēdējo divdesmit gadu laikā, cenšoties nostiprināt tiesiskumu un ekonomiskās attīstības institucionālos pamatus, gan politikas veidotāji, gan pētnieki ir vienādi pievērsuši lielu uzmanību tieslietu nozares darbībai. Patiesi efektīva tiesu iestāžu pieejamība arvien vairāk tiek uzskatīta par galveno nosacījumu pozitīvas uzņēmējdarbības un ieguldījumu klimata radīšanai, kā arī pamatots līdzeklis nevienlīdzības novēršanai. Šajā kontekstā ESAO darbs pie juridisko un tiesu iestāžu pakalpojumu pieejamības atbalsta atsaucīgu tiesu iestāžu un juridisko pakalpojumu plānošanu un sniegšanu dalībvalstīs un partneru valstīs. Šis darbs palīdz valstīm arī izpildīt savas saistības saskaņā ar Ilgtspējīgas attīstības programmu 2030. gadam un īstenot Integrējošas izaugsmes programmu.

Šajā ziņojumā izceltas ne tikai Latvijas tieslietu sistēmas daudzējādās stiprās puses, tās juridiskā un regulatīvā struktūra komercdarbībai un pakalpojumu sniegšana uzņēmējdarbībai, bet arī ar tām saistītās problēmas. Tajā sniegti ieteikumi, lai palīdzētu valstij realizēt savas ambīcijas.

Šajā ziņojumā arī apliecināta Tieslietu ministrijas ieteicamā konsultāciju kultūra. Konsultāciju laikā ieinteresētās personas pauda gandarījumu par Latvijas valsts iestāžu atvērtību to ieinteresētības ievērošanai. Šeit izklāstītais novērtējums un ieteikumi pamatots ar visaptverošu pārskatu, ko veicis ESAO sekretariāts Latvijas iestāšanās procesa ietvaros 2014. gadā, kā arī aktuālo informāciju, kas apkopota faktu noskaidrošanas misijās 2017. gada jūnijā un oktobrī. Turklāt 2017. gadā tika veikta tiešsaistes aptauja starp uzņēmumiem, kuri darbojas Latvijā. Nobeiguma apspriede ar ieinteresētajām personām notika 2018. gada martā, lai apstiprinātu šī ziņojuma provizoriskos secinājumus.

Mēs ceram turpināt atbalstīt Latviju šajā ceļā un attīstīt patiesi pieejamu un efektīvu justīcijas sistēmu Latvijas pilsoņiem un uzņēmumiem.

Marcos Bonturi
Direktors
ESAO Publiskās pārvaldības direkcija

Pateicības

ESAO vēlas izteikt sirsnīgu pateicību par Latvijas Republikas Tiesu administrācijas dāsno atbalstu.

Šis ziņojums ir daļa no ESAO darba attiecībā uz ESAO Publiskās pārvaldes direkcijas vienlīdzīgu justīcijas pieejamību *Marcos Bonturi* vadībā. Šo darbu un ziņojuma izstrādi vadīja ESAO Publiskās pārvaldes direkcijas Dzimumu un integrācijas pārvaldes nodaļas vadītāja *Tatyana Teplova*, pēc Pārvaldes pārskatu un partnerības nodaļas vadītāja *Martin Forst*, Regulējošās politikas nodaļas vecākā politiskā analītiķa *Daniel Trnka* un nodaļas vadītāja *Nick Malyshev* norādījumiem. Šī ziņojuma galvenie autori ir ESAO Publiskās pārvaldes direkcijas politikas analītiķi *Chloe Lelievre* un *Martyna Wanat*, Kembridžas universitātes Ņūnhemas koledžas Studiju direktors, LLM direktora vietnieks, Uzņēmumu un komerciesību centra direktora vietnieks Tiesību zinātņu fakultātes augstskolas pasniedzējs *Felix Steffek*; Normatīvo reformu eksperti un direktori *Lorenzo Allio* un *Delia Rodrigo*, *allio|rodrigoconsulting*.

Būtiski svarīgu ieguldījumu sniedza *Daniel Blume* no ESAO Finanšu un korporatīvo lietu direkcijas.

Ziņojums tika salīdzinoši pārskatīts un ieguva no turpmākajiem Igaunijas, reģistru un informācijas sistēmu centra - RIK Uzņēmumu reģistra nodaļas vadītāja un Klientu un starptautisko attiecību nodaļas vadītāja *Tambet Artma* un *Kätlin Kattai*; Ķelnes Augstākās apgabaltiesas (Vācija) tiesneses *Bettina Meincke*, un *Outer Temple Chambers* (Apvienotā Karaliste) advokāta *Farhaz Khan* sniegtajām atsauksmēm.

Ziņojumu sastādīt palīdzēja arī Barselonas (Spānija) advokāts *David Fauquie*.

Īpaša atzinība pienākas valdības ieinteresētajām personām, tostarp Tieslietu ministrijas valsts sekretāra vietniecei Lilai Medinai, Edvīnam Balševicam, Annai Skrjabinai un Laumai Legzdiņai no Tiesu administrācijas, Baibai Lielkalnei no Tieslietu ministrijas, Gunai Paiderei no Uzņēmumu reģistra, Valsts zemes dienestam, zemesgrāmatu iestādēm, Patentu valdei, Ekonomikas ministrijai un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai.

Šis ziņojums ir daudzu uzņēmumu un citu ieinteresēto personu devuma rezultāts, kuri piedalījās aptaujā un intervijās. Vispārējo pētījumu par uzņēmējdarbības tiesu iestāžu pakalpojumu pieejamību izplatīja Tiesu administrācija un veicināja dažādas valdības un uzņēmumu, tostarp Ekonomikas ministrijas, Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras (LIAA), Uzņēmumu reģistra, Patentu valdes; Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras un Darba devēju konfederācijas, Latvijas Komerčbanku asociācijas, Ārvalstu investoru padomes Latvijā (FICIL), Latvijas jaunuzņēmumu asociācijas, Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociācijas (LIKTA), Sertificētu mediatoru padomes un citas tīmekļa vietnes. Intervijas ar uzņēmējdarbības ieinteresētajām personām divās faktu vākšanas misijās (2017. gada jūlijā un

oktobrī), no Latvijas saņemtā informācija un dokumentu pētījums arī veicināja šā ziņojuma secinājumu izstrādāšanu.

Sirsnīga pateicība pienākas *Jean-Jacques Hible, Paul Frissard, Dana Ghandour* un *Margaux Mery* par to atbalsta pētījumiem un devumu.

Redakcionālo un loģistikas palīdzību sniedza *Benjamin Jouannes, Charlotte Dubald, Amelia Godber, Roxana Glavanov, Julie Harris* un *Andrew Esson*.

Satura rādītājs

Kopsavilkums	11
Novērtējums un ieteikumi.....	13
Mūsdienīga pieeja Komerclikumam.....	13
Formālas prasības uzņēmējdarbības veikšanai tehnoloģiju laikmetā	13
Reformu ātrums un tiesiskuma pieejamība.....	13
Uzņēmējdarbībai draudzīgas pārvaldības veidošana.....	14
Valsts pārvaldes un strīdu izšķiršanas pakalpojumu koncentrēšana uz uzņēmējdarbības vajadzībām.....	14
Administratīvā sloga samazināšanas stratēģija.....	14
Valsts pārvaldes pakalpojumu nepārtraukta telpa uzņēmējiem.....	14
Ar uzņēmējdarbību saistīti pakalpojumi Tieslietu ministrijas pārziņā.....	15
Strīdu izšķiršanas pakalpojumu pakalpojumu nepārtraukta telpa.....	15
1. nodaļa. Pārskats par Latvijas tiesisko sistēmu un pārvaldību.....	21
Pārvaldības konteksts	22
Sociāli ekonomiskais konteksts stabilam uzņēmējdarbības un investīciju klimatam.....	23
Tiesību akti un justīcijas pieejamība uzņēmējdarbības veikšanai un integrējošas izaugsmes nodrošināšanai.....	28
Uzņēmumu juridisko vajadzību risināšana: izaugsmes virzītājspēks.....	29
Lietotāju perspektīvu līdzsvarošana ar sabiedrības interesēm.....	29
Šā ziņojuma mērķi un struktūra.....	30
Piezīmes.....	31
Atsauces.....	31
2. nodaļa. Reaģēšana uz uzņēmumu vajadzībām: uzņēmējdarbību sekmējoša tīkla veicināšana Latvijā.....	33
Juridiskais un normatīvais regulējums uzņēmējdarbības veikšanai Latvijā.....	34
Uzņēmējdarbības attīstības administratīvā vienkāršošana.....	44
Uz pierādījumiem balstīts regulatīvais process.....	51
Digitālā programma un e-pārvaldes stratēģija.....	52
Virzībā uz vienkāršotu, uzņēmējdarbībai draudzīgāku pārvaldi: pārvaldības ietekme uz Latviju	53
Piezīmes.....	55
Atsauces.....	56
3. nodaļa. Pakalpojumu infrastruktūras koncentrēšana uz uzņēmumu vajadzībām Latvijā: valsts pārvaldes pakalpojumu nepārtraukta telpa attiecībā uz uzņēmumiem.....	59
Uz lietotāju orientētas visaptverošas pieejas virziens.....	60
Daudzlīmeņu pieeja uzņēmējdarbības vajadzību izpratnei.....	61
Valsts pārvaldes pakalpojumu darba vide uzņēmumiem.....	62
Virzība uz priekšu: Ieguldījumi arvien efektīvākās saimnieciskās darbības procedūrās.....	69
Ar uzņēmējdarbību saistīti pakalpojumi Tieslietu ministrijas padotībā.....	71
Strīdu izšķiršanas pakalpojumu nepārtraukta telpa.....	87
Piezīmes.....	121

Atsauces.....	123
4. nodaļa. Uzņēmējdarbības uzsākšanas administratīvo izmaksu novērtēšana Latvijā.....	128
Galvenā uzmanība: administratīvā sloga samazināšana uzņēmuma reģistrācijai.....	130
Kvantitatīvās noteikšanas rezultāti: iespējamie izmaksu ietaupījumi uzņēmumiem.....	139
3.A pielikums.	
Metodoloģija.....	141
Piezīmes.....	145
A pielikums. Dibināšanas un darbības izmaksu samazināšana un mūsdienīgu uzņēmējdarbības un finansēšanas veidu veicināšana Latvijā.....	146
Tabulas	
3.1. tabula. Komercreģistru finansēšanas modeļi ESAO 27 valstīs un jurisdikcijās.....	73
3.2. tabula. Sertificēto mediatoru un komerclietu skaits Latvijā.....	116
4.1. tabula. Darbības, vajadzīgais laiks un saistītās maksas individuālā komersanta reģistrēšanai Uzņēmumu reģistrā.....	131
4.2. tabula. Darbības, nepieciešamais laiks un ar to saistītās maksas sabiedrības ar ierobežotu atbildību ar samazinātu kapitālu reģistrēšanai Uzņēmumu reģistrā.....	133
4.3. tabula. Administratīvās darbības un izmaksas sabiedrību reģistrācijai, izmantojot apvienošanas iegādājoties ¹	136
Attēli	
1.1. attēls. Uzticība valsts valdībai 2016. gadā un tās izmaiņas kopš 2017. gada.....	22
1.2. attēls. Iedzīvotāju apmierinātība un uzticība valsts pārvaldes pakalpojumiem, 2016. gads.....	23
1.3. attēls. Ekonomikas izaugsme Latvijā, 2010.-2017. gads.....	24
1.4. attēls. Uzņēmējdarbības uzsākšana Latvijā un salīdzināmās tautsaimniecībās.....	25
1.5. attēls. Labklājība Latvijā.....	28
2.1. attēls. Šķēršļi, kas kavē uzņēmējdarbību Latvijā, 2001.-2016. gads.....	41
3.1. attēls. Tieslietu ministrijas padotībā esošās institūcijas Latvijā.....	61
3.2. attēls. Uzņēmuma juridiskās vajadzības: pētīto uzņēmumu veidi un skaits.....	62
3.3. attēls. Igaunijas X-ceļa projekts drošai un decentralizētai datu apmaiņai.....	69
3.4. attēls. Reģistrēto uzņēmumu veidi Latvijā.....	74
3.5. attēls. Galvenie šķēršļi Uzņēmumu reģistra pakalpojumu pieejamībai.....	75
3.6. attēls. Galvenās iespējas Uzņēmumu reģistra pakalpojumu uzlabošanai.....	76
3.7. attēls. Galvenie šķēršļi zemesgrāmatu nodaļu pakalpojumu pieejamībā.....	82
3.8. attēls. Zemesgrāmatu pakalpojumu uzlabošanas galvenās iespējas.....	83
3.9. attēls. Juridisko un tiesu iestāžu pakalpojumu nepārtraukta telpa.....	87
3.10. attēls. Kopējie pakalpojumu sniegšanas kritēriji.....	88
3.11. attēls. Problēmu veidi, ar kurām saskaras uzņēmumi Latvijā pēdējo 24 mēnešu laikā.....	90
3.12. attēls. Būtiskākās juridiskās problēmas piecās lielākajās pētītajās uzņēmējdarbības nozarēs Latvijā.....	91
3.13. attēls. Uzņēmumu būtiskāko juridisko problēmu negatīva ietekme Latvijā pēdējo 24 mēnešu laikā.....	92
3.14. attēls. Strīdu novēršanas un noregulējuma procesa ietvars.....	93
3.15. attēls. Sistēma strīdu samazināšanai līdz minimumam.....	94
3.16. attēls. Kā Latvijas uzņēmumi risina savas juridiskās problēmas.....	95
3.17. attēls. Kā Latvijas uzņēmumi risina savas juridiskās problēmas.....	96
3.18. attēls. Būtiskākie šķēršļi, ar kuriem saskaras Latvijas uzņēmumi, risinot juridiskās problēmas.....	97
3.19. attēls. Galvenās iespējas strīdu izšķiršanas sistēmas uzlabošanai Latvijā.....	98

3.20. attēls. Lietu proporcija Uzņēmumu reģistra, Patenta valdes un Zemes dienesta lēmumu pārsūdzēšanai salīdzinājumā ar kopējo administratīvo lietu skaitu 2016. gadā.....	111
3.21. attēls. “Mediācijas ainava”.....	114
4.1. attēls. Individuālā komersanta administratīvās darbības un reģistrācijas izmaksas.....	131
4.2. attēls. Administratīvās darbības un izmaksas sabiedrības ar ierobežotu atbildību ar samazinātu kapitālu reģistrācijai.....	134
4.3. attēls. Uzņēmējdarbības reorganizācijas administratīvās darbības un izmaksas, apvienojoties.....	137
4.4. attēls. Uzņēmējdarbības reorganizācijas administratīvās darbības un izmaksas, apvienojoties iegādājoties.....	138

Bloki

1.1. bloks. Latvijas uzņēmējdarbības vide: starptautisks etalons.....	25
1.2. bloks. Mikroindekss un Ilgtspējas indekss.....	26
2.1. bloks. Institucionālā atbildība par komercdarbības un normatīvo politiku Latvijā.....	36
2.2. bloks. Reglamentējošā kompleksa sakārtošana.....	39
2.3. bloks. Konsultāciju mehānismi dažās ESAO valstīs.....	39
2.4. bloks. Informācijas sniegšana uzņēmējdarbībai saskaņā ar dzīves cikla notikumiem.....	42
2.5. bloks. Latvijas Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas Pasākumu plāns 2017. gadam: Galvenie mērķi.....	46
2.6. bloks. “Nulles birokrātijas” mērķis Valsts pārvaldes reformu plāna projektā 2020. gadam....	48
2.7. bloks. “Konsultē vispirms” Latvijā: Laba prakse uzņēmējdarbības veikšanas vienkāršošanai.....	50
3.1. bloks. Austrijas uzņēmējdarbības pakalpojumu portāls.....	63
3.2. bloks. Igaunijas e-rezidentūras modelis.....	66
3.3. bloks. Uzņēmuma reģistrācijas process ESAO valstīs.....	72
3.4. bloks. Reģistra iztīrīšana: Apvienotās Karalistes prakse.....	79
3.5. bloks. Eiropas Preču zīmju un dizainparaugu tīkls.....	85
3.6. bloks. Ierakstiet nosaukumu šeit.....	89
3.7. bloks. Tiesvedības ilgums, izmaksas un sarežģītība ESAO valstīs.....	99
3.8. bloks. Latvijas darbību kopums labākai līgumu izpildei (izraksts).....	102
3.9. bloks. Igaunijas tiesu vienotā datorizētā sistēma.....	103
3.10. bloks. Saziņa ar pusēm: indikatori sistēmas un komunikācijas kvalitātes izvērtēšanai.....	104
3.11. bloks. Specializētās struktūras un palātas izvēlētajās ESAO valstīs.....	106
3.12. bloks. Specializētu tiesu iestāžu izveidošanas priekšrocības un riski.....	107
3.13. bloks. Administratīvā apstrīdēšana, patentu tiesvedība un izpilde Latvijā.....	109
3.14. bloks. Patentpilnvaroto oficiālais reģistrs ESAO valstīs.....	110
3.15. bloks. Tirdzniecības alternatīvo strīdu izšķiršanas mehānismu piemēri ESAO valstīs.....	112
3.16. bloks. Tiešsaistes strīdu izšķiršanas pakalpojumi Latvijā.....	113
3.17. bloks. Turpinās centieni popularizēt mediācijas pakalpojumus Latvijā.....	115
3.18. bloks. Pašreizējie un iespējamie stimulēšanas modeļi Latvijā.....	115
3.19. bloks. Sertificētu mediatoru viedokļi.....	117
3.20. bloks. Virzienā uz kompleksu ADR Latvijai.....	118
3.21. bloks. Uzticības virzītājspēki patērētāju strīdu ombudu shēmās: Vācijas, Francijas un Apvienotās Karalistes viedokļi.....	120
4.1. bloks. Izvēlētais formalitātes ESAO izmaksu novērtēšanā.....	129

Kopsavilkums

2016. gada jūlijā Latvija kļuva par ESAO 35. dalībvalsti. Tai ir viena no visātrāk augošajām tautsaimniecībām Eiropā, kas piedāvā pievilcīgu uzņēmējdarbības vidi. Lai gan iedzīvotāju apmierinātība ar valsts pārvaldes pakalpojumiem Latvijā pašlaik ir zemāka par ESAO vidējo, uzticība izpildvaras un tieslietu iestāžu pakalpojumiem ir palielinājusies ar lielāku ātrumu, salīdzinot ar ESAO vidējo līmeni. Tas dod stimulu ņemt vērā un atspoguļot iespējas papildus stiprināt tiesu iestāžu pieejamību tā, lai veicinātu integrējošu izaugsmi un pozitīvu uzņēmējdarbības klimatu.

Stabila komercietisību un regulējošā sistēma un labi funkcionējoši valsts pārvaldes pakalpojumi ir svarīgi ekonomikas izaugsmes un sociālās labklājības veicinātāji. Komerctiesību akti un tiesu iestādes atbalsta līgumus un to izpildi, samazina darījumu izmaksas un veicina ieguldījumus un tirdzniecību. Efektīva justīcijas pieejamība uzņēmumiem veicina arī labu pārvaldību, tiesisko noteiktību un paredzamību. Tas savukārt veicina uzņēmējdarbības attīstību, starptautiski pievilcīgu ieguldījumu klimatu un privātā sektora izaugsmi.

Tāpat kā daudzas ESAO dalībvalstis, Latvija attīsta uz lietotāju koncentrētu pieeju juridisko un tiesu iestāžu pakalpojumu sniegšanai uzņēmējiem. Dažāda veida uzņēmumu intereses kalpo kā pamatprincips tiesisko un regulējošo sistēmu, kā arī saistīto procedūru novērtēšanai. Šajā ziņojumā aplūkota virkne uzņēmumu veidu un lieluma, indivīdu un konkrētu grupu perspektīva.

Vispārējam institucionālajam un tiesiskajam regulējumam ir izšķiroša nozīme atbalstošas uzņēmējdarbības vides izveidošanā. Šā plašākā konteksta ietvaros Latvijai pašlaik ir izdalāmi šādi pieci jautājumi: 1) moderna pieeja komercietisībām; 2) formālas prasības uzņēmējdarbības veikšanai tehnoloģiju laikmetā; 3) reformas ātrums un tiesību pieejamība; 4) administratīvā sloga samazināšanas stratēģijas; 5) pārvaldības ietekme attiecībā uz uzņēmējdarbībai draudzīgām institūcijām.

Šie pieci jautājumi ir sīkāk izpētīti Novērtējumā un ieteikumos.

Novērtējums un ieteikumi

Mūsdienīga pieeja Komerclikumam

Latvijas “Komerclikums” ir pamats uzņēmumu izveidošanai, vadīšanai un slēgšanai. Ieinteresētās personas no uzņēmumiem, ar kurām notika konsultācijas attiecībā uz šo ziņojumu, izteica vispārēju apmierinātību ar minētā likuma noteikumiem un tā īstenošanu. Ieinteresētās personas kopumā apmierina arī attiecīgo valsts iestāžu, proti, Uzņēmumu reģistra, Valsts zemes dienesta un zemesgrāmatu iestāžu un Patentu valdes sniegtie pakalpojumi. Tomēr tika konstatēti divi uzlabojami jautājumi. Pirmkārt, tika uzskatīts, ka tiesa un valsts dienesti šād un tad izmanto nevajadzīgi stingru pieeju, piemērojot Komerclikumu. Piemēram, ja jautājums nav reglamentēts Komerclikumā, tad valsts iestādes bieži pieņem, ka tas ir aizliegts, nevis nodrošina līgumslēdzējiem līgumu slēgšanas brīvību. Otrkārt, uzņēmēji konstatēja vajadzību pielāgot Komerclikumu mūsdienīgiem uzņēmējdarbības un finanšu veidiem, piemēram, jaunizveidotiem uzņēmumiem un kolektīvajai finansēšanai.

Formālas prasības uzņēmējdarbības veikšanai tehnoloģiju laikmetā

Latvijas Digitālā programma un e-pārvaldes stratēģija ir spēcīgi administratīvās vienkāršošanas dzinējspēki. Lai gan ir nozīmīgas iniciatīvas informācijas un komunikācijas tehnoloģiju attīstīšanas un iekļaušanas turpināšanai valsts pārvaldē, daudzas e-pārvaldes iniciatīvas vada dažādi dalībnieki, kuru mērķauditorija ir dažādas ieinteresētās personas, un bieži vien šķiet, ka tās nav savstarpēji saistītas.

Daudzas ieinteresētās personas ieteica samazināt formālās prasības to mijiedarbībā ar Uzņēmumu reģistru. It īpaši tās ierosināja samazināt vai pat atcelt daudzas prasības dokumentu iesniegšanai notariāli apliecinātā formā. Citas ieinteresētās personas tā vietā ieteica modernizēt šādas prasības. Ņemot vērā notikumus citās ESAO valstīs, formālo prasību samazināšana un elektronisko risinājumu ieviešana var palīdzēt izmaksu samazināšanā un ieguvumu radīšanā uzņēmējdarbībai.

Reformu ātrums un tiesiskuma pieejamība

Tāpat kā citās valstīs, Latvija saskaras ar izaicinājumu savlaicīgi reaģēt uz reformu vajadzībām līdzsvarot ar vajadzībām pēc tiesiskās noteiktības un paredzamības. Uzņēmēji, valsts dienesti un tiesa, šķiet, piekrīt, ka Latvijas tiesiskā sistēma attīstās pareizajā virzienā. Tajā pašā laikā tiem visiem ir grūti izsekot drudzainajam tiesisko reformu ritmam. Empīriskā pētījumā 2016. gadā tika konstatēts, ka lielākais šķērslis uzņēmējdarbības izaugsmei bija “biežas izmaiņas normatīvajos aktos” (to identificēja 66 % dalībnieku). Līdzīgi ieinteresētās personas uzskatīja, ka Komerclikums un procesuālie noteikumi ne vienmēr ir pieejami. Ārvalstu investori konstatē, ka Latvijas tiesību akti un dažas attiecīgās tīmekļa vietnes nav konsekventi pieejamas atjauninātā angļu valodas versijā.

Uzņēmējdarbībai draudzīgas pārvaldības veidošana

Latvija ir sekmīgi pāvirzījusies ceļā uz tādas organizatoriskās un procesuālās pārvaldības izveidošanu, ko veicina uzņēmējdarbībai draudzīgas valsts iestādes, tostarp cenšoties līdzināties pasaules vadošajiem komercdarbības veicināšanas un uzņēmējdarbības stimulēšanas darba veicējiem. Reformatoriem valsts pārvaldē ir augsts ieinteresēto personu uzticamības un uzticēšanās līmenis. Tomēr šobrīd nav dokumenta, kurā būtu izklāstīts valdības mēroga redzējums par integrētu justīcijas pieejamību un integrējošo izaugsmi reglamentējošā politikā. Šķiet, ka neformālas vienošanās starp ministrijām aizstāj formālāku saskaņošanu.

Viens no redzamākajiem un veiksmīgākajiem valdības programmas pasākumiem valsts pārvaldes padarīšanai par lietotājam draudzīgāku ir projekts “Konsultē vispirms”. Šajā projektā, pamatojoties ar nepārprotamiem ESAO norādījumiem, pirms sankciju piemērošanas uzņēmumi tiek konsultēti. Tiesību normas, kas tiek uzskatītas par būtiskām, tomēr var realizēt bez iepriekšējas konsultēšanas.

Valsts pārvaldes un strīdu izšķiršanas pakalpojumu koncentrēšana uz uzņēmējdarbības vajadzībām

Darbības gaitā mazie, vidējie un lielie uzņēmumi dažādos veidos izmanto dažādu valsts pārvaldes dienestu pakalpojumus. Tie reģistrē savu izveidošanu un darbību, piesakās atļaujām, iesniedz atskaites un nodokļu dokumentāciju, mēģina atrisināt strīdus un tā tālāk. Mazajiem un vidējiem uzņēmumiem dažkārt trūkst iespēju un resursu šādām darbībām. ESAO Iedzīvotāju pakalpojumu struktūrā uzsvērts, ka sabiedrisko pakalpojumu, tiesu un alternatīvo strīdu izšķiršanas mehānismiem būtu jāatspoguļo lietotāju - gan uzņēmumu, gan iedzīvotāju - intereses un vajadzības. Rezultātā Latvijā tika veikta aptauja, lai noteiktu uzņēmumu vajadzības un pieredzi Tieslietu ministrijas atbildībā esošo pakalpojumu pieejamībā.

Administratīvā sloga samazināšanas stratēģija

Latvija pastāvīgi strādā, lai vienkāršotu likumā noteikto un administratīvo regulējumu. Ieinteresētās personas un valsts institūcijas iesaistās ilgstošā dialogā, lai identificētu pilnveidošanas pasākumus. Gan privātā sektora, gan valsts institūciju pārstāvji novērtē šo pieeju. Neskatoties uz daudziem notiekošajiem centieniem, Latvija vēl nav īstenojusi lielāku programmu esošo iestāžu un noteikumu normatīvā un administratīvā sloga izvērtēšanai, piemēram, piemērojot tādas kvantitatīvās metodes kā Standarta izmaksu modelis. Vienkāršošanas programmu pamatā ir kvalitatīvi novērtējumi un uztveres aptaujas. Šajā ziņojumā, piemēram, ir piemērots Standarta izmaksu modelis trijām komercprocedūrām: individuālā komersanta reģistrēšana, sabiedrības ar ierobežotu atbildību reģistrēšana un uzņēmuma reorganizācija, veicot apvienošanas iegādājoties.

Valsts pārvaldes pakalpojumu nepārtraukta telpa uzņēmumiem

“Vienas pieturas aģentūra” ir pakalpojumi, kas tiek komplektēti vienā centrālā piekļuves punktā. Tie ir atzīti visā ESAO kā efektīvi un visaptveroši piekļuves punkti valsts pārvaldei. Tomēr vienas pieturas aģentūras bieži vien ir problemātiski ieviest praksē. Latvijā Valsts reģionālās attīstības aģentūras pārvaldītais Valsts pārvaldes pakalpojumu portāls (www.latvija.lv) nodrošina arvien lielāka e-pakalpojumu skaita pieejamību. Turklāt Ekonomikas ministrija uzsāka iniciatīvu vienas pieturas aģentūras tīmekļa vietnes izveidošanai uzņēmumiem. Ieinteresētās personas ir minējušas valsts pārvaldes iestāžu nesaskaņotus un daudzkārtējus informācijas pieprasījumus,

kas var novest pie nesakarīgiem lēmumiem un neprognozējamības.

E-pakalpojumu sniegšana ir nepieciešama, lai racionalizētu administratīvās procedūras attiecībā uz uzņēmumiem. Informācijas tehnoloģija tiek izmantota gan lietotājiem paredzētajā pirmsprocesā, gan pēcprocesā, kas attiecas uz datu pārvaldību un lēmumu pieņemšanu. Latvijas valdība aktīvi iesaistās datu aprites nodrošināšanā starp valsts iestādēm, kā arī e-pakalpojumu sniegšanā galalietotājiem. Šķiet, ka šis process atrodas pārejas posmā. Tika pieņemti svarīgi lēmumi, bet ir nepieciešams veikt papildu būtiskus pasākumus. Fizisko personu un uzņēmumu elektroniskā identifikācija joprojām ir sadrumstalota un nav viegli pieejama. Ieinteresētās personas ziņoja par zināmu progresu, tomēr atzīmēja, ka tās nevar pilnībā piekļūt elektroniskajiem pakalpojumiem neatkarīgi no atrašanās vietas. Lai gan uzņēmēji ir arvien vairāk informēti par e-paraksta pakalpojumiem, viņi tos neizmanto pilnībā. Attiecībā uz pēcprocesu Latvija iegūtu no integrētas datu pārvaldības izveidošanas, kas aptver visus sabiedriskos pakalpojumus. Kopējais datu protokols un kopējie datu standarti visiem valsts pārvaldes pakalpojumiem ir svarīgi arī vienas pieturas aģentūras pieejai, lai gan tos var būt praktiski grūti sasniegt.

Ar uzņēmējdarbību saistīti pakalpojumi Tieslietu ministrijas pārziņā

Komercreģistri atvieglo komercdarbības organizēšanu un darījumus. Tie dokumentāri apstiprina tiesības, darbojas kā vārtiņi un sniedz informāciju. Reģistri Latvijā ietver Uzņēmumu reģistru, Valsts zemes dienestu un zemesgrāmatu nodaļas, kā arī Patentu valdi. Ieinteresētās personas kopumā ir apmierinātas ar piedāvātajiem pakalpojumiem un uzticas Uzņēmumu reģistram. Aptaujātās ieinteresētās personas kā primāro uzlabojamo jautājumu piemin datu prasību vienkāršošanu un samazināšanu. Centieni šajā virzienā jau ir uzsākti. Ieinteresēto personu komentāri norāda, ka reģistrā ir augsts neaktīvo uzņēmumu skaita līmenis, kas rada likumības jautājumus attiecībā uz to mērķi. Standarta izmaksu modeļa analīze, kas veikta kā daļa no šī projekta, atklāj lielo nozīmi, kādu lietotāji piešķir reģistrācijas ierakstu gaidīšanas laikam. Lielāka e-pakalpojumu risinājumu izmantošana var paātrināt procedūras. Lai gan e-platformu pakalpojumu izmantošana pieauga no 38 % 2014. gadā līdz 42 % 2016. gadā, ir vajadzīgi turpmāki pasākumi. Ieinteresētās personas kopumā ir apmierinātas ar Valsts zemes dienesta un zemesgrāmatu nodaļu sniegtajiem pakalpojumiem, kaut arī bieži tiek uzskatīts, ka kadastra un reģistra funkciju nodalīšana divās struktūrās ierobežo efektivitāti, datu atbilstību un pieejamību. Pašlaik reģistrācijas pakalpojumiem tiešsaistē piesakās tikai daži uzņēmumi.

Patentu valde ir Latvijas rūpnieciskā īpašuma aizsardzības sistēmas centrālā iestāde. Lielākā daļa aptaujāto respondentu bija apmierināti, pat ļoti apmierināti ar sniegto pakalpojumu. Patentu valdes pieredze liecina par e-platformas pakalpojumu priekšrocībām salīdzinājumā ar e-paraksta pakalpojumiem izmaksu ietaupījuma ziņā.

Strīdu izšķiršanas pakalpojumu nepārtraukta telpa

ESAO valstis aizvien vairāk veicina plašu juridisko un justīcijas pakalpojumu klāstu, atzīstot, ka strīdus var efektīvi un kvalificēti izšķirt, izmantojot dažādus risinājumus. Šie tiesiskie risinājumi ir daļa no pakalpojumu nepārtraukta telpa diapazonā no alternatīvas strīdu izšķiršanas (mediācija, samierināšana, ombuda shēmas, šķīrējtiesa) līdz tiesvedībai saskaņā ar sacīkstes principu tiesā. Neiespējamībai atrisināt juridiskos konfliktus var būt negatīva ietekme uz uzņēmumiem un sabiedrību. Uzņēmumiem var rasties finansiālas izmaksas (piemēram, zaudētie ienākumi), sociālās izmaksas (piemēram, kaitējums darba attiecībām) un reputācijas izmaksas (piemēram,

kaitējums uzņēmējdarbības attiecībām), un – ārkārtējos gadījumos – uzņēmumi var pārtraukt komercdarbību. Patiešām, 59 % un 54 % no 37 aptaujātajiem uzņēmumiem norādīja, ka šķēršļus justīcijas pieejamībai uzņēmumiem rada, attiecīgi, laiks un izmaksas.

Stabilas tiesu iestāžu sistēmas pieejamība ir laba strīdu izšķiršanas regulējuma būtisks elements. Latvija veica plašas tiesu sistēmas reformas, lai izveidotu pilnīgu triju līmeņu instanču struktūru. Nesenajā reformā tika samazināts arī procesa ilgums: civilīetās no 9,2 mēnešiem 2013. gadā līdz 7,4 - 2017. gadā, krimināllietās no 6,4 mēnešiem 2013. gadā līdz 5,4. - 2017. gadā, un administratīvajās lietās no 13,5 mēnešiem 2013. gadā līdz 7,5 - 2017. gadā. Tāpat kā vairākās ESAO valstīs, Latvijā tiesu sistēmā tiek integrēti e-pakalpojumi, piemēram, elektroniskā lietu pārvaldība, lai novērstu šķēršļus tiesiskumam (ilgums, izmaksas un sarežģītība).

Cits būtisks jautājums, kuru uzsver ieinteresētās personas, attiecas uz specializētiem tiesas procesiem. Latvijā pašlaik ierobežoti tiek izmantota specializācija. Lai gan nav ieviesta visaptveroša specializācijas politika, ir ieviesti daži specializēti lietu izskatīšanas veidi. Piemēram, Jelgavas tiesa izskata lietas par komercsabiedrību dalībnieku lēmumiem. Ir iespējamās dažādas specializācijas pakāpes: specializētās tiesas, specializētās palātas vai neformāli specializēti lietu izskatīšanas veidi. Lai gan ir iespējami trūkumi (piemēram, tiesnešu zināšanu sadalīšana un atvieglota attieksme pret atkārtotiem lietotājiem) un izmaksu apsvērumi, iespējamās specializācijas priekšrocības ir efektivitāte un kvalifikācija tiesību jautājumu risināšanā, uzlabota vienveidība un paredzamība, kā arī pilnveidota tiesu nolēmumu pieņemšanas kvalitāte.

Efektīvas strīdu alternatīvas izšķiršanas (ADR) pieejamība var būt tikpat svarīga kā tiesu iestāžu pieejamība. Likumdevēju uzdevums ir izstrādāt justīcijas sistēmu, kurā tiek atbalstīta pušu strīdu izšķiršanas nodošana izskatīšanai pareizajā iestādē atkarībā no tā rakstura un nopietnības. Lai gan Latvijā ir ievērojama interese par ADR, tā praksē netiek pienācīgi izmantota. Strīda dalībnieki īsti neņem vērā strīdu risināšanas mehānismu pilnu spektru un piedāvātajos ADR pakalpojumos ir novērojamas nepilnības. Šķiet, ka uzņēmumi tikai ļoti reti apsver strīdu izšķiršanu ar šķīrējtiesas, mediācijas, samierināšanas, ombudu shēmas vai tiešsaistes palīdzību. Tāpat kā daudzas citas valstis, Latvija cīnās ar mediācijas zemo praktisko atbilstību, neskatoties uz tās pievilcīgajām īpašībām. Šķīrējtiesas pakalpojumu piedāvājums un pieprasījums pašlaik nav līdzsvarots. Samierināšanas un ombuda shēmas ir daudz mazāk nostiprinātas nekā citās ESAO valstīs.

Ieteikumi

Reaģēšana uz uzņēmējdarbības vajadzībām: Labvēlīgs regulējums uzņēmējdarbības veikšanai Latvijā

Mūsdienīga pieeja Komerclikumam

1. ieteikums: Ar tiesību aktu grozījumiem vajadzības gadījumā varētu palīdzēt precizēt Komerclikuma interpretāciju. Tiesas un valsts pārvaldes dienesti arī varētu veicināt atļaušanas kultūru, izmantojot vairāk atviegloto Komerclikuma interpretāciju.

2. ieteikums: Latvijas Komerclikuma darbības jomu varētu paplašināt līdz mūsdienīgu uzņēmējdarbības organizācijas veidu un to finansējuma iekļaušanu. To nevajadzētu saprast kā aicinājumu pēc jauniem saistošiem tiesību instrumentiem, bet drīzāk sistemātisku regulatīvu pieeju, ņemot vērā visu veidu regulējumu, no ieteikuma tiesību aktiem un pašregulācijas līdz obligātiem tiesību aktiem.

Formālas prasības uzņēmējdarbības veikšanai tehnoloģiju laikmetā

3. ieteikums: Vairāk centralizēta, integrēta pieeja tehnoloģiju pieņemšanai varētu palīdzēt uzlabot efektivitāti. Nodrošināšana, ka visi valsts pārvaldes pakalpojumi piedalās šajā iniciatīvā un tiem ir saistoša valdības darba kārtība, palielinās ieguvumus uzņēmumiem.

4. ieteikums: Formālo prasību samazināšanas Komerclikumā apsvēršana līdz ar dokumentu elektronisko veidlapu un identifikācijas ieviešanu.

Reformas ātrums un tiesību aktu pieejamība

5. ieteikums: Reformu grozījumus varētu ieviest kā kompleksus ar retākiem priekšlikumu apkopojumiem. Reformu iniciatīvas sabiedrībai varētu skaidrot, koncentrējoties uz galvenajiem pasākumiem un principiem. Tīmekļa vietnēm un citai informācijai ir jābūt labāk strukturētai, piemēram, strukturāli atspoguļojot notikumus uzņēmuma darbībā (piemēram, izveidošana, nodokļu maksāšana un likvidācija). Tiesību aktus un attiecīgās tīmekļa vietnes varētu padarīt pieejamas arī angļu valodā.

Uzņēmējdarbībai draudzīgas pārvaldības veidošana

6. ieteikums: Apsvērt vienota, oficiāla, visaptveroša valdības dokumenta izveidi, kurā noteikta valdības normatīvā politika. Varētu būt vērts arī ņemt vērā pastāvošo noteikumu sistemātisku *ex post* pārskatīšanu kā daļu no attīstības plānošanas sistēmas un valsts pārvaldes sektora kvalifikācijas paaugstināšana analītisko instrumentu izmantošanā.

7. ieteikums: Formāla, visaptveroša politika, ar ko tiek saskaņotas visu ministriju darbības komercdarbības sfērā, padarītu efektīvāku Latvijas labāka regulējuma programmu. Šajā politikā būtu arī jānosaka pienākumi un atskaites punkti, kas jāsasniedz, lai nodrošinātu pārskatatbildīgumu valdībā un attiecībā pret sabiedrību.

8. ieteikums: Iniciatīvas “Konsultē vispirms” ietvaros būtu svarīgi precizēt, kuri noteikumi ir būtiski un kuri nav būtiski. Ieinteresētās personas arī ieteica iniciatīvas “Konsultē vispirms” izveidi kā uzņēmumu tiesības pretstatā attiecīgās valsts iestādes patstāvīgajam risinājumam.

Administratīvā sloga samazināšanas stratēģijas

9. ieteikums: Laba prakse ir starpiestāžu darba grupu izveidošana, lai pārskatītu esošos tiesību aktus un valsts pārvaldes pakalpojumus. Turpmāks uzsvars uz pierādījumiem balstītām un

kvantitatīvām pētniecības metodēm palīdzēs izvairīties no neoficiālu pierādījumu izmantošanas kā tiesiskā regulējuma reformas pamata. Standarta izmaksu modelis, ko piemēro šajā ziņojumā, sniedz priekšstatu par empīrisku un kvantitatīvo metožu izmantošanu tiesību aktu pieņemšanai.

*Valsts un strīdu risināšanas pakalpojumu koncentrēšana uz uzņēmējdarbības vajadzībām
Sabiedrisko pakalpojumu nepārtraukta telpa uzņēmumiem*

10. ieteikums: Latvijai jāapsver juridisko un tiesu iestāžu pakalpojumu modeļa izstrāde, lai aptvertu uzņēmumu un citu lietotāju juridiskās vajadzības un izprastu to iespējas un pieredzi, kā arī trūkumus pakalpojumu sniegšanā. Jāņem vērā divas savstarpēji saistītas pieejas: iestādes ģenerētie vai “administratīvie” dati un juridisko vajadzību aptaujas.

11. ieteikums: Latvijas valsts pārvaldes pakalpojumi, kas varētu būt daļa no vienas pieturas aģentūras pieejas, ietver Uzņēmumu reģistru, Valsts zemes dienestu, zemesgrāmatu nodaļas, Patentu valdi, nodokļu administrāciju un attiecīgās licencēšanas iestādes. Tajos varētu iekļaut arī juridiskās palīdzības pakalpojumus un nodošanu izskatīšanai dažādiem strīdu izšķiršanas mehānismiem. Ideālā gadījumā uzņēmumiem nav jānošķir valsts iestāžu kompetence un nav jāidentificē attiecīgie tiesību akti. Turklāt lietotājiem vajadzētu tikai vienreiz sniegt konkrētu informāciju.

12. ieteikums: Latvija varētu apsvērt pakalpojuma sniegšanas modeļa izveidošanu, kas ietver krustpunktu starp digitālajām un fiziskajām sfērām (piemēram, izmantojot video komunikāciju), kā arī nodrošināt ātra optiskās šķiedras kabeļa interneta plašu pārklājumu visā teritorijā.

13. ieteikums: Uz lietotāju koncentrētai vienas pieturas aģentūras pieejai jāizveido kopējā datu pārvaldībā, kas aptver visus valsts pārvaldes pakalpojumus, tostarp kopēju datu protokolu un kopējos datu standartus un saskarnes. Viens no veidiem, kā uzlabot saziņu starp lietotājiem un iestādēm ir viegli lietojamu un viegli pieejamu paraugprakses vadlīniju publicēšana. Šādas vadlīnijas var radīt kopīgu pamatu sadarbībai starp iestādēm un lietotājiem un uzlabos procedūru un rezultātu pieņemšanu.

14. ieteikums: Valdība varētu apsvērt pasākumus, lai palielinātu e-pakalpojumu uzņemšanu, izmantojot obligātu e-parakstu. Varētu noderēt e-rezidentūras pieeja, it īpaši, lai uzlabotu investīciju iespējas ārzemniekiem. Galu galā ar e-platformas risinājumiem tiek piedāvāti pievilcīgāki izmaksu un ieguvumu rezultāti nekā tikai e-paraksta risinājumi. Centrālā datu pārvaldība būtu pirmais un svarīgais solis ceļā uz saskaņotāku lēmumu pieņemšanas procesu. Galvenais ir izveidot institucionālu un procesuālu sistēmu, kura nodrošina visu pakalpojumu sniedzēju pilnīgu līdzdalību.

Ar uzņēmējdarbību saistīti pakalpojumi Tieslietu ministrijas pārziņā

15. ieteikums: Uzņēmumu reģistram un citiem valsts pārvaldes pakalpojumiem Tieslietu ministrijas pārziņā jāsniedz plašāka un labāka informācija tiešsaistē. Datu apmaiņas optimizēšana starp uzņēmējdarbības pakalpojumiem un licencēšanas pakalpojumu integrēšana veicinātu uzņēmējdarbības attīstību Latvijā. Šī pieeja, kas saistīta ar e-pakalpojumu risinājumiem, vēl vairāk samazinātu gaidīšanas laiku. Lai atšķirtu leģitīmi neaktīvus uzņēmumus no neleģitīmi neaktīviem uzņēmumiem varētu izmantot jauktu pasākumu apvienojumu (dokumentu iesniegšanas pienākumi, sodi un draudi izslēgt uzņēmumus no reģistra).

16. ieteikums. Izvērtēt problēmas un risinājumus attiecībā uz kadastra un zemes reģistra funkciju nodalīšanu divās administratīvajās struktūrās. Dažas

valstis grupē abus dienestus vienā iestādē, citi izmanto tehnoloģiju, lai atrisinātu efektivitātes, datu atbilstības un pieejamības lietotājiem problēmas. E-pakalpojumu ieviešana un ieinteresēto personu mudināšana izmantot elektronisko reģistrāciju darījumos ar zemi varētu radīt izmaksu ietaupījumu un pārvērt ceļu uz vienas pieturas aģentūras pakalpojuma struktūru.

Strīdu izšķiršanas pakalpojumu nepārtraukta telpa

17. ieteikums: Latvija var iegūt no vairāk uz lietotāju koncentrētas pieejas izmantošanas un izstrādāt politiku strīdu izšķiršanas pakalpojumu nepārtrauktai telpai, tostarp to integrācijai vienas pieturas aģentūrās. Tas būtu savstarpēji cieši saistīts ar informācijas tehnoloģiju izmantošanas palielināšanu tiesu sistēmā.

18. ieteikums: Izstrādāt un īstenot visaptverošu strīdu alternatīvās izšķiršanas (ADR) stratēģiju. Tas attiecas uz visiem ADR aspektiem, piemēram, mediāciju, samierināšanu, ombuda shēmām un šķīrējtiesu. Uzņēmumu izpratnes palielināšanai par mediāciju jābūt saistītai ar pakalpojumu sniedzēju kapacitātes nostiprināšanu. Izvērtējumā varētu atklāt, vai ir vajadzīga turpmāka likumdevēja vai citu standartu noteikšanas struktūru darbība saistībā ar mediāciju. Jāpadomā par to, lai ombuda shēmas un samierināšanu vairāk attiecinātu uz ieinteresētajām personām.

19. ieteikums: Turpināt samazināt pakalpojumu laiku un izmaksas attiecībā uz kapacitātes vajadzībām, tostarp profilakses stadijā, piemēram, informācijas sniegšanai. Labāk novērtēt tiesu pakalpojumu finansiālo slogu uzņēmējdarbības alternatīvajām izmaksām (piemēram, atbrīvojuma no darba vai pārvietošanās laiks ģeogrāfiskās izolācijas dēļ).

20. ieteikums: Izstrādāt visaptverošu stratēģiju attiecībā uz specializāciju, tostarp tiesnešu un personāla apmācības vajadzību aktualizēšanu. Tāpat kā citas valstis, Latvija varētu apsvērt arī angļu valodas kā izvēles valodas ieviešanu noteiktu veidu tiesas procesiem.

1. nodaļa. PĀRSKATS PAR LATVIJAS TIESISKO SISTĒMU UN PĀRVALDĪBU

Šajā nodaļā sniegts pārskats par pašreizējo situāciju Latvijā un tās tiesību sistēmu un pārvaldības struktūru. Tajā uzmanības centrā ir sociāli ekonomiskais konteksts un izskatīti stabila uzņēmējdarbības un ieguldījumu klimata noteicošie faktori. Latvijas darba rezultāti tiek parādīti, pamatojoties uz starptautiskiem etaloniem. Šajā nodaļā ir uzsvērtas stabilas tiesiskās sistēmas un efektīvas tiesu iestāžu darbības nozīme attiecībā uz ilgtermiņa ekonomiskajiem un sociālajiem rezultātiem un plaukstošu uzņēmējdarbības vidi.

Pārvaldības konteksts

Pēc neatkarības atgūšanas 1991. gadā un Padomju Savienības sabrukuma, Latvijā notika būtiskas politiskas, ekonomiskas un strukturālas izmaiņas, jo tā pārveidojās par mazu demokrātisku valsti ar tirgus ekonomiku. 2016. gada jūlijā Latvija kļuva par ESAO 35. dalībvalsti; 2004. gadā tā pievienojās Eiropas Savienībai, un kopš 2007. gada tai ir bijusi pieejama Šengenas zona, bet kopš 2014. gada - eurozona.

Latvija ir daudzpartiju parlamentārā republika, kura sadalīta 119 administratīvajās vienībās, tostarp 110 novados un 9 pilsētās. Prezidents ir valsts vadītājs, kuru (tāpat kā Ministru prezidentu) ievēl Saeima, kurš saskaņā ar konstitūciju ir politiski atbildīgs par prezidenta pienākumu izpildi. Likumdošanas pilnvaras ir piešķirtas Saeimai, kas ir no 100 deputātiem sastāvošs vienas palātas parlaments, kurus ievēl proporcionālai pārstāvībai uz četrus gadu termiņus.

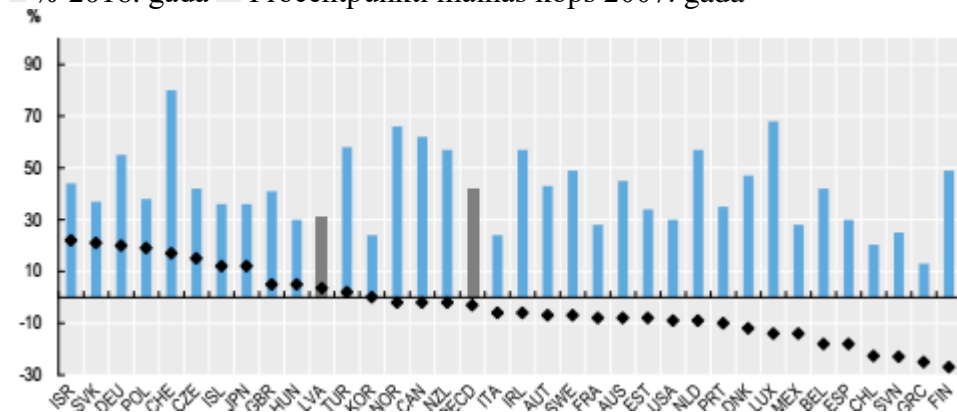
Tiesu iestādes vada Augstākā tiesa. Latvijas tiesu sistēma sastāv no triju līmeņu tiesām un prokuratūras. Parastās tiesas vai vispārējās jurisdikcijas tiesas izskata civillietas un krimināllietas, bet specializētā jurisdikcijā tiek izskatītas administratīvās lietas. Satversmes tiesa darbojas atsevišķi no trīspakāpju tiesu sistēmas.

Latvijā ir stingra kopējā budžeta situācija; valdības finanses ir stabilas ar zemu valsts parāda līmeni. Latvija iegūst no dažādiem Eiropas finanšu instrumentiem (piemēram, Eiropas strukturālie un investīciju fondi, ESIF), kuri veicina ieguldījumus (ESAO, 2017a).

Uzticība pārvaldei, tostarp tiesu iestādēm, kopumā ir zema salīdzinājumā ar ESAO valstīm (1.1. attēls). Tomēr kopš 2007. gada tā palielinās ar ātrumu, kas pārsniedz ESAO vidējo ātrumu.

1.1. attēls. Uzticība valsts valdībai 2016. gadā un tās izmaiņas kopš 2017. gada

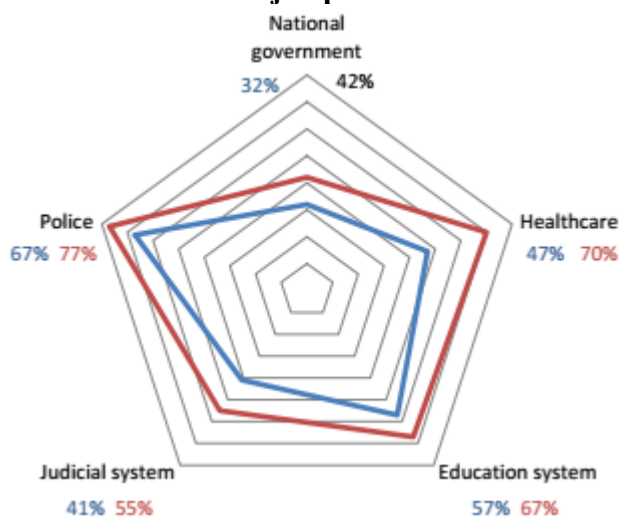
■ % 2016. gadā ♦ Procentpunkti mainās kopš 2007. gada

Avots: Gallup World Poll ESAO dalībvalstīs un partnervalstīs (2017b).

Iedzīvotāju apmierinātība un uzticības līmenis sabiedriskajiem pakalpojumiem arī vēl arvien ir zemāks par ESAO vidējo rādītāju (1.2. attēls). Attiecībā uz tiesu sistēmu Latvijas iedzīvotāji kā uz galvenajām problēmām atsaucas uz zemu tiesisko izpratni, ierobežotu objektivitāti attieksmē pret pilsoņiem, nevienlīdzīgu sabiedrisko pakalpojumu pieejamību un tiesu sistēmas savlaicīgumu. Tomēr, pateicoties valdības ieviesto reformu iniciatīvu plašajam klāstam, uzticība tiesu sistēmai kopš 2014. gada ir palielinājusies no 31 % līdz 41 % 2016. gadā (ESAO, 2017c, 2015a).

1.2. attēls. Iedzīvotāju apmierinātība un uzticība valsts pārvaldes pakalpojumiem, 2016. gads

Valsts valdība 32 % 42 %
Veselības aizsardzība 47 % 70 %
Izglītības sistēma 57 % 67 %
Policija 67 % 77 %
Tiesu sistēma 41 % 55 %

— Latvija — ESAO

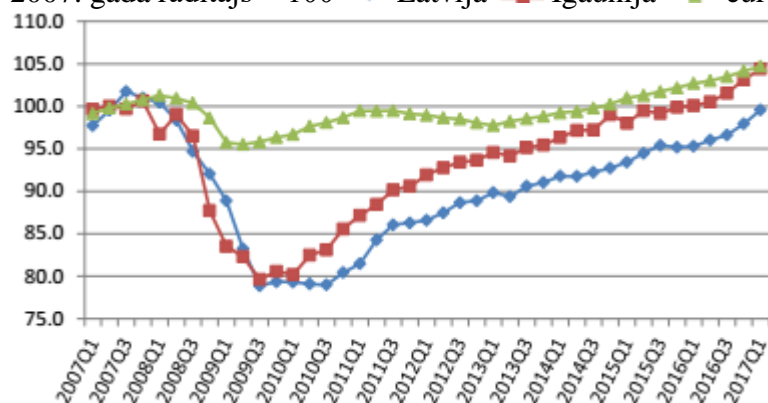
Avots: Pielāgots no ESAO (2017c).

Sociāli ekonomiskais konteksts stabilam uzņēmējdarbības un investīciju klimatam

Pēdējos gados Latvijas tautsaimniecība ir kļuvusi par vienu no visstraujāk augošajām tautsaimniecībām Eiropā (ESAO, 2017d) ar pozitīvu uzņēmējdarbības vidi (ERAB, 2016). Latvija strauji un konsekventi atguvās no 2008. gada globālās krīzes un tās 2007.-2010. gada recesijas. 2016. gadā tautsaimniecības izaugsme palēninājās, bet 2017. gadā atguvās (1.3. attēls). Latvijas ekonomikas dinamikas pamatā ir spēcīgāks iekšzemes pieprasījums un tās atvērtā pieeja globālajai tirdzniecībai un ieguldījumiem (ESAO, 2017a). Tā ir atklāta starptautiskai attīstībai un tās galvenie tirdzniecības partneri ir Igaunija, Vācija, Lietuva, Polija un Krievijas Federācija, kas saistīta ar citām NVS (Neatkarīgo Valstu Sadraudzības) tautsaimniecībām. Pastāv reģionālas atšķirības, it īpaši austrumu un lauku reģionos: Rīgas metropoles teritorija ir galvenais ekonomikas izaugsmes virzītājspēks, kas dod apmēram 69 % no valsts iekšzemes kopprodukta (IKP) (ESAO, 2017e). Plaši izplatīta ir neoficiālā darbība – aptuveni 20 % no IKP 2015. gadā (ESAO, 2017a).

1.3. attēls. Ekonomikas izaugsme Latvijā, 2010.-2017. gads

2007. gada rādītājs = 100 — Latvija — Igaunija — eurozona¹

1. Eurozonas valstis, kuras ir ESAO dalībvalstis.

Avots: ESAO (2017f); ESAO (2017g); ESAO (2017h).

Latvija neseno īstenoja daudzas juridiskās un strukturālās reformas, tostarp darba tirgus, nodokļu un uzņēmējdarbības jomās (ESAO, 2017i). Šīs reformas veicina izaugsmi un labklājību (ESAO, 2017h). Tajā ņemtas vērā lielākā daļa strukturālo reformu prioritāšu, kuras identificētas “ESAO izaugsmes veicināšanas” iniciatīvā, salīdzinot ar citām ESAO valstīm (ESAO, 2017e). Latvijas valdība pieņēma virkni likumdošanas un procesuālo izmaiņu, lai valsts tiesību akti tiktu saskaņoti ar ESAO, Eiropas Savienības un Pasaules Tirdzniecības organizācijas starptautiskajiem standartiem. Noteikumi attiecībā uz jaunu uzņēmumu izveidi (tostarp ar to saistīto laiku un izmaksām) un privāto uzņēmumu darbību šķiet viegli un nav apgrūtināši. Saskaņā ar Pasaules Bankas jaunāko *Doing Business* ziņojumu, Latvija ir ierindota 19. vietā no 190 valstīm uzņēmējdarbības veikšanas atvieglošanas ziņā (1.4. attēls)¹. Tā ir 21. vietā no visas pasaules tautsaimniecībām attiecībā uz uzņēmējdarbības uzsākšanu, neatpaliekot no kaimiņvalstīm un ierindojoties virs ESAO valstu vidējā rādītāja (1.1. bloks).

1.4. attēls. Uzņēmējdarbības uzsākšana Latvijā un salīdzināmās tautsaimniecībās

DB 2018 attālums līdz robežai (DTF)

95,15 Igaunija (12. vieta)

94,30 Norvēģija (19. vieta)

94,11 Latvija (21. vieta)

93,05 Lietuva (27. vieta)

92,50 Dānija (34. vieta)

92,50 reģionālais vidējais rādītājs (ESAO augsts ienākums)

Piezīme: „attāluma līdz robežai” (DTF) mērvienība parāda katras tautsaimniecības attālumu līdz „robežai”, kas ir vislabākais rādītājs, kāds kopš 2005. gada novērots visos rādītājos visās tautsaimniecībās Doing Business paraugā. Tautsaimniecības „attālums līdz robežai” ir atspoguļots skalā no 0 līdz 100, kur 0 attēlo zemākos darba rezultātus un 100 attēlo robežu. Uzņēmējdarbības veikšanas vieglums ir diapazonā no 1 līdz 190. *Avots:* Pielāgots no Pasaules Bankas (2018. gads).

1.1. bloks. Latvijas uzņēmējdarbības vide: starptautisks etalons

Lai gan stabilas reformas laika gaitā ir uzlabojušas Latvijas rangu Pasaules Bankas *Doing Business* rādītājos, *Doing Business* 2018. gada profilā reģistrēta valsts kopējā rādītāja pasliktināšanās salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Latvija ierindojas 19. vietā starp 190 pasaules tautsaimniecībām, noslīdot uz leju par piecām vietām. 2018. gadā Latvija seko saviem reģionālajiem partneriem – Dānijai (3. vieta), Norvēģijai (8. vieta), Igaunijai (12. vieta) un Lietuvai (16. vieta) – bet vēl arvien ir virs ESAO vidējā līmeņa. “Uzņēmējdarbības sākšanas” rādītājs paliek stabils salīdzinājumā ar 2017. gadu.

Attiecībā uz Globālo konkurētspējas indeksu (GCI) Latvija 2016.-2017. gadā kopumā ierindojas 49. vietā no 140 valstīm (iepriekš 44. vieta), savukārt būtisko prasību izpildē (institucionālā vide, sabiedriskās infrastruktūras kvalitāte, makroekonomiskā vide, veselība un pamatizglītība) Latvija noslīdējusi uz leju no 37. vietas uz 41. vietu.

Attiecībā uz efektivitātes nostiprināšanu (augstākā izglītība, preču tirgus un darba tirgus efektivitāte, finanšu tirgus attīstība, tehnoloģiskā gatavība un tirgus lielums), Latvija noslīdējusi uz leju no 39. vietas uz 42. vietu. Uzņēmumu apmierinātības un inovāciju rādītājs 2016.-2017. gadā nemainījās, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, Latvijai nostabilizējoties 58. vietā.

Salīdzinājumā ar pārējām Baltijas valstīm Igauniju (30. vieta) un Lietuvu (35. vieta), Latvijas Ekonomikas ministrija apzinās Latvijas vājās vietas infrastruktūrā, makroekonomiskajā vidē, veselības aprūpē, augstākajā izglītībā, finanšu tirgus attīstībā, uzņēmējdarbības attīstības līmenī, jauninājumos un tehnoloģiskajā gatavībā.

Avots: Pasaules Banka (2018. gads); Pasaules ekonomikas forums (2016. gads); Latvijas Ekonomikas ministrija (2017. gads).

Turklāt korporatīvās sociālās atbildības (KSA)/atbildīgas uzņēmējdarbības norises pienācīgas pārbaudes principus plaši veicina Labklājības ministrija, Latvijas Darba devēju konfederācija un Amerikas Tirdzniecības palāta Latvijā (1.2. bloks). Latvijas korporatīvās pārvaldības sistēma lielā mērā atbilst G20/ESAO Korporatīvās pārvaldības principiem, un šķiet, ka visumā aizsargā un atvieglo tiesību izmantošanu (ESAO, 2017d).

1.2. bloks. Mikroindekss un Ilgtspējas indekss

Latvijas nacionālais kontaktpunkts kopā ar Latvijas Darba devēju konfederāciju un Latvijas Brīvo arodbiedrību savienību uzsāka mazo un vidējo uzņēmumu (MVU) un mikrouzņēmumu novērtēšanas metodoloģiju “Mikroindekss”, kuras mērķis ir veicināt ilgtspējīgu attīstību un korporatīvās sociālās atbildības (KSA) paraugpraksi. Šis indekss nodrošina MVU un to piegādātājiem iespēju objektīvi pārskatīt savu darbu un novērtēt uzlabojumu nepieciešamību. Tajā aplūkotas piecas uzņēmumu darbības jomas: ilgtermiņa uzņēmējdarbības stratēģija, darba vide, tirgus attiecības, vide un vietējā sabiedrība. Iesaistītie uzņēmumi publicē 40 kritēriju rezultātus tiešsaistē vietnē www.ilgtspeja.lv/atbildigabiznesanovertejums.

“Mikroindekss” ir iekļauts Latvijas ikgadējā “Ilgtspējas indeksā”, kas ir iniciatīva, kura palīdz uzņēmumiem izstrādāt, īstenot un novērtēt savu ilgtspējīgo praksi un mudina uzņēmumus integrēt korporatīvo atbildību savā uzņēmējdarbības stratēģijā. Tajā arī noteikti objektīvi kritēriji attiecībā uz vietējo sabiedrību un valsts un nevalstiskajām organizācijām, lai novērtētu un atbalstītu uzņēmumus, kuri veicina Latvijas tautsaimniecības, vides un sabiedrības ilgtermiņa ilgtspēju. Abos indeksos izmantoto metodoloģiju izstrādāja plašs Latvijas ekspertu loks, pamatojoties uz globāliem piemēriem, piemēram, *Dow Jones* Ilgtspējas indeksu un korporatīvās atbildības (KA) indeksu uzņēmējdarbībai kopienā, un tā ir saskaņota ar ISO 26000 un globālo pārskatu sniegšanas iniciatīvas vadlīnijām. Rezultāti ir publicēti vietnē www.ilgtspejasindekss.lv.

Avots: Izraksts no ESAO (2014a).

Tāpat kā citās Baltijas valstīs, kapitāla tirgus Latvijā ir mazs. Viskonkurētspējīgākās nozares ir kokapstrāde, metālapstrāde, transports, informācijas tehnoloģijas (IT), zaļās tehnoloģijas, veselības aprūpe, zinātne par dzīvību, pārtikas pārstrāde un finanses; dažām no tām Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra noteica visaugstāko jaunu investīciju potenciālu (ASV Valsts departaments, 2017. gads). Valstij piederoši uzņēmumi (VPU) pārstāv lielu daļu tirgus (ESAO, 2017d); tomēr “privāti uzņēmumi var konkurēt ar VPU ar tādiem pašiem noteikumiem un nosacījumiem” (ASV Valsts departaments, 2017. gads). Viens no galvenajiem korporatīvās pārvaldības principiem Latvijā ir vienādi spēles noteikumi. Latvijā darbojošos uzņēmumu lielākais vairākums ir mikrouzņēmumi, mazie un vidējie uzņēmumi (ESAO, 2017d).

Kā minēts iepriekš, Latvijas tautsaimniecību spēcīgi veicina arī tirdzniecība; eksporta un importa vērtība atbilst 119 % no IKP (*Heritage Foundation*, 2017). Latvijas eksporta produkti un tirgi ir diversificēti un uzlaboti, tomēr Latvija joprojām lielā mērā paļaujas uz izejvielām un dabas resursu ietilpīgiem produktiem (ESAO, 2017e). Latvijas trīs

lielākie eksporta tirgi ir Lietuva, Igaunija un Krievijas Federācija (ESAO, 2017e). Dalība globālajās vērtību ķēdēs turpina būt zema; nedaudzajos veiksmīgajos Latvijas uzņēmumos ir daudz augstāks ražīgums, nodarbinātība un algas salīdzinājumā ar uzņēmējdarbību valstī kopumā (ESAO, 2017e). Turklāt kvalifikācijas neatbilstība un plaši izplatīta formalitāšu neievērošana liedz uzņēmumiem iekļūt globālajās vērtību ķēdēs (ESAO, 2017e).

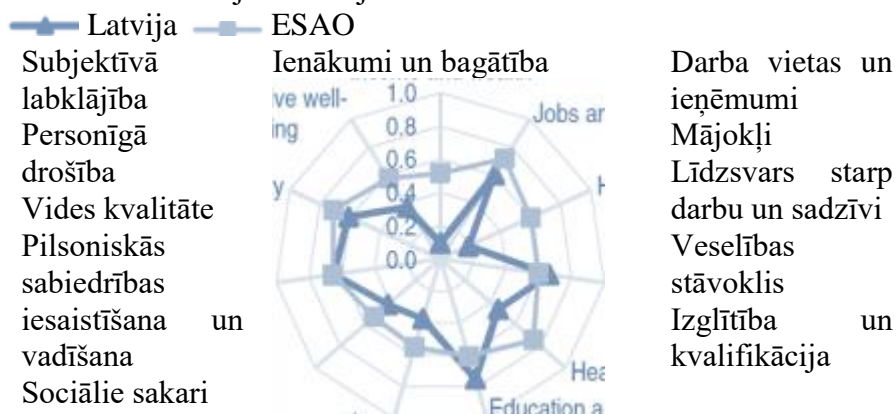
Bezdarbs Latvijā nesē samazinājies, tomēr joprojām ir augsts (ESAO, 2017a). Reģistrētā bezdarba oficiālais līmenis ir augstāks par 8 %, ar lielu īpatsvaru vecumā no 15 līdz 24 gadiem (ESAO, 2017e). Ir liels ilgtermiņa bezdarba līmenis, kas papildina plaši izplatīto nabadzību. Un augstais bezdarba līmenis, visticamāk, atspoguļo reģionālo un prasmju līmeņa neatbilstību starp darba ņēmējiem un darba vietām (ESAO, 2017a).

Būtisks prasmju trūkums un neatbilstība ir faktori, kas daudzus gadus Latvijā ir aizkavējuši darba ražīgumu (ESAO, 2017g, 2016b). Piemēram, 2013. gadā trešdaļa darba devēju kā savas darbības ierobežojumus minēja neatbilstoši izglītotu darbaspēku un uzņēmējdarbības vidi plašākā nozīmē (ERAB, 2016). Tas būtiski kavē progresīvo tehnoloģiju un pārvaldības prakses izmantošanu (ESAO, 2017e). Ir nepieciešams nodrošināt vairāk apmācību bezdarbniekiem ar labāku ienākumu atbalstu; tas varētu palīdzēt risināt bezdarba jautājumu, nodrošināt kvalificētus darbiniekus atbilstoši ekonomiskajām vajadzībām un plaši izplatīt ekonomiskās izaugsmes priekšrocības (ESAO, 2017a).

Politikas ieviešana sieviešu līdzdalības darbaspēkā un labi apmaksātu amatu pieejamības uzlabošanai varētu vēl vairāk uzlabot prasmju piedāvājumu (ESAO, 2017e). Sievietes Latvijā veido 55 % no darba tirgus (ESAO, 2016c). Sieviešu daļa civildienestā ir 63,7 %, savukārt 54 % ir vadošos amatos (ESAO, 2017c). Sieviešu īpatsvars lielāko biržā kotēto uzņēmumu valdēs sasniedz 28 % (ESAO, 2016d).

Saskaņā ar ESAO Labākas dzīves [*Better Life*] indeksa datiem Latvijas iedzīvotāji ar savu dzīvi ir mazāk apmierināti nekā ESAO vidējais rādītājs (1.5. attēls). Vissliktākās dimensijas, kas izceltas Labākas dzīves indeksā, ir: labi apmaksātu darba vietu, veselības aprūpes sistēmas un mājokļa pieejamība. Papildus ilgtermiņa bezdarbam, vāji sociālās drošības tīkli un augsti nodokļi no zemu algu ienākumiem veicina neinformētību, zemu nabadzību un jauniešu emigrāciju. Lai uzlabotu ekonomiskās iespējas, ir nepieciešami papildu publiskie izdevumi, mājokļa, veselības aprūpes un izglītības pieejamība.

1.5. attēls. Labklājība Latvijā

Avots: ESAO (2017e).

Tiesību akti un justīcijas pieejamība uzņēmējdarbības veikšanai un integrējošas izaugsmes nodrošināšanai

Stabila tiesiskā sistēma un efektīva justīcijas iestāžu darbība ir ilgtermiņa ekonomisko un sociālo rezultātu un plaukstošas uzņēmējdarbības vides galvenās veicinātājas (ESAO, 2013. gads; Acemoglu, Johnson and Robinson, 2005. gads). Tiesiskums, tieslietas un tiesību aizsardzības pieejamība var atbalstīt līguma izpildi, samazināt darījumu izmaksas (kuriem traucē zādzības, korupcija, vājas īpašuma tiesības u.c.) un veicināt ilgtermiņa ieguldījumus un ieinteresēto personu iesaistīšanos komercdarbībā (Acemoglu, Johnson and Robinson, 2005. gads).

Stabils un skaidrs tiesiskais regulējums veicina stabilu tautsaimniecības izaugsmi, izveidojot uzņēmējdarbību veicinošu vidi un nostiprinot valsts tirgu, kurā notiek saimnieciskā darbība (ESAO, 2015c). Turklāt tas veicina valsts tiesību sistēmas pievilcību pasaules tirgū, it īpaši attiecībā uz uzņēmējdarbību (ESAO, 2010a). Šāda tiesiskā regulējuma plūsmu uzturēšana ir pilsoņu ekonomiskās un sociālās labklājības atbalsts, izplatot tās ieguvumus visā sabiedrībā. Ir atzīts, ka leģitīma un vienlīdz pieejama tiesu sistēma uztur uzņēmējdarbības tirgus, nosakot “spēles noteikumus”, nodrošinot godīgu konkurenci un aizsargājot īpašuma tiesības. Tas ir arī būtisks faktors labas pārvaldības veicināšanai, tiesiskajai noteiktībai un paredzamībai, tādējādi veicinot uzņēmējdarbības un ieguldījumu klimata attīstību un atbalstot privātā sektora izaugsmi atbilstoši aprakstītajiem normatīvajiem regulējumiem (ESAO, 2015d).

Tādējādi ir nepieciešams stiprināt tiesu iestāžu pieejamību, lai izveidotu uzņēmējdarbību atbalstošu vidi un dotu iespēju nodrošināt vienlīdzīgus konkurences apstākļus tautsaimniecības ieinteresētajām personām, tostarp MVU. ESAO investīciju politikas programma (PFI) liecina, ka tad ja nav efektīvas justīcijas pieejamības galveno elementu vai tie nav efektīvi (piemēram, procedūras ir sarežģītas, dārgas un ilgstošas), uzņēmumi, tostarp MVU, var ierobežot savu darbību (ESAO, 2015c).

Saskatāmā iespēja efektīvi un kvalificēti atrisināt iespējamo strīdu, tostarp līguma izpilde un īpašuma tiesību nostiprināšana, var atrisināt lēmumu pieņemšanu par ieguldījumiem. Tiesiskums, tostarp efektīvas, savlaikus un kvalificētas tieslietu iestādes un juridiskie pakalpojumi var dot uzņēmumiem iespēju uzplaukt, ņemot vērā tādus elementus kā ietekmes līmenis uz normatīvo regulējumu, prasmju neatbilstības risināšana, pētniecība un attīstība, finansējuma pieejamība, tašnīgāki finanšu tirgi, kuros resursi tiek novirzīti produktīvām darbībām, un jebkāda papildu pārstrukturēšana un pārvietošana.

Uzņēmumu juridisko vajadzību risināšana: izaugsmes virzītājspēks

Pamatojoties uz atsevišķu iedzīvotāju juridisko vajadzību apsekojumu spēcīgo tradīciju, ESAO valstis aizvien vairāk pievērš uzmanību uzņēmumu juridisko vajadzību izpratnei, lai uzlabotu uzņēmējdarbības vidi un veicinātu sociāli ekonomisko izaugsmi. Tradicionālā pieeja juridisko un tieslietu iestāžu pakalpojumu sniegšanai galvenokārt bija vērsta uz institucionālajiem darbības rezultātiem. Tajā netiek ņemti vērā uzņēmumu esošo problēmu veidi tieslietās, kādas institūcijas tie piesaista, juridisko strīdu mehānismu “efektivitāte” un kas noder kam un kādiem juridisko un tiesisko vajadzību veidiem.

Šajā ziņojumā īpaša uzmanība pievērsta uzņēmumu juridiskajām vajadzībām kā integrējošas izaugsmes dzinējspēkam. Ir arvien vairāk pierādījumu tam, ka spēja risināt juridiskās problēmas var veicināt integrējošu izaugsmi, radot darbavietas, samazinot juridisko problēmu dēļ izlaisto darba dienu skaitu, nodrošinot stabilus mājokļus, atrisinot parāda jautājumus un stimulējot uzņēmējdarbības aktivitātes.

Uzmanības koncentrācijas pāreja uz lietotāju (piemēram, dažādu uzņēmējdarbības veidu vajadzības) kalpo kā pamatprincips politiskās programmas izstrādei un juridisko un tiesisko pakalpojumu satura un sniegšanas novērtēšanai. Tajā tiek ņemta vērā dažādu uzņēmumu veidu un lielumu, privātpersonu un konkrētu grupu diapazonu perspektīva, un tās mērķis ir informēt par pakalpojumu izstrādi, kas ir vairāk atsaucīgi pret uzņēmējdarbības vajadzībām. Paredzams, ka tas tiks pārvērsts efektivitātes sasniegšanā un tiesu sistēmas stabilā darbībā.

Lietotāju perspektīvu līdzsvarošana ar sabiedrības interesēm

Svarīgi ir tas, ka Latvija atzīst stingras juridisko un tiesu iestāžu pakalpojumu sistēmas nozīmi ar tirgu saistītu problēmu, piemēram, korupcijas, iekšējās informācijas ļaunprātīgas izmantošanas un ļaunprātīgas darījumu slēgšanas savās interesēs risināšanā. Tiesu iestāžu efektivitāti veicināja mazo rajona tiesu konsolidācija. Tomēr, kā jau minēts, uzticēšanās tiesu sistēmai, līdzīgi kā citām valsts pārvaldes iestādēm, vēl arvien ir problēma (ESAO, 2017c).

ESAO darbā apliecināts, ka justīcijas sistēmu efektivitātei un stabilam komercietību regulējumam ir svarīga nozīme konkurētspējas un ekonomikas attīstības veicināšanā (ESAO, 2016e, 2014b). Tiek atzīts, ka tas ir atkarīgs, tostarp “no skaidru tiesību aktu un normu esamības un izpildes, vissvarīgākais ir tiesiskā noteiktība attiecībā uz uzņēmumiem un līgumiem, ko garantē uzticamas un objektīvas tiesu sistēmas [...], bet priekšstats ir tāds, ka reģioni, kam trūkst šādu tiesību sistēmu, nosaka augstākas darījumu izmaksas tirgus dalībniekiem (ESAO/IMCO, 2013). Īpašuma tiesību, tieslietu iestāžu, līgumu un parāda piedziņas un hipotekāro līgumu drošībai ir liela nozīme.

Šā ziņojuma mērķi un struktūra

Justīcijas pieejamības uzlabošana arvien vairāk tiek atzīta par integrējošas izaugsmes būtiski svarīgu aspektu un par līdzekli iedzīvotāju labklājības un ekonomiskās darbības uzlabošanai (ESAO, 2015e). Šajā kontekstā valstis attīsta uz lietotāju orientētu pieeju juridisko un tiesu iestāžu pakalpojumu sniegšanai (ESAO, 2015f). Latvija pievienojas šai globālajai tendencei, izmantojot plašāku stratēģiju, lai nostiprinātu ne tikai tiesu sistēmu, bet arī tiesībsargājošās iestādes. Justīcijas nozares vispārējais novērtējums veicina uz pierādījumiem balstītu politiku, kas nodrošina ātru, drošu un uzticamu taisnīgumu.

Ņemot vērā, ka Latvija sāka īstenot plašus pasākumus, lai atspoguļotu uzņēmumu vajadzības, ESAO tika aicināta veikt juridisko vajadzību kartēšanu un pārskatīt valsts justīcijas dienestu (t.i., Uzņēmumu reģistrs; Patentu valde, Valsts zemes dienests un zemesgrāmatu nodaļas; tiesas un alternatīvie strīdu izšķiršanas mehānismi) pieejamību un atsaucību. Pamatojoties uz šīm uzņēmumu vajadzībām un pieredzi, novērtējuma mērķis ir tālāk apzināt uzņēmumu būtiskās problēmas Komerclikuma un tiesiskā regulējuma īstenošanā un to piemērotība dažādām komercdarbības formām.

Šajā ziņojumā izdarīti secinājumi no ESAO sekretariāta veiktās visaptverošās pārskatīšanas Latvijas iestāšanās procesa ietvaros 2014. gadā, kā arī no tiešiem ieskatiem un aktuālās informācijas, kas apkopota faktu noskaidrošanas misijās Rīgā un stratēģiskajās sanāksmēs, kas notika 2017. gada martā, jūnijā, augustā un oktobrī. Turklāt ESAO veica tiešaistes aptauju starp uzņēmējdarbībā ieinteresētajām personām, kuras darbojas Latvijā (ar aptuveni 300 respondentiem). Tomēr šo datu rezultāti ir jāinterpretē piesardzīgi un ir jāapskata, ņemot vērā arī pārrunu un apspriešanās ar ieinteresētajām personām rezultātus. Šo aptauju izplatīja Tiesu administrācija un veicināja ar dažādu valdības un uzņēmumu tīmekļa vietņu starpniecību. Plaša apspriešanās ar ieinteresētajām personām notika 2018. gada martā, koncentrējoties uz būtiskajiem jautājumiem un lai apstiprinātu pirmā ziņojuma projekta provizoriskos atzinumus.

Ar 1. nodaļu izklāstīti un apspriesti pašreizējie valdības izvērtie organizatoriskie un procesuālie pasākumi, lai īstenotu administratīvo vienkāršošanu un veicinātu arvien vairāk uzņēmējdarbībai draudzīgu vidi Latvijā. Īpašu uzmanību pievēršot Latvijas Komerclikumā reglamentētajai kārtībai, šajā nodaļā mēģināts identificēt darbības, kas varētu veicināt uzņēmējdarbību, pamatojoties uz no 3. nodaļas iegūtajiem pierādījumiem, kas saistīti ar izmaksām, kuras saistītas ar administratīvajām procedūrām.

Ar 2. nodaļu aplūkota pakalpojumu pieejamība uzņēmumiem un iepazīstināts ar juridisko un tiesu iestāžu pakalpojumu nepārtrauktas telpas jēdzienu. Saskaņā ar ESAO iedzīvotāju pakalpojumu sistēmu tā koncentrēta uz valsts (Uzņēmumu reģistra, Valsts zemes dienesta un zemesgrāmatu un Patentu valdes) sniegtajiem pakalpojumiem. Šajā nodaļā īpaši uzsvērti digitālie rīki un sniegts pārskats par e-pakalpojumiem, kādi pieejami uzņēmumiem Latvijā. Šajā nodaļā ir identificēts arī Latvijas uzņēmumu pieredzēto juridisko problēmu raksturojums un ietekme.

Ar 3. nodaļu mēģināts novērtēt administratīvās izmaksas, kas saistītas ar atbilstoši Komerclikumam noteiktajām izvēlētajām procedūrām. Tajā identificēti un analizēti iespējamie vienkāršošanas pasākumi, ar ko var atbalstīt uzņēmējdarbības uzsākšanu vai reorganizēšanu un pārvērst izmaksu ietaupījumos. Šajā nodaļā galvenā uzmanība ir pievērsta Latvijas Uzņēmumu reģistra administrēto uzņēmējdarbības reģistrācijas procedūru radītā administratīvā sloga samazināšanai, t.i., individuālā komersanta un samazināta pamatkapitāla sabiedrības ar ierobežotu atbildību reģistrācijai un sabiedrības ar ierobežotu atbildību reorganizācijai,

apvienojoties iegādājoties. Šajā nodaļā ir sniegti pierādījumi, ar ko var pamatot juridiskos grozījumus un izmaiņas 1. nodaļā izklāstītajā procesuālajā praksē un padarīt efektīvākas attiecības ar uzņēmumiem.

Piezīmes

1. No otras puses, mēs atzīmējam, ka Pasaules Bankas *Doing Business* indekss arī pārtrauc savu “uzņēmējdarbības uzsākšanas” procedūru brīdī, kad beidzas reģistrācija Valsts ieņēmumu dienestā. Uzņēmumiem Latvijā vēl pirms savas darbības uzsākšanas jāievēro papildu procedūras.

Atsauces

Acemoglu, D., S. Johnson and J.A. Robinson (2005. gads), *Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth*, , *Handbook of Economic Growth*, Vol. 1A, Chapter 6, Elsevier B.V., pp. 385–472, DOI: 001: 10.1016/S1574-W84(05)OloW-3.

ERAB (Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka) (2016. gads), “Strategy for Latvia”, kas apstiprināta valdes sapulcē 2016. gada 10. februārī.

Heritage Foundation (2017. gads), *2017 Index of Economic Freedom*, www.heritage.org/index/pdf/2017/book/index_2017.pdf (accessed 30 January 2018).

Latvijas Ekonomikas ministrija (2017. gads), “Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plāns”.

ESAO (2017a), "Latvia", no: *OECD Economic Outlook, Volume 2017 Issue 2*, OECD Publishing, Parīze, http://dx.doi.org/10.1787/eco_outlook-v2017-2-31-en.

ESAO (2017b), *Government at a Glance 2017*, OECD Publishing, Parīze, http://dx.doi.org/10.1787/gov_glance-2017-en

ESAO (2017c), *Government at a Glance 2017, Country Fact Sheet, Latvia*, www.oecd.org/gov/gov-at-a-glance-2017-latvia.pdf.

ESAO (2017d), *Corporate Governance in Latvia*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264268180-en>.

ESAO (2017e), *OECD Economic Surveys: Latvia 2017*, OECD Publishing, Parīze, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-lva-2017-en.

ESAO (2017f), *OECD Economic Outlook: Statistics and Projections* (database), <http://dx.doi.org/10.1787/eo-data-en>.

ESAO (2017g), *OECD National Accounts Statistics* (database), <http://dx.doi.org/10.1787/na-data-en>.

ESAO (2017h), *OECD Productivity Statistics* (datu bāze) no: *OECD Economic Surveys*, <http://dx.doi.org/10.1787/16097513>.

ESAO (2017i), “Latvia”, no: *Economic Policy Reforms 2017: Going for Growth*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/growth-2017-34-en>.

ESAO (2016a), "Latvia", no: *OECD Economic Outlook, Volume 2016 Issue 2*, OECD Publishing, Parīze, http://dx.doi.org/10.1787/eco_outlook-v2016-2-31-en.

ESAO (2016b), *OECD Reviews of Labour Market and Social Policies: Latvia 2016*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264250505-en>.

ESAO (2016c), “Labour force participation rate, by sex and age group”, *OECD.Stat* (database), <http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=54753>.

ESAO (2016d), “Female share of seats on boards of the largest publicly listed companies”, *OECD.Stat* (database), <http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=54753>.

ESAO (2016e), *Economic Policy Reforms 2016: Going for Growth Interim Report*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/growth-2016-en>.

ESAO (2015a), *Government at a Glance 2015, Country Fact Sheet, Latvia*,

www.oecd.org/gov/Latvia.pdf.

ESAO (2015b), *OECD Economic Surveys: Latvia 2015*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264228467-en>.

ESAO (2015c), *Policy Framework for Investment, 2015 Edition*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264208667-en>.

ESAO (2015d), *Equal Access to Justice, OECD Expert Roundtable, Background notes*, 2015. gada 7. oktobris, www.oecd.org/gov/Equal-Access-Justice-Roundtable-background-note.pdf.

ESAO (2015e), *All on Board: Making Inclusive Growth Happen*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264218512-en>.

ESAO (2015f), *Towards Inclusive Growth – Access to Justice: Supporting people-focused justice services* (flaieris), www.oecd.org/gov/access-to-justice-supporting-people-focused-justice-services.pdf.

ESAO (2014a), *Annual Report on the OECD Guidelines for Multinational Enterprises 2014: Responsible Business Conduct by Sector*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/mne-2014-en>.

ESAO (2014b), *Kazakhstan: Review of the Central Administration*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264224605-en>.

ESAO (2013. gads), “What makes civil justice effective?”, *OECD Economics Department Policy Notes*, No. 18, 2013. gada 18. jūnijs, [www.oecd.org/eco/growth/Civil %20Justice %20Policy %20Note.pdf](http://www.oecd.org/eco/growth/Civil%20Justice%20Policy%20Note.pdf).

ESAO (2010a), *Competitiveness and Private Sector Development: Egypt 2010: Business Climate Development Strategy*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264087408-en>.

ESAO /IMCO (2013. gads), *Strengthening Evidence-based Policy Making on Security and Justice in Mexico*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264190450-en>.

ASV Valsts departaments (2017. gads), *Investment Climate Statements for 2017, Latvia*, www.state.gov/e/eb/rls/othr/ics/investmentclimatestatements/index.htm?year=2017&dlid=269918#wrapper (skatīts 2018. gada 30. janvārī).

Pasaules Banka (2018. gads), “Ease of doing business in Latvia”, *Doing Business Indicators*, www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/latvia.

Pasaules ekonomikas forums (2016. gads), *The Global Competitiveness Report 2016–2017*, www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf (skatīts 2018. gada 30. janvārī).

**2. nodaļa. Reaģēšana uz uzņēmumu vajadzībām: uzņēmējdarbību sekmējoša tīkla
veicināšana Latvijā**

Šajā nodaļā izklāstīti un apspriesti pašreizējie organizatoriskie un procesuālie valdības izvērstie pasākumi administratīvās vienkāršošanas īstenošanai un uzņēmējdarbībai aizvien draudzīgākas vides veicināšanai Latvijā. Pievēršot īpašu uzmanību Latvijas Komerclikuma reglamentētajai kārtībai, šajā nodaļā mēģināts identificēt darbības, kas varētu veicināt uzņēmējdarbības veikšanu, pamatojoties uz no 3. nodaļas iegūto pierādījumu apstiprināšanu, kas attiecas uz izmaksām, kuras saistītas ar administratīvajām procedūrām.

Juridiskais un normatīvais regulējums uzņēmējdarbības veikšanai Latvijā

Vispārējais juridiskais un politiskais regulējums

Latvijas Komerclikuma uzmanības centrā ir uzņēmumu dibināšana, darbība un slēgšana Latvijā. Tas attiecas uz atsevišķiem komersantiem, līgumsabiedrībām (it īpaši pilnsabiedrībām un komandītsabiedrībām) un kapitālsabiedrībām (it īpaši sabiedrībām ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrībām). Komerclikumā paredzēti uzņēmējdarbības uzsākšanas, reģistrācijas prasību, organizatoriskās un finanšu pārvaldības, dalībnieku attiecību, pielāgojumu un pārstrukturēšanas un komercstruktūras likvidācijas noteikumi. Pielietojot komerciālā realitātē Komerclikums darbojas kopā ar un atsaucas uz citiem tiesību aktiem, piemēram, likumu par Uzņēmumu reģistru¹, likumu par gada finanšu pārskatiem un konsolidētajiem finanšu pārskatiem² un Elektronisko dokumentu likumu³.

Komerclikums tika pieņemts 2000. gada 13. aprīlī un kopš tā laika ir vairākas reizes grozīts. Grozījumu ir īpaši daudz kopš 2011. gada, un nav neparasti redzēt līdz četriem grozījumiem gadā, piemēram, 2013. gadā. Vēsturiski Komerclikuma pamatā bija tā 1897. gada Vācijas līdzinieka *Handelsgesetzbuch*⁴ pieredze. Tas joprojām ir redzams gan šā likuma struktūrā, gan konkrētās normās. Latvijas Komerclikums no tā novirzās, ciktāl tajā vienā formālā likumā integrēti noteikumi attiecībā uz sabiedrībām ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrībām. Rezultātā Komerclikumā ietverta sadaļa par vispārīgiem noteikumiem, kuri attiecas uz visiem sabiedrību veidiem, un konkrētāki noteikumi, kuri attiecas tikai uz sabiedrībām ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrībām.

Valsts iestāšanās Eiropas Savienībā (ES) 2004. gadā ļoti ietekmējusi komercsabiedrību regulējumu Latvijā. Komerclikums atspoguļo Eiropas Savienības *acquis* komercdarbības un uzņēmējdarbības tiesību jomā. Zināma saskaņošanas un pārrobežu saderības pakāpe nostiprināja Latvijas komercdarbības un uzņēmējdarbības tiesību starptautisko dimensiju. Eiropas Savienības direktīvu standartizācijas ietekme ir īpaši jūtama attiecībā uz akciju sabiedrībām, savukārt Latvijas likumdošanu maz ierobežo ES tiesību akti attiecībā uz sabiedrībām ar ierobežotu atbildību.

Likums „Par tiesu varu” regulē tiesu sistēmu Latvijā⁵. Ar to tika ieviesta triju instanču tiesu sistēma un noteikti pamatprincipi, kas aizstāv tiesu neatkarību. Lietu izskatīšanas kārtība izklāstīta Civilprocesa likumā⁶, Kriminālprocesa likumā⁷ un Administratīvā procesa likumā⁸. Latvijā Satversmes tiesa darbojas kā neatkarīga institūcija, kura izskata tiesību aktu atbilstību Satversmei. Latvijā reforma notiek tiesu izvietojuma ziņā un tiek konsolidēti mazo rajona un pilsētu tiesu apgabali apgabaltiesu jurisdikcijā (ESAO, 2017. gads). Šīs reformas mērķis ir uzlabot tiesu sistēmas efektivitāti, izlīdzinot tiesvedības ilgumu, nodrošinot vienlīdzīgu praksi tiesā un tiesnešu amatu pārdali.

Paralēli valdība pieņēma normatīvās politikas un regulējumu virkni, lai veicinātu stabilu uzņēmējdarbības vidi un ekonomikas attīstību. Nacionālais Attīstības plāns 2014.–2020. gadam ir pašlaik spēkā esošais visaugstākā līmeņa stratēģiskais vidēja termiņa dokuments, kas apstiprināts Saeimā 2012. gada decembrī (Latvijas valdība, 2012. gads). Tajā tostarp ietverts ar normatīvo politiku saistītu prioritāšu saraksts, kuras galvenokārt attiecas uz ietekmes novērtējumu, administratīvā sloga samazināšanu un normatīvo vienkāršošanu, kā arī labāku ieinteresēto personu iesaistīšanos.

Nacionālais attīstības plāns papildina Latvijas Nacionālo reformu programmu “ES 2020” stratēģijas īstenošanā⁹, kurā viens no galvenajiem Latvijas valsts tautsaimniecības politikas darbības virzieniem

ir savas uzņēmējdarbības vides uzlabošana, paredzot administratīvo procedūru vienkāršošanu, administratīvo izmaksu un sloga novēršanu un e-pakalpojumu ieviešanu saimnieciskās darbības veicējiem.

Valdība 2016. gadā izvirzīja vispārējo mērķi, lai Latvija nokļūtu starp spēcīgākajām 20 tautsaimniecībām Pasaules Bankas “*Doing Business*” novērtējumā un starp spēcīgākajām 40 tautsaimniecībām Globālajā konkurētspējas indeksā 2012. gadā¹⁰.

Savukārt Latvijas valdības normatīvā politika nav konsolidēta vienotā, visaptverošā dokumentā, vairāki atsevišķi labāka regulējuma darba kārtības elementi ir izteikti stratēģiskajos un programmatiskajos dokumentos gan valdības, gan ministrijas līmenī – vairākas no tām ir norādītas dažādās šīs nodaļas sadaļās. Iestāžu ieinteresētās personas, kuras ir atbildīgas par komercdarbības un normatīvās politikas ietvara dažādu aspektu īstenošanu, ir izceltas 2.1. blokā.

2.1. bloks. Institucionālā atbildība par komercdarbības un normatīvo politiku Latvijā

Atbildība par komercdarbības un normatīvo politiku Latvijas valdībā ir sadalīta starp vairāku iestāžu ieinteresētajām personām, kā norādīts turpmāk.

Valsts kanceleja

Valdības līmenī Valsts kanceleja ir atbildīga par vairākiem labākas regulējuma programmas elementiem. Valsts kancelejas galvenie uzdevumi ietver darbības regulējuma ietekmes analīzes (RIA) virzīšanai un atjaunināšanai, piemēram, paplašinot novērtējamās ietekmes jomu un pārskatot RIA rokasgrāmatu. Tāpat Valsts kanceleja aktīvi veicina RIA kapacitātes nostiprināšanu, turklāt īstenojot divas izmēģinājuma pārbaudes, lai izmēģinātu iespējamās metodoloģijas un procedūras. Valsts kanceleja atbild arī par jaunu Valsts pārvaldes reformu plānu, kas ietvers iniciatīvas, kuras būs saistītas gan ar administratīvā sloga samazināšanu, gan Atvērtās pārvaldības partnerību. Attiecībā uz birokrātijas samazināšanu Valsts kanceleja izveidoja tīmekļa vietni, ar kuru ieinteresētās personas un pilsoņi var ziņot par iespējamiem vienkāršošanas gadījumiem un iekšējiem pētījumiem par regulējumu saistībā ar trūkumiem valsts pārvaldē (it īpaši attiecībā uz datu koplietošanu).

Tieslietu ministrija

Latvijā Tieslietu ministrijai ir būtiski svarīga loma komercdarbības regulējuma noteikšanā un pakalpojumu klāsta nodrošināšanā uzņēmējdarbībai. Tā nodrošina citām valsts pārvaldes institūcijām metodisko palīdzību noteikumu projektu izstrādē. Tā ir struktūra, kura koordinē un pārrauga ES likumdošanas transponēšanu valsts likumdošanā. Turklāt tā ir tieši atbildīga par politikas izstrādi un īstenošanu, kas tostarp saistīta ar valststiesībām, administratīvajām tiesībām, civiltiesībām, komerciesībām, tādējādi tieši ietekmējot saimniecisko darbību.

Ekonomikas ministrija

Ekonomikas ministrijas galvenā iesaistīšanās Latvijas labākā regulējumā programmā attiecas uz uzņēmējdarbības tiesiskā regulējuma vienkāršošanu. Pamatojoties uz pastāvīgu un ciešu dialogu ar komersantiem un uzņēmējiem, kopš 1999. gada šī ministrija ir pārvaldījusi saistīto “Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plānu”, kurā gadu gaitā uzskaitīti vairāki simti pasākumu, lai atvieglotu uzņēmējdarbību no nesamērīgiem administratīviem šķēršļiem. Šī ministrija ir atbildīga arī par licenču un atļauju skaita samazināšanu un pakāpenisku pāreju no *ex ante* atļauju režīma uz *ex post* atļauju režīmu, kas ir ar risku pamatota pārbaudes sistēma.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija ir vadošā valsts iestāde e-pārvaldei un informācijas sabiedrībai, kas darbojas arī reģionālajā un vietējā līmenī. Šajā ministrijā Publisko pakalpojumu departaments nodarbojas ar elektronisko pakalpojumu plānošanu (piemēram, e-identitāte,

e-dokumenti un e-paraksts), kā arī ar saistīto infrastruktūru. Tas pats departaments ir atbildīgs arī par vienas pieturas aģentūras principa īstenošanu. Informācijas un sakaru tehnoloģijas (IKT) attīstības un vadības tehniskos aspektus pārvalda Elektroniskās pārvaldes departaments.

Valsts reģionālās attīstības aģentūra (VRAA) darbojas šīs ministrijas uzraudzībā. VRAA sākotnēji tika uzticēti uzdevumi, kas saistīti ar programmu administrēšanu uzņēmējiem īpaši atbalstāmajās teritorijās un dažādu valsts un ES struktūrfondu finansētu vietējo pašvaldību atbalsta programmu īstenošanu, bet pašlaik tās galvenais uzdevums ir nodrošināt e-pakalpojumus valsts un pašvaldību iestādēm¹.

Pārresoru koordinācijas centrs

Latvijas Ministru prezidenta pakļautībā esošā Pārresoru koordinācijas centra (PKC) galvenais uzdevums ir uzraudzīt un koordinēt attīstības plānošanu, pieļaujot dažādu līmeņu sadarbību lēmumu pieņemšanas procesā. Šajā ziņā PKC ir uzticēts izstrādāt Latvijas Nacionālo attīstības plānu 2014.–2020. gadam un uzraudzīt tā īstenošanu, Latvijas Ilgtspējīgas attīstības stratēģiju līdz 2030. gadam un valsts attīstības programmas, kas attiecas uz valsts iesaistīšanos Eiropas Savienībā. Turklāt PKC ir atbildīgs par valstij piederošu uzņēmumu (VPU) pārvaldības saskaņošanu, kas darbojas daļēji centralizētā VPU pārvaldības koordinācijas modelī.

1. Skat. www.vraa.gov.lv/en/about_us/.

Avots: ESAO apkopotā informācija no valdības avotiem ESAO faktu noskaidrošanas misijas laikā, 2017. gada oktobris; Latvija - Pārresoru koordinācijas centrs, tīmekļa vietne.

Komerclikums: Atvieglotais komercdarbības regulējums visiem

Uzņēmumi, ar kuriem notika konsultācijas attiecībā uz šo ziņojumu, pauda savu vispārējo apmierinātību ar Latvijas Komerclikumu. Piedāvātās uzņēmējdarbības juridiskās formas un to vispārējā noformēšana nodrošina uzticamu sistēmu kā to komerciālās darbības pamatu. Ieinteresētās personas pauda savu vispārējo apmierinātību ar Komerclikuma īstenošanā iesaistītajiem valsts pārvaldes dienestiem un ar to saistītajiem materiālo un procesuālo tiesību aktiem un institūcijām, piemēram, Uzņēmumu reģistru, Valsts zemes dienestu un zemesgrāmatu nodaļām un Patentu valdi (skat. tālāk).

Viens no ieinteresēto personu minētajiem problēmjaudājumiem attiecas uz Komerclikuma un ar to saistīto tiesību aktu piemērošanas garu. Tiek uzskatīts, ka valsts iestādes, piemēram, tiesas un valsts pārvaldes dienesti izmanto visai ierobežojošu pieeju komerciālā realitātē. Ja, piemēram, Komerclikumā nav paredzēta norma konkrētam jautājumam, tad valsts iestāžu sākotnējā nostāja ne vienmēr var būt ieinteresēto personu brīvība privāti noteikt tiesības un pienākumus tā, kā tās uzskata par piemērotiem. Tā vietā tiesas un valsts pārvaldes dienesti reizēm secina, ka tad, ja jautājums netiek regulēts, tad tas nav atļauts. Tiek uzskatīts, ka tas ir pretrunā Komerclikuma vēsturei, kas tika ieviests, lai atvieglotu uzņēmējdarbību un kam aizliegums būtu jāuzskata par izņēmumu, nevis sākotnējo nostāju. Ieinteresētās personas piedāvāja vismaz divus risinājumus.

Pirmkārt, izveidojot atļaujošo kultūru, pamatojoties uz interpretācijas principiem, kur piemēram, augstākās tiesu iestādes, it īpaši Augstākā tiesa ar saviem spriedumā varētu veicināt vairāk atvieglojošu likuma interpretāciju. Otrkārt, likumdevējs varētu atbalstīt šīs kultūras pārmaiņas ar izvēlētu iejaukšanos, ja prakse un tiesas nav panākušas atvieglojošus risinājumus.

Problēmjaunājums turpmākām diskusijām varētu būt valsts uzņēmumu un iestāžu ar komerciālu funkciju, piemēram, atsevišķu ostu pakļaušana Komerclikuma vispārīgajam regulējumam, ja tas jau nav noticis. Tas varētu divējādi ļaut vaļu Komerclikuma atvieglojošajai lietderīgajai ietekmei. Komerclikuma izveidotās struktūras – piemēram, sabiedrību ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrību organizatoriskie noteikumi – varētu būt efektīvs pamats šādu uzņēmumu un iestāžu izveidošanai¹¹. Turklāt privātie uzņēmumi varētu iegūt vienlīdzīgus konkurences apstākļus ar valstij piederošiem uzņēmumiem, veicinot Latvijas ekonomikas lielāku efektivitāti. Piemēram, Hamburgas osta juridiski ir izveidota kā valsts uzņēmums (*Hamburger Hafen und Logistik Aktiengesellschaft*). Tas veicina veiksmīgu pārvaldības struktūru un pieļauj daļēju privatizāciju, publiski piedāvājot akcijas Frankfurtes biržā 2007. gadā (valstij saglabājot akciju vairākumu)¹².

Pielāgošanās mūsdienīgām uzņēmējdarbības formām

Ieinteresētās personas stingri uzsvēra nepieciešamību pielāgot Komerclikumu mūsdienīgām uzņēmējdarbības formām. Saskaņā ar to norādīto, tiesību aktos netika sekots visām modernajām norisēm, kā rezultātā likumā radās nepilnības. Viens no piemēriem ir uzticamas sistēmas nodrošināšana mūsdienīgām uzņēmējdarbības finansēšanas formām, tostarp, bet ne tikai sākuma finansējumam un kolektīvajai finansēšanai. Tomēr dažkārt Komerclikums tika papildināts ar ļoti specifiskām jaunām tiesību normām, piemēram, 2008. gadā ar tiesību normām, kas attiecas uz līzingu un franšīzi. Līdz ar to Komerclikums šodien pats sevi pārstāv vispārīgo normu un specifisku normu kompleksu ar vairākiem trūkumiem salīdzinājumā ar mūsdienu uzņēmējdarbības realitāti. Ieinteresētās personas uzsvēra, ka to nebūtu obligāti jāsaprot kā vispārīgu aicinājumu uz saistošu tiesību aktu regulējumu. Tā vietā par alternatīvām varētu uzskatīt nesaistošus tiesību aktus un pašregulāciju (2.2. bloks). Tika aicināts izmantot tādu pieeju tiesību aktu reformai, kas vairāk ir balstīta uz rūpīgiem pētījumiem un ekonomiskās ietekmes novērtējumu. Galu galā tas tika uzskatīts par izdevīgāku nekā regulējums, kura pamatā ir atsevišķi aicinājumi no ieinteresēto personu puses.

2.2. bloks. Reglamentējošā kompleksa sakārtošana

Vispārējā politika mūsdienīgu komerciesību regulējuma noteikumu veidu izvēlei nodrošina pareizo regulējuma kompleksu, saskaņā ar kuru izmantotie regulējuma instrumenti ir saderīgi un uzlabo viens otru, ja tie ir apvienoti. Saskaņā ar ESAO vadošajiem principiem attiecībā uz regulējuma kvalitāti un efektivitāti, kurus pieņēmusi ESAO Padome 2005. gadā, regulējuma komplekss veicina „jauninājumus, izmantojot tirgus stimulus un uz mērķiem balstītas pieejas” un atbilst “konkurencei, komercieguldījumu veicināšanas principiem iekšzemes un starptautiskā līmenī.” Tādējādi šāda vispārējā politika novērš nesavienojamu metožu apkopojumus un dod iespēju informētām un uzlabotām politikas rezultātam, kas ietver sekojošo regulējuma instrumentu kompleksu:

- obligātie normatīvie akti
- neobligātie normatīvie akti
- ministriju rīkojumi
- nesaistošie tiesību akti (piemēram, korporatīvās pārvaldības kodekss)
- komersantu dalībnieku pašregulācija
- līgumu slēgšanas brīvība.

Piezīme: Sīkāku informāciju par regulējuma kompleksu (ar piemēriem no mediācijas) skat. Starptautiskā finanšu korporācija (2016. gads).

Avots: Starptautiskā finanšu korporācija (2016. gads); Cunningham, N. and Sinclair, D. (1999. gads); ESAO vadošie principi attiecībā uz regulējuma kvalitāti un efektivitāti.

Virzība uz Komerclikuma juridisko noteiktību un paredzamību

Konsultācijas

Šis ziņojums ir Tieslietu ministrijas formulētas konsultāciju kultūras apliecinājums, līdzīgs tam, kas atrodams daudzās citās ESAO valstīs (2.3. bloks). Sistemātiskai un iekļaujošai ieinteresēto personu iesaistīšanai ir vairākas priekšrocības. Tas nodrošina likumdošanas struktūrām pilnīgu priekšstatu par reglamentējošo uzdevumu un it īpaši atklāj ieinteresēto personu grupu interešu konfliktus, kuri ir jāņem vērā. Tas arī uzlabo reformu projektu pieņemšanu un atbilstību. Ja visas ieinteresētās personas ir iesaistītas agrīnā stadijā, tad tās labāk pieņem rezultātā iegūtos tiesību aktus pat tad, ja viņu vēlnes nav izpildītas, jo tie var uzskatīt procesu par taisnīgu. Agrīna iesaistīšanās veicina arī izpratni attiecīgo grupu ietvaros. Tas pozitīvi ietekmē pilnvaroto izmaiņu ātrāku pieņemšanu gan publiskajā, gan privātajā sektorā.

2.3. bloks. Konsultāciju mehānismi dažās ESAO valstīs

Austrālijas valdība izveidojusi komerckonsultāciju tīmekļa vietni, lai uzlabotu dialogu starp uzņēmējiem un valdību. Tīmekļa vietnē ir norādīti valsts departamenti un aģentūras ar iespēju apspriest ar uzņēmējdarbību saistītu politiku vai regulējumu ar dažādām ieinteresētajām personām. Uzņēmumi, privātpersonas, nozares apvienības un bezpeļņas organizācijas var reģistrēties un piedalīties apspriešanās procesos. Valdība veic sabiedriskas vai tiešas konsultācijas. Sabiedriskā apspriešana ir pieejama

visām ieinteresētajām personām, bet tiešā ir privāta un nosūtīta izvēlētajām ieinteresētajām personām. Tīmekļa vietnes mērķis ir Austrālijas uzņēmumiem samazināt regulējuma slogu un sniegt labākus rezultātus, savlaikus apspriežoties agrīnajā politikas attīstības procesa stadijā.

Daudzas citas ESAO dalībvalstis (piemēram, Francija, Grieķija, Luksemburga, Portugāle, Spānija) apspriežas ar sociālajiem partneriem un pilsonisko sabiedrību, tostarp uzņēmumu grupām, izmantojot Ekonomisko un sociālo lietu padomi. Piemēram, Portugālē 1991. gadā tika izveidota *Conselho Económico e Social* (CSE), pamatojoties uz Konstitūcijas noteikumiem. Tās uzdevums ir konsultēt valdību, veicināt ekonomikas un sociālo dalībnieku iesaistīšanos valdības lēmumu pieņemšanas procesā un nodrošināt forumu dialogam starp sociālajiem partneriem un citām pilsoniskās sabiedrības organizācijām. Šī darba gaitā CSE izstrādā atzinumus par tiesību aktu un ekonomikas politikas programmu projektiem, kurus tai iesniedz valdība, vai pēc savas iniciatīvas. Dalībnieki ietver valdības, darba ņēmēju un darba devēju organizāciju pārstāvjus, autonomos reģionus un pašvaldības, kā arī pilsoniskās sabiedrības pārstāvjus (piemēram, profesionāļus, pētniekus un universitātes, patērētāju un vides apvienības, universitātes).

Avots: Austrālijas Valdības iniciatīvas uzņēmējdarbības konsultācijas (n.d.); ESAO (2010. gads).

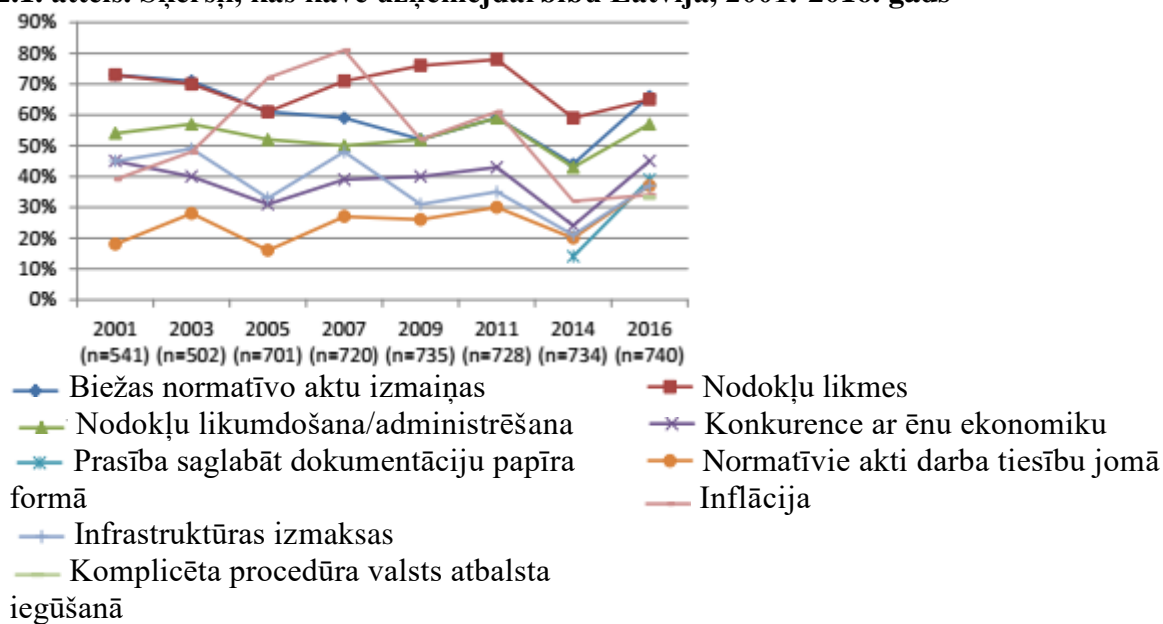
Ieinteresētās personas pauda savu viedokli par Latvijas valsts iestāžu patieso atvērtību, ņemot vērā to regulējuma problēmas un iekļaujot tās komercreformas tiesību aktu projektos. Tomēr dažas ieinteresētās personas uzskatīja, ka ieinteresēto personu viedokļi varētu būt sistemātiskāki un organizētāki. Turklāt dažas ieinteresētās personas pauda uzskatu, ka varētu būt pārmērīgi uzsvērtā ieklausīšanās uzņēmēju viedoklī, kamēr citas ieinteresētās personas, piemēram, tiesneši un akademiķi, varētu gūt mazāku ievērību.

Reformas ātrums un nenoteiktība

Mūsdienās valdības, it īpaši Eiropas Savienībā, saskaras ar problēmu, kā atrast pareizo līdzsvaru starp ātru reaģēšanu uz reformu vajadzībām un izvairīšanos no iestāžu un dalībnieku pārslogošanu ar drudžainu reformas ritmu. Šīs problēmas saknes rodama vairākos cēloņos. Nosaucot tikai dažus: Eiropas Savienība pievieno otru reformas vajadzību avotu papildus valstu reformu iniciatīvām; turklāt informācijas tehnoloģijas (IT) un globalizācija ir paātrinājusi pārmaiņas biznesa pasaulē, kam ir jābūt atspoguļotam pamatā esošajos tiesību aktos.

Kā aprakstīts iepriekš, Komerclikuma uzmanības centrā ir uzņēmumu dibināšana, darbība un slēgšana Latvijā, kā arī jebkādu ar tiem saistītu strīdu risināšana. Lai gan virziens ir pareizs, valsts iestādēm, piemēram, tiesām un dienestiem, kā arī uzņēmējiem ir plaši izplatīta sajūta, ka tiesību aktu vai regulējuma reformu drudžainajam ritmam ir grūti izsekot. 2016. gadā visbiežāk minētais šķērslis, kas kavē uzņēmējdarbības izaugsmi, bija “biežas izmaiņas normatīvajos aktos” (minēja 66 % respondentu) (2.1. attēls). Tas var ietekmēt tiesisko stabilitāti un paredzamību, kavēt uzņēmējdarbības attīstību. Daži mazie un vidējie uzņēmumi (MVU), kam nav juridisko resursu, arī var izjust satraukumu un tiem ir grūti sekot laika garam.

2.1. attēls. Šķēršļi, kas kavē uzņēmējdarbību Latvijā, 2001.-2016. gads

Avots: Pielāgots no Latvijas Ekonomikas ministrijas (2016. gads).

Iespējams risinājums varētu būt reformu grozījumu apkopošana un reformu paketes ieviešana mazāk steidzīgi. Turklāt, lai gan pastāv iniciatīvas normatīvo aktu paziņošanā uzņēmumiem saprotamā valodā, šķiet, to ir iespējams uzlabot. Turpmākā reformu tiesību aktu kopumu paziņošanas uzlabošana, it īpaši to galveno pasākumu un principu izskaidrošana, varētu atvieglot iesaistītajām personām jaunās informācijas izprašanu. Pašlaik Latvijas tiesību akti un būtiskas tīmekļa vietnes nav pastāvīgi pieejamas ārvalstu investoriem aktualizētā un angļu valodas versijā. Dažas ieinteresētās personas ieteica, ka atļaušana grāmatvedības un nodarbinātības dokumentus iesniegt angļu valodā, kas šobrīd šķiet aizliegts, palielinātu Latvijas kā vietas ārvalstu investīcijām pievilcību.

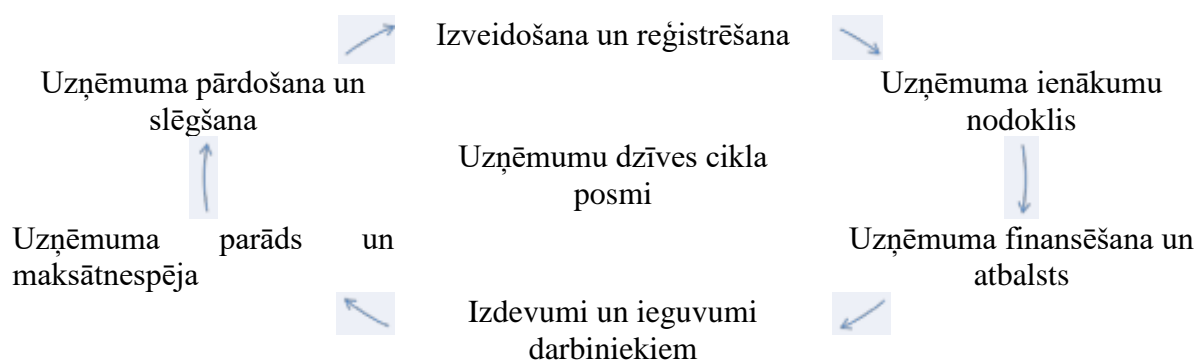
Tiesību un juridiskās informācijas pieejamība globalizētā pasaulē

Uzņēmēji un vadītāji uzslavēja nesenās iniciatīvas normatīvo aktu paziņošanai pieejamā valodā. Kā minēts iepriekš, horizonta paplašināšana, lai piesaistītu vairāk starptautisko investīciju, varētu būt stingrs pamats, lai Latvijā papildus paplašinātu šos pasākumus un ņemtu vērā vajadzības pēc ārvalstu investoriem. Pamatiniciatīva varētu būt padarīt Latvijas tiesību aktus un būtiskās tīmekļa vietnes konsekventi pieejamas ārvalstu investoriem atjauninātā angļu valodas versijā. Dažās valstīs, piemēram, Igaunijā, visi pašreizējie Igaunijas tiesību akti ir pieejami konsolidētā angļu valodas versijā, bet angļu valodas versijai ir tikai informatīvs raksturs. Apvienotajā Karalistē informācija tiek sniegta, pamatojoties uz uzņēmējdarbības dzīves cikla notikumiem (2.4. bloks). Diskutējams jautājums būtu par to, vai ieinteresētajām personām ir jābūt iespējai izvēlēties citu valodu, piemēram, angļu valodu, kas ir juridiski atbilstoša valoda uzņēmumam, grāmatvedības un nodarbinātības dokumentiem. Galvenais jautājums būtu

vai gaidāmās starptautisko investīciju pieauguma priekšrocības un uzlabota pārrobežu sadarbība pārsniegtu šīs iespējas sniegšanas sabiedriskās izmaksas.

2.4. bloks. Informācijas sniegšana uzņēmējdarbībai saskaņā ar dzīves cikla notikumiem

Daudzas valstis izstrādā un organizē informācijas sistēmas un skaidro uzņēmējdarbības tiesību aktus, izmantojot praktisku tematiku. Piemēram, Apvienotās Karalistes tīmekļa portāls, gov.uk, sniedz informāciju par valsts pārvaldes pakalpojumiem, tostarp par grāmatzīmi uzņēmumiem un pašnodarbinātajiem (skat. tālāk). Īrijas portāls palīdz identificēt galvenos noteikumus, kuri ietekmē uzņēmumus un nodrošina saikni ar attiecīgajām iestādēm un to norādījumiem, instrumentiem un kontaktpunktiem.

Avots: Apvienotā Karaliste gov.uk, “Business un pašnodarbinātais” [*Business and self-employed*], tīmekļa vietne; Īrijas Uzņēmējdarbības, uzņēmumu un inovāciju departamenta tīmekļa vietne.

Formālās prasības uzņēmumiem: samazināšana un saskaņotība

Notāri un elektroniskie identifikācijas līdzekļi

Daudzas ieinteresētās personas izvirzīja jautājumu par formālo prasību samazināšanu attiecībā uz dokumentiem, kādi jāiesniedz Uzņēmumu reģistrā. Proti, tas attiecas uz Komerclikuma 9., 10., 25., 187. un 327. pantu. It īpaši lielāks skaits ieinteresēto personu aicināja samazināt vai pat atcelt nepieciešamību iesniegt dokumentus notariāli apliecinātā formā. Citas ieinteresētās personas, it īpaši zvērināti notāri¹³, izteica argumentus, lai saglabātu šādas prasības vai pārveidotu tās un padarītu tās piemērotas nākotnei. Formālo prasību samazināšanu nevajadzētu skatīt izolēti: mēģinājumi samazināt izmaksas uzņēmumiem ir nepieciešami apsvērt, ņemot vērā dokumentu elektronisko veidlapu un identifikācijas ieviešanu, kā arī ņemot vērā šādu elektronisko risinājumu praktisko gatavību (skat. 2. nodaļu). Turklāt formālo prasību reformai vajadzētu notikt ar skaidru redzējumu par mērķi, kādam šie noteikumi kalpos, un ņemot vērā iestādes, kas administrēs šīs prasības. Tiek apgalvots, ka formālo prasību samazināšana un elektronisko risinājumu ieviešana nodrošina milzīgu

potenciālu izmaksu samazināšanai un ieguvumu radīšanai uzņēmumiem. Tomēr attiecīgajā reformā aicināts izmantot novērtēšanu un saskaņošanu. Jārūpējas par to, lai iekļautu visas ieinteresētās personas. Ņemot to vērā, tālāk minētajā tekstā koncentrēta uzmanība uz principiem un pamatjautājumiem.

Vēsturisku iemeslu dēļ Latvijā formālajā dokumentu iesniegšanas procedūrā Uzņēmumu reģistram iesaistīti notāri. Latvijas tiesību aktos tomēr tika izstrādāts diezgan konkrēts veids, kādā notāri tiek iesaistīti saskaņā ar Komerclikumu. Saskaņā ar Komerclikuma 9. panta pirmās daļas 4. teikumu, ja personas parakstam jābūt notariāli apliecinātam, ir trīs alternatīvas iespējas, kā izpildīt šo prasību: 1) ja parakstu apliecinājis zvērināts notārs; 2) Uzņēmumu reģistra amatpersonas apliecinājums; vai 3) ja dokuments sastādīts elektroniskā formā, tas parakstīts ar drošu elektronisko parakstu. Šis noteikums ļauj uzņēmumiem izvēlēties, īpaši starp zvērināta notāra vai reģistra amatpersonas apliecinājumu. Salīdzinot ar Uzņēmumu reģistra amatpersonām (valsts notāriem), zvērināti notāri piemēro stingrākus noteikumus¹⁴. Tā rezultātā zvērināti notāri veic būtiskākas pārbaudes, bet tas arī padara šo procedūru apgrūtinošāku lietotājiem. Rezultātā pieteikuma iesniedzējiem pievilcīgāka šķiet došanās pie valsts notāriem/ierēdņiem Uzņēmumu reģistrā, nevis zvērinātiem notāriem, tā kā valsts notāru/amatpersonu prasības Uzņēmumu reģistrā ir zemākas.

Salīdzinājumā ar citām jurisdikcijām, kurās notāri tiek iesaistīti komerciesību jautājumos (piemēram, Vācijā), notāriem komercietās Latvijā ir diezgan ierobežotas funkcijas. Latvijas komerciesībās netiek pieprasīts notāriem pārbaudīt notikumu vai reģistrējamo dokumentu juridisko būtību. Drīzāk notāru funkcija parasti aprobežojas ar to personu identitātes apliecināšanu, kuras darbojas attiecīgajā lietā. Līdz ar to būtiskas notāru darbības ir: 1) noteikt personas identitāti (salīdzinot personu, personas apliecību un personu reģistru)¹⁵; 2) dokumentu derīguma pārbaude¹⁶; 3) personu rīcības spējas pārbaude; 4) pārstāvības gadījumos pilnvarojuma pārbaude (pamatojoties uz advokāta pilnvarām un reģistra ierakstiem, piemēram, Atsaukto pilnvaru reģistrā). Piemēram, notārs var iesaistīties personas identitātes pārbaudē, reģistrējot uzņēmumu vai apliecinot personas identitāti, kura piedalās akciju vai daļu nodošanā. Zvērinātu notāru pārstāvji, kuri bija iesaistīti ieinteresēto personu aptaujās, aprēķināja, ka no 85 % līdz 90 % viņu darba attiecas uz personas identitātes apliecināšanu, bet atlikušais laiks aptver darbu, strādājot ar tiesību aktu būtību.

Turpretim Vācijā, citā valstī ar notāru iesaistīšanos vēsturi komerciesību lietas, notāri vairāk iesaistās reģistrējamo dokumentu pārbaudē pēc būtības. Tie, piemēram, ir vairāk pēc būtības iesaistīti statūtu un akciju vai daļu nodošanas līgumu pārbaudē. Tomēr tiek atzīmēts, ka Vācijas tiesību aktos nav paredzētas alternatīvas notariālajai apliecināšanai, kā tas ir Latvijas tiesību aktos. Drīzāk, ja ir jāiesaistās notāriem, nav citas izvēles formas.

Anglijas tiesībās, no otras puses, notāri netiek izmantoti reģistrējamo komercdokumentu apliecināšanai. Tā vietā attiecīgās funkcijas tiek pildītas, apvienojot noteiktās veidlapas, iesaistot uzņēmumus un attiecīgo reģistru (*Companies House*). Fakts, ka tādās jurisdikcijās kā Anglija to pašu funkciju administrēšana notiek bez notariālās apliecināšanas, var radīt jautājumu, vai Latvijas uzņēmumi sedz nevajadzīgas izmaksas, nepanākot atbilstošas priekšrocības.

Pēdējā laikā notāra iesaistīšanās komercietās tika pakļauta papildus spiedienam saskaņā ar elektronisko identifikācijas līdzekļu izmantošanu procesuālajos jautājumos. E-paraksti, e-identitātes un citas elektroniskās formas piedāvā izmaksu ziņā efektīvu veidu, kā identificēt dalībniekus. Turklāt

šie identifikācijas veidi atbilst reģistru pārejai no papīra formas uz IT balstītu organizāciju (skat. tālāk).

Ņemot to vērā, ieinteresēto personu intervijās parādījās divi atšķirīgi atzinumi. No vienas puses, dažādas ieinteresētās personas uzskatīja, ka varētu atcelt dažus vai visus noteikumus, ar ko Komerclikumā tiek pieprasīta notariāla apliecināšana. Bieži tas bija saistīts ar ierosinājumu uzlabot un paplašināt elektronisko identifikācijas līdzekļu izmantošanu saskaņā ar Komerclikumu. It īpaši tika domāts, ka, ja e-paraksti vai e-identitāte nodrošināja identifikāciju, tad notariāli apliecināta identifikācija vairs nebija vajadzīga. Tas bija saistīts ar ierosinājumu izmantot e-identifikāciju ne tikai komunikācijai ar tādiem valsts pārvaldes dienestiem kā Uzņēmumu reģistrs, bet arī citiem komunikācijas veidiem, piemēram, komunikācijai starp komercuzņēmumiem (B2B). Saistībā ar to tika atbalstīta doma par personisko uzņēmuma e-adresi. Tika piebilsts, ka krāpšanas profilakse, analizējot elektroniskos datus, dod labākus rezultātus nekā vizuālās notāru veiktās pārbaudes. Kopumā tika uzskatīta par vajadzīgu arī viena dalībnieka uzņēmumu reģistrācijas procesa vienkāršošana.

Savukārt zvērināti notāri apgalvoja, ka viņu iesaistīšanās vēl arvien ir nepieciešama krāpniecības novēršanas interesēs. Viņi apgalvoja, ka elektroniskie identifikācijas līdzekļi ir neaizsargāti pret ļaunprātīgu izmantošanu, jo neviens nepārbauda, vai ar attiecīgo elektronisko ierīci darbojas persona, kura izliekas, ka ar to darbojas. Turklāt zvērināti notāri apgalvoja, ka viens no iemesliem, kāpēc uzņēmumi reģistrējas Igaunijā, nevis Latvijā, ir fakts, ka Igaunijas notāri ir būtiskāk iesaistīti dokumentu pārbaudē, tādējādi piešķirot lielāku uzticamību Igaunijas reģistrācijas sistēmai. Tā kā Latvijas valsts pārvaldē pašlaik nav oficiālas riska pārvaldības sistēmas, lai veiktu *ex post* pārbaudes par iesniegto dokumentāciju, notariālas apliecināšanas prasība kalpo kā *ex ante* filtrs. Vienlaikus, ņemot vērā, ka notāri pārbauda un apliecina parakstu un identitāti, neveicot dokumentu pārbaudi pēc būtības, radās šaubas par šā pasākuma efektivitāti noziedzības novēršanai.

Latvijas zvērināti notāri gatavojas nākotnei: tie šobrīd veic ieguldījumus IT sistēmās tā, lai apliecināšanu varētu veikt no attāluma (piemēram, sejas atpazīšana, izmantojot videokonferences), kuru atbalsta nesenā tiesību reforma, kuras mērķis ir notāru pakalpojumu atvieglošana. Ārvalstu investori it īpaši varētu gūt labumu no šīm izmaiņām. Atbilstoši zvērinātu notāru viedoklim, likumdevējam būtu jāpievēršas tam, kur un kāpēc notāriem būtu jāiesaistās un jānorobežo to iestāžu pilnvaras, kuras iesaistītas vienā un tajā pašā procesā, t.i. zvērināti notāri un valsts notāri¹⁷. Kā daļu no nākamajiem pasākumiem būs svarīgi ņemt vērā saistītās izmaksas (vai, pretēji, saistītos potenciālos ieguvumus), kas saistīti ar notariālu apliecināšanu (pamatojoties arī uz noslogojuma analīzi, kas atklāta tālāk; 3. nodaļā ir aplūkota reģistrācijas procedūras iespējamā vienkāršošana, racionalizējot notariālu apliecināšanu).

Uzņēmējdarbības attīstības administratīvā vienkāršošana

Latvijā iniciatīvas, kuru mērķis ir vienkāršot normatīvo un administratīvo regulējumu, tradicionāli ir balstītas uz uzņēmējdarbības virzienā orientētu pamatojumu. Latvijas valdības pastāvīgu reformu ietvaros cenšas uzlabot uzņēmējdarbības vidi.

Pretēji lielākajai daļai ESAO valstu Latvija nav īstenojusi lielāku programmu administratīvā sloga *ex post* izvērtēšanai. Latvijas valdība drīzāk izvēlējusies kvalitatīvāku pieeju, kas pamatota ar pastāvīgu un sistemātisku dialogu ar ieinteresētajām personām. Šķiet, ka šī pieeja dod taustāmus rezultātus,

dažu pēdējo gadu laikā veicinot valsts darba rezultātu pastāvīgu uzlabošanu. Šo pieeju kopumā pozitīvi vērtē arī privātā sektora un valsts pārvaldes struktūru pārstāvji.

Papildus iesaistīto ieinteresēto personu tiešajiem ieguldījumiem, prioritārie vienkāršošanas pasākumi tiek identificēti, pamatojoties uz Latvijas vietu Pasaules Bankas *Doing Business* rādītājos un Pasaules ekonomikas foruma Globālā konkurētspējas indeksā, kas ir valdības deklarācijas un Nacionālā Attīstības plāna 2014.-2020. gadam pastāvīgie mērķa kritēriji izcilas uzņēmējdarbības vides sasniegšanai. Valdība arī plāno novērtēt progresu, izmantojot Eiropas inovāciju rezultātu apkopojumu 2018. gadā.

Pasākumu plāns uzņēmējdarbības vides uzlabošanai

Visilgākā un šķietami visnozīmīgākā iniciatīva, ko īsteno valdība uzņēmējdarbības atvieglošanai Latvijā, ir Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plāns (“Pasākumu plāns”), kuru kopš 1999. gada izstrādā Ekonomikas ministrija sadarbībā ar ieinteresētajām personām: Valsts tautsaimniecības padomi, Ārvalstu investoru padomi Latvijā, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru un Latvijas Darba devēju konfederāciju.

Pasākumu plānā uzskaitīti konkrēti pasākumi, kuru mērķis ir novērst pārmērīgas reglamentācijas apgrūtinājumus visās jomās, kas saistītas ar uzņēmējdarbības veikšanu. Gadu gaitā tika noteikti un kā plāna daļa ieviesti vairāki simti šādu pasākumu.

Pašlaik īstenotais Pasākumu plāns, kas izdots 2017. gada februārī, cenšas panākt “Vienkārši un kvalitatīvi pakalpojumi uzņēmējdarbībā: vairāk e-pakalpojumu”. It īpaši Pasākumu 2.1. un 3.11. virzieni skaidri attiecas uz *Uzņēmējdarbības uzsākšanu* un *Viedo valsts pārvaldi un tās e-pakalpojumiem* – attiecīgi diviem reformu kopumiem, kas tieši apskatīti šajā nodaļā. Kopumā Pasākumu plānā ir iekļauti 46 pasākumi, kas ietver šādus pamatprincipus:

- vienas pieturas aģentūras principa ievērošana;
- „Konsultē vispirms” principa ieviešana, īpaši uzņēmējdarbības uzsākšanas posmā;
- vienkārši un kvalitatīvi valsts publiskie e-pakalpojumi - arvien aktīvāka e-risinājumu integrēšana (digitalizācija);
- biznesa videi draudzīgu infrastruktūras attīstības pakalpojumu ieviešana, t.sk., saprātīgu termiņu ieviešanu un ievērošanu, nodrošinot drošības un kvalitātes prasību nozīmību;
- administratīvo prasību vienkāršošana, īpaši nodokļu un grāmatvedības jomā, un birokrātisko sloga mazināšana;
- tiesiskās palāvības stiprināšana normatīvajā regulējumā, īpaši investoru tiesību aizsardzības un maksātspējas jautājumos¹⁸.

2.5. bloks. Latvijas Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas Pasākumu plāns 2017. gadam:

Galvenie mērķi

2017. gada februārī izdotajā Pasākumu plānā ir iekļauti šādi galvenie mērķi:

Uzņēmējdarbības uzsākšana

- pāreja uz uzņēmuma reģistrēšanu tikai tiešsaistē, sākot ar 2018. gadu
- samazināt uzņēmuma e-reģistrācijas standarta izmaksas līdz EUR 100
- rīcība ar būvatļaujām
- ne vēlāk kā 2020. gadā nodrošināt visus būvniecības saskaņošanas procesus tikai digitāli
- klusēšanas piekrišanas principa ieviešana būvniecības ieceres saskaņošanas procesā;
- pilnveidota apdrošināšanas sistēma būvniecībā.

Investoru aizsardzība

- pārskatīt akciju iespēju sistēmu, piešķirot akcionāriem tiesības atteikties no pirmpirkuma tiesībām, ja tiek emitētas jaunas akcijas, vienkāršots reorganizācijas process utt.

Maksātnespējas atrisināšana

- maksātnespējas procesa monitoringa sistēmas izveide, kas varētu liecināt par galvenajām problēmu jomām.

Lietpratīga valsts pārvalde un tās e-pakalpojumi

- “Konsultē vispirms” principa ieviešana valsts pārvaldes darbībā;
- Valsts pārvaldes pakalpojuma Portāla (www.latvija.lv) uzņēmējdarbības sadaļas pilnveidošana;
- vismaz 20 jaunus e-pakalpojumu sniegšana valsts pārvaldes pakalpojuma portālā trīs gadu laikā;
- “ceļa kartes” nodrošināšana jauniem uzņēmējiem;
- klusēšanas-piekrišanas principa ieviešana vairākos sertifikācijas procesos, kā arī citās procedūrās.

Nodokļu maksāšana

- nodrošināt vienota konta izmantošanu visiem nodokļu maksājumiem.

Avots: Latvijas Ekonomikas ministrija.

Šie pasākumi ietilpst vairāku ministriju portfelī un pienākumos. Pasākumu plāna īstenošana un tajā noteikto mērķu un termiņu ievērošana tāpēc ir decentralizēta ar diezgan nesaistošām koordinācijas un uzraudzības pilnvarām, kuras uzticētas Ekonomikas ministrijai. Būtiskas kavēšanās un progresa trūkuma gadījumā politiskās diskusijas notiek ministru līmenī.

Līdz šim ministrijas vēl nav pilnībā izmantojušas kvantitatīvās noteikšanas metodes, piemēram, Standarta izmaksu modeli (vai līdzvērtīgu), pamatojoties uz to vienkāršošanas programmām par kvalitatīviem novērtējumiem un uztveres apsekojumiem. Viens noteikts informācijas avots šajā ziņā ir portāls “Mazinām *slogu kopā!*”, kas piedāvā iedzīvotājiem un

uzņēmumiem iespēju ziņot par pārmērīgu administratīvo slogu un iesniegt vienkāršošanas priekšlikumus (ESAO, 2016. gads)¹⁹. Ziņojumus, kas iesniegti tīmekļa vietnē, izskata Valsts kanceleja, kura lemj par to, vai organizēt papildu pasākumus, saskaņojot ar atbildīgo valsts iestādi. Nākotnē šis portāls tiks izmantota arī kā platforma, lai īstenotu mērķtiecīgākas nozarei un politikai specifiskas viedokļu aptaujas par administratīvo slogu un birokrātiju²⁰.

Turklāt katru otro gadu tiek veikta uzņēmumu aptauja “Administratīvo procedūru ietekme uz uzņēmējdarbības vidi”, lai apkopotu aptaujas datus no ieinteresētajām personām par uztvertajiem šķēršļiem uzņēmējdarbības veikšanai un par turpmākajām tendencēm vienkāršošanas programmā.

Valsts pārvaldes reformu plāna 2020. gadam projekts

Pavisam nesen un saistībā ar Nacionālā attīstības plāna 2014.-2020. gadam īstenošanu Valsts pārvaldes reformu plāna projekts 2020. gadam (“VP reformu plāns”) tika izsludināts Valsts sekretāru sanāksmē 2017. gada 27. jūlijā un pašlaik tiek pabeigts²¹. Valsts pārvaldes reformu plāns papildinās Ekonomikas ministrijas Pasākumu plānu uzņēmējdarbības vides uzlabošanai. Tas tika sastādīts, ņemot vērā aizvien pieaugošo sabiedrības pieprasījumu pēc valsts pārvaldes efektivitātes un konkurētspējas, procesu vienkāršošanas un administratīvā sloga samazināšanas.

VP reformu plānā izklāstītajā reformu programmā ņemti vērā Latvijas valsts pārvaldē pieejamie procesi, funkcijas un cilvēkresursi. Tās pamatā ir turpmākās darbības attiecībā uz trīs dimensijām: “ekonomiju” (ieguldīt mazāk), “lietderību” (ieguldīt proporcionāli, ņemot vērā ieguvumus) un “efektivitāti” (ieguldīt gudri). Tiek pieņemts, ka rezultātā iegūtajām iniciatīvām nav jāpalielina valsts budžeta izdevumi. Drīzāk reformas būtu jāvirza uz priekšu, pateicoties inovatīviem risinājumiem, ar ko tiek racionalizēts Latvijas administratīvais režīms.

VP reformu plānā Latvijas valdība identificē virkni periodisku strukturālo problēmu, tostarp²²:

- valsts pārvaldes un cilvēkresursu attīstības politika pašlaik nav pietiekami elastīga un nespēj pielāgoties strauji mainīgajai videi un sabiedrības interesēm.
- administratīvo funkciju izpildes pienākumu un uzdevumu sadalījums nav efektīvs un nepietiekami izmanto sinerģiju un apjomradītus ietaupījumus, radot būtisku iekšējo administratīvo slogu un cilvēkresursu patēriņu.
- šī sistēma nestimulē individuālu atbildību. Darba rezultātu novērtējumus varētu turpmāk pamatot ar skaidri definētu ziņošanas sistēmu ar noteiktiem kritērijiem.

Turklāt atalgojums valsts pārvaldē nav konkurētspējīgs un veicina valsts pārvaldes negatīvo tēlu un nepārtrauktu augstākās vadības aizplūšanu uz privāto sektoru.

Lai risinātu šīs problēmas, VP reformu plānā ir noteikti desmit reformu virzieni, kas jāīsteno trīs gadu laikā, un ir paredzēti kā pamats valsts pārvaldes kultūras maiņai. Starp reformu prioritātēm valdība cenšas ieviest “nulle birokrātijas” pieeju, atvieglējot pāreju uz mazu un analītisku valsts pārvaldi ar racionalizētām uzraudzības un kontroles funkcijām (2.6. bloks).

2.6. bloks. “Nulles birokrātijas” mērķis Valsts pārvaldes reformu plāna projektā 2020. gadam

Valsts pārvaldes reformu plāna 2020. gadam projekta 8. prioritārajā pasākumā cenšas izmantot labāku regulējuma politiku un stiprināt produktivitātes un efektivitātes kontroli administratīvo slogu mazināšanai. Ievērojot principus “regulēt pēc iespējas mazāk” un “iejaukties tikai vajadzības gadījumā”, valdība cenšas veicināt pārredzamu, uz pierādījumiem balstītu lēmumu pieņemšanas procesu, iesaistot vairāk sabiedrības un esot atsaucīgāka.

Paredzami regulāri tiešsaistes publiskie pētījumi par “kopīgu sloga samazināšanu”, lai identificētu nesamērīgas birokrātijas jomas, kuras ietekmē uzņēmumus un iedzīvotājus. Ierosinātās projekta grupas “Nulles birokrātija” izveidei būtu jāveicina efektīvu vienkāršošanas risinājumu izstrādāšana. Turpinās darboties iniciatīvas, kas jau uzsāktas attiecībā uz starpinstitucionālajiem administratīvajiem trūkumiem, lai samazinātu dažādu administratīvo procedūru un pārskatu sniegšanas biežumu.

Arī valsts pārvaldes vadītājiem ir svarīga loma administratīvo slogu samazināšanā un iekšējā audita funkcijas atbalstīšanā. Horizontālās kontroles īstenošanai un pārejai no atbilstības uz izpildes pārskatiem jāpalīdz uzlabot efektivitāte un ekonomija.

Avots: Latvija - Valsts pārvaldes plāna 2020. gadam projekts, 28. lpp.

“Konsultē vispirms”

Viens no redzamākajiem, novatoriskākajiem un veiksmīgākajiem pasākumiem, kas īstenoti valdības administratīvās vienkāršošanas programmas pamatsīžetā, ir 2017. gada jūnijā parakstītais projekts “Konsultē vispirms”. Skaidri izmantojot ESAO vadlīnijas²³, šī Ekonomikas ministra vadītā iniciatīva ir sadarbība starp 22 valsts tirgus uzraudzības un izpildiestādēm²⁴, kā arī uzņēmēju apvienībām, tostarp Latvijas Darba devēju konfederācijas, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras, Latvijas Tirgotāju asociācijas un Latvijas Pārtikas tirgotāju asociācijas pārstāvjiem.

Tā mērķis ir veicināt “uz klientu orientētu” pieeju, lai veicinātu pašnovērtējumu un ieteikumus par atbilstības un saskaņotības korekciju pirms noteikto sankciju piemērošanas. Principa “Konsultē vispirms” mērķis ir zināmā mērā vispirms sniegt konsultācijas pirms sankciju piemērošanas uzņēmumiem. Tiesību normas, kas tiek uzskatītas par būtiskām, vēl arvien tiks realizētas bez iepriekšējas konsultēšanas. Lai nodrošinātu principa “Konsultē vispirms” vienādu piemērošanu, Ekonomikas ministrija ieviesa īpašas vadlīnijas izpildiestādēm, un ir paredzēta saistība ar pārskatītiem darbības novērtējumiem un spēju attīstīšanas programmām. Tādējādi konsultācijas un komunikācija tiek izvirzīta dialoga ar uzņēmumiem priekšplānā, ierobežojot soda naudu piemērošanu ar smagiem un recidīva gadījumiem.

Šo pieeju ļoti atzinīgi vērtē uzņēmumi un tie kalpo kā noderīgs papildinājums ar uzņēmumiem strādājošo valsts iestāžu repertuāram. Ieinteresētās personas ierosināja divus jautājumus, lai papildus pilnveidotu principu “Konsultē vispirms”. Pirmkārt, ieinteresētās personas jautāja, vai var panākt skaidrību attiecībā uz to, kas ir galvenais (tūlītējā izpilde) un kas nav galvenais (vispirms konsultēt). Otrkārt, ieinteresētās personas ierosināja izveidot “Konsultē vispirms”

iniciatīvu kā uzņēmumu tiesības pretstatā valsts izpildorgānu līdzekļu piemērošanas rīcības brīvībai. Lai novērtētu šādu pieprasījumu ietekmi, ir vajadzīga turpmāka analīze.

2.7. bloks. “Konsultē vispirms” Latvijā: Laba prakse uzņēmējdarbības veikšanas vienkāršošanai

Latvijas “Konsultē vispirms” projektā nebija vajadzīgi grozījumi esošajā juridiskajā pamatojumā. Tas tiks īstenots pēc diviem galvenajiem pīlāriem, kas izklāstīti Ekonomikas ministrijas vadlīnijās ¹:

- pirmais attiecas uz „uzraudzības pasākumu efektivitāti” un ietver iestādes stratēģijas izstrādāšanu efektīvai uzraudzībai; galveno darbības rādītāju (GDR) noteikšanu; uz risku balstītu pieeju uzraudzības darbībās un darbību pielāgošanu jaunajam prioritārajam mērķim, proti, lai panāktu atbilstību.

- otrs pasākumu kopums ir par “uz klientu balstītas pieejas regulatīvajā praksē” ieaudzināšanu. Tas ietver informācijas sniegšanas un konsultāciju organizēšanu; piemērotu metožu ieviešanu, lai izskaidrotu piemērojamās prasības (tostarp IT risinājumus); īpaši ņemot vērā jauno uzņēmumu vajadzības; uz pakalpojumiem orientētas kultūras attīstību iestādē; un klientu apmierinātības novērtēšanas veikšanu par darbu un sasniegumiem.

Tiks izstrādāti kritēriji, lai novērtētu iestāžu progresu attiecībā uz šī principa ieviešanu savā ikdienas darbā. Novērtējuma pirmie rezultāti ir paredzēti 2018. gadā. Iestādes tiks sarindotas atbilstoši to atbilstībai vadlīnijām un tiks izteikti ieteikumi uzlabojumiem nākamajā gadā.

Paredzams, ka projekts “Konsultē vispirms” darbosies līdz 2020. gadam, kad tiks veikta visaptveroša novērtēšana. Kaut arī agrīnā stadijā jau var noteikt vairākus panākumu faktorus, kas ar šo inovatīvo pieeju padara Latvijas pieredzi par starptautisko labo praksi. Tajos ietverti:

- spēcīgs politiskais atbalsts, ko šim projektam sniedzis Ministru prezidents, padarot to par valdības iniciatīvas labāko paraugu

- projekta dalītā piederība, ko izraisa tostarp tas, ka dažās inspicējošajās iestādēs jau izstrādātā labā prakse bija izmantota un konsolidēta vispārējās pieejas izstrādē (augšupēja un horizontāla pieeja reformu plānam), kā arī pateicoties intensīvajām konsultācijām ar uzņēmumu pārstāvjiem (līdzdalības pieeja)

- projekta visaptverošais (visas valdības) raksturs, kas skar dažādas dimensijas: no civildienesta reformā iekļautajiem stimuliem (attiecināmo GDR grozījumi novērtēšanas kontrolieriem), līdz partnerībai ar Valsts administrācijas skolu, lai uzsāktu jaunas, īpašas iespēju programmas, kā arī – kā paredzēts – citus pārvaldes līmeņus ar Latvijas pašvaldību turpmāko iesaistīšanos

- privātā sektora ļoti konstruktīvā un atbildīgā attieksme, kas neaprobežojās tikai ar žēlošanos, bet sniedza idejas un uzlabojumus to rezultātā

- mācīšanās no starptautiskās pieredzes, kas saistīta ar izpildes pārvaldes reformu īstenošanu un mehānismu ieviešanu, lai veicinātu atbilstību, pateicoties arī ESAO nodotajai informācijai par labo praksi.

Avots: Skat. https://em.gov.lv/files/ministriia/konsultevispirms/2017-06-15_10_05_37_KV_Vadlinijas_FINAL_MAKETS_14.06.2017.pdf.

Papildu reformu iniciatīvas

Valdība arī plāno uzsākt papildu iniciatīvas, kas varētu sekmēt turpmāka progresā panākšanu attiecībā uz administratīvo vienkāršošanu uzņēmējdarbības vides uzlabošanai, ko galvenokārt vada un koordinē Valsts kanceleja. Starp šādām iniciatīvām ir:

- jaunizveidotas specializētas laboratorijas, kurām jāpalīdz izpētīt veidus, kā uzlabot ētiku valsts pārvaldē un nostiprināt uz rezultātiem orientētu un izpildes pārvaldības praksi.
- *Uzņēmējdarbības projekts*, kas jārealizē no 2018. gada saistībā ar Latvijas Valsts administrācijas skolu, kura mērķis ir starp Latvijas regulatoriem izplatīt uz gala lietotāju un uzņēmēju koncentrētas pieejas lēmumu pieņemšanai²⁵.
- Eiropas strukturālo un investīciju fondu (ESIF) projekta ietvaros vienots portāls²⁶ no 2020. gada, lai izstrādātu un koordinētu tiesību aktus izpildvaras zarā. Šajā portālā tiks iekļauta arī “Sabiedrības līdzdalības” e-pakalpojums, kas publicēs baltus un zaļus dokumentus, lai apkopotu pilsoniskās sabiedrības un valsts sektora atzinumus; paziņos ieinteresēto personu iesaistīšanās darbības un konsolidēs ievaddatus un atsauksmes, kas saņemtas dažādās apspriešanas kārtās.

Uz pierādījumiem balstīts regulatīvais process

Kā minēts iepriekšējā sadaļā, Latvijā mazāk uzsvērta administratīvo slogu daudzuma noteikšana inventarizācijas vienkāršošanas pārskatīšanas laikā nekā jaunu regulatīvo ieviešanu pasākumu izstrādes procesā. Administratīvā sloga novērtēšana, kas izriet no jaunajiem noteikumiem, arvien vairāk kļūst par *ex ante* ietekmes novērtēšanas procesa standarta daļu.

Šajā sadaļā izklāstītā uz pierādījumiem balstītu lēmumu pieņemšanas iniciatīvu pārskatīšana ne tuvu nav pilnīga, īpaši pievēršot uzmanību sinerģijai ar citiem centieniem administratīvā režīma vienkāršošanai Latvijā un sloga samazināšanai.

Regulējuma ietekmes novērtējuma sistēma

Latvijā pienākums veikt regulējuma ietekmes novērtējumu (RIN) un pamatā esošās sistēmas nepieciešamie noteikumi ir izklāstīti Ministru kabineta 2009. gada decembra instrukcijā²⁷. Šajā juridiskajā pamatā iekļauta kvantitatīvās noteikšanas un administratīvo izmaksu monetizācijas metodoloģija. Šāds novērtējums jāveic gadījumos, kad tiesību akta projektam ir negatīva administratīvā ietekme. Instrukcijā definētas “administratīvās izmaksas” kā tās izmaksas, kas rodas saistībā ar informācijas sniegšanas pienākuma noteikumu vai uzglabāšanas pienākumiem.

Ministru kabinets 2017. gada jūnijā pieņēma grozījumus instrukcijā Nr. 19, kuri stājās spēkā 2018. gada 1. janvārī²⁸. Tie paredz virkni jaunu novērtējumu, kas jāveic kā daļa no RIN, tostarp paredzamā ietekme uz maziem un vidējiem uzņēmumiem (MVU), mikrouzņēmumiem un jaunuzņēmumiem. Turklāt ietekmes analīze uz vidi, konkurenci, veselību un nevalstiskajām organizācijām (NVO) būs jāiekļauj sākotnējā ietekmes novērtējumā kopā ar paziņojumiem par atbilstības prasībām. Ja tiek izveidots vai pārveidots jauns sabiedriskais pakalpojums, RIN jāietver piegādes kanālu analīze un ietekmes novērtējums uz esošajām vai nākotnes informācijas un komunikāciju tehnoloģiju (IKT) sistēmām.

Šie un citi grozījumi tiks pievienoti pārskatītajai esošās Valsts kancelejas izstrādātās rokasgrāmatas redakcijai par tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes izvērtēšanu²⁹. Šo rokasgrāmatu papildina metodiskais līdzeklis par paplašināto standarta izmaksu modeli. Turklāt līdz 2017. gada beigām ir paredzēta īpaša apmācība politikas jomā strādājošajām amatpersonām par jaunajām RIN prasībām. Lai konsolidētu visu nepieciešamo informāciju par RIN sistēmu attiecībā uz valdības iniciatīvām, Valsts kanceleja publicēja īpašu Normatīvo aktu projektu izstrādes rokasgrāmatas elektronisko sadaļu, kurā iekļautas lejupeļiedejamas veidlapas un attiecīgi ieteikumu materiāli³⁰.

Regulējuma fondu pārskatīšana ex post

Līdzīgi kā vairākās ESAO valstīs, Latvijā netiek realizēta sistēmiska programma spēkā esošo noteikumu pārskatīšanai *ex post*. Noteikumu pārskatīšana ir daļa no attīstības plānošanas sistēmas un tā principā ir jāveic kā regulējuma procesa daļa. Tomēr līdz šim šādus novērtējumus bija tendence veikt uz *ad hoc* pamata vai konkrētās jomās vai par konkrētiem tiesību aktu veidiem, piemēram, ar mērķi identificēt novecojušus tiesību aktu noteikumus. Starpinstitūciju darba grupu izveide ir šādas pārskatīšanas regulāra prakse.

Turklāt, ņemot vērā arī to, ka Saeimā ir atzīts, ka nepieciešams sistemātiskāk izvērtēt tiesību aktu īstenošanu, Ministru kabinets 2012. gada augustā pieņēma Konceptuālo ziņojumu "Ietekmes pēcpārbaudes ieviešana"³¹ nolūkā uzlabot noteikumu efektīvas īstenošanas uzraudzību. Īstenojot šo apņemšanos, Valsts kanceleja visa 2017. gada laikā vadīja divus izmēģinājuma projektus sadarbībā ar Saeimu un attiecīgā virziena ministrijām – proti, *ex post* izvērtējumu par Brīvprātīgā darba likumu un vienu no noteikumiem par valsts pārvaldes iestādēs nodarbināto darba izpildes novērtēšanas sistēmu. Pamatojoties uz šo pieredzi, Valsts Kanceleja izstrādās metodiku attiecībā uz regulējuma pārskatīšanu pēc ieviešanas 2018. gadā.

Digitālā programma un e-pārvaldes stratēģija

Digitālā programma un e-pārvaldes stratēģija ir tradicionāli spēcīgi virzītājspēki administratīvajai vienkāršošanai Latvijā. Gadu gaitā centrālajā līmenī notika centieni attīstīt un integrēt IKT valsts pārvaldē, tostarp izmantojot Eiropas Savienības tiesību aktu transponēšanu šajā jomā.

Pašreizējā Valsts e-pārvaldes stratēģija³² parādījās 2013. gada sākumā, kad Ministru kabinets apstiprināja Valsts IKT pārvaldības organizatoriskā modeļa koncepciju, uz kura pamata valdība ieskicēja sabiedriskās IKT stratēģijas, principus un scenārijus publiskās IKT attīstības un uzturēšanas efektīvai koordinācijai, izmantojot daļēji centralizētu un daļēji nozaru pārvaldību.

Ministru kabineta 2013. gada oktobra Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam tika izstrādātas, lai nodrošinātu politikas nepārtrauktu telpu iepriekšējā stratēģiskajā periodā un noteiktu ES struktūrfondu plānošanas perioda IKT prioritātes līdz 2020. gadam.

Pašlaik e-pārvaldes ainava tomēr vēl arvien ir samērā neviendabīga, ar dažādām iniciatīvām, ko pārvalda un uz ko vērsta dažādu valsts pārvaldes darbinieku rīcība. Daži sabiedrisko pakalpojumu sniedzēji nav tieši saistīti ar

valdības programmu attiecībā uz normatīvo vai budžeta pamatojumu. Tā rezultātā Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija izvērš gan nesaistošas, gan saistošas pieejas, lai sekmētu valsts pārvaldes digitalizāciju, izmantojot augsta līmeņa politisko dialogu, saprašanās memorandus, kā arī saistošākus Ministru kabineta lēmumus. Īpaša uzmanība pašlaik tiek pievērsta vienvērtīgai koordinācijai, kurā netiek izmantota papīra forma, datu koplietošanai valsts pārvaldē un labākām datu pārvaldības sistēmām. Iniciatīvas, kas saistītas ar vienas pieturas aģentūrām, pakalpojumu sniegšanu un e-paraksta ieviešanu arī ir e-pārvaldes stratēģiju neatņemama daļa (skat. 2. nodaļu). Ar attiecīgajām NVO tiek parakstīta arī virkne kooperatīvo līgumu par tādiem jautājumiem kā digitālo prasmju attīstība; Latvijas e-indekss un digitālā transformācija³³.

Virzībā uz vienkāršotu, uzņēmējdarbībai draudzīgāku pārvaldi: pārvaldības ietekme uz Latviju

Efektīva programma administratīvai vienkāršošanai ar neizmantotu potenciālu

Kopumā šķiet, ka Latvijā tiek veiktas pamatīgas reformas, atspoguļojot spēcīgu politisko apņemšanos padarīt ekonomiku konkurētspējīgāku.

Latvijā tiek attīstītas un virzītas daudzas reformas, lai attīstītu stabilu uzņēmējdarbības klimatu, tostarp īstenojot administratīvo vienkāršošanu un digitalizāciju; tās tiesiskā regulējuma pārskatīšanu attiecībā uz komercdarbību un valsts pārvaldes pakalpojumu pieejamības palielināšanu uzņēmumiem, it īpaši ar digitāliem līdzekļiem.

Lai gan tas daļēji ir arī ES tiesību aktu un politikas ievērošanas rezultāts, nav noliedzams, ka valdība izvirza skaidri izteiktu mērķi atbilstībai pasaules augstākā līmeņa darba veicējiem komercdarbības veikšanas veicināšanas un uzņēmējdarbības stimulēšanas ziņā. Mērķu iekļaušana, kas saistīti ar uzlabojumiem Latvijas vērtējumā saskaņā ar noteiktajiem ESAO un citiem starptautiskajiem rādītājiem (piemēram, Pasaules Bankas *Doing Business*), valdības lēmumos apstiprina šādu apņemšanos un palielina pārskatatbildību, vienlaikus ļaujot valdībai stiprināt reformas impulsu laika gaitā un vairākās iejaukšanās jomās.

Tiek atzīts progress un vērojama privātā sektora ieinteresēto personu vispārēja atzinība par valdības darbu uzņēmējdarbības veikšanas valstī atvieglošanai. Aktīvs ir gan būtība, gan līdzekļi, lai sasniegtu šādu progresu.

Lielākajai daļai no ieinteresēto nevalstisko organizāciju pārstāvjiem (starp kuriem bija uzņēmumu, arodbiedrību un profesionālo apvienību pārstāvji, kā arī individuāli uzņēmēji), ar kuriem tikās ESAO, bija labvēlīgs viedoklis par valdības panākto progresu uzņēmējdarbības procedūru vienkāršošanā un mijiedarbības veicināšanā ar valsts pārvaldi, neizmantojot papīra formu. Īpaši novērtēts tika arī valdības atbalstītais pastāvīgais un konstruktīvais dialogs ar uzņēmēju sabiedrību attiecībā uz ieguldījumiem un kopīgi plānotām reformām. Reformai pozitīvais klimats apstiprināts valdības atzinumā par vispārēji konstruktīvo un atbildīgo attieksmi, kāda ir uzņēmumiem, sadarbojoties reformu programmā – attieksme, kas savukārt ir veicinājusi atsaucību un saistību ar institucionālo apmācību.

Citiem vārdiem sakot, ir paredzēti ļoti labi pamatnosacījumi turpmākajām reformu darbībām Latvijā. Gan reformu veicējiem valsts pārvaldē, gan ieguvējiem no reformas ir augsts uzticamības un uzticēšanās līmenis. Pieeja reformām arī šķietami uzskatāma par aktīvu. Attiecībā uz administratīviem vienkāršošanas pasākumiem

vismaz tā ir vienprātība un līdzdalība, kur visu reformu centienos iesaistīto personu pienākumi tiek atzīti un līdzsvaroti. Šajā ziņā nevienai no attiecīgajām personām nav negatīvs viedoklis par valdības sistemātiskās kvantitatīvās noteikšanas un izvērtējuma centienu trūkumu vienkāršošanas iniciatīvas virzības veikšanai.

Neskatoties uz to, ka šis projekts joprojām ir agrīnās īstenošanas stadijā, projekta “Konsultē vispirms” izstrādāšanai izmantoto pieeju var uzskatīt par Latvijas reformu modeļa īsu izklāstu. Tā labi ilustrē vairāku dalībnieku vēlmi uzsākt konstruktīvu dialogu; ieklausīties problēmās un ierobežojumos, ar ko saskaras gan regulatori, gan regulētie; dalīties ar labu praksi un izmantot idejas; un mēģināt sasniegt visaptverošu inovatīvā risinājuma piemērošanas jomu.

Reformu darbības joma šķiet diezgan plaša un visaptveroša, lai gan paliek problēmas saistībā ar reformas stratēģisko koordināciju, uzraudzību, atbildību un paziņošanu.

Kā uzsvērts iepriekš, to pasākumu ietvars, kas veikti valsts pārvaldes vienkāršošanai un digitalizēšanai, aptver lielāko daļu no parastajām jomām, uz kurām attiecas regulējuma politika ESAO valstīs. Lai nodrošinātu uz pierādījumiem balstītu regulējuma procesu, ir noteikta arī kārtība un norādījumi, kuros atspoguļoti starptautiskie standarti. Vispārīgāk regulējuma politikas elementi ir iestrādāti valdības stratēģiskajos dokumentos un reglamentā.

Tomēr nevienā vienotā, oficiālā, visas valdības dokumentā nav izskaidrota valdības regulējuma politika. Tas var kavēt Latvijas labāka regulējuma programmas kopējo efektivitāti, ja tā liedz izstrādāt un īstenot reformu stratēģisko redzējumu. Šāds risks var rasties, ņemot vērā arī salīdzinoši izklaidēto pienākumu sadalījumu attiecībā uz regulatīvās reformas atsevišķām iedaļām. Attiecībā uz administratīvo vienkāršošanu, piemēram, vadība, projektēšana un paralēlo reformu dokumentācijas pārvaldība ir sadalīta vismaz starp Valsts kanceleju, Tieslietu ministriju, Ekonomikas ministriju un Vides aizsardzības un reģionālās ministriju.

Pastāvīgu, institucionalizētu koordinācijas mehānismu trūkums ir saistīts ar salīdzinoši nesaistošo varu, ko šīs ministrijas var izmantot, lai nodrošinātu atbilstību reformu mērķiem un termiņiem visā valsts pārvaldē. Politiskajai diskusijai ministriju līmenī bieži jākompensē tas, ka formāli netiek ieviestas reformu programmas. Lai gan ar to tiek pieļauta mazāk hierarhiska un potenciāli lielākas sadarbības attieksme pret administratīvo vienkāršošanu, šāda pieeja var izrādīties ne tā ātrākā un efektīvākā pieeja pārmaiņu nodrošināšanai.

Papildus sekas, kas, šķiet, izriet no reformas centralizētas politikas un saskaņotākas vadības trūkuma, ir diezgan vājā pārskatatbildība, kas šķietami attiecas uz šī virziena ministrijām, īstenojot administratīvās vienkāršošanas programmas. Līdz šim ne regulējuma politika kopumā, ne atsevišķas reformas iniciatīvas netiek īpaši sistemātiski vērtētas attiecībā pret reformu saskaņoto ātrumu un darbības jomu. Arī šāda progresā paziņošana sabiedrībai nav regulāra vai visaptveroša.

Piezīmes

1. Pieņemts 1990. gada 20. novembrī.
2. Pieņemts 2015. gada 22. oktobrī.
3. Pieņemts 2002. gada 31. oktobrī.
4. Pieņemts 1897. gada 10. maijā.
5. Pieņemts 1992. gada 15. decembrī.
6. Pieņemts 1998. gada 14. oktobrī.
7. Pieņemts 2005. gada 21. aprīlī.
8. Pieņemts 2001. gada 25. oktobrī.
9. Apstiprināta ar MK 2010. gada 16. novembra protokola Nr. 64 57. punktu.
10. Skat. "Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai" 34.1. uzdevums "Tautsaimniecības stiprināšana" (apstiprināts ar 2016. gada 3. maija rīkojumu Nr. 275).
11. Skat. ESAO Vadlīniju par valsts uzņēmumu korporatīvo pārvaldību (2015. gada izdevums) II. A ieteikumu (18. lpp.): "Valdībām ir jāvienkāršo un jāstandartizē VU darbības juridiskie statusi. To darbības praksēm jāatbilst vispārpieņemtajiem uzņēmumu standartiem", anotācijā 34. lpp. piebilsts: "Standartizējot VU juridisko statusu, valdībām pēc iespējas jāpamatojas uz uzņēmējdarbības tiesībām, kas vienādā mērā attiecas uz privātajiem uzņēmumiem, un jācenšas neradīt īpašu juridisko statusu un nepiešķirt VU privileģētu statusu vai īpašu aizsardzību, ja vien tas nav absolūti nepieciešams, lai sasniegtu uzņēmumam uzticētos valsts politikas mērķus."
12. Papildinformācija par Hamburgas ostas korporatīvo pārvaldību, kas izveidota kā biržā kotēta akciju sabiedrība, skat. <https://hhla.de/en/investor-relations/corporate-governance/overview.html>.
13. Lai gan, pildot savus uzdevumus, valsts notāri pilda zvērinātiem notāriem līdzvērtīgas funkcijas (piemēram, fizisko personu parakstu apliecināšana), viņi nav zvērināti notāri. Valsts notāri ir valsts amatpersonas un viņu darbību regulē Valsts civildienesta likums. Viņi pilda Uzņēmumu reģistra darbības jomā regulējošajos normatīvajos aktos noteiktās funkcijas. Pretēji tam, zvērināti notāri ir amatpersonas, kuras pieder pie tiesu sistēmas un var darboties komerciāli. Viņu funkcijas ir noteiktas Notariāta likumā. Gan zvērināti notāri, gan valsts notāri var apliecināt fizisko personu parakstus dokumentos, kuri jāiesniedz Uzņēmumu reģistram.
14. Kamēr zvērinātiem notāriem ir jāievēro Komerclikums, Notariāta likums un Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas likums, Uzņēmumu reģistra amatpersonām ir jāievēro tikai Komerclikums.
15. Ieskaitot pārbaudes policijas meklēto personu Valsts reģistrā vai valsts un starptautisko sankciju sarakstā.
16. Piemēram, Nederīgo dokumentu reģistrā.
17. Zvērināti notāri ierosināja uzmanību no notāru formālās iesaistīšanās novirzīt uz Uzņēmumu reģistram sniegto notariāli apliecināto izziņu un akciju nodošanas satura pārbaudi, it īpaši ņemot vērā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanas politiku.

18. Skat. Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plānu, 2017. gada februāris, 4. lpp.
19. Skat. arī www.mazaksslogs.gov.lv. Valsts kanceleja administrē saistītu mobilo tālrunu lietotni ar nosaukumu *Futbols*, ar tiem pašiem sūdzību saņemšanas mērķiem par pārmērīgu birokrātiju un idejām tās racionalizācijai.
20. Šāda attīstība ir daļa no Atvērtās pārvaldības nacionālā rīcības plāna projekta 2017.–2019. gadam un Valsts pārvaldes reformu plāna projekta 2020. gadam saskaņā ar virzienu “Virzība uz „nulles” birokrātiju”.
21. Atbilstoši situācijai 2017. gada septembrī; pieejams http://tap.mk.gov.lv/doc/2017_07/MKP1240717_VPRP2020.803.pdf.
22. Skat. Valsts pārvaldes plāna projektu 2020. gadam. 12. lpp.
23. Īpašie norādījumi ir ESAO (2014. gads), *Regulatory Enforcement and Inspections*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264208117-en>.
24. Starp tām ir lielākās Latvijas izpildvaras iestādes, tostarp Valsts ieņēmumu dienests; Valsts vides dienests; Patērētāju tiesību aizsardzības centrs; Maksātspējas administrācija; Zāļu valsts aģentūra; Dabas aizsardzības pārvalde un Pārresoru koordinācijas centrs.
25. Šajā projektā paredzēti seši moduļi, kuri aptver ar regulējuma vidi saistītos jautājumus; mazāku regulējumu un administratīvā sloga samazināšanu; saziņu ar uzņēmējiem un uzraudzību un izpildi; sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu; konkurenci un ilgtspējīgu uzņēmējdarbību.
26. Portāls, kurš atradīsies www.gov.lv, kalpos kā tīmekļa platforma gan valsts, gan pašvaldību institūcijām.
27. Skat. Ministru kabineta instrukciju Nr. 19 „Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtība”, kas pieejams <https://likumi.lv/doc.php?id=203061>.
28. Saistītā Ministru kabineta instrukcija 4/2017 ir pieejama http://tap.mk.gov.lv/doc/2017_06/MKinstr_07042017_Anot_groz.1253.docx.
29. Minētie divi metodoloģisko un analītisko pamatnostādņu kopumi ir atrodami attiecīgi www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/metodika_galal.pdf un www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/3_1_as_metrgr_psim_e-videl_final.pdf
30. Skat. <https://tai.mk.gov.lv/annotacija>.
31. Skat. <http://polsis.mk.gov.lv/documents/5677>.
32. Skat. <http://www.varam.gov.lv/eng/darbibas-ve-IDi/e-gov/?doc=13317>.
33. Ar NVO saistītos sadarbības memorandumus var atrast www.varam.gov.lv/lat/lidzd/Sadnvo/?doc=14926.

Atsauces

- Business Regulation (n.d.), "Making it Easier for Business", www.businessregulation.ie/ (skatīts 2018. gada 11. maijā).
- Cunningham, N. and Sinclair, D. (1999. gads), 'Regulatory Pluralism: Designing Policy Mixes for Environmental Protection', Blackwell Publishers Ltd, Law & Policy, Vol. 21, Nr. 1, 1999. gada 1. janvārī.

Latvijas valdība (2012. gads), "Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam",
Pārresoru koordinācijas centrs (PKC),
[www.pkc.gov.lv/images/NAP2020 %20dokumenti/NDP2020 English Final.pdf](http://www.pkc.gov.lv/images/NAP2020%20dokumenti/NDP2020%20English%20Final.pdf).

Starptautiskā finanšu korporācija (2016. gads), "Making Mediation Law", *Mediation Series*,
<http://documents.worldbank.org/curated/en/899611503551941578/pdf/119067-WP-REV-11-9-2017-15-33-48-MakingMedLaw.pdf>.

Īrijas Uzņēmējdarbības, uzņēmumu un inovāciju departamenta tīmekļa vietne, Business
Regulation, "Making it Easier for Business", www.businessregulation.ie/ (skatīts 2018. gada
11. maijā).

Latvijas Pārresoru koordinācijas centra tīmekļa vietne, <https://www.pkc.gov.lv/en/about-us> (skatīts
2018. gada 23. aprīlī).

Latvijas Ekonomikas ministrija (2016. gads), "Administratīvo procedūru ietekme uz
uzņēmējdarbības vidi".

ESAO (2017. gads), Korporatīvā pārvaldība Latvijā, OECD Publishing, Parīze,
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264268180-en>.

ESAO (2016. gads), "Latvija", no: The Governance of Inclusive Growth: An Overview of Country
Initiatives, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264265189-25-en>.

ESAO (2014. gads), Regulatory Enforcement and Inspections, OECD Publishing, Parīze,
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264208117-en>.

ESAO (2010. gads), Better Regulation in Europe: Portugal 2010, OECD Publishing, Parīze,
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264084575-en>.

Apvienotā Karaliste - gov.uk (n.d.), "Business and self-employed", tīmekļa vietne,
www.gov.uk/browse/business (skatīts 2018. gada 11. maijā).

**3. nodaļa. Pakalpojumu infrastruktūras koncentrēšana uz uzņēmumu vajadzībām Latvijā:
valsts pārvaldes pakalpojumu nepārtraukta telpa attiecībā uz uzņēmumiem**

Šajā nodaļā aplūkota pakalpojumu pieejamība uzņēmumiem un iepazīstināts ar juridisko un tiesu pakalpojumu nepārtrauktas telpas jēdzienu. Saskaņā ar ESAO Iedzīvotāju apkalpošanas sistēmu tajā koncentrēta uzmanība uz valsts (Uzņēmumu reģistra, Valsts zemes dienesta un zemesgrāmatu, kā arī Patentu valdes) sniegtajiem pakalpojumiem. Šajā nodaļā īpaši uzsvērti digitālie instrumenti un sniegts pārskats par e-pakalpojumiem, kādi pieejami uzņēmumiem Latvijā. Šajā nodaļā ir identificēts arī Latvijas uzņēmumu piedzīvoto juridisko problēmu raksturojums un ietekme.

Uz lietotāju orientētas visaptverošas pieejas virziens

Pieaug izpratne par to, ka pakalpojumu pieejamībai ir galvenā loma kompleksā pakalpojumu sistēmā, kuras sastāvā ir daudzas iestādes un dalībnieki, un ka šī sistēma ir jāapskata kopumā. Pakalpojumu sniegšanas sistēmas ir jāsaprot kā pakalpojumu saņemšanas veidu virkne no privātpersonu, uzņēmumu un sabiedrības viedokļa. Savas dzīves cikla gaitā mazie, vidējie un lieli uzņēmumi iesaistās daudzos sabiedriskos pakalpojumos, lai reģistrētu savas darbības, pieteiktos licencēm, veiktu uzņēmējdarbības ienākumu un pārskatu lietvedību, algotu darbiniekus, atrisinātu strīdu utt. Valsts pārvaldes pakalpojumi uzņēmumiem bieži ir sadrumstaloti dažādās pārvaldes iestādēs. Uzņēmumi, it īpaši mazie un vidējie uzņēmumi (MVU), kuriem nav iespēju vai resursu (personāla, finansiālo vai laika), var justies pārslogoti (Pleasence and Balmer, 2013. gads).

ESAO Iedzīvotāju apkalpošanas ietvarā uzsvērts, ka valdība ir atbildīga par plaša sabiedrisko pakalpojumu klāsta nodrošināšanu, lai atbilstu savu iedzīvotāju cerībām un vajadzībām attiecībā uz pieejamību, atsaucību un uzticamību/kvalitāti. Tā kā juridiskie un tiesu pakalpojumi tiek uzskatīti par sabiedriskiem pakalpojumiem, juridisko procedūru pieejamība, kā arī juridiskās informācijas pieejamība ir galvenais faktors, lai novērtētu tiesu sistēmas pieejamības pakāpi. Pakalpojumu sniegšana atspoguļo iedzīvotāju uztveri par valsts pārvaldes iestādēm: apmierinātība ar pakalpojumiem, kā arī ar valsts pārvaldes iestādēm un valdībām (ESAO, 2015a).

Dažās ESAO valstīs tiek integrēta uzņēmējdarbību koncentrēta pieeja pakalpojumu sniegšanai. Šis dinamiskais pakalpojumu plānošanas instruments tiek izstrādāts ap uzņēmumu "dzīves notikumiem". Ar to palīdz organizēt valsts pārvaldes pakalpojumu sniegšanu, lai apmierinātu viņu klientūras īpašās vajadzības, kā arī novērtētu pakalpojuma rezultātus, pamatojoties uz lietotāju pieredzi (Eiropas Komisija, 2015. gads). Dažās valstīs (piemēram, Kolumbija, Tunisija) tiesu un tribunālu (pārstāvji) integrēti vairāku pakalpojumu centros, lai uzlabotu justīcijas pakalpojumu sniegšanu un padarītu šīs iestādes pieejamas un tās atspoguļotu lietotāju vajadzības.

Latvijā Tieslietu ministrija uzrauga galvenos justīcijas sistēmas pakalpojumus, kas saistīti ar uzņēmumu dzīves ciklu, tostarp šādas neatkarīgas valsts institūcijas: Uzņēmumu reģistru, Valsts zemes dienestu un Patentu valdi (3.1. attēls). Tās ir šīs nodaļas uzmanības centrā.

3.1. attēls. Tieslietu ministrijas padotībā esošās institūcijas Latvijā

Tieslietu ministrija	Satversmes aizsardzības birojs Tiesu administrācija Datu valsts inspekcija Uzņēmumu reģistrs Juridiskās palīdzības administrācija Latvijas Vēstnesis Uzturlīdzekļu garantiju fonds Patentu valde Ieslodzījuma vietu pārvalde VAS Tiesu namu aģentūra Valsts probācijas dienests Valsts Maksātnešpējas kontroles dienests Valsts zemes dienests Valsts valodas centrs Valsts probācijas dienests
----------------------	---

Avots: Latvijas Tieslietu ministrijas mājaslapa.

Uzņēmumiem Latvijā ir jāreģistrējas arī Valsts ieņēmumu dienestā (VID) kā pievienotās vērtības nodokļa (PVN) maksātājiem. Latvijas Centrālais depozitārijs (LCD), kas ir privātpersonām piederoša iestāde, ir vienīgais centrālais publiski tirgoto vērtspapīru depozitārijs, saglabājot vērtspapīru uzskaiti un norēķinus Latvijā. Finanšu un kapitāla tirgus komisijas uzraudzībā LCD papildus sniedz darījumu pakalpojumus. Šādiem privātiem uzņēmumiem regulējuma uzdevums ir ievērot savu uzņēmējdarbības raksturu, tomēr tajā pašā laikā nodrošinot valsts pārvaldes pakalpojumu sniegšanu. Ārpus esošajām iestādēm un struktūrām, varētu izskatīt stimulus par papildu privātiem pakalpojumiem, kas jāpapildina ar valsts uzņēmējdarbības pakalpojumu funkciju pamatprincipiem.

Daudzlīmeņu pieeja uzņēmējdarbības vajadzību izpratnei

Komersantu piesaiste

Latvijā pastāv spēcīga konsultāciju kultūra, kurai ir pilnībā jāaptver visu uzņēmumu viedokļi. Pasākumu plāni, kā arī citas ar uzņēmējdarbību saistītās tiesiskās un reglamentējošās reformas tiek izstrādātas sadarbībā ar dažādām uzņēmējus pārstāvošām organizācijām, tostarp Ārvalstu investoru padomi Latvijā, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru un Latvijas Darba devēju konfederāciju. Tomēr saskaņā ar Ekonomikas ministrijas pētījumu par administratīvo procedūru ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi, lai gan kopš 2014. gada iesaistes līmenis ir pieaudzis, tas vēl arvien ir vājš: 75 % uzņēmēju, galvenokārt mazo uzņēmumu, nepiedalās nevienā nozares/uzņēmējdarbības asociācijā vai apvienībā (71 % lielo uzņēmumu iesaistās uzņēmumu un pārvaldes iestāžu [B2G] diskusijās; 57 % vidējo uzņēmumu; un 30 % mazo uzņēmumu). Starp minētajiem iemesliem galvenokārt atsaucas tostarp uz iemesla trūkumu piedalīties (54 % respondentu), laika trūkumu (23 % respondentu) un pietiekamas informācijas trūkumu (18,6 % respondentu).

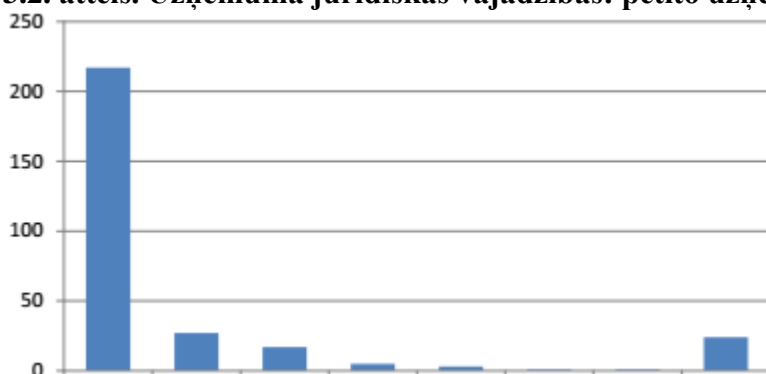
Ir svarīgi, lai šī apspriešanās notiktu arī ar ieinteresētajām personām, kuras nav uzņēmēji, piemēram, patērētāju grupām, arodbiedrībām.

Uzņēmējdarbības vajadzības

Sākumā ir jānosaka vajadzības, t.i., jāaptver lietotāju juridiskās vajadzības un jāizprot to darbības paņēmienus un pieredzi, kā arī trūkumus pakalpojumu sniegšanā. Ir divas savstarpēji saistītas pieejas: iestādes ģenerētie vai “administratīvie” dati un juridisko vajadzību pētījumi. Administratīvos datus Latvijā ģenerē dažādie pakalpojumu sniedzēji. Klientu apmierinātības pētījumi tiek veikti arī dažos specializētos pakalpojumos.

Šā ziņojuma ietvaros Latvijā tika veikts pētījums par uzņēmējdarbības juridiskajām vajadzībām un pieredzi, lai izprastu labo praksi un trūkumus no uzņēmumu viedokļa to pakalpojumu pieejamībā, kas atrodas Tieslietu ministrijas pārziņā (sīkāku informāciju skat. 3.2. attēlā un tālāk).

3.2. attēls. Uzņēmuma juridiskās vajadzības: pētīto uzņēmumu veidi un skaits

Sabiedrība ar ierobežotu atbildību (217)

Individuālais komersants (27)

Akciju sabiedrība (17)

Filiāle (5)

Līgumsabiedrība (3)

Pārstāvniecība (1)

Komandītsabiedrība (1)

Cits (24)

Avots: ESAO (2017a)

Valsts pārvaldes pakalpojumu darba vide uzņēmumiem

Vienas pieturas aģentūra iedzīvotājiem un uzņēmumiem

Efektīva un visaptveroša piekļuves punkta izveidošana iedzīvotājiem un uzņēmumiem valsts pārvaldes pieejamībai un pakalpojumu saņemšanai ir papildu prioritāte Latvijas valdībai, tāpat kā daudzās citās ESAO valstīs (piemēram, skat. 3.1. bloku). Lai gan vienas pieturas aģentūras pakalpojumi tiek atzīti par valsts pārvaldes pakalpojumu galveno iezīmi attiecībā uz uzņēmumiem, to īstenošana vēl arvien ir problemātiska. Vienas pieturas aģentūra attiecas uz pakalpojumiem,

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 63

kuri ir apvienoti vienā centrālā piekļuves punktā. Vienas pieturas aģentūras pakalpojumu perspektīva ir to lietotāju, ne obligāti pakalpojumu sniedzēju perspektīva. Korejā vienas pieturas aģentūras darbojas attiecībā uz visiem civilā pielietojuma pakalpojumiem, kurus sniedz visas Korejas administratīvās iestādes visas valsts un vietējā līmenī (ESAO, 2003. gads). Meksikas valdība ar ESAO atbalstu izveidoja vienas pieturas aģentūru tuempresa.gob.mx, lai vienkāršotu nepieciešamās federālās procedūras uzņēmējdarbības struktūras izveidošanai un lai palīdzētu uzņēmējiem izpildīt šīs procedūras tiešsaistē (ESAO, 2009. gads). Grieķija un Ungārija specializējušās vienas pieturas aģentūrās ārvalstu investoriem (ESAO, 2003. gads).

3.1. bloks. Austrijas uzņēmējdarbības pakalpojumu portāls

Austrijas federālā valdība 2010. gadā uzsāka vienas pieturas uzņēmējdarbības pakalpojumu portāla (*Unternehmensserviceportal – USP*) darbību. Tas ir centralizēts tiešsaistes portāls uzņēmumiem, kas sniedz visaptverošu informāciju uzņēmējiem un piedāvā tiešu piekļuvi vairākiem e-pārvaldes pakalpojumiem. Šis portāls darbojas kā vienots ieejas punkts uzņēmumiem un tā mērķis ir radīt labvēlīgu vidi uzņēmuma izveidošanai un vadīšanai Austrijā.

Pēc reģistrācijas uzņēmumiem ir pieejamas vairākas funkcijas, piemēram:

- virtuālā nodokļu iestāde (*FinanzOnline*)
- sociālās apdrošināšanas pakalpojumi (Sociālās apdrošināšanas elektronisko datu apmaiņa)
- datu apstrādes reģistrs
- e-rēķini federālajai valdībai
- lobēšanas un advokātu reģistrs
- pārredzamības datu bāze (informācijas publikācijas par subsīdijām un pārskaitījumiem).

Turklāt USP piedāvā regulārus atjauninājumus, informāciju un padomus attiecībā uz komercdarbības regulējuma aspektiem, piemēram, attiecībā uz personālu; nodokļiem; uzņēmējdarbības uzsākšanu; veidlapu meklēšanu vai kompetentās iestādes meklēšanu.

Avots: Austrija - Unternehmensserviceportal.

Kopš 2015. gada Latvija turpinājusi atjaunināt savu vienas pieturas aģentūras pieeju procedūru grupai Valsts zemes dienestā un zemesgrāmatu nodaļās¹. Valsts pārvaldes pakalpojumi, kurus varētu uzskatīt par daļu no plašākas vienas pieturas aģentūras pieejas uzņēmumiem, ir, piemēram, Uzņēmumu reģistrs, Valsts zemes dienests, zemesgrāmatu nodaļas (kuras ir tiesas jurisdikcijā), Patentu valde, nodokļu administrācijas uzņēmējdarbības daļa un attiecīgās licencēšanas iestādes. Latvijā darbojas Valsts pārvaldes pakalpojumu portāls (www.latvija.lv), kura kompetence pakāpeniski paplašinās, lai iekļautu arvien lielāku e-pakalpojumu skaitu. Šo portālu pārvalda Valsts reģionālās attīstības aģentūra un tas ir redzamā daļa no attīstītas valsts koplietojamo pakalpojumu platformas. Tā sastāv no trim līmeņiem: informācijas, konsultāciju un e-procedūras (no e-dokumenti, kas nosūtīti pa e-pastu, līdz uzlabotiem, pilnībā automatizētiem e-pakalpojumiem). Šajā portālā ir paredzēta arī iespēja veikt e-pakalpojumu maksājumus. Tādējādi šis portāls kalpo kā Latvijas “Vienotais kontaktpunkts” pakalpojumiem,

atbilstoši ES tiesību aktos paredzētajam. E-pakalpojumu pieejamību nodrošina arī iestāžu tīmekļa vietnes. Pašlaik iedzīvotājiem un uzņēmumiem ir pieejami vairāk nekā 500 e-pakalpojumi, galvenokārt, izmantojot Valsts pārvaldes pakalpojumu portālu. Valsts ieņēmumu dienesta gadījumā visām formalitātēm tagad jānotiek tieši tiešsaistē.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija pašlaik pārveido tā pamatkonceptiju, lai padarītu portālu ērtāku lietotājam un, galu galā, padarītu saskarni ar sabiedrību raitāku un efektīvāku, uz ko aicina dažas ieinteresētās personas.

Paralēli Ekonomikas ministrija uzsāka jaunu iniciatīvu vienas pieturas aģentūras tīmekļa vietnes izveidei uzņēmumiem Latvijā. Uzlabots vienas pieturas portālā notiek plānošanas process un līdzekļi jau ir piešķirti. Zināms tehnoloģiskais progress jau ir īstenots, lai centralizētu šādus pakalpojumus.

Lai būtu patiesi efektīvai, vienas pieturas aģentūrai jābūt precīzi izplānotai no lietotāju, nevis no pakalpojumu sniedzēju redzes viedokļa. Uz lietotājiem nevajadzētu attiekties valsts aģentūru kompetences diferencēšanai un nebūtu jāiesaistās attiecīgo tiesību normu identificēšanā un īstenošanā. Tomēr tiem vajadzētu būt nepieciešams sniegt noteiktu informāciju tikai vienu reizi. Tas it īpaši piemērojams, ja šāda informācija attiecas uz lielāku skaitu valsts aģentūru. Piemēram, pat ja Uzņēmumu reģistram, zemesgrāmatu nodaļai un nodokļu administrācijai ir būtiska uzņēmēj sabiedrības valdes locekļu identitāte un adrese, atbilstoši vienas pieturas aģentūras pieejai šī informācija tiek pieprasīta tikai vienu reizi. Tas būtu piemērojams pat tad, ja dažādām iestādēm būtu vajadzīga informācija dažādos laikos. Pašlaik valsts pārvaldes pakalpojumu lietotājiem ir jānodrošina viena un tā pati informācijas vienība vairākas reizes dažādām valsts iestādēm. Samazinot to līdz vienreizējai iesniegšanai, tiek iegūts tikai privāto un publisko izmaksu ietaupījums. Uzņēmumi samazinātu savas reģistrācijas izmaksas un iestādes ietaupītu izmaksas, jo informācijas apstrāde pirmsprocesā notiek tikai vienu reizi, nevis vairākas reizes. Tas sniegtu papildu labumu visiem pakalpojumiem, kuri darbojas, pamatojoties uz konsekventu un identisku datu kopumu. Pašreizējie nesaskaņotie vairākkārtējie vairāku valsts pārvaldes institūciju informācijas pieprasījumi rada nesakarīgu lēmumu un neprognozējamības risku. Dažas ieinteresētās personas ir sūdzējušās par to, ka šādi lēmumi ir pamatoti ar pretrunīgiem datiem.

Vienas pieturas aģentūras pakalpojumu potenciālu vada informācijas tehnoloģija (IT), kur elektroniskie risinājumi ir vienas pieturas aģentūras stratēģijas pamatā (skat. tālāk). Tīmekļa vietnes un datu platformas atvieglo centralizētus valsts pārvaldes pakalpojumus, nepieredzētā veidā izmantojot apjomradītus ietaupījumus. Tātad šādu iniciatīvu mērķim ir jābūt samazināt nepieciešamību lietotājiem fiziski ierasties valsts iestādēs. To varētu panākt, fiziski nodrošinot ar uzņēmējdarbību saistīto pakalpojumu kontaktpunktus vienā ēkā vai tuvāk kopā. Ieinteresētās personas ziņoja, ka pašlaik valsts pārvaldes dienestu iestādes parasti atrodas dažādās vietās visā valstī, piemēram, Uzņēmumu reģistrs. Reizēm ieinteresētās personas minēja arī to, ka joprojām vēlas, lai klātienē būtu mijiedarbības iespēja ar apkalpojošo personālu. Kompromisa risinājums varētu būt videosakaru atļaušana, ja uzņēmumi organizē e-tikšanos un apspriežas ar pakalpojumu sniedzēju videosaziņā.

E-pakalpojumu sniegšana

Papildus vienas pieturas aģentūrām e-pakalpojumu sniegšana ir būtisks elements administratīvo procedūru racionalizēšanai katra iedzīvotāja ikdienas dzīvē. Vienlaicīgi tā ir neatņemama sastāvdaļa no Eiropas Savienības apņemšanās izveidot digitālo vienoto tirgu, kas samazina administratīvo slogu uzņēmējiem. Kopš

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 65

2018. gada 1. septembra visiem ES pilsoņiem vajadzētu būt iespējai saņemt pārrobežu elektroniskos pakalpojumus, izmantojot kvalificētu identifikāciju un identifikācijas rīku, kas nodrošināts katrā dalībvalstī. Portugālē *Simplex/Simplex+* (administratīvās un likumdošanas vienkāršošanas programmas) projekta mērķis ir veicināt labāku uzņēmējdarbības vidi; uzlabot iedzīvotāju dzīvi un samazināt Portugāles valsts pārvaldes izmaksas. Šīs programmas pamatā bija pārrobežu sadarbība un daudzlīmeņu sadarbība, un tai pievienojās e-pārvaldes un birokrātijas samazināšanas iniciatīvas (ESAO, 2010a)².

Latvijas valdība aktīvi iesaistās e-dokumentu izstrādāšanas un aprites nodrošināšanā starp personām un iestādēm, kā arī e-pakalpojumu sniegšanā galalietotājiem. Ikvienai fiziskai un juridiskai personai Latvijā ir tiesības izmantot e-dokumentus, lai sazinātos ar visām valsts un pašvaldību institūcijām, kā arī tiesām un sabiedrisko pakalpojumu sniedzējiem. Šāda saziņa var notikt vai nu tiešsaistē, izmantojot Valsts pārvaldes pakalpojumu portālu vai izmantojot patērētāju apkalpošanas centrus visā valstī. Kā minēts, Valsts reģionālās attīstības aģentūra tādējādi izstrādā vienotu tehnisko risinājumu (piemēram, saprašanās memorands ministriju līmenī attiecībā uz datu protokoliem; skat. tālāk), kas nodrošinās šos uzdevumus un tiks integrēts Valsts pārvaldes pakalpojumu portālā. Turklāt, pakalpojumu (piemēram, veidlapu) nodrošināšana angļu valodā un citās valodās varētu arī palīdzēt attīstīt starptautisku, uzņēmējdarbībai draudzīgu vidi.

2018. gada 1. martā stājās spēkā Oficiālās elektroniskās adreses likums, kurā paredzēts tiesiskais regulējums e-dokumentu aprites veicināšanai un efektīvākai e-pakalpojumu izmantošanai un attīstībai. Tiks izveidota vienota elektroniskā vide, kas saistīta ar konkrētu adresi, kurā katrs lietotājs saņems un saglabās visu savu korespondenci ar valsts pārvaldes iestādēm neatkarīgi no iestādes un izskatāmās lietas. Arī tiesību aktos nodrošināts, ka e-pasta konts būs pieejams tikai ar kvalificētu personisko elektroniskās identifikācijas līdzekli.

Igaunijas pieredze liecina par dažiem pozitīviem rezultātiem pēc lielākās daļas valsts pārvaldes sektora procesu (e-pārvaldības akadēmija (n.d.)): vairāk nekā 80 % Igaunijas uzņēmumu tagad sazinās ar valsts pārvaldes sektoru, izmantojot elektroniskus kanālus; uzņēmējdarbības uzsākšanas procesa ilgums mainījās no piecām dienām līdz divām stundām; publiskā sektora informācija (nodokļu, komerciālie, iepirkuma jautājumi) par uzņēmumiem tagad ir viegli pieejama un izmantojama, par kuru uzskata, ka tā tiešu ietekmē nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un korupciju.

3.2. bloks. Igaunijas e-rezidentūras modelis

Igaunijas e-rezidentūra ir Igaunijas 2014. gadā uzsākta programma, kas atvērta uzņēmējiem no visas pasaules neatkarīgi no atrašanās vietas. E-rezidenti saņem valdības izsniegtu digitālo identifikācijas karti, kas sniedz tiem piekļuves iespēju Igaunijas publiskā un privātā sektora e-pakalpojumiem un resursiem. E-rezidentūra nodrošina iespēju attālināti veikt šādas darbības:

- digitāli parakstīt dokumentus un līgumus
- pārbaudīt parakstīto dokumentu autentiskumu
- droši šifrēt un nosūtīt dokumentus
- tiešsaistē izveidot Igaunijas uzņēmēj sabiedrību
- pārvaldīt uzņēmēj sabiedrību no jebkuras vietas pasaulē
- pieteikties trešo personu pakalpojumiem, piemēram, elektroniskiem banku pakalpojumiem un attālinātiem naudas pārvedumiem
- tiešsaistes maksājumu pakalpojumu sniedzēju pieejamība
- Igaunijas nodokļu deklarācijas tiešsaistē.

Līdz šim tika iesniegti 27 068 pieteikumi no 143 valstīm. Izmantojot digitālās identifikācijas kartes un e-pakalpojumus, Igaunijā tika nodibināti 4273 uzņēmumi.

Avots: Igaunijas E-rezidentūras mājaslapa.

Saistībā ar krāpniecības risku, izmantojot e-pakalpojumus, konkrētas Latvijas ieinteresētās personas (izņemot zvērinātus notārus) uzskatīja, ka tas ir tikai teorētisks risks. Saskaņā ar tiem, e-pakalpojumi varētu būt drošāki nekā fiziskās pārbaudes, jo būs vieglāk optimizēt kompleksas pārbaudes. Pašlaik zvērināti notāri veic tikai ierobežotas pārbaudes (skat. tālāk). Latvijā varētu būt nodrošināta tāda e-rezidentūras pieeja kā Igaunijā, it īpaši, lai uzlabotu investīciju iespējas ārzemniekiem Latvijā, samazinot uzņēmējdarbības līdzdalības reģistrēšanai nepieciešamo laiku un izmaksas.

Diskutējot par e-pakalpojumiem ar uzņēmēju ieinteresētajām personām atklājās, ka daudzi pietiekami nezina par e-pakalpojumiem un rezultātā nelieto tos. Arī ne visas iestādes šobrīd lieto e-parakstus (skat. tālāk). Beidzot, e-pakalpojumu ieviešanai visos Latvijas reģionos visā teritorijā varētu būt nepieciešams ātrās optiskās šķiedras kabeļu interneta pārklājums.

Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju (IKT) pirmsprocesa un pēcprocesa izmantošana

IT izmantošana galvenokārt attiecas uz divām būtiskām dimensijām: lietotājiem parādītais pirmsprocess un pēcprocess, kas nodarbojas ar datu pārvaldību un lēmumu pieņemšanu. Abas dimensijas ir vienlīdz svarīgas un abas dimensijas piedāvā ļoti lielu izmaksu samazināšanas potenciālu. Faktiski tikai tad, ja tiek pilnveidotas abas dimensijas un papildus to savstarpējās attiecības, valsts pārvaldes pakalpojumos ir pilnībā izmantots IT potenciāls. Sniedzot tikai vienu piemēru, uzlabojumu datu pārvaldībā un lēmumu pieņemšanā pēcprocesā potenciāls tiks pilnīgi attīstīts tikai tad, ja par to paziņos, koncentrējoties uz lietotāju tā, ka uzņēmumi samazina savas izmaksas.

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 67

Ieinteresētās personas uzskata, ka uzņēmēju sabiedrība vēlas redzēt, ka ar IT risinājumiem tiek atbalstīti augstas kvalitātes standarti krāpniecības novēršanai. Lielākā daļa ieinteresēto personu, ar kuriem notika apspriešanās, valsts pārvaldes elektronisko pakalpojumu pieeju uzskata par iespēju atklāt krāpniecību. Doma bija tāda, ka datu analīzi varētu izmantot, lai atklātu krāpniecības sistēmas tādā veidā, ko neatklātu vienkārša identitātes pārbaude.

Pirmsprocess: elektroniskā identifikācija, e-sertifikācija un e-pilnvarojums

Drošībai un uzticamībai, strādājot elektroniskā vidē, pieprasa izsniegt individuālas e-identitātes, lai pārbaudītu personas identifikāciju un atļautu personalizētus e-pakalpojumus. Valsts pārvaldes pakalpojumu portālā identificēta privātpersonu dažādu identifikācijas metožu izmantošana dažādiem pakalpojumiem ar atšķirīgiem juridiskajiem pamatojumiem, drošības līmeni un lietojamību. Kopējie identitātes sertifikācijas (autentifikācija) veidi Latvijā ir:

- Iestāžu uzturētās autentifikācijas sistēmas: Lai autentificētu savus klientus, iestādes izveido konkrētu autentifikācijas risinājumu savās informācijas sistēmās, parasti piešķirot lietotājam lietotājevārdu un paroli.
- Autentifikācija internetbankā: integrējot internetbankas mehānismu savā informācijas sistēmā, iestādes var atļaut atsevišķiem lietotājiem identificēt piekļuvi attiecīgajiem pakalpojumiem un informācijai. Šis autentifikācijas veids ir atkarīgs no bankas brīvprātīgas vienošanās par šādu saskaņošanu, kuru iestādes nevar garantēt, tāpēc tas varētu nebūt efektīvs ilgtermiņā.
- Mobilā ID: lietotāji savu identitāti var apliecināt attālināti, izmantojot mobilo tālruni. Mobilā ID ir iekļauta tālruņa SIM kartē un tai nepieciešams tikai mobilā tīkla pārklājums.
- Elektroniskās identifikācijas (e-ID) kartes: Valdība apņēmas padarīt e-ID karti par bezmaksas, obligātu dokumentu Latvijas iedzīvotājiem, paredzot pārejas periodu no 2019. līdz 2022. gadam³. e-ID kartē ir iekļauti biometrijas dati un informācija elektroniskā veidā, lai ļautu gan elektroniski pārbaudīt īpašnieka identitāti, gan izveidot drošu e-parakstu. Piemēram, e-ID karte var kalpot gan par identitātes un ceļošanas dokumentu ES, gan par visdrošāko personas identifikācijas rīku vairāku e-pakalpojumu pieejamībai.
- Autentifikācija ar e-parakstu: Šī risinājuma pamatā ir e-paraksta identifikācijas viedkarte. Šis autentifikācijas režīms ļauj personām parakstīt dokumentus elektroniski un piekļūt dažādiem tiešsaistes e-pakalpojumiem. Pašlaik Latvijā ir pieejami trīs drošu elektronisko parakstu veidi – virtuālie e-paraksti (*eParaksts*), e-paraksti uz viedkartēm un e-paraksti uz e-ID. Lai gan ieinteresētās personas minēja, ka ne visas iestādes savā sarakstē pieņem e-parakstus, Latvijā paplašinās e-parakstu izmantošanas iespējas. Parasti visām valsts un pašvaldību iestādēm tagad ir pienākums pieņemt elektroniskos dokumentus, kas parakstīti ar kvalificētu e-parakstu. Laika zīmogs tiek lietots kopā ar e-parakstu saziņā ar valsts vai pašvaldību iestādēm. Laika zīmogs tiek ierakstīts elektroniski un tādējādi apliecina dokumenta parakstīšanas laiku. Pašlaik ieinteresētajām personām ir jāmaksā par saviem e-parakstiem, ja tie pārsniedz noteikto bezmaksas izmantošanas sliekšni; no 2019. gada tie būs pilnīgi bez maksas un obligāti. Cerams, ka e-parakstu vispārējā pieejamība turpinās atbalstīt to praktisko izmantošanu. Saskaņā ar pieredzi Igaunijā obligātie e-paraksti varētu palielināt e-pakalpojumu ieviešanu.

Atsevišķu e-identifikācijas līdzekļu izplatīšana un izmantošana Latvijā ir atšķirīga. Piemēram, Latvijā e-ID kartes īpašnieki turklāt var izmantot noteikto 120 atsevišķu e-parakstu bezmaksas izmantošanu kartes derīguma termiņā, pēc kura šis pakalpojums

tiek sniegts, maksājot par vienu lietošanas reizi. Ir noskaidrotas arī tehniskās problēmas, kam ir tendence sarežģīt vai pat aizkavēt autentifikāciju lietotāja tīmekļa vietnē. Valdība atzīst šādus šķēršļus⁴. Tas ievērojami ierobežo kartes pievilcību un efektivitāti, tādējādi kavējot juridisko noteiktību un uzticību e-ID kartei kā vienotam un personiski pieejamam universālam identifikācijas līdzeklim.

Turklāt dažādu identifikācijas līdzekļu izmantošanas regulējums nav vienots un e-pakalpojumu pieejamība Latvijā nav vienmērīgi garantēta. Uz identifikācijas rīka izmantošanu pašlaik attiecas vienošanās starp pakalpojuma sniedzēju, identitātes identifikācijas nodrošinātāju un pakalpojuma saņēmēju. Alternatīvi ir vajadzīgi atsevišķi noteikumi tiesību aktos, kuri reglamentē konkrēto valsts pārvaldes pakalpojumu.

Raugoties nākotnē, e-paraksti vien nav galīgais IT risinājums uzņēmumu pakalpojumiem. E-platformas risinājumi piedāvā pievilcīgākas izmaksu un ieguvumu attiecības nekā tikai e-paraksta pieejas. Galvenais iemesls ir tas, ka e-platformas risinājumi ļauj lietotājiem ievadīt savus datus tieši tīmekļa vietnē un ievadītie dati tiek automātiski pārsūtīti uz datu bāzi. Vienīgi e-paraksta izmantošanai, ja, piemēram, e-paraksts ir pievienots PDF dokumentam, parasti vēl arvien vajadzīgs, lai persona pārsūta datus no dokumenta uz datu bāzi. Tādējādi platformas pakalpojumi piedāvā lielāku izmaksu ietaupījumu.

E-pakalpojumu ieviešanā un e-identifikācijas izmantošanas veicināšanā Latvijā un citās valstīs būtu jāņem vērā iedzīvotāji, kas ir mazāk tehnoloģiski lietpratīgi un informēti vai kam ir ierobežota piekļuve internetam. Tāpēc ir svarīgi, lai nākotnē Latvija nodrošina e-pilnvarojumu. Ieinteresēto personu diskusijās tika uzsvērts, ka ievērojams skaits lietotāju vai nu nezināja jau esošos e-risinājumus, vai bija nodrošināti ar nepareizu vai novecojušu informāciju par šādām iespējām. Tas uzsver informācijas iniciatīvu nepieciešamību un atbalsta saņemšanu no galvenajiem dalībniekiem.

Pēcprocess: vienotā datu pārvaldība un protokols

Attiecībā uz pēcprocesu ieinteresētās personas ieteica kopīgu datu pārvaldību, kas aptver visus valsts pārvaldes pakalpojumus. It īpaši, vienota datu protokola un vienotu datu standartu/saskarņu izveidošana visiem valsts pārvaldes pakalpojumiem ir pamatpieeja vienas pieturas aģentūrai, izmaksu efektivitātei un e-pakalpojumu sniegšanas atvieglošanai. Lai gan, iespējams, neviens neapstrīdētu vienoto datu protokolu un saskarņu lietderību, tos dažkārt ir grūti panākt praksē. Dažādas iestādes varētu uzstāt uz saviem īpašajiem protokoliem un pieprasīt izņēmumus, vai sadarboties negribīgi. Šķiet, ka ir nepieciešams izveidot institucionālu un procesuālu sistēmu, kas nodrošina visu pakalpojumu sniedzēju pilnvērtīgu līdzdalību.

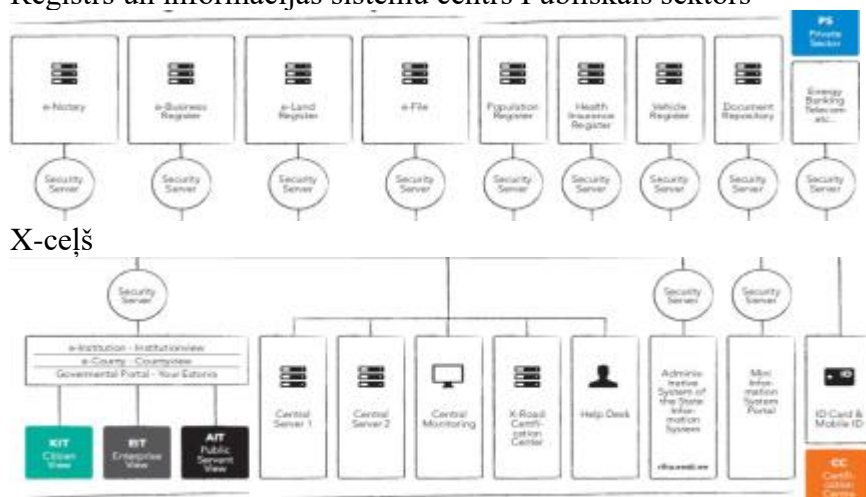
Viens risinājums ir izveidot centrālo iestādi, kura ir atbildīga par datu saskaņošanas protokoliem un uzraudzību, vai laikus tiek sasniegti attīstības mērķi. Latvijā šo pieeju varētu veidot pēc Vides un reģionālās attīstības ministrijas iniciatīvas. Ir izstrādāts saprašanās memorands ministru līmenī, kas paredzēts, lai atvieglotu datu protokolu saskaņošanu un kvalitāti.

Tehniskās informācijas ziņā var apsvērt Igaunijas e-rezidentūras modeļa un Igaunijas atklātās platformas pakalpojumu lietošanu, kas ir pieejama kā atklātā pirmkoda programmatūra (skat. iepriekš; 3.2. bloks). X-ceļa projekts, kas ir e-Igaunijas pamatā, ļauj veikt “datu apmaiņu droši, decentralizēti un lēti”. Aptuveni 600 informācijas sistēmas no publiskā un privātā sektora nozarēm ir iesaistītas valsts informācijas pārvaldes sistēmā kopā ar vairāk nekā 3000 pakalpojumiem.

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 69

3.3. attēls. Igaunijas X-ceļa projekts drošai un decentralizētai datu apmaiņai

Reģistrs un informācijas sistēmu centrs Publiskais sektors

Lietotāju saskarnes X-ceļa centrs

Avots: Igaunijas Uzņēmumu reģistrs (2017. gads).

Kā minēts vienas pieturas aģentūras tīmekļa vietnes dizainā, IT risinājumus no sākums vajadzētu plānot, atceroties par ārvalstu lietotājiem. Tas attiecas uz pēdējiem jautājumiem, piemēram, datu uzņemšanu un informācijas pārbaudi.

Virzība uz priekšu: Ieguldījumi arvien efektīvākās saimnieciskās darbības procedūrās

Kopumā, lai gan valdība, šķiet, ir apzinājusi reformu pozīcijas, kurās nepieciešama turpmāka rīcība un daudzi ieinteresēto personu izvirzītie jautājumi jau ir iekļauti nākotnes reformu pasākumos, vēl arvien pastāv vairākas neatrisinātas problēmas, it īpaši attiecībā uz tālāk izpētītajām trijām formalitātēm – t.i., uzņēmumu reģistrācijas un reorganizācijas pieteikuma iesniegšanas procedūras:

- **Digitālais paraksts un tiešsaistes pakalpojumi:** Lai gan tiek ziņots, ka uzņēmēju izpratne par e-paraksta pakalpojumiem uzlabojas, to izmantošanas līmenis neatspoguļo iespējamās ieguvumus. Tas daļēji izskaidrojams ar vēl arvien plaši izplatīto uztveri sabiedrībā, ka drukātie dokumenti ir juridiski drošāki un saistošāki nekā elektroniskie faili. Zināma neuzticība e-pārvaldei Latvijā vēl arvien ir iekļauta kultūrā, lai gan galvenie šķēršļi ātrākai tās izplatīšanai ir finanšu resursu trūkuma nepieciešamās e-infrastruktūras izveidei un kopumā ar digitālo procedūru un e-dokumentu risināšanu saistītā analfabētisma un prasmju trūkuma dēļ. Papildu iemesli ir īstenošanas grūtības (78 % no nelietotājiem) vai informācijas trūkums par pakalpojumu (70 % no nelietotājiem); ierobežotais pakalpojumu skaits e-parakstu pieņemšanai; un jaukti reģistrācijas procesi, kuros ne visus dokumentus var iesniegt tiešsaistē.

Turklāt pašlaik ir grūti konsekventi izmantot visus pakalpojumus tiešsaistē. Piemēram, notariālai apliecināšanai parasti ir nepieciešama personiska klātbūtne. Jāņem vērā, kurām funkcijām tiešām nepieciešama personiskā klātbūtne un kur pakalpojumi varētu būt iespējami tikai tiešsaistē. Ieinteresētās personas ziņoja, ka tiešsaistē varēja reģistrēt tikai mazus un vienkāršus uzņēmumus, savukārt lielākas un sarežģītākas reģistrācijas nebija iespējamas tikai tiešsaistē (piemēram, ja tas ir saistīts ar PVN). Viens risinājums ir izmantot Igaunijas atklātās platformas pakalpojumu, kas ir pieejams kā atklātā pirmkoda programmatūra. Turklāt iniciatīvas būtu jāpatur prātā, lai stimulētu privātos pakalpojumus papildināt valsts uzņēmējdarbības pakalpojumu pamatfunkcijas. Tas varētu noderēt arī tad, ja e-pakalpojumi tiek organizēti saskaņā ar dzīves ciklu; ne tik daudzi uzņēmumi izmanto e-pakalpojumus (aptuveni 30 %), tāpēc jautājumi vairāk attiecas uz mentalitāti, kaut arī e-pakalpojumus labāk pieņem jaunākās paaudzes.

Citi identificētie vispārīgie uzdevumi, pirmkārt, ir kopējās datu pārvaldības izveide, kas aptver visus valsts pārvaldes pakalpojumus un ar tiem saistītu valsts iestādi, un, otrkārt, vērienīgo plānu īstenošana, lai izveidotu vienas pieturas aģentūru un viegli izmantojamus valsts pārvaldes pakalpojumus. Varētu apsvērt instrumentus, kuri varētu atbalstīt strādājošas ekosistēmas un e-ID-sistēmas izveidi, piemēram, iestādi, kas rūpējas par datu protokolu saskaņošanu un attīstības atskaites punktu uzraudzību. Kopumā tika ieteikts, ka jāapsver e-platformas risinājumi, kuri pārsniedz e-paraksta pieejas. Tas ir tāpēc, ka e-platformas ierakstus var tieši padot datu sistēmā, kamēr e-paraksta pieejai joprojām ir nepieciešama manuāla datu ievade valsts pārvaldes pakalpojumu līmenī. Pašlaik uzņēmēji var pēc izvēles saņemt e-parakstu un izmantot to ar valsts pārvaldes pakalpojumiem. Ārvalstu, tostarp citu Eiropas valstu e-paraksti pašlaik netiek pieņemti. Turklāt ieinteresētās personas uzsvēra, ka iestādēm jāstrādā, pamatojoties uz tādu pašu informāciju; pašlaik tās dažkārt izmanto konfliktējošu informāciju. Iestādēm jāpārliciecinās arī par to, vai lietotājam dati nav jāiesniedz divreiz, kas pašlaik notiek. Valdība, šķiet, apzinās nelabvēlīgo situāciju, ko rada esošā heterogēnā elektroniskā vide Latvijā. It īpaši pastāvīga paļaušanās uz sadrumstaloto, nepārredzamo elektronisko sistēmu pakalpojuma saņēmēja identifikācijai liedz iedzīvotājiem un uzņēmumiem pilnībā izmantot savas tiesības saņemt valsts garantētus elektroniskos pakalpojumus neatkarīgi no to atrašanās vietas. Privātpersonas netiek nodrošinātas ar pastāvīgi pieejamiem un vispārēji piemērojamiem elektroniskās identifikācijas līdzekļiem, lai saņemtu valsts sniegto elektronisko pakalpojumu, par kura drošību un ilgtermiņa darbību atbild valsts. Turklāt pašreizējā sistēma ir ekonomiski neefektīva un valsts budžetu apgrūtinoša un uzliek komercsabiedrībām pienākumu ieguldīt papildu finanšu līdzekļus jaunu, individualizētu elektronisko identifikācijas risinājumu izstrādē saviem e-pakalpojumiem.

- **Pakalpojumu izmaksas:** Kā problēmjautājums tika izvirzītas pakalpojumu izmaksas. Fakts, ka pieteicējiem tiek piedāvātas nodevas ar atlaidi, par kurām panākta vienošanās, ja tie izvēlas izmantot digitālo procedūru, norāda, ka maksas nav noteiktas izmaksu atgūšanas līmenī. Šķiet, ka ir iespēja starptautiski salīdzināt pakalpojumu izmaksas un pielāgot tās.

- **Saziņa un valoda:** Kāds problēmjautājums, kas tika vairākkārt pieminēts, ir uztvere, ka valsts dienesti savstarpēji nekomunicē tādā veidā, kas nodrošina saskaņotus lēmumus no lietotāju redzes viedokļa. Centrālā datu pārvaldība būtu pirmais un svarīgais solis ceļā uz saskaņotu lēmumu pieņemšanu.

Tomēr uztvere par saskaņotiem lēmumiem nav atkarīga tikai no iekšējā lēmumu pieņemšanas procesa. Papildus tam, procesu ārējai paziņošanai un vadlīnijām ir svarīga nozīme valsts pārvaldes pakalpojumu pieņemšanā no iedzīvotāju puses.

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 71

Viens no veidiem, kā uzlabot saziņu starp lietotājiem un iestādēm, ir viegli lietojamu un viegli pieejamu paraugprakses vadlīniju publicēšana. Piemēram, vadlīnijas var radīt kopīgu saikni starp iestādēm un lietotājiem un uzlabos procedūru un rezultātu pieņemšanu.

Turklāt lietotāji apsvēra jautājumu, vai komunikācija ar tiem varētu uzlaboties. Daži uzskatīja, ka reģistrs varbūt ķeras pie iespējami ātras un vieglas komunikācijas veidiem gadījumos, kad pieteikumā bija tikai nelieli problemātiski jautājumi, piemēram, iztrūkst personas otrais vārds. Lai risinātu šo jautājumu, Latvija ievieš mākslīgā intelekta izmantošanu *chatbot* veidā klientu informēšanai un aprūpei. Ņemot vērā reformu apjomu un notiekošās praktiskās izmaiņas, ir svarīgi, lai šīs iniciatīvas tiktu paziņotas lietotājiem. Ar mērķi piesaistīt ārvalstu investorus, reģistra tīmekļa vietne jau ir fakultatīvi angļu un krievu valodās. Tomēr no 2017. gada oktobra šīs valodas iespējas nav īstenotas bez izņēmumiem. Jau pirmajā angļu valodas versijas lappusē daļa teksta ir redzama latviešu valodā. Ņemot to vērā, ieinteresētajām personām ir ļoti patīkami dzirdēt, ka notiek diskusijas par to, vai pakalpojumus vajadzētu sākt pilnībā komunicēt angļu valodā.

Ieinteresēto personu galīgais priekšlikums attiecībā uz komunikāciju attiecas uz valsts pakalpojumu komunikāciju pārrobežu līmenī. Ieinteresētās personas, kas bija iesaistītas pārrobežu ieguldījumos, uzskatīja, ka Latvijas iestādes dažkārt rada nevajadzīgus šķēršļus ieguldītājiem, kuru pamata uzņēmējdarbības vieta ir citās valstīs. Šie šķēršļi attiecas uz ārvalstu investoru informācijas sniegšanu un formālajām prasībām attiecībā uz dokumentiem no šādiem ieguldītājiem. It īpaši ārvalstu investīcijas kavē fiziskās klātbūtnes prasība Latvijā, lai veiktu noteiktas procedūras. Līdzīgi varētu rasties nevajadzīgas izmaksas gadījumos, kad Latvijas tiesību aktos pieprasīta noteikta juridiskā forma – piemēram, notariāli apliecināts dokuments – kad ārvalstu investoru mājas jurisdikcijā nav paredzēta šāda forma – daudzās citās valstīs nav notāru. Ieinteresēto personu pieredze pierāda, ka šādas komplikācijas vai nu palielina ārvalstu ieguldījumu izmaksas dārgu mēģinājumu dēļ to apstrādāt, vai novest pie šāda ārvalstu ieguldījuma neveiksmes.

• **Kvalitātes neatbilstība lokālā līmenī:** Ārpus konkrētajām procedūrām, ņemot vērā izvērtējumu, uzņēmumu pārstāvji norādīja uz dažām nesamērīgām izmaksām, ko uzņēmumiem nosaka dažādas valsts pārvaldes iestādes, it īpaši, kad ir runa par valsts pārvaldes pakalpojumu sniegšanu vietējā līmenī (piemēram, būvniecības atļaujas), kurās šķiet, ka pašvaldībām joprojām ir jāuzsāk lielas reformas. Minētajos gadījumos uzņēmumi nevar sagaidīt tādu pašu publisko lēmumu skaidrību un prognozējamību, kas jākonstatē, mijiedarbojoties ar vairākām valsts pārvaldes iestādēm.

Ar uzņēmējdarbību saistīti pakalpojumi Tieslietu ministrijas padotībā

Uzņēmumu reģistrs

Komercreģistri ir uzņēmējdarbības vides galvenie faktori un tiem ir svarīga nozīme tautsaimniecībā (Eiropas komercrēģistru forums, 2016. gads) (3.3. bloks). Uzņēmuma dibināšana rada korporatīvo aizsegu un ļauj uzņēmumam darboties un piekļūt finanšu un justīcijas sektoriem. Reģistrētie uzņēmumi var iesniegt piedāvājumus līgumu noslēgšanai publiskajā sektorā. Reģistros ir informācija, kas palīdz uzņēmumiem pieņemt mērķtiecīgus lēmumus par uzņēmējdarbību, kuri pamatoti ar to nozari vai ģeogrāfisko atrašanās vietu, kā arī radīt citu personu (piegādātāju vai klientu) uzticību, lai noslēgtu līgumu ar reģistrētajiem uzņēmumiem. Turklāt

nodokļu piemērošanas vajadzībām šādus datus var iegūt par citiem galvenajiem oficiālajiem statistikas datiem par valsts saimniecisko vidi (ESAO, 2015b).

3.3. bloks. Uzņēmuma reģistrācijas process ESAO valstīs

ESAO valstīs izstrādā īpašus pasākumus pretdarbībai neoficiālajai uzņēmējdarbības videi, paredzot vieglākus uzņēmējdarbības reģistrācijas procesus.

Čīlē *Tu Empresa en Un Dia* (Tava uzņēmējdarbība vienā dienā) programma deva iespēju sabiedrībai ar ierobežotu atbildību reģistrēties, izmantojot Ekonomikas ministrijas vadītu bezmaksas tiešsaistes platformu. Reģistrācijas process tiek reducēts uz elektroniskās veidlapas aizpildīšanu ar informāciju par uzņēmējdarbību un dalībniekiem. Turklāt tiešsaistes platforma ir tieši saistīta ar nodokļu administrāciju, kas nozīmē, ka nodokļu maksātāja identifikācija tiek automātiski nodrošināta, ja uzņēmums ir reģistrēts ar šiem līdzekļiem. Šī programma gandrīz nekavējoties ietekmēja uzņēmumu formalizāciju valstī un to tagad izmanto lielākā daļa uzņēmumu. Saskaņā ar šīs programmas jaunāko darbības pārskatu, 73,6 % no 2017. gada maijā izveidotajiem uzņēmumiem izmantoja šīs programmas starpniecību, kas nozīmē pieaugumu par 12,4 % salīdzinājumā ar to pašu mēnesi pirms gada.

Igaunijas e-Biznesa reģistra programma arī būtiski ietekmēja uzņēmumus, kuri vēlas uzsākt uzņēmējdarbību šajā valstī. Šajā tiešsaistes platformā tiešsaistē apkopoti vairāki valdības pakalpojumi (uzņēmumu reģistrācija, uzņēmējdarbības informācija un dati, zemes reģistrs). Saskaņā ar informācijas sistēmas iestādes datiem šis rīks ļauj uzņēmumam reģistrēt jaunu struktūru, mainīt esošo informāciju komercreģistrā un iesniegt XBRL (Paplašināma komercpārskatu sniegšanas valoda — standarts, kas tiek izmantots, lai definētu un apmainītos ar komercdarbības un finanšu darbības informāciju) gada pārskatus. Izmantojot šo platformu, uzņēmējdarbības reģistrācijas ilgums tiek uzskatīts par samazinājušos no piecām dienām līdz divām stundām.

Brønnoysund reģistra centrs ir Norvēģijas Tirdzniecība ministrijas pakļautībā esoša valsts pārvaldes iestāde. Šī iestāde atvieglo elektronisko uzņēmumu reģistrāciju. Tajā nodrošinātas iepriekš aizpildītas elektroniskās veidlapas ar informāciju vairākiem publiskajiem reģistriem, tostarp Komercuzņēmumu reģistram. Šajā platformā ir iekļautas juridiskās pārbaudes tā, ka paziņojums par reģistrāciju jau ir pierādīts, ja tas ir iesniegts, atturot lietotājus no prasību izpildes un dokumentācijas nosūtīšanas turp un atpakaļ. Šis centrs ievieša elektronisko parakstu visiem paziņojumiem. Šāda elektroniskā reģistrācija ir lielākā daļa no visiem Komercuzņēmumu reģistra saņemtajiem paziņojumiem. Šis digitālais risinājums ir lietotājam draudzīgs, ļaujot uzņēmējdarbībām viegli un ātri atjaunināt savus reģistrētos datus.

Avots: Čīle - “*Tu Empresa en Un Dia*” (2017. gads); maijs; e-pārvaldības akadēmija (n.d.); Norvēģija - *Brønnoysund* reģistra centra tīmekļa vietne.

Organizatoriskā un pakalpojuma kārtība

Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs darbojas Tieslietu ministrijas pārraudzībā. Arī lielākajā daļā ESAO dalībvalstu valdība pārvalda komercreģistrus. Uzņēmumu reģistrs Latvijā ir decentralizēts ar neautonomām reģionālajām filiālēm un tā struktūra ir līdzīga Francijai, Īrijai vai Portugālei saskaņā ar Eiropas Komercreģistru

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 73

forumā norādīto (Eiropas komercreģistru forums, 2016. gads). Galvenā pārvalde atrodas Rīgā, astoņas nodaļas atrodas lielākajās Latvijas pilsētās: Jēkabpilī, Rēzeknē, Liepājā, Valmierā, Ventspilī, Daugavpilī un Bauskā⁵, lai atvieglotu pieejamību lietotājam.

Uzņēmumu reģistru vada Galvenais valsts notārs, kuru ieceļ Tieslietu ministrs. Galveno valsts notāru var atlaist Ministru kabinets. Līdzīgi 15 citām ESAO valstīm (no 25 izpētītajām), valdība ir Uzņēmumu reģistra primārais finansēšanas avots - salīdzinājumā ar klientu maksu modeli (3.1. tabula. Komercreģistru finansēšanas modeļi ESAO 27 valstīs un jurisdikcijās). Latvijas Uzņēmumu reģistrs 2017. gada jūnijā pievienojās Eiropas Komercreģistru starpsavienojumu sistēmai (BRIS)⁶. Tā darbība tostarp tiek regulēta ar 2005. gada likumu „Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru” un Ministru kabineta apstiprinātajiem noteikumiem par reģistru⁷. Komerclikumā tiek papildu noteikti juridiskie notikumi, kurus vajag reģistrēt, un citos tiesību aktos reglamentēti reģistrācijas procesa formālie aspekti, tostarp Elektronisko dokumentu likumā un Notariāta likumā.

3.1. tabula. Komercreģistru finansēšanas modeļi ESAO 27 valstīs un jurisdikcijās

Valdības finansējums	Klientu maksas
Austrālija (ASIC)	Kanāda (federālā)
Austrija	Dānija
Beļģija	Somija
Kanāda (piemēram, Alberta, Britu Kolumbija, Kvebeka, Jaunskotija)	Francija
Čīle	Itālija
Čehija	Luksemburga
Igaunija	Jaunzēlande
Vācija	Spānija
Īrija	Zviedrija
Izraēla	Apvienotā Karaliste
Latvija	ASV (piemēram, Kolorādo, Minesota, Montāna, Nevada, Vašingtona, Kolumbijas apgabals un Vašingtonas štats)
Nīderlande	
Norvēģija	
Portugāle	
Slovēnija	
Šveice	
Turcija	
Apvienotā Karaliste – Menas sala	
Amerikas Savienotās Valstis (piemēram, Konektikuta, Ziemeļkarolīna, Ziemeļdakota, Teksasa)	

Avots: Eiropas Komercreģistru forums (2016. gads).

Uzņēmumu reģistru pakalpojumos apvienoti notāru un bankas lodziņa pakalpojumi, kā arī PVN reģistrācija. Reģistrā strādā vairāki valsts notāri, kuru galvenais uzdevums ir pārbaudīt iesniegtos dokumentus attiecībā uz atbilstību tiesību aktiem; reģistrēt komercsabiedrības un organizācijas, kā arī ierakstīt izmaiņas pamatdokumentos. Turklāt valsts notāri apliecina arī parakstus uz dokumentiem, kuri jāiesniedz Uzņēmumu reģistrā⁸.

Pakalpojuma pieejamība praksē

Reģistrācijas darbību realitātē dominē privāttiesību sabiedrības ar ierobežotu atbildību. 2017. gadā privāttiesību sabiedrības ar ierobežotu atbildību veidoja vairāk nekā 90 % no visām Uzņēmumu reģistrā reģistrētajām struktūrām (diapazonā no atsevišķiem komersantiem, pilnsabiedrībām, komandītsabiedrībām un privāttiesību sabiedrībām ar ierobežotu atbildību līdz akciju sabiedrībām) (3.4. attēls).

3.4. attēls. Reģistrēto uzņēmumu veidi Latvijā

- Kapitalšabiedrības (163 852)
- Individuālie komersanti (fiziskās personas) (10 605)
- Pilnsabiedrības (604)
- Komandītsabiedrības (121)

Avots: Uzņēmumu reģistrs atbilstoši situācijai 2017. gada augustā.

Ieinteresētās personas pauda savu vispārējo apmierinātību ar un uzticēšanos Uzņēmumu reģistra sniegtajiem pakalpojumiem⁹. Tiek teikts, ka Uzņēmumu reģistra sniegtie pakalpojumi ir plaši izmantoti. No 96 aptaujātajiem uzņēmumiem 89 paziņoja, ka tos ir izmantojuši pēdējo 3 mēnešu laikā. Pakalpojumi tika saņemti tiešsaistē (17); daļēji tiešsaistē (18); pa e-pastu (10) un personīgi Uzņēmumu reģistrā (20). Uzņēmēji zināja, kur iet un pieteikties, vai ar ko kontaktēties, vai kur viņi atrodas šajā procesā. Respondenti ļoti atzinīgi izteicās par Uzņēmumu reģistrā strādājošajiem darbiniekiem. Divi respondenti paziņoja par saistību ar korupciju vai kukuļdošanu. Uzņēmumi papildus minēja šādus aspektus: kad pārskati tiek nosūtīti nodokļu administrācijai, tad tie tiek pārsūtīti reģistram; reģistrācijas maksas ir zemas. Lai gan uzņēmumu reģistrācija tiek uzskatīta par efektīvu, uzņēmumi ziņoja, ka laiks, kas patērēts reģistrācijai Uzņēmumu reģistrā, laikposmā no 2014. gada līdz 2017. gadam palielinājās no 5,7 līdz 6,4 dienām¹⁰. Šis palielinājums bija lielāks, kad bija runa par PVN statusa reģistrēšanu Valsts ieņēmumu dienestā. Tāpat kā citās ESAO dalībvalstīs, pēc reģistrācijas uzņēmumiem ir jāpiesakās uzņēmējdarbības licencēm, un tiek teikts, ka Latvijā tas ir apgrūtināts. Saskaņā ar viņu pieredzi, reģistrācija ir viegla un vienkārša, ja tā ir vienas personas reģistrācija, bet apgrūtināta, ja ir jāreģistrē sarežģītāka struktūra vai ārvalstu investors.

Vairākas ieinteresētās personas arī ziņoja, ka vairāki uzņēmumi ir reģistrēti Igaunijā, veicot uzņēmējdarbību Latvijā. Ir grūti ar noteiktību noteikt šīs uztveres¹¹ un šī modeļa iemeslus. Iespējamie iemesli uzņēmumu reģistrēšanai

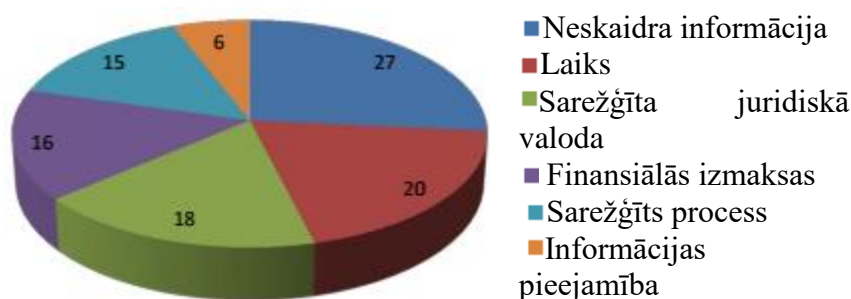
3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 75

Igaunijā, kas apspriesti ar dalībniekiem, ir Igaunijas tiesiskā regulējuma reputācijas un nodokļu arbitrāžas priekšrocības, kā arī Igaunijas reģistru un institūciju vairāk atviegloto kultūra. Ja šī tendence būtu jāapstiprina, tad ieteicams noteikt šī modeļa cēloņus, jo tie būtu juridiskās vai faktiskās struktūras simptomi, kas varētu prasīt reglamentējošu rīcību.

Daudzi faktori ietekmē reģistrācijas procesa sarežģītību un termiņus, tostarp iesniegšanas veidu un formātu (papīrs, tīmekļa formāts/tiešsaistes veidlapas, PDF attēli); kontroles/juridiskās pārbaudes līmeni. Tika teikts, ka vispārmērīgākās ir dokumentu prasības un procesa sarežģītība; vislielākajā atbilžu proporcijā (29) tika norādīts, ka bija vajadzīga no vienas dienas līdz vienai nedēļai, lai saņemtu pakalpojumu no pieteikuma iesniegšanas, lai gan nebija konstatēts, ka dokumentu sagatavošana ir grūta. Uzņēmumu juridiskās iespējas ar skaidrāku informāciju varētu palīdzēt mazināt uztveri par sarežģītību un laika izšķiešanu (3.5. attēls. Galvenie šķēršļi Uzņēmumu reģistra pakalpojumu pieejamībai).

3.5. attēls. Galvenie šķēršļi Uzņēmumu reģistra pakalpojumu pieejamībai

Pamatojoties uz 102 atbildēm no 50 uzņēmumiem

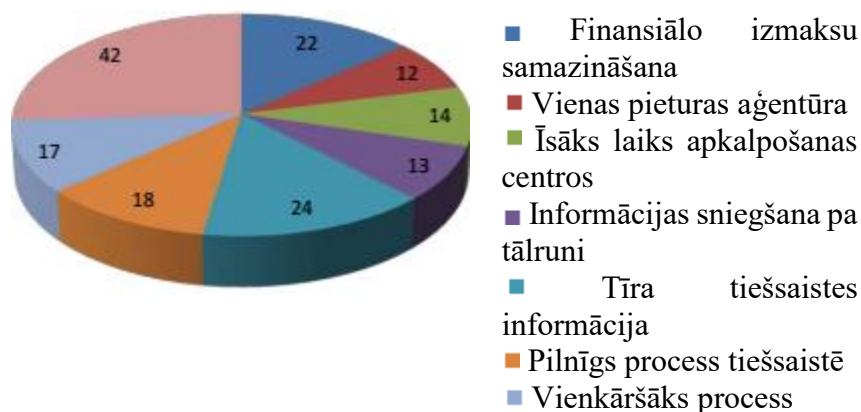
Avots: ESAO (2017a).

Pakalpojumu uzlabošanas iespējas saskaņā ar aptaujātajiem uzņēmumiem

Ieinteresētās personas sniedza vairākus ieteikumus, kā turpināt vienkāršot un paātrināt reģistrācijas procesu konkrētos gadījumos (3.6. attēls). Tie ir norādīti tālāk minētajās iedaļās un ir jālasa, ņemot vērā 3. nodaļā veiktos izmaksu novērtējumus.

3.6. attēls. Galvenās iespējas Uzņēmumu reģistra pakalpojumu uzlabošanai

Pamatojoties uz 162 atbildēm no 50 uzņēmumiem

Avots: ESAO (2017a).

Pakalpojumu maksa un finanšu izmaksas uzņēmumiem

Lielākā daļa uzņēmēju respondentu (no 50) uzskatīja, ka pakalpojums ir pieejams, tomēr finansiālais slogs vēl arvien tika uzskatīts par smagu (3.5. attēls). Apspriešanās ar ieinteresētajām personām atklāja, ka ir vairāk jautājumu par pakalpojumu izmaksām nekā pakalpojumu izmaksu samazināšanu pēcprocesā kā pamatu pakalpojumu cenas pazemināšanai, kuru maksā lietotāji. Viens tāds papildu elements ir fakts, ka valsts iestādes var samazināt pakalpojumu izmaksas klientiem, nepārnesot savu izmaksu ietaupījumus. Perspektīva, kā atklāt šādus izmaksu ietaupījumus lietotāja pusē, ir ņemt vērā valsts iestāžu starpniecības stāvokli. Ja iestādēm izdodas piedāvāt savus pakalpojumus tā, lai saglabātu savu izmaksu līmeni, bet samazinātu izmaksas lietotāju pusē, tiek panākts kopējais izmaksu samazinājums.

Viens piemērs šādu izmaksu samazinājuma panākšanai ir standarta dokumentu, vienkāršu veidlapu un vadlīniju piedāvāšana, lai uzņēmumiem ietaupītu nepieciešamību pieprasīt profesionālo konsultāciju. No šādiem pasākumiem it īpaši iegūs mazie un vidējie uzņēmumi, kuriem šādas konsultāciju izmaksas ir salīdzinoši lielākas. Papildu elements ir izstrādāt saskaņotu pieeju cenu noteikšanas pakalpojumiem. Ar šādu saskaņotu pieeju ņemtu vērā pakalpojumu izmaksu ietekmi uz lietotāju rīcību. Piemēram, cenas varētu izmantot, lai virzītu lietotājus uz e-platformas pakalpojumu izmantošanu, kas savukārt ierosina apjomradīto ietaupījumu papildu priekšrocības attiecībā uz pēcprocesa izmaksām, kā minēts iepriekš. Turklāt cenu salīdzinājumus starp pakalpojumiem var izmantot, lai saprastu cenu noteikšanas realitāti no lietotāju perspektīvas. Visbeidzot, cenu salīdzinājumi starptautiskā līmenī, it īpaši cieši konkurējošās jurisdikcijās, var atklāt informāciju Latvijas pozīcijas nostiprināšanai investīciju konkurencē.

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 77

Pārbaudes vienkāršošana un piemērošanas joma

Starp ESAO valstīm ir daudz atšķirību attiecībā uz nepieciešamās informācijas apjomu un veidu, kontroles vai juridiskās pārbaudes veidu; nosaukuma pārbaudi, notāra izmantošanu un iesnieguma formātu (papīrs, elektroniski).

Latvijā pārbaude Uzņēmumu reģistrā nenotiek pēc būtības un ir drīzāk procesuāla, piemēram, pārbaudot pieteikuma iesniedzēja vārda un juridiskās adreses un uzņēmuma izvēlētajā nosaukuma pareizību tādā nozīmē, ka valsts notāri nepārbauda faktiskos apstākļus, kādos tika pieņemts konkrēts lēmums, kā arī to, vai visi iesniegtajos dokumentos norādītie fakti ir patiesi¹². Šajā posmā netiek veikta nekāda pārbaude attiecībā uz pieteikuma iesniedzēja paredzēto saimniecisko darbību. Reģistrs var brīdināt citas valsts pārvaldes iestādes, piemēram, Valsts ieņēmumu dienestu par iespējamām riskantām situācijām, it īpaši attiecībā uz gadījumiem, kad parādās adrese, kurā atrodas vairāki uzņēmumi, vai ja persona izrādās ieņemam amatu vairāku uzņēmumu valdē. Nepieciešamība nodrošināt, lai juridiskā persona var būt sasniedzama savā juridiskajā adresē, ir galvenais iemesls, kāpēc šo pārbaudi veic Uzņēmumu reģistrs. Ieinteresētās personas minēja, ka to varētu izmantot arī, lai izvairītos no krāpnieciskas rīcības, dibinot uzņēmumus viltotās adresēs (neeksistējošā ēkā vai vietā, kur ir reģistrēti daudzi citi uzņēmumi).

Pēc 50 respondentu no uzņēmumiem teiktā, procesa optimizēšana un datu prasību vienkāršošana ir galvenais pasākums pakalpojumu uzlabošanā (3.6. attēls). No 2017. gada oktobra tika mēģināts vienkāršot reģistrācijas procesu, samazinot jautājumu skaitu, kurus Uzņēmumu reģistrs pārbaudīja kā reģistrācijas priekšnoteikumu. Jautājumi, kuru reģistram vajadzētu pārbaudīt, bija plānots samazināt līdz būtiskajiem, piemēram, nosaukums, valdes sastāvs un vai kapitāls atbilst juridiskajām prasībām. Tas atbilst ieinteresēto personu ieteikumam Uzņēmumu reģistram mazāk iejaukties attiecībā uz iesniegto pieteikumu būtību. It īpaši ieinteresētās personas deva priekšroku tam, lai Uzņēmumu reģistrs mazāk pārbaudītu statūtus, reģistrējot uzņēmumu¹³. Ieteicams uzraudzīt, vai Uzņēmumu reģistra pārbaudīto jautājumu intensitātes un plašuma samazinājums tiek īstenots tā, lai tiek izpildīts reģistra pienākums un tiek apmierinātas lietotāju intereses.

Turklāt, ja vienā adresē ir reģistrēti vairāki uzņēmumi, tad ieraksts reģistrā tiek atlikts uz noteiktu dienu skaitu un ieinteresētās personas uzskata šo laika zaudēšanu par nevajadzīgu. Turklāt ieinteresētās personas uzskatīja, ka varētu tikt racionalizēti procesi, saskaņā ar kuriem Uzņēmumu reģistrs lūdz Valsts ieņēmumu dienestam papildu informāciju. Šāda papildu informācija var būt nepieciešama, piemēram, ja ir tikai viens valdes loceklis.

Var apsvērt turpmāku vienkāršošanu, proti, vienkāršot tiesību aktus attiecībā uz ārvalstu uzņēmumu filiāļu reģistrāciju Latvijā.

“Tiesas darbības” reģistrācija

No nākotnes uzņēmēju viedokļa iespējai ātri darboties ir jābūt reģistrācijas pakalpojumu sniegšanas priekšnoteikumam, t.i., ņemot vērā darbības pirms reģistrācijas, reģistrāciju *per se* un nepieciešamo atļauju saņemšanu.

Balstoties uz vienas pieturas aģentūras pieeju, pāreja no jēdziena “vienkārša administratīvā reģistrācija” uz “darbībai gatavu” reģistrāciju nodrošinātu, ka izveidotie uzņēmumi pēc iespējas ātrāk veiktu savu darbību. Tas atbilst uzņēmumiem, kuri kā vēlamu uzlabojuma virzienu pētījumā norādīja uz iespēju iegūt nepieciešamos ar uzņēmējdarbību saistītos pakalpojumus vienā atrašanās vietā. Kā minēts iepriekš, savas uzņēmējdarbības reģistrēšana

ir saistīta ar dažām administratīvām darbībām, kas ir ārpus reģistrācijas procesa tvēruma pašā reģistrā.

Lai gan pārbaudes ir nepieciešamas, lai nodrošinātu uzņēmuma darbības likumību, optimizējot datu apmaiņu starp komercpakalpojumiem un integrējot licencēšanas pakalpojumus, varētu uzlabot uzņēmējdarbības attīstību Latvijā. Piemēram, pēdējo desmit gadu laikā ir palielinājies valsts un pašvaldības atļauju vai licenču skaits un laiks, kas iztērēts, lai tās iegūtu¹⁴. Latvija ierosina izveidot vienotu valsts institūciju, kura ir atbildīga par ar uzņēmējdarbību saistīto licenču un atļauju pārskatīšanu. Uzņēmējdarbības attīstība iegūtu produktivitātes un efektivitātes ziņā, pārdomājot ierosinātās valsts struktūras darbības, kas saistītas ar kopējo reģistrācijas procesu.

Skaidri un atjaunināti dati juridiskajai noteiktībai

Pirmais no šiem turpmākajiem notikumiem vairo publicitātes pakāpi.

Pašlaik Uzņēmumu reģistrā tiek sniegti publicitātes pakalpojumi, kas atbilst vispāratzītajai starptautiskajai praksei: 1) pamatinformācija ir pieejama bez maksas (piemēram, struktūras veids, juridiskā adrese, nosaukums, reģistrācijas numurs un datums); 2) atlikusī informācija ir pieejama par maksu, kas nepārsniedz administratīvās izmaksas (tas ietver dokumentus, ar kuriem pamatoti reģistra ieraksti); 3) privātās informācijas pakalpojumu sniedzēji izmanto informāciju no Uzņēmumu reģistra, bagātina to ar papildu elementiem un piedāvā šos pievienotās vērtības pakalpojumus ieinteresētajām personām (piemēram, informācija par likviditāti un rentabilitāti)¹⁵. Pašlaik šādi grozījumi tiek publiskoti Latvijas Vēstnesī. Informāciju par visiem grozījumiem var saņemt, pieprasot paziņojumu – pilnu informāciju par reģistrētu juridisko personu (par maksu, kas nepārsniedz administratīvās izmaksas). No izmaksu samazināšanas un pieejamības uzlabošanas viedokļa tiek ieteikts virzīt šādas publikācijas (tikai) uz elektroniskās platformas. Piemēram, Vācijas Komerclikumā 10. pantā¹⁶ paredzēta reģistra ierakstu publicēšana tiešsaistē.

Jautājums, kurā panākts zināms progress, bet kas turpina apgrūtināt Uzņēmumu reģistru, ir salīdzinoši lielais neaktīvo uzņēmumu skaits reģistrā. Piemēram, līdz 2017. gada 31. maijam jau bija reģistrētas 262 108 struktūrvienības un no tām 179 315 struktūrvienības bija aktīvas, bet 2010. gadā laikā bija reģistrētas tikai 262 004 struktūrvienības, no kurām 179 271 bija aktīvas. Savukārt 2009. gada laikā reģistrēto struktūrvienību skaits sasniedza 261 922, no kurām 179 240 bija aktīvas (Baltic Legal, n.d.). Lai gan neko nevar iebilst pret fiktīvo sabiedrību izmantošanu, kuras ir izveidotas, lai vajadzības gadījumā būtu nekavējoties gatavas, ieinteresēto personu komentāri liecina, ka neaktīvo sabiedrību skaits Uzņēmumu reģistrā tālu pārsniedz uzņēmumu reģistrēšanas likumīgo izmantošanu, kas uzreiz neveic uzņēmējdarbību. It īpaši šādas sabiedrības rada risku, ka tās tiek ļaunprātīgi izmantotas, kaitējot trešajām personām, piemēram, kreditoriem. Ja šī problēma vēl arvien pastāv, ir ieteikts apsvērt iespēju izmantot jauktu pasākumu kombināciju, lai nošķirtu leģitīmas neaktīvās sabiedrības no neleģitīmām. Lai tiktu galā ar neaktīviem uzņēmumiem, Anglijas tiesībās tiek izmantoti kompleksi iesniegšanas pienākumi, sodi un draudi, lai izslēgtu uzņēmējsabiedrības no reģistra (3.4. bloks).

3.4. bloks. Reģistra iztīrīšana: Apvienotās Karalistes prakse

Apvienotās Karalistes tiesību aktos tiek pieprasīts, lai neaktīvās uzņēmēj sabiedrības (tā sauktās “dusošās” uzņēmēj sabiedrības) iesniegtu reģistrā apstiprinājuma paziņojumu un gada pārskatus. Ja uzņēmēj sabiedrība ir neaktīva un maza, uzņēmēj sabiedrība tā vietā var iesniegt “neaktīvos pārskatus”, un nav nepieciešams revidētais pārskats. Uzņēmēj sabiedrība ir neaktīva, ja tai finanšu gadā nav būtisku darījumu. Sankcijas par novēlotu iesniegšanu vai neiesniegšanu ir soda naudas maksājumi un uzņēmēj sabiedrības izslēgšana no reģistra.

Papildu informāciju skat.: www.gov.uk/government/publications/life-of-a-companv-annual-requirements/life-of-a-companv-part-l-accounts#dormant-companv-accounts.

Juridiskais pilnvarojums un IKT izmantošana

Saskaņā ar 50 aptaujāto uzņēmumu viedokli būtiskākais šķērslis bija informācijas sarežģītība un trūkums (3.5. attēls). Lai gan ar uzņēmuma reģistrēšanu saistītās procedūras nav uzskatāmas par pārmērīgi apgrūtinošām, reģistra tīmekļa vietnē parādītā informācija turpretī netika uzskatīta par vienkāršu, kas piedāvā vairākiem pieteikuma iesniedzējiem personīgi apmeklēt reģistru, lai nodrošinātu skaidrību.

Pētītie uzņēmumi pieprasīja plašāku un skaidrāku informāciju tiešsaistē un papildus iespēju iegūt informāciju pa tālruni (3.6. attēls). Turklāt tiek ziņots, ka reģistra paziņojums par faktiskajām prasībām un praksē norādītās veidlapas pretstatā Komerclikumā noteiktajām tiesību normām ir neskaidrības iemesls, kas mudina pretendētus personīgi meklēt tiešus paskaidrojumus. Nepietiekamā informācijas pieejamība angļu valodā par attiecīgajām tīmekļa vietnēm un brošūrām ietekmē arī ārvalstu pieteicējus.

Tā kā lietotāji ir vairāk ieinteresēti kopumā vienkāršā un izmaksu ziņā atbilstošā reģistrācijas procesā, tiem ir svarīgi citi faktori, kuri ietekmē reģistrāciju, bet nav obligāti Uzņēmumu reģistra kompetencē. Tādējādi bankas konta atvēršanas vieglums vai grūtības ir svarīgas lietotājiem, ja tā ir reģistrācijas prasība. Vairākas ieinteresētās personas pieminēja, ka bankas konta atvēršana ir apgrūtināta un kavē reģistrācijas procesu. Tiek uzskatīts, ka konta atvēršanas procesā vajadzīgi daudzi dokumenti, un uzskatīts, ka bankas praksē ir diezgan ierobežojošas. Dibinot uzņēmumu Latvijā, dibinātājiem ir fiziski jāiet uz banku, kas ir apgrūtinājums, un tas ir problemātiski īpaši ārvalstu investoriem. Ieinteresētās personas vēlējas uzzināt, vai praksē varētu ieviest sistēmu, saskaņā ar kuru bankas konts tiek viegli nodrošināts, kad tiek nodrošināti būtiski reģistrācijas elementi.

Attiecībā uz citiem valsts pārvaldes pakalpojumiem Uzņēmumu reģistra nākotnē svarīga nozīme ir informācijas tehnoloģijām. Pašlaik elektroniskajai reģistrācijai vajadzīga e-paraksta izmantošana. Tikai 25 % no uzņēmumiem ziņoja, ka tie izmanto e-parakstu savos darījumos ar Uzņēmumu reģistru¹⁷. Lietotāji ieteica piespiest obligāti izmantot e-parakstus, lai nodrošinātu šīs tehnoloģijas ieviešanu, līdzīgi Igaunijas pieredzei. Pašreiz reģistrs ļoti ierobežotā apmērā atzīst e-parakstus, kuri nav no Latvijas, pat dažām ES dalībvalstīm, kur nav izveidota sadarbība (izņemot Igauniju un Lietuvu). Tāpēc starptautiskie investori saskaras ar problēmām reģistrācijas procesā. Tas ir vēl papildus sarežģītāk gadījumos, kad ārvalstu jurisdikcijā, piemēram, Ķīnā un Saūda Arābijā, notariāli neapliecina ārvalstu dokumentus.

Ieinteresētās personas uzsvēra, ka viņu uzņēmējdarbība attiecas ne tikai uz Eiropas Savienību, bet tām ir pievilcīgi investori arī no plašākās pasaules. Piemēram, kad notiek akcionāru maiņa, vienam fiziskajam dokumentam ir jāceļo pa pasauli, jo parakstiem ir jābūt uz vienas lapas. Ieinteresētās personas uzskata, ka notāra pieeja starptautiski nedarbojas labi. Turklāt, ja dibinātājs var apliecināt savu identitāti ar e-parakstu, tad Latvijā tulkotājiem vēl arvien fiziski jāierodas pie notāra (skat. arī diskusiju iepriekš).

Reģistra e-platformas pakalpojuma izmantošana pieauga no 38 % 2014. gadā līdz 42 % 2016. gadā¹⁸. Tomēr lietotāji ziņoja par problēmām, izmantojot tīmekļa vietnes reģistrācijas pakalpojumu. Vairākās reģistrācijās iesaistīta ieinteresētā persona ziņoja, ka pieredzēto problēmu dēļ tā pievieno visus dokumentus e-pastam un nosūta tos reģistram, nevis izmanto e-platformu¹⁹. Šādi gadījumi nav ideāli ne lietotājam, ne reģistram. Šī e-platforma piedāvā efektivitātes priekšrocības attiecībā uz datu pārsūtīšanu salīdzinājumā ar citiem sakaru līdzekļiem un tādēļ visas iesaistītās puses ir ieinteresētas šīs e-platformas pieejas izmantošanā pēc iespējas plašāk. E-adrešu ieviešana uzņēmumiem tiek plānota 2020. gadā. Ieinteresētās personas ieteica neierobežot e-adrešu līdz saziņai starp uzņēmumiem un valsts iestādēm, bet arī lai atvieglotu to izmantošanu saziņai starp uzņēmumiem.

Valsts zemes dienests un zemesgrāmatu nodaļas

Uzticama, pārredzama, pilnīga un droša zemesgabalu reģistrācijas sistēma ir saistīta ar kredītu labāku pieejamību, mazāku nevienlīdzību ienākumos un mazāku kukuļošanas gadījumu skaitu zemesgrāmatās (Pasaules Banka, 2015. gads). Latvijā nekustamais īpašums un turpmākās izmaiņas tiek ierakstītas zemesgrāmatās un ar tām saistītās īpašuma tiesības tiek reģistrētas zemesgrāmatās.

Organizatoriskā un pakalpojumu kārtība

Zemesgabalu administrēšanas sistēmu Latvijā nodrošina divas institūcijas – Valsts zemes dienests un zemesgrāmatas. Valsts zemes dienestu uzrauga Tieslietu ministrija. Zemesgrāmatu nodaļas ir daļa no rajona (pilsētas) tiesu sistēmas: tiesības zemesgrāmatās tiek korborētas, pamatojoties uz tiesneša lēmumu. Zemesgrāmatu nodaļas tiesneša lēmumu var pārsūdzēt apelācijas instances tiesā. Valsts zemes dienests apsaimnieko Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmu, kas tiek izmantota īpašuma atsevišķo sastāvdaļu reģistrēšanai un šo sastāvdaļu apvienošanai īpašuma ierakstīšanas nolūkā zemesgrāmatā. Valsts zemes dienesta centrālā iestāde atrodas Rīgā un ir piecas reģionālās iestādes. Zemesgrāmata tiek izmantota nekustamā īpašuma tiesību reģistrēšanai pēc īpašuma reģistrācijas Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmā.

Zemesgrāmatu nodaļas ir tiesu sistēmas iestādes un tās uztur Tiesu administrācija (t.i., zemesgrāmatu nodaļu administratīvais darbs). Valsts vienotajā datorizētajā zemesgrāmatā apkopota visu zemesgrāmatu nodaļu datu bāze. Tajā iekļauta juridiski atzīta informācija par nekustamajiem īpašumiem un ar tām saistītajām tiesībām, kā arī informācija par vispārējiem jautājumiem, tostarp servitūtiem un nekustamā īpašuma apgrūtinājumiem, zemes īpašniekiem, īpašuma tiesību juridisko pamatu, paziņojumi par maksātnespēju vai kreditoru prasījumiem (European e-Justice, 2016. gads). Informāciju var pieprasīt, konkrēti norādot nodalījuma numuru vai īpašuma kadastra numuru vai īpašuma nosaukumu vai objekta adresi īpašuma sastāvā. Tikai nekustamā īpašuma īpašnieks (un personas, kurām ir noteiktas tiesības uz nekustamo īpašumu)

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 81

var pārbaudīt nekustamā īpašuma aktus un meklēt nekustamo īpašumu pēc personas identifikācijas datiem²⁰.

Kadastra un zemes reģistra sadalīšana divās struktūrvienībās – Valsts zemes dienestā un zemesgrāmatās – rada problēmas efektivitātes, konsekvences un pieejamības izpratnē. Duālā struktūra var izraisīt papildu administratīvās izmaksas, tās rezultātā var rasties datu neatbilstība starp abām iestādēm un tā var radīt organizatoriskas komplikācijas. No lietotāju redzes viedokļa strādāt ar diviem, nevis vienu sabiedrisko pakalpojumu, var būt sarežģītāk un laikietilpīgāk, kad runa ir par darījumiem ar zemi. Dažas valstis, piemēram, Ungārija un Lietuva, atrisināja šīs problēmas, izmantojot vienotu pieeju, kad kadastrs un zemes reģistrs tiek organizēts vienā iestādē. Citas valstis dod priekšroku uz tehnoloģiju balstītai pieejai, saistot reģistru un kadastru, saglabājot duālu struktūru. Šajā pieejā ir jāpatur prātā, ka risināmie jautājumi attiecas ne tikai uz organizatorisko efektivitāti un datu atbilstību kadastrā un reģistrā. Turklāt ir jāapsver lietotāja perspektīva ar mērķi izveidot vienas pieturas aģentūras risinājumu zemes jautājumiem.

Valsts zemes dienesta (daļa no izpildvaras) un zemesgrāmatas (daļa no tiesu iestādēm) sadalīšana divās struktūrās, šķiet, pamatota ar vēsturiskiem faktoriem. Virzoties uz priekšu, tā kā Latvijā cenšas identificēt efektīvu savu justīcijas un valsts resursu izmantošanu un uzlabot valsts un tieslietu iestāžu pakalpojumu pieejamību lietotājiem, Latvijā var apsvērt plašāku juridisko ierēdņu izmantošanu darbā ar zemes reģistrācijas jautājumiem un, iespējams, abu struktūru saskaņotības nostiprināšanu. Daudzās ESAO valstīs šajā ziņā var atrast labus piemērus. Daudzas valstis ir apvienojušas šos pakalpojumus vienas valsts iestādes pārziņā, kaut arī dažās ESAO valstīs zemesgrāmatas pārvalda tiesu sistēma. Vācijā zemesgrāmata ir pieejama tikai personām, kuras var pierādīt pamatotu interesi par konsultācijām (piemēram, it īpaši juridisku vai ekonomisku iemeslu dēļ). Lai to izdarītu, tām vispirms jāsaazinās ar zemesgrāmatu nodaļu tajā rajonā, kurā atrodas īpašums. Šīs personas var pieteikties arī izrakstiem. Šīs ierobežotās lietotāju grupas, kuras var iepazīties ar zemesgrāmatu datiem konkrētās federālās zemes elektroniskajā portālā, ietver Vācijas tiesas, valsts iestādes, notārus, kredītiestādes un komunālo pakalpojumu uzņēmumus. Federālo zemju tiesu iestādes ir atbildīgas par šo piekļuves tiesību regulēšanu (European e-Justice, 2015. gads).

Pakalpojumu pieejamība praksē

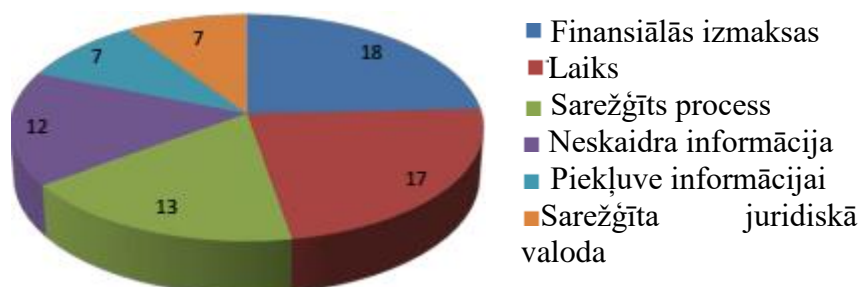
Īpašuma reģistrēšanas process Latvijā norit trīs posmos. Pirmkārt, uzņēmums pārbaudīs īpašumtiesības uz nekustamo īpašumu un ar tām saistītās juridiskās tiesības tiešsaistē, par samaksu EUR 5 apmērā²¹. Pēc tam, kad puse paraksta nekustamā īpašuma pārdošanas līgumu, tās iesniedz to pašvaldībai, lai tā lemj par atteikšanos no tā pirmpirkuma tiesībām. Pēc iesnieguma notariālas apliecināšanas tas tiek iesniegts reģistrācijai zemesgrāmatu tiesnesim. Ieraksts zemesgrāmatā ir jāveic ne vēlāk kā desmit dienu laikā. Atbilstoši iestāžu norādītājam, tas parasti ilgst piecas līdz sešas dienas. Pēc nostiprinājuma lūguma izskatīšanas tas tiek apliecināts ar zemesgrāmatu nodaļas tiesneša lēmumu un nekavējoties ierakstīts datorizētajā zemesgrāmatā. Apliecinātos dokumentus var nosūtīt pa pastu uz zemesgrāmatu nodaļu.

Ieinteresētās personas kopumā ir apmierinātas ar Valsts zemes dienesta un zemesgrāmatu nodaļu sniegtajiem pakalpojumiem. Konkrēti, lielākā daļa aptaujāto respondentu pauda diezgan pozitīvu pieredzi saskarsmē ar iestādēm (19 no 32). Tomēr ir novērojamas atšķirības valsts zemesgrāmatu nodaļu darbinieku vērtējumā – tika teikts, ka tie ir zinoši un kompetenti, lai gan daži respondenti tam kategoriski nepiekrīta. Aptaujātie uzņēmumi (32) uzsvēra četrus galvenos šķēršļus: informācijas pieejamība un neskaidrība;

procesa un valodas sarežģītība; finansiālais un laika slogs (3.7. attēls). Attiecībā uz finansiālajām izmaksām ir nepieciešama papildu analīze, lai labāk aptvertu finansiālo slogu, kas pārsniedz pakalpojuma nodevu.

3.7. attēls. Galvenie šķēršļi zemesgrāmatu nodaļu pakalpojumu pieejamībā

Pamatojoties uz 32 uzņēmumu 74 atbildēm no 80

Avots: ESAO (2017a).

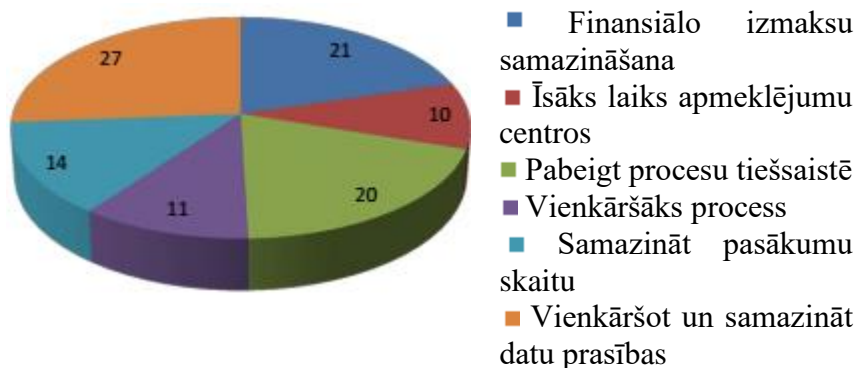
Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas pētījumu 2016. gadā bija vajadzīgas vidēji 16,5 dienas (un līdz 42,1 dienām), lai reģistrētu nekustamo īpašumu Latvijā, salīdzinot ar 24 dienām 2014. gadā. Saskaņā ar zemesgrāmatu norādīto, jaunākie dati no 2017. gada liecina, ka zemesgrāmatu nodaļās Rīgā pieteikumu pēc iesniegšanas izlemj vidēji 5,7 dienu laikā. Šā ziņojuma ietvaros aptaujātajos 32 uzņēmumos norādīja, ka šī procesa ilgums bija no mazāk kā 1 dienas līdz 1 nedēļai (10) un no 1 nedēļas līdz 1 mēnesim (18).

Pakalpojumu uzlabošanas iespējas saskaņā ar aptaujātajiem uzņēmumiem

Pirmsreģistrācijas darbības, t.i., dokumentu sagatavošanu uzskatīja par galvenokārt apgrūtinātām 32 uzņēmumi. Respondenti ziņoja par ilgstošām procedūrām, ko varētu uzlabot ar datu prasību un procesu un pasākumu skaita vienkāršošanu (3.8. attēls).

3.8. attēls. Zemesgrāmatu pakalpojumu uzlabošanas galvenās iespējas

Pamatojoties uz 103 atbildēm no 32 uzņēmumiem

Avots: ESAO (2017a).

Zemes reģistru pakalpojumu apvienošana

Tiek ieteikts pārskatīt zemes reģistrācijas pakalpojumu sadalīšanu divās struktūrās salīdzinot ar priekšrocībām abu pakalpojumu centralizēšanai vienā iestādē. Tas var solīt izmaksu ietaupījumus un atvieglot vienas pieturas aģentūras pakalpojumu sniegšanu lietotājiem (skat. tālāk). Tiešām dažās tautsaimniecībās, kurām nekustamā īpašuma reģistrācija un informācija ir apkopota vienā sistēmā, tiek uzrādīti pozitīvi rezultāti, ierobežojot neatbilstību un nodrošinot vispusīgāku datu nodrošināšanu. Saskaņā ar Pasaules Bankas (2015. gada) datiem, tas palīdz uzturēt aktualizētus dokumentus par juridiskajām tiesībām uz īpašumiem un zemes gabalu teritoriālajām īpašībām, tādējādi palielinot valdījuma drošību. Tas nodrošina arī vienotu kontaktpunktu tiem, kas veic darījumus ar zemi.

Zemes un kadastra e-pakalpojumu izmantošanas uzlabošana

Neskatoties uz būtiskiem uzlabojumiem Latvijas iestādēs informācijas automatizācijas un reģistrācijas ziņā, ir svarīgi, lai pašreizējā sistēma turpinātu centienus attiecībā uz visaptverošu un efektīvu zemes un kadastra pakalpojumu pieejamību, izmantojot informācijas un komunikāciju tehnoloģijas (IKT). Daudzi uzņēmēji, šķiet, neizmanto elektroniskos līdzekļus reģistrācijas pieteikšanai zemesgrāmatā (2016. gadā 10 %, pārsvarā Rīgā)²². Kā apstiprināts aptaujā, lielākā daļa uzņēmumu ir norādījuši, ka devušies personīgi uz zemesgrāmatu nodaļu savu lietu izskatīšanai (26 no 32 respondentiem). Tika iezīmēta vajadzība pēc e-pakalpojumu attīstības, lai atvieglotu procesa pabeigšanu tiešsaistē (3.7. attēls). Toties tika teikts, ka bankas regulāri izmanto elektronisko reģistrāciju. Ir ierosināts izveidot nepieciešamo regulējumu un stimulēt ieinteresētās personas, kuras nav bankas, izmantot elektronisko reģistrāciju, tostarp pārskatīt vajadzību pēc notariāli apliecinātiem dokumentiem. Turklāt hipotēku un līdzīgu instrumentu digitālās reģistrācijas izpēte var izrādīties auglīga, lai paredzētu efektīvu kredīta nodrošinājuma pamatu²³.

Patentu valde

Latvija koncentrējas uz savas patentu sistēmas uzlabošanu, cenšoties veicināt inovāciju darbības un pētniecības un attīstības (pētniecības un attīstības) izdevumus²⁴. Ir nepieciešams nodrošināt uzņēmumus ar skaidri definētām un augstas kvalitātes intelektuālā īpašuma (IP) tiesībām un tiesību aizsardzības mehānismiem attiecībā uz šīm tiesībām (ESAO, 2017a). Intelektuālā īpašuma tiesības stimulē uzņēmumus veikt ieguldījumus pētniecībā un attīstībā, veicinot novatorisku produktu un procesu izveidi. Tās arī sniedz to īpašniekiem pārliecību par jauno tehnoloģiju savstarpēju nodošanu, tostarp kopuzņēmumos un licencēšanas nolīgumos. Tādā veidā veiksmīgi jauninājumi tiek izplatīti laikā tautsaimniecībās un to ietvaros, padarot lielāku ražīgumu un izaugsmi (ESAO, 2010b).

Organizatoriskā un pakalpojumu kārtība

Latvijas Republikas Patentu valde ir Latvijas rūpnieciskā īpašuma aizsardzības sistēmas centrālā iestāde. Tā administrē valsts patentu piešķiršanu un dažu Eiropas patentu pieteikumu iesniegšanu un apstiprināšanu. Latvija piedalās arī Eiropas ciešākā sadarbībā attiecībā uz vienotu patentaizsardzību un ratificēja nolīgumu par Vienoto patentu tiesu (UPC). Patentu valde nodrošina preču zīmju, dizainparaugu, pusvadītāju izstrādājumu topogrāfiju un papildu aizsardzības sertifikātu reģistrāciju. Uzņēmumi un citas ieinteresētās personas kopš 1993. gada var reģistrēt savas preču zīmes arī saskaņā ar Madrides sistēmu un kopš 2005. gada savus dizainparaugus un modeļus saskaņā ar Hāgas sistēmu. Pakalpojums ir centralizēts Rīgā un ir pieejami e-pakalpojumi. Patentu valde piedāvā brīvu piekļuvi atjauninātai informācijai par reģistrētām IP tiesībām, Latvijas preču zīmju pašreizējo juridisko statusu un rūpniecisko dizainparaugu reģistrāciju. Tā ir daļa no Eiropas Preču zīmju un dizainparaugu tīkla, kas nodrošina preču zīmju un dizainparaugu statistiku; kopējo lietotāju apmierinātības sistēmu; izpildes datu bāzi un e-apmācību mazajiem un vidējiem uzņēmumiem (3.5. bloks). Neviens no 53 uzņēmumu respondentiem nekonstatēja, ka šis process būtu sarežģīts vai grūti izprotams vai ka būtu pazudis šajā procesā.

3.5. bloks. Eiropas Preču zīmju un dizainparaugu tīkls

Eiropas Preču zīmju un dizainparaugu tīkls (ETMDN) ir centrs, kurā apvienoti valsts un reģionālā intelektuālā īpašuma biroji, lietotāju apvienības un citas attiecīgās organizācijas no visas Eiropas. Šis tīkls nodrošina augstas kvalitātes pieredzi IP sistēmas lietotājiem, izmantojot atjauninātus elektroniskos pakalpojumus, atvieglo informācijas pieejamību un konverģences praksi par to, kā IP iestādes izskata un novērtē preču zīmes un dizainparaugus. Šos projektus vada ekspertu darba grupas no iesaistītajām iestādēm. Infrastruktūru un resursus projekta īstenošanas atbalstam nodrošina Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma birojs un iesaistītās IP iestādes.

Ir vairāki intelektuālā īpašuma instrumenti, kuru mērķis ir atbalstīt pārbaudītājus, uzņēmumus un tiesībsardzības kopienas, kas ir pieejama ETMDN tīmekļa vietnē. Piemēram, "TM skatījums" ļauj jebkurai personai bez maksas meklēt visas iniciatīvā iesaistītās preču zīmju iestādes. "Dizainparauga skatījums" ir centralizēts piekļuves punkts, lai apskatītu reģistrētā dizainparauga informāciju, kas ir bijusi kādas iesaistītās valsts iestādes rīcībā. ETMDN tīmekļa vietnē ir pieejami arī e-mācību kursi, kas nodrošina tiešsaistes apmācību mazajiem un vidējiem uzņēmumiem par IP tiesību nozīmi.

Avots: Eiropas Preču zīmju un dizainparaugu tīkla tīmekļa vietne.

Pakalpojumu pieejamība praksē

Reģistrācijas process

Latvijā nacionālo patentu piešķiršana ir viegli veicama procedūra, jo tā ir vienkārša reģistrācijas procedūra. Starp uzņēmumiem, kuri ir paziņojuši, ka ir izmantojuši Patentu valdi, lai iegūtu izgudrojuma (7 no 53) vai preču zīmes (7 no 49) juridisko aizsardzību pēdējo trīs gadu laikā, lielākā daļa respondentu bija apmierināti, ja ne ļoti apmierināti ar sniegto pakalpojumu. Ja tiek iesniegts patenta pieteikums ar attiecīgo dokumentāciju, tad Patentu valde izskata dokumentus un nosaka, vai iesniegtie dokumenti atbilst patentu tiesību prasībām. Ja iesniegtie dokumenti ir atbilstoši, tad Patentu valde nosaka patenta pieteikuma iesniegšanas datumu. Patentu valde turpina formālu pārbaudi par pieteikumu triju mēnešu laikā un pēc tam tiek noteikts datums pieteikuma publicēšanai. Publikāciju veic 18 mēnešu laikā pēc pieteikuma iesniegšanas dienas vai – ja tika pieprasīta prioritāte – no pieteikuma agrākā prioritārā datuma. Tas ļauj pieteikuma iesniedzējam 12 mēnešu laikā iesniegt pieteikumu citās valstīs, kā arī iegūt meklēšanas rezultātus, pirms publikācijas informējot pieteikuma iesniedzēju par izgudrojuma patentspēju. Pēc tam, kad pieteikuma iesniedzējs ir samaksājis nodevu, Patentu valde reģistrē patentu Valsts patentu reģistrā, publicē paziņojumu par patentu Patentu valdes Oficiālajā Vēstnesī (pieejams tikai Patentu valdes oficiālajā tīmekļa vietnē) un patenta īpašniekam izsniedz patentu. Pētījumā 53 respondenti norādīja, ka šī procedūra ir laikietilpīga un būtiski kavē iestādes sniegto pakalpojumu izmantošanu (4 no 6). Neskatoties uz to, neviens uzņēmums neziņoja par grūtībām procesa izpratnē vai izsekošanā; dokumenti arī netika uzskatīti par apgrūtināšiem. Visi respondenti teica, ka Patentu valdes darbinieki ir zinoši un kompetenti (3). Patentu valdes lēmumi ir pārsūdzami (Valtera Genca advokātu birojs, 2016. gads) (skat. 3.13. bloku tālāk šajā nodaļā, lai iegūtu papildinformāciju).

Izgudrojuma patentspēja tiek pārbaudīta tiesvedības gaitā, kad tiek apstrīdēta (3.13. bloks). Šī pieeja palīdz neatturēt potenciālos uzņēmumus no pieteikšanās patentam. Pieteikumus var iesniegt angļu, franču, vācu, krievu valodā vai jebkurā citā ES oficiālajā valodā saskaņā ar Eiropas patenta pieteikumu, ja izgudrojuma formulas (pretenziju) tulkojums latviešu valodā tiek iesniegts triju mēnešu laikā. Patentu meklēšana ir bez maksas.

Iespēja pabeigt procesu tiešsaistē tika uzskatīta par ierobežotu diviem no četriem uzņēmēju respondentiem un tika uzskatīts, ka šajā virzienā ir jāturpina izpēte.

E-pakalpojums

Patentu valdes pieredze ar preču zīmju un dizainparaugu e-pieteikumiem parāda e-platformas pakalpojumu priekšrocības, salīdzinot ar e-paraksta pakalpojumiem. Attiecīgie izmaksu ietaupījumi tiek veikti ar e-platformas pieeju, kamēr ar e-parakstiem ir panākti nelieli ietaupījumi. Tiek ieteikts apsvērt, vai varētu palielināt 10 % atlaidi elektroniskajiem pieteikumiem, ja tiek veikti lielāki ietaupījumi, piemēram, e-platformas pieteikumu gadījumā, ievērojot konkrētus apstākļus. Pēdējais izmaksu novērtējums bija veikts 2015. gadā. Sākuma punkts būtu pārrēķināt izmaksas par katru pakalpojumu, kā paredzēja Finanšu ministrija. "Izmēģinājuma projektu patentu pieteikumu apstrādes izmaksu samazināšanai un to kvalitātes uzlabošanai Patentu valde uzsāka 2016. gada oktobrī" (ESAO, 2017b).

Pakalpojumu izmaksas lietotājiem

Saskaņā ar Patentu valdes sniegto informāciju maksa par patenta pieteikuma vai par papildu aizsardzības sertifikāta pieteikuma iesniegšanu ir EUR 120 (patenta pieteikuma izmaksas atšķiras atkarībā no pretenziju skaita un pieteikuma lappušu skaita; atlaides ir pieejamas fiziskas invaliditātes gadījumā [60 %] vai studentam vai pensionāram [80 %]); EUR 90 par patenta piešķiršanu un patenta publikāciju; EUR 90 līdz EUR 420 par atjaunošanu. Maksas par preču zīmes pieteikuma iesniegšanu sākas no EUR 90 par individuālo preču zīmi un EUR 150 par kolektīvo preču zīmi; EUR 95 par reģistrāciju; EUR 180 par individuālās preču zīmes un EUR 240 par kolektīvās preču zīmes atjaunošanu. Attiecībā uz dizainparaugiem minimālā maksa par valsts vienota dizainparauga pieteikuma iesniegšanu ir EUR 40; EUR 65 par reģistrāciju un publikāciju (tikai viena pārstāvība pieteikumā), tostarp reģistrācijas apliecības izsniegšanu un no EUR 170 līdz EUR 335 atjaunošanas maksas atkarībā no atjaunošanas termiņa.

Citas pakalpojumu izmaksas, kas saistītas ar starptautisko IP iestāžu darbu, ir šādas: Kopienas dizainparauga pieteikuma sagatavošana un tā nosūtīšana Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma birojam (EUR 31); prioritātes dokumenta sagatavošana, pamatojoties uz dokumentiem un materiāliem no Patentu valdes reģistra un to nosūtīšana Pasaules Intelektuālā īpašuma organizācijas Starptautiskajam birojam (EUR 19,16).

Patentu valdes pakalpojuma izmaksas par preču zīmju tiesisko aizsardzību tika uzskatītas vai nu kā pieejamas (4 no 6 respondentiem) vai dārgas (2). Tādējādi tika ieteikts samazināt reģistrācijas finansiālo slogu.

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 87

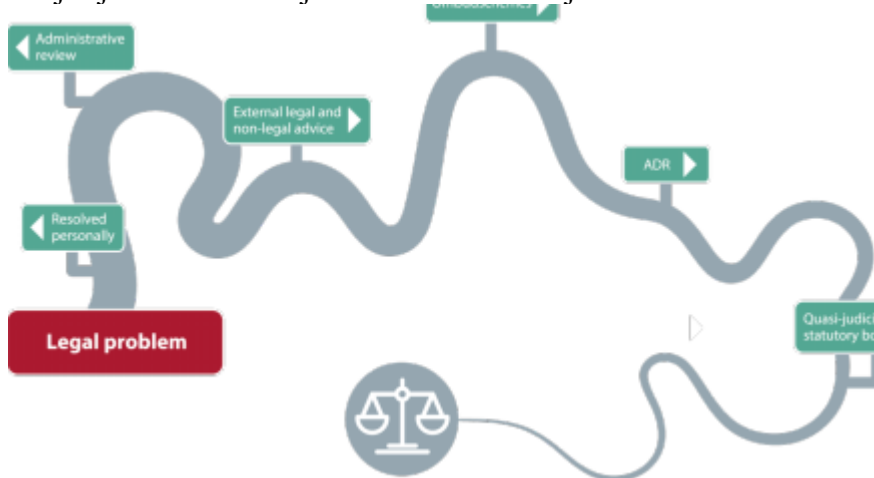
Strīdu izšķiršanas pakalpojumu nepārtraukta telpa *Pakalpojumu ķēde un koncentrēšanās uz lietotāju*

ESAO darbs par justīcijas pieejamību koncentrēts uz lietotājiem, lai identificētu un risinātu to juridiskās vajadzības, izmantojot pilnīgu juridisko un tiesu iestāžu pakalpojumu nepārtrauktu telpu (3.9. attēls). Pierādījumi norāda, ka vienīgi tiesvedības izmantošana, lietojot justīcijas sistēmu, var būt dārga (gan valstij, gan lietas dalībniekiem) un ilgstoša. Ņemot vērā šo viedokli, valstis veic pasākumus, lai veicinātu plašu juridisko un tiesu iestāžu pakalpojumu klāstu, atzīstot, ka efektīva strīdu izšķiršana var notikt, izmantojot dažādus ceļus uz tiesiskumu, kurus varētu klasificēt visā pakalpojumu nepārtrauktā telpā no alternatīvas strīdu izšķiršanas (ADR) mehānismiem līdz pilntiesīgai tiesvedībai un no juridiskās informācijas un juridisko konsultāciju pieejamības līdz pilntiesīgai pārstāvībai.

3.9. attēls. Juridisko un tiesu iestāžu pakalpojumu nepārtraukta telpa

Administratīvā pārskatīšana Ombuda shēmas ADR

Ārējās juridiskās un nejuridiskās konsultācijas

Atrisināts personiski

Juridiska problēma Kvazi-juridiskas padomes, normatīvi noteiktas

Tiesas un tribunāli

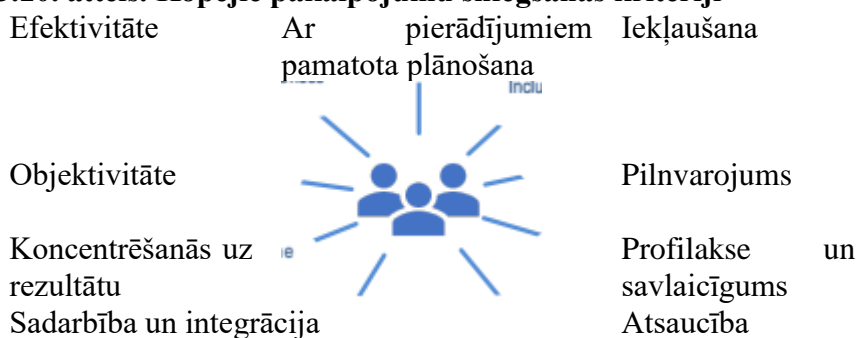
Avots: Pielāgots no Austrālijas - Ģenerālprokuratūras departamenta (2009. gads).

Tieslietu un juridisko palīdzību atzīst par sabiedrisko pakalpojumu lielākajā daļā ESAO valstu. Uz lietotāju koncentrēta perspektīva ir jāiekļauj plašā modalitāšu diapazonā juridisko problēmu atrisināšanai. Paplašinātā tiesiskuma jēdzienā ir paredzētas pieejamas procedūras, kuras nodrošina taisnīgus rezultātus visiem un it īpaši tiem, kuri atrodas nelabvēlīgās vai neaizsargātības situācijās, kuru lietas reti nonāk tiesas zālē.

ESAO dalībvalstu pieredzē uzsvērti vairāki kritēriji, lai nodrošinātu efektīvu juridisko pakalpojumu sniegšanu, kas pielāgota cilvēku juridiskajām vajadzībām no justīcijas nepārtrauktības telpas sākuma līdz beigām. Tie ietver: uz pierādījumiem balstītu plānošanu, iekļaušanu, pilnvarojumu, novēršanu un savlaicīgumu, atsaucību, sadarbību un integrāciju, rezultātu fokusēšanu, godīgumu un efektivitāti. Šos kritērijus var īstenot visās justīcijas sistēmas sastāvdaļās: struktūrās, procesos, rezultātos un sistēmā kopumā, un tie palīdz uzlabot datu iegūšanas spēju; ieinteresēto personu atbalsta un īpašumtiesību attīstīšanu; informēšanu par projekta noformējumu; projekta efektivitātes novērtēšanu un

informēšanas praksi; pārredzamības un pārskatatbildības palielināšanu, tostarp neaizsargāto grupu perspektīvās (3.10. attēls).

3.10. attēls. Kopējie pakalpojumu sniegšanas kritēriji

Avots: ESAO (2017b).

Uzņēmumu juridiskās vajadzības un rīcība Latvijā

Šī ziņojuma ietvaros Latvija veica uzņēmumu tiesisko vajadzību izpēti²⁵. Lai gan par iedzīvotāju juridisko vajadzību un pieredzes vērtēšanu lielā mērā ieinteresējas ESAO un valstis, kas nav ESAO, mazāks skaits valstu izmantoja šo inovatīvo pieeju, lai palīdzētu labāk pielāgot tieslietu pakalpojumu sniegšanu pētījuma subjektu īpašajām vajadzībām (3.6. bloks). Praksē ar šo darbību cenšas ne tikai noteikt uzņēmumu juridiskās problēmas, bet arī saprast, kā tie saskaras ar šo problēmu, kādu rīcību un kāpēc tie veic, ja vispār veic, un kādi bija pamatā esošie cēloņi un sekas. Analīze turpmākajās sadaļās pamatota ar četriem papildu instrumentiem: tiešsaistes juridisko vajadzību un pieredzes izpēti, kas veikta šī ziņojuma izpratnē; intervijām ar valsts un nevalstiskajām ieinteresētajām personām; Latvijas sniegto oficiālo informāciju un literatūras pārskatu. Kopumā 295 uzņēmumu pārstāvji piedalījās vispārējā pētījumā par tiesu iestāžu pakalpojumu pieejamību uzņēmumiem, bet 62 atbildēja uz juridisko vajadzību un pieredzes sadaļu. Šajos datos atspoguļots neliela skaita uzņēmumu viedoklis un tas ir jāinterpretē piesardzīgi.

3.6. bloks. Ierakstiet nosaukumu šeit

Apvienotajā Karalistē (Anglijā un Velsā) 2013. gadā veiktā Mazā biznesa juridisko vajadzību salīdzinošā novērtējuma pētījumā uzsvērta uzņēmumu juridisko problēmu risināšanas tiešā saistība ar uzņēmējdarbības vides uzlabošanu un ekonomiskās izaugsmes veicināšanu. Šajā pētījumā tika apkopota informācija par mazo uzņēmumu raksturojumu; iekšējā juridiskā ekspertīze un juridisko pakalpojumu izmantošanas prakse; juridiskās problēmas, ar kurām saskaras mazie uzņēmumi, tostarp to raksturs, modelis, ietekme un rezultāts; stratēģijas juridisko problēmjaudājumu risināšanai; attieksme pret tiesību aktiem, regulējumu un pakalpojumiem.

Nīderlandē Drošības un tieslietu ministrija veica divas aptaujas, kuru mērķis bija apzināt grūtības, kādas piedzīvojuši mazie un vidējie uzņēmumi. Šis pētījums bija vērsts uz (potenciālo) juridisko problēmu rašanos un nokārtošanu šajos uzņēmumos, kas kopā ir vairāk nekā 99 % no uzņēmumiem valstī. Pētījuma uzmanības centrā bija problēmu būtība un biežums; izvēlētie juridiskie paņēmieni; juridiskās palīdzības sniedzēji un problēmu galīgie risinājumi.

Tika izveidots **Austrālijas** Rūpniecības, inovāciju un zinātnes departaments, lai veicinātu izaugsmi un ražīgumu globāli konkurētspējīgās nozarēs. Tā darbs ir vērsts uz atbalstu zinātnei un komercializācijai, uzņēmējdarbības investīciju palielināšanu un uzņēmējdarbības iespēju uzlabošanu, regulējuma racionalizāciju un augstas veiktspējas organizācijas veidošanu. Galvenā ekonomista birojs nodrošina publiski pieejamus datus par resursiem, enerģētiku, inovācijām un rūpniecību. Tas kalpo par pamatu daudzām publikācijām un pētījumu dokumentiem, kuros risināts plašs ekonomikas jautājumu loks. Piemēram, visjaunākā publikācija bija par uzņēmējdarbības dinamikas analīzi Austrālijā.

Avots: Pleasence, P. and N.J. Balmer (2013. gads); Nīderlandes Drošības un tieslietu ministrijas tīmekļa vietne; Austrālijas Rūpniecības, inovāciju un zinātnes departamenta tīmekļa vietne.

Juridisko problēmjaudājumu raksturojums un ietekme, ar ko saskaras Latvijas uzņēmumi

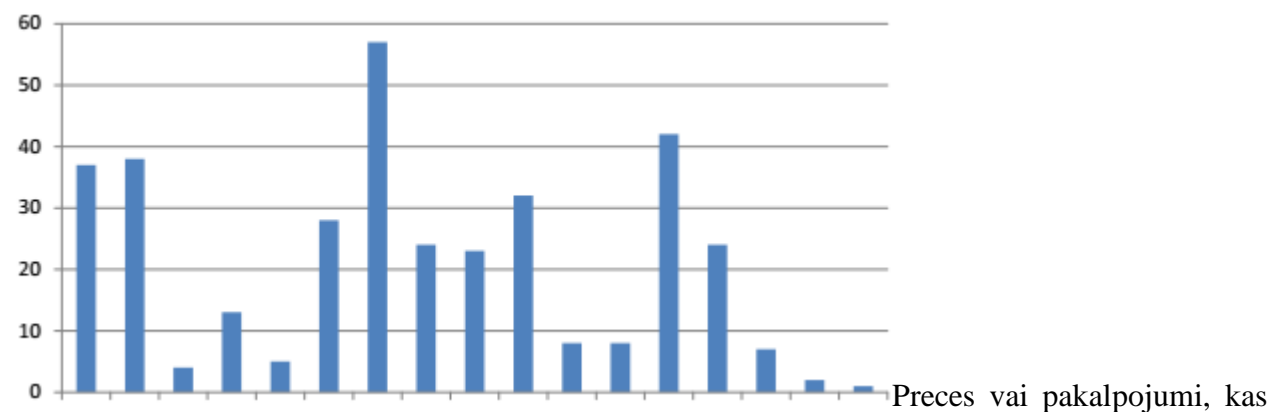
Juridiskā mijiedarbība ar citiem uzņēmumiem, klientiem vai valdību ir uzņēmējdarbības pamats diapazonā no nodarbinātības, intelektuālā īpašuma aizsardzības, telpu nomas u.c. Latvijas uzņēmumi savā ikdienas darbībā galvenokārt strādā ar citiem uzņēmumiem (165 respondenti) vai klientiem (134 respondenti). To komercdarījumi ar valdību veido gandrīz 20 % no to mijiedarbības. Šīs juridiskās attiecības ir iespējamie juridisko draudu avoti uzņēmumiem visās ESAO valstīs. Lai gan tiek ietekmēti visu veidu uzņēmumi, mazie uzņēmumi ir īpaši pakļauti nestabilitātei un nelaimēm, kas varētu novest pie juridiskām problēmām (Pleasence and Balmer, 2017a). Turklāt ASV pētījumā konstatēts, ka jo lielāks uzņēmums, jo lielāks strīdu īpatsvars (Norton Rose Fulbright, 2017. gads). Dažās valstīs uzņēmumi jūtas aizvien vairāk pakļauti kibernetiskās drošības un ar datu aizsardzību saistītiem strīdiem (Norton Rose Fulbright, 2017. gads).

Latvijā 39 no 62 uzņēmumu respondenti ziņoja, ka pēdējo divu gadu laikā ir saskārušies ar vismaz vienu juridisku problēmu. Visbiežāk piedzīvotās problēmas saistītas ar nodarbinātību (piemēram, darba samaksa/pensija, darbinieku pārkāpumi un atlaišana vai atlaišanas draudi), kam seko noteikumi (piemēram, datu aizsardzība, uzņēmumu gada pārskatu iesniegšana/saturs), revīzijas nepieciešamība/rezultāts, obligātās licences/atļaujas/akreditācija

vai apdrošināšana) un preces vai pakalpojumi, kas sniegti klientiem vai kurus iegādājas uzņēmums (novēloti, daļēji vai nav apmaksāti).

3.11. attēls. Problēmu veidi, ar kurām saskaras uzņēmumi Latvijā pēdējo 24 mēnešu laikā

Pamatojoties uz 353 atbildēm no 62 uzņēmumiem

nodrošināti klientiem

Preces vai pakalpojumi, kurus iegādājas

Krāpnieciska/nelikumīga komercdarbība*

Publiskā iepirkuma piedāvājums

Starptautiskā tirdzniecība

Nodokļi

Nodarbinātība

Telpas (īrētas/nomātas)

Telpas (īpašumā)

Parādi

IP pārkāpums

Uzņēmuma IP pārkāpums

Regulējums

Uzņēmuma struktūra

Apmelošana

Kredīta atteikums*

Nesaimnieciska darbība ar uzņēmuma naudas līdzekļiem*

Piezīmes:

Krāpnieciska vai nelikumīga komercdarbība: saistībā ar maksātnespēju

Publiskā iepirkuma piedāvājums: Negodīga darbība

Starptautiskā tirdzniecība: Juridiskais/reglamentējošais jautājums

Kredīta atteikums: Kredītu pārskatu aģentūras rīcībā esošas nepareizas informācijas dēļ

Nesaimnieciska darbība ar uzņēmuma naudas līdzekļiem, tostarp finanšu pakalpojumu ieguldījumiem

Avots: ESAO (2017a).

Juridiskas problēmas izplatība nav savstarpēji saistīta ar uzņēmējdarbības bažu līmeni. Problēmas būtība un tās nopietnības uztvere var atšķirties, tādējādi tas ir darbības gaitā izlemjams faktors (skat. tālāk).

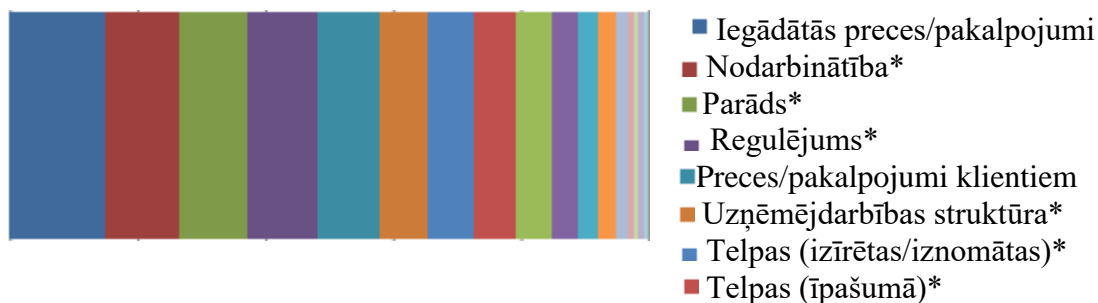
Pamatojoties uz 44 atbildēm, tika teikts, ka respondentus no uzņēmumiem visvairāk skar juridiskās problēmas, kuras saistītas ar negodīgu darbību iepirkumā publiskām vajadzībām (11,36 %),

atbildība par nodokļu samaksu/ nodokļu parāda summa (11,36 %), maksājumi par precēm vai pakalpojumiem (9,09 %) vai krāpnieciska vai nelikumīga komercdarbība (attiecībā uz maksātnespēju) (6,82 %). Piecās lielākajās uzņēmējdarbības nozarēs tika teikts, ka negodīgai darbībai iepirkumos un nodokļu saistībām ir vissmagākās sekas (3.12. attēls). Būtu interesanti turpināt analīzi un saprast bažu faktoru (piemēram, laiks, juridiskās izmaksas, reputācijas risks u.c.).

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 91

3.12. attēls. Būtiskākās juridiskās problēmas piecās lielākajās pētītajās uzņēmējdarbības nozarēs Latvijā

Pamatojoties uz 129 atbildēm no 29 uzņēmumiem

Piezīmes:

Piecās lielākās pētītās uzņēmējdarbības nozares: Ražošana; Informācija un komunikācija; Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība, automobiļu un motociklu remonts; Finanšu un apdrošināšanas darbības; Nekustamais īpašums, izīrēšana un uzņēmējdarbības aktivitātes.

Nodarbinātība: piemēram, algu/pensiju maksājumi; darbinieku pārkāpumi; personāla atlaišana (vai draudi); vecāku tiesību izmantošana (ieskaitot maternitāti), atvaļinājuma/samaksas vai elastīga darba pieprasījums

Parāds: piemēram, administrēšana; debitors; rīkojums par atbrīvošanu no parāda

Regulējums: piemēram, ikgadējo uzņēmumu pārskatu iesniegšana/saturs; revīzijas nepieciešamība/iznākums; obligātā apdrošināšana

Uzņēmējdarbības struktūra: piemēram, juridiskā statusa maiņa; uzņēmējdarbības uzsākšanas metodes; uzņēmuma pārdošana

Telpas (izīrētas/iznomātas): piemēram, īres maksājumi; īres/nomas līguma noteikumi

Telpas (īpašumā): piemēram, komunālo platību atjaunošana/uzturēšana; nodošana

Nodoklis: piemēram, nodokļu saistības; kļūdas uzņēmējdarbības nodokļu deklarācijā; izmaiņu neregistrēšana/neziņošana

Publiskā iepirkuma konkurss: Negodīga darbība

Starptautiskā tirdzniecība: juridiskais/reglamentējošais jautājums

Krāpnieciska/nelikumīga tirdzniecība: saistībā ar maksātspēju

Nesaimnieciska darbība ar uzņēmuma naudas līdzekļiem/ finanšu pakalpojumu ieguldījumiem

Avots: ESAO (2017a).

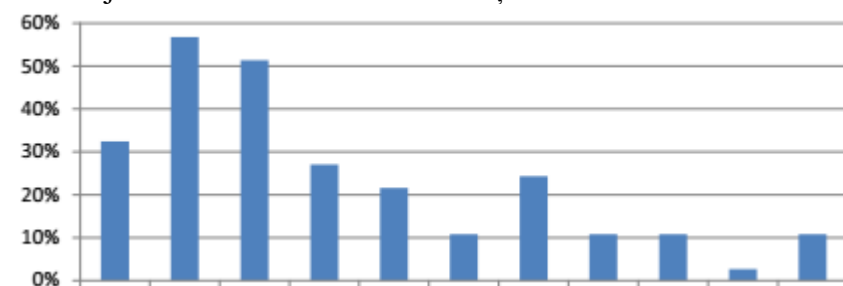
Nespēja atrisināt juridiskās problēmas var netieši negatīvi ietekmēt uzņēmumu un tā īpašnieku(-s). Dažos pētījumos secināts, ka uzņēmumi cieš no finansiālajiem izdevumiem (piemēram, zaudētie ienākumi; papildu izmaksu segšana), sociālajām izmaksām (piemēram, traucējumi uzņēmējdarbībā; sabojātām darba attiecībām) vai reputācijas izmaksām (piemēram, kaitējums uzņēmējdarbības attiecībām, reputācijas zaudējumi) un ārkārtējos gadījumos uzņēmumi pārtrauc komercdarbību (Blackburn, Kitching and Saridakis, 2015. gads).

Juridiskās problēmas profesionālajā jomā var sarežģīt citas juridiskas problēmas un tām var būt „pārpildīta trauka” ietekme uz uzņēmumu, it īpaši uz mazo un vidējo uzņēmumu īpašnieku personisko dzīvi un veselību (piemēram, stress) (Pleasence and Balmer, 2017b; Blackburn, Kitching and Saridakis, 2015. gads). Savukārt slimības un attiecību izjukšana tiek identificētas kā potenciālās uzņēmējdarbības grūtību izraisītājas, kas sliktākajā gadījumā novedīs pie likvidācijas²⁶. Lai arī ir nepieciešama turpmāka analīze, lai novērtētu ar uzņēmējdarbību saistītu un nesaistītu problēmu ietekmes mijiedarbību, piemēram, “tika ierosināts, ka Anglijā un Velsā šīs ietekmes ekonomiskā vērtība sasniedz desmitiem miljardu mārciņu gadā” (Blackburn, Kitching and Saridakis, 2015. gads; Pleasence and Balmer, 2017b).

Latvijā neatrisinātās juridiskās problēmas galvenokārt ietekmēja uzņēmumu ieņēmumus tieši vai netieši; uzņēmumi ziņoja arī par neizmantotajām iespējām. Ekonomikas izmaksas var būt būtiskas darījumu tirgus novērtēšanai un vērtībai, konkurētspējai un izaugsmei: vidējās aplēstās juridisko problēmu monetārās vērtības, ko deklarējuši 25 respondenti, summa bija EUR 2,5 miljoni, diapazonā no EUR 35 līdz 50 miljoniem. Turklāt pētījumā tika atklāts, ka paziņojums par pieteikumu varētu radīt finansiālos zaudējumus uzņēmumiem (biržā kotētiem uzņēmumiem) sakarā ar “lielāku finansiālo grūtību iespējamību”²⁷.

3.13. attēls. Uzņēmumu būtiskāko juridisko problēmu negatīva ietekme Latvijā pēdējo 24 mēnešu laikā

Pamatojoties uz 96 atbildēm no 37 uzņēmumiem

Zaudēti klienti/nenoslēgts līgums
zaudētie ienākumi
papildu izmaksas*
nespēja uzņemties jaunu darbu
nespēja pabeigt plānoto darbu
zaudējumi mantai
zaudējumi reputācijai
zaudējumi komerciālajām attiecībām
darbinieku zaudējums*
komercdarbības pārtraukšana
cits

Piezīme:

Papildu izmaksas: piemēram, palielinātas apdrošināšanas izmaksas

Darbinieku zaudējumi: citādi nekā atlaišanas/štatū samazināšanas gadījumā

Avots: ESAO (2017a).

Reaģēšanas stratēģijas uz uzņēmumu juridiskajām problēmām

Kā minēts iepriekš, šīs problēmas raksturs un uztveramā vai patiesā nopietnība var ietekmēt to, kā uzņēmums risina savas juridiskās grūtības. Piemēram,

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 93

Austrālijas Inovāciju, rūpniecības, zinātnes un pētījumu departamenta (DIISR) pasūtītajā pētījumā uzsvērts, ka uzņēmumi šādās situācijās atšķirā problēmas, kuras ir “parastas un mazsvarīgas, nav ko uztraukties”; “iespējami nopietnas, bet viegli atrisināmas bez eskalācijas”; “iespējami nopietnas, bet novērsta eskalācija sakarā ar iespējamām izmaksām”; “pietiekami nopietnas, lai apsvērtu trešo pušu iejaukšanās izmantošanu, bet tas netika faktiski darīts”; “tāda rakstura, kas prasīja trešās personas iejaukšanos vai pašpārstāvību formālā procedūrā”, līdz “pietiekami nopietnām, lai novestu pie prasības tiesā, ko uzņemas strīdā iesaistītais uzņēmums” (Orima Research, 2010. gads). ESAO dalībvalstīs uzņēmumi cenšas novērst iespējamus juridiskos strīdus vai mazināt problēmu kā daļu no procesa (3.14. attēls).

3.14. attēls. Strīdu novēršanas un noregulējuma procesa ietvars

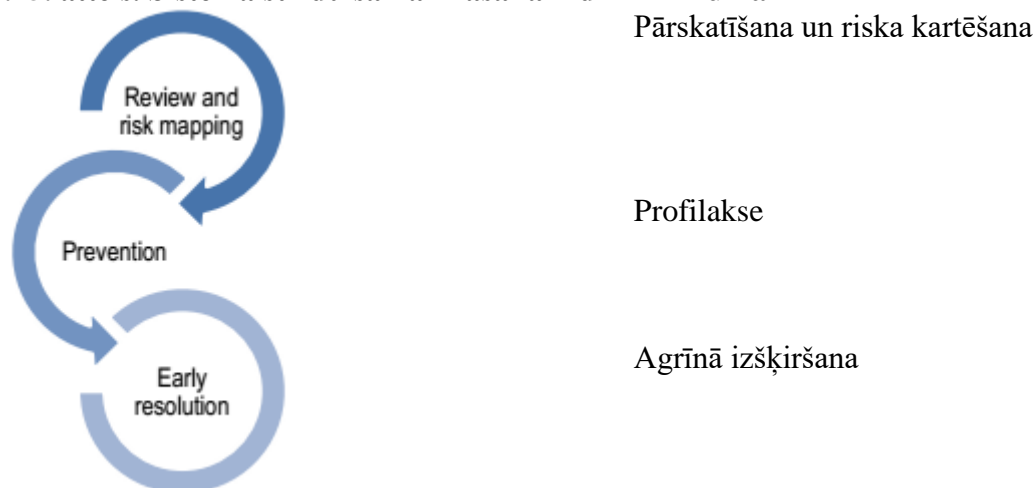
Profilakse
Sarunas/savstarpējā piekrišana
Trešais
Trešo personu palīdzība piemēram, mediācija; samierināšana
ADR
Trešās personas lēmums (privāts), piemēram, šķīrējtiesa
Trešās personas lēmums (publisks), piemēram, tiesas
Neizšķirts strīds Izšķirts strīds

Avots: Pielāgots no van der Horst, R., R. de Vree and P. van der Zeijden (2006. gads).

Riska mazināšanas pasākumi, kas saistīti ar regulārām mācībām; kvalitātes shēmas; iespējamā uzņēmējdarbības partnera kvalifikācijas pārbaudes un līguma pārskatīšana (van der Horst, de Vree and van der Zeijden, 2006. gads; Norton Rose Fulbright, 2017. gads) (3.15. attēls). Uzņēmumi 2016. gada pētījumā slavēja iekšējo apmācību kā visefektīvāko profilakses pasākumu (Norton Rose Fulbright, 2017. gads). Uzņēmumi arī nereti dosies pie otras puses, lai atrisinātu šo jautājumu, vai nu pirms formālas vai neformālas strīdu izšķiršanas procedūras uzsākšanas, vai arī tiesvedības procesa laikā. Piemēram, no 2003. gada līdz 2009. gadam mikrouzņēmumi un MVU vidēji mazāk nekā 40 % intelektuālā īpašuma strīdu lietu nodeva izskatīšanai Apvienotās Karalistes Patentu tiesā (IPO, 2010. gads)²⁸. Šajā pētījumā tika ziņots, ka 40 % no uzskaitītajiem gadījumiem ir atrisināti, kamēr 50 % izskatīja tiesnesis. Tajā tika uzsvērts, ka sarunām tika dota priekšroka pār mediāciju un tiesvedību²⁹. Iespējamu skaidrojumu varētu atrast sociālajā

vidē un tīklos, kas var ietekmēt veidu, kādā MVU risina savas juridiskās problēmas, t.i., kādus mehānismus izvēlēties - formālu vai neformālu vai procesuālu pieeju (piemēram, iztiesāšana vai samierināšanās) (Gómez, 2008. gads). Ģimenei piederoši uzņēmumi arvien biežāk var paļauties uz neformāliem ADR mehānismiem un pārrunāt šo jautājumu tieši ar otru pusi, lai ilgtermiņā aizsargātu uzņēmējdarbības attiecības (Gómez, 2008. gads). Šie uzņēmumi pievērštos formāliem juridisko konsultāciju avotiem, ja tie būtu izsmēluši savus tīkla un uzticamos avotus (Blackburn, Kitching and Saridakis, 2015. gads). Daži uzņēmumi ESAO valstīs arī preventīvi iegādāsies apdrošināšanas polises, lai segtu iespējamus juridiskos izdevumus. Tomēr izmaksas un izpratnes trūkums par šo politiku šķita kavējam to pieņemšanu³⁰.

3.15. attēls. Sistēma strīdu samazināšanai līdz minimumam

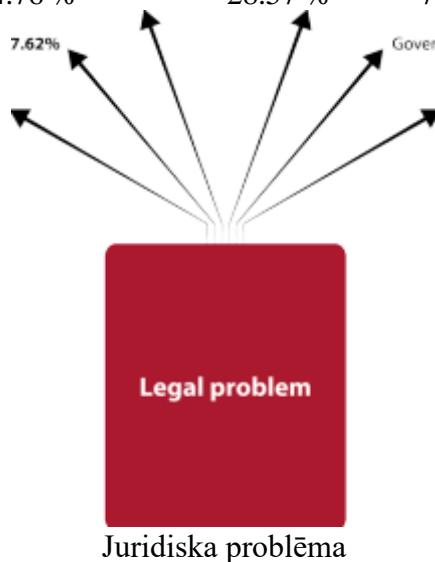
Avots: Pielāgots no Norton Rose Fulbright (2017. gads).

Šķiet, ka Latvijā uzņēmumi biežāk saskaras ar savām juridiskajām problēmām. No uzņēmumiem 42 respondenti, tostarp ģimenes uzņēmumi, izvēlējās atrisināt šo problēmu patstāvīgi (47,62 % un 48 %), nevis nolīgt ārējo profesionālo palīdzību (28,5 % un 24 %). Tikai 7,14 % uzņēmumu izmantoja valsts informācijas avotus (3.16. attēls).

3.16. attēls. Kā Latvijas uzņēmumi risina savas juridiskās problēmas

Pamatojoties uz 42 respondentiem no uzņēmumiem

Nav rīcības - 9.52 %	Tieši - 47.62 %	Neprofesionāla palīdzība - 4.76 %	Ārējais jurists - vai konsultants - 28.57 %	Valsts pakalpojums - 7.14 %	Cits - 2.38 %
----------------------	-----------------	-----------------------------------	---	-----------------------------	---------------

Avots: ESAO (2017a).

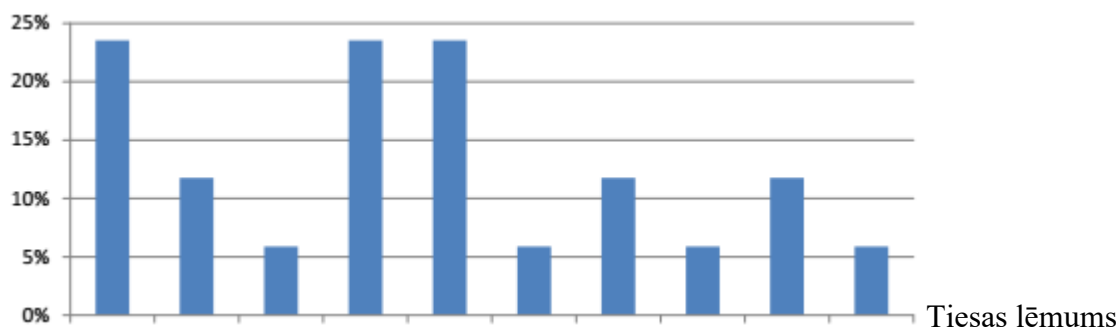
Latvijā, tāpat kā daudzās ESAO valstīs, uzņēmumi aplūko plašu iespēju klāstu, lai risinātu savas juridiskās saistības. Tomēr šī bieži nesaistīto strīdu izšķiršanas pakalpojumu dažādība var būt pārlietu liela, īpaši tiem, kuri nav speciālisti juridiskos jautājumos. Dažādiem pakalpojumiem ir dažādas tiešās vai netiešās izmaksas: finanšu vai alternatīvas. Kā apgalvots pētījumā: “Tiesu sistēmai ironiski ir raksturīgs tas, ka indivīdiem, kuri iesniedz prasību, var rasties kaitējums no paša procesa, ar kuru viņi cenšas panākt kompensāciju. Pats tiesiskais process bieži vien ir traumatisks” (Strasburger, 1999. gads).

Dažos pētījumos tika novērots, ka lai gan MVU var saskarties ar mazākām juridiskajām grūtībām nekā lielāki uzņēmumi savas darbības nelielā apjoma dēļ, ir teikts, ka tie ir mazāk spējīgi tās risināt un atrisināt³¹. Tas var ietekmēt labvēlīgo rezultātu³².

Vairāk nekā puse no kopējā respondentu skaita norādīja, ka tiem ir iekšējās juridiskās iespējas, galvenokārt komercietībās vai līgumtiesībās (138 no 258 respondentiem). Tomēr vairāk kā puse no ģimenes īpašumā esošajiem uzņēmumiem ziņoja citādi. Turklāt pieņemot lēmumu par prasības gaitu, respondenti no uzņēmumiem, tostarp ģimenes īpašumā esošiem uzņēmumiem, kuri nolemj nepieprasīt kompensāciju, minēja laika apsvērumus (un nevis tiesisko apziņu).

3.17. attēls. Kā Latvijas uzņēmumi risina savas juridiskās problēmas

Pamatojoties uz 22 atbildēm no 17 uzņēmumiem

Neatkarīga trešā persona*

ADR vienošanās*

Uzņēmuma pārstāvība

Tiesā vienošanās

Cita persona, kura darbojas neatkarīgi

Darbojoties neatkarīgi

Atrisināja paši

Izskatīšanas procesā

Cits

Piezīmes:

Neatkarīga trešā persona: neatkarīgas trešās personas, piemēram, policijas, regulatora rīcība vai lēmums

ADR vienošanās: tiesas vai ārpus tiesas

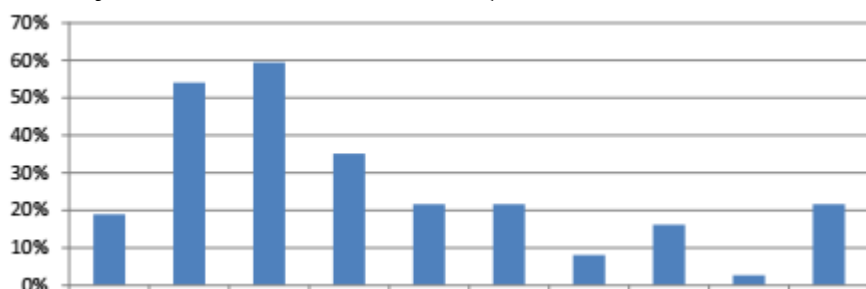
Uzņēmuma pārstāvība: vienošanās, kas panākta ar uzņēmuma pārstāvja starpniecību (piemēram, advokāta vai grāmatveža)

Avots: ESAO (2017a).

Šķiet, ka termiņš (neatkarīgi no tā, vai tas saistīts ar tiesvedību vai rīcību strīdā) ir galvenais šķērslis uzņēmumiem, kuri rīkojās saistībā ar savu problēmu (3.18. attēls). Finansiālos izdevumus īpaši izcēla respondenti no ģimenei piederošiem uzņēmumiem. Turpmāka pieredzes attīstība saistībā ar strīdu novēršanas mehānismiem Latvijā ir aprakstīta tālāk.

3.18. attēls. Būtiskākie šķēršļi, ar kuriem saskaras Latvijas uzņēmumi, risinot juridiskās problēmas

Pamatojoties uz 96 atbildēm no 34 uzņēmumiem

Avots: ESAO (2017a).

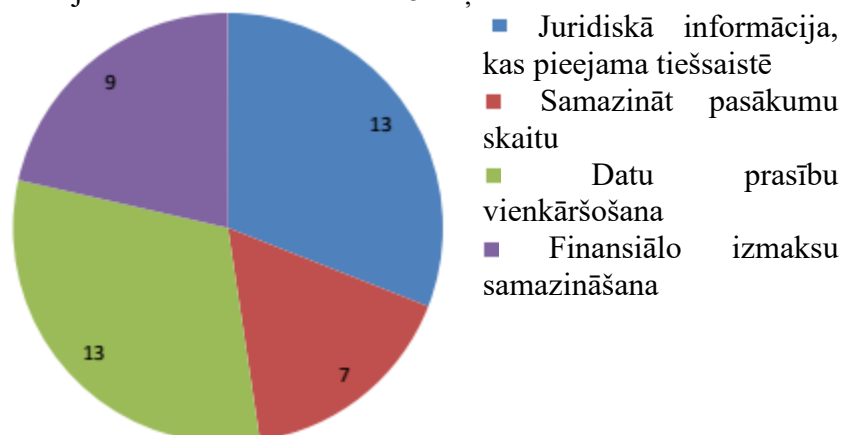
Uz lietotāju koncentrētu strīdu risināšanas mehānismu pieejamība Latvijā

Aptaujātie uzņēmumi jūtās neapmierināti ar veidu, kas bija izvēlēts, lai risinātu savu juridisko problēmu (7 respondenti). Tomēr tie ir vienādi apmierināti vai ļoti neapmierināti. Tie uzsvēra dažādus veidus, kā uzlabot savu pieredzi (3.19. attēls), tostarp:

- tiešsaistes pakalpojumu uzlabošana/izveide juridiskās informācijas pieejamībai;
- datu prasību vienkāršošana.

3.19. attēls. Galvenās iespējas strīdu izšķiršanas sistēmas uzlabošanai Latvijā

Pamatojoties uz 42 atbildēm no 28 uzņēmumiem

Avots: ESAO (2017a).

Tiesu sistēmas pieejamība

Latvijas tiesu sistēmā tika veikta visaptveroša reforma, lai līdz 2016. gadam izveidotu “tīru triju instanču sistēmu” (CEPEJ, 2018)³³. Vispārējās jurisdikcijas sistēmā civillietas un krimināllietas tiek izskatītas rajonu (pilsētu) tiesās kā pirmās instances jurisdikcijā, bet apgabaltiesās apelācijas kārtībā. Administratīvā rajona (pilsētas) un apgabaltiesa izskata administratīvo iestāžu vai institūciju administratīvo aktu un faktiskās rīcības likumību un spēkā esamību³⁴. Augstākā tiesa ir kasācijas instance visām trim tiesu procesu nozarēm.

Vairāk nekā trešdaļa aptaujāto uzņēmumu norādīja, ka viņu visbūtiskākā juridiskā problēma tika atrisināta tiesā (37 respondenti). Šī proporcija pieauga par vairāk nekā 75 % attiecībā uz ģimenes uzņēmumiem. Uzņēmumi galvenokārt pabeidza šo procesu personiski vai pa pastu. Uzticības uzlabošanu uzskata par būtisku faktoru gandrīz 50 % respondentu, kas ir galvenā prasība Augstākajai tiesai tās tiesu reformas īstenošanā³⁵. Turklāt ieinteresētās personas uzsvēra trīs galvenās problēmas, kas ir līdzīgas pieredzei citās ESAO valstīs.

3.7. bloks. Tiesvedības ilgums, izmaksas un sarežģītība ESAO valstīs

Tiesvedības procedūru ilgums, izmaksas un sarežģītība tiek uzskatīti par dažiem no galvenajiem šķēršļiem, it īpaši attiecībā uz MVU. Tāpēc vairākas valstis ir izstrādājušas e-pakalpojumus, lai samazinātu tiesvedības ilgumu un uzlabotu tās pārredzamību.

Korejā e-tiesas pieredze uzrāda būtiskus rezultātus virzībā uz taisnīgāku un ātrāku tiesas procesu uzņēmumiem, it īpaši ietekmējot tiesu iestāžu pieejamību mazajiem uzņēmumiem. Elektroniskā lietu sistematizācijas sistēma kopš 2010. gada ļauj elektroniski iesniegt materiālus civillietās, komerciālajās, administratīvajās un ģimenes lietās. Šie e-tiesas risinājumi ietver līdzekļus, lai palīdzētu tiesnešiem tiesvedībā, atvieglotu lietas materiālu iesniegšanu lietas dalībniekiem un informētu sabiedrību par lietas iznākumu.

Teksasā (**ASV**) lielākā daļa tiesu ieviesušas e-kartotēku Tiesu sistēmai, kas veicina divpusējo tiesas informācijas plūsmu starp visām attiecīgajām ieinteresētajām personām (advokāti, ierēdņi, tiesas personāls un tiesneši). Sistēma “pārsūta datus tieši uz esošu dokumentu pārvaldības sistēmu (DMS)”, tādējādi ļaujot “katru elektronisko dokumentu apzīmēt ar svītrkodu, ierakstīt rādītājā un saglabāt automatiski” un tādējādi “samazināt lietveža un tiesu darbinieku patērēto laiku šajās darbībās”.

Britu Kolumbijas (**Kanāda**) e-Tiesas iniciatīvā izstrādāta integrēta lietu pārvaldības sistēma un publiski pieejami e-pakalpojumi. Šī programma bija Britu Kolumbijas ģenerālprokurora ministrijas, Britu Kolumbijas Tiesu dienestu nodaļas un Britu Kolumbijas tiesu iestāžu triju instanču kopīga iniciatīva. Tā mērķis bija nodrošināt integrētu sistēmu, kas atvieglotu “vienlaidu saskaņošanu no juridiskajos birojos izveidotajiem e-dokumentiem līdz reģistrācijai tiesu iestāžu darbvirsmā un tiesas zālē, kas iekļautu e-tiesas zāles” ar pilnu e-tiesas dokumentu. Šīs iniciatīvas mērķi bija atbalstīt “publisku pieejamību (tostarp e-meklēšanu, tiešsaistes dokumentu iegādāšanos, tiesu saraksti, e-iesniegšana un iesniegšanas palīgu), ārpustiesas piekļuvi tiesu iestāžu partneriem, piemēram, prokuroriem, policijai un advokātiem (ieskaitot dokumentu izstrādāšanu, maršrutēšanu, parakstīšanu un izplatīšanu) un tiesas iekšējās funkcijas”.

Money Claim Online (MCOL) ir tiešsaistes pakalpojums naudas prasījumu e-dokumentiem **Anglijā** un **Velsā**. Tas ļauj Anglijas un Velsas pilsoņiem un juristiem izdot naudas prasījumu, izmantojot lietotājam draudzīgu tīmekļa vietni, kas „ļauj iesniegt dokumentus, pārbauda prasījuma statusu un pieprasa gan sprieduma ievadīšanu, gan izpildi (izpildraksta veidā)”.

Kā pārnacionāls modelis **Eiropas Savienības** e-CODEX (e-tiesiskuma komunikācija ar tiešsaistes datu apmaiņas starpniecību) projekts “uzlabo pilsoņiem un uzņēmumiem pārrobežu juridisko līdzekļu pieejamību Eiropā un bez tam rada savstarpēju izmantojamību starp juridiskajām iestādēm Eiropas Savienībā”. Šajā regulējumā vairākus eksperimentus civiltiesiskajā jomā sāka īstenot 2013. gadā, pievēršoties Eiropas maksājumu rīkojumam, maza apmēra prasībām un uzņēmumu reģistriem.

Avots: ESAO (2015d); Pasaules Banka (2014. gads); *TexasOnline-eFiling for Courts*, tīmekļa vietne; Lupo, G and J.Bailey (2014. gads); e-CODEX tīmekļa vietne.

Sarežģītība

Lielākā daļa aptaujāto 37 uzņēmumu zināja, kurp doties vai ar ko sazināties, lai atrisinātu jautājumu. Tomēr tie vēl arvien droši nezināja, ko darīt. Lai gan lielākā daļa respondentu paziņoja, ka pieteikšanās process ir vienkāršs, 5 no 11 uzņēmumu respondentiem papildus atklāja, ka process ir sarežģīts. Procesa sarežģītība un pārstāvētā valoda bija ievērojams šķērslis 8 no 11 respondentiem. Varbūt šo situāciju veicināja informācijas nepieejamība un nenoteiktība (6 no 11 respondentiem). Jāņem vērā tiesu kompetence gadījumos, kad ieraksts Uzņēmumu reģistrā ir (iespējami) nepareizs. Pašlaik ieinteresētās personas ziņoja, ka tas var attiekties uz divām jurisdikcijām: pusēm varētu būt jāvērsas tiesā gan administratīvā procesa kārtībā, gan komerclietā. Šis tiesu kompetences divdalījums attiecībā uz vienu tematu rada jautājumu par to, vai var identificēt tikai vienu tiesu, kura ir vislabāk piemērota kompetences un efektivitātes izpratnē.

Respondenti no uzņēmumiem norādīja trīs virzienus uzlabojumiem:

- lai uzlabotu pakalpojumu sniegšanu, tika ieteikts samazināt pasākumu skaitu.
- lai uzlabotu pakalpojumu sniegšanu, tika ieteikts vienkāršot procesu.
- lai piesaistītu ārvalstu investorus, tika ieteikts nodrošināt tiesu pakalpojumus angļu valodā.

Dažas ESAO valstis ir apsvērušas angļu valodas ieviešanu kā fakultatīvu valodu noteikta veida tiesvedībā. Piemēram, Vācijā notiek diskusija par to, vai angļu valoda būtu jāievieš kā fakultatīva valoda konkrētā tiesas procesā. Dažas tiesas jau piedāvā tiesvedību angļu valodā (t.i., *Landgericht Bonn*³⁶). Turklāt pēc Ziemeļreinas-Vestfālenas Tieslietu ministrijas iniciatīvas Federālajai padomei (*Bundesrat*) ir iesniegts jauns likumprojekts, ar ko izveidotas specializētās tiesu palātas starptautiskās komerclietās, kurās tiesas process tiks vadīts angļu valodā³⁷. Starptautiskās komercietību palātas varētu izveido izvēlētajās tiesās un, ja abas puses vienojas, procesuālā valoda būtu angļu valoda. Šis iniciatīvas pamatā ir pieredze, ka lielus un starptautiskus strīdus lietas dalībnieki virza tiesai vai šķīrējtiesai angļu valodā. Līdz ar to vietējo tiesu būtiskums ir samazinājies. Turklāt šāda procesā rezultātā gūtās būtiskās tiesas un praktiķu maksas tiek zaudētas citai valstij. Līdzīgas iniciatīvas varētu noderēt valsts pārvaldes dienestiem, kuri strādā ar ārvalstu investoriem, piemēram, Uzņēmumu reģistram, Valsts zemes dienestam un zemesgrāmatu nodaļām un Patentu valdei.

Finansiālie izdevumi

Vairāki uzņēmumi, ar kuriem notika konsultācijas, tostarp aptaujātie uzņēmumi, paziņoja, ka problēma ir finansiālie izdevumi (attiecīgi 4 un 3 no 11 respondentiem).

Šis rezultāts ir jāinterpretē saistībā ar juridiskās palīdzības sniegšanu. Deviņi uzņēmumi no desmit respondentiem paziņoja, ka ir izmantojuši juridisko palīdzību, lai iepazīstinātu ar savu lietu. Juridiskais atbalsts pārsvarā tika iegūts vienas nedēļas laikā. Tika konstatēts, ka šis process ir diezgan sarežģīts.

Turklāt tiesību aktu faktiskās vai uztvertās izmaksas, ko sedz uzņēmumi, var pārsniegt monetārās izmaksas (piemēram, tiesas nodevas un juridisko pakalpojumu maksas). Lai labāk novērtētu tiesas pakalpojuma finanšu slogu uzņēmumiem, jāņem vērā alternatīvās izmaksas (piemēram, prombūtnes laiks no darba vai transportēšana ģeogrāfiskās izolācijas dēļ).

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 101

Laiks

Lielākā daļa aptaujāto uzņēmumu gan sarunās, gan tiešsaistes pētījumā (8 no 11 uzņēmumiem, kuri atsaucās uz aptauju par strīdu risināšanu) atzīmēja, ka galvenais šķērslis bija laiks, kas vajadzīgs to strīda atrisināšanai tiesā. Turklāt 45 % uzņēmumu respondentu paziņoja, ka procedūras pabeigšanai tiem bija vajadzīgi vairāk nekā trīs mēneši sākot no pieteikuma iesniegšanas (5 no 11 respondentiem). Līdz tiesas sēdei apmēram 36 % gaidīja no viena līdz trim mēnešiem, bet gandrīz 55 % - vairāk par trim mēnešiem (attiecīgi 4 un 6 respondenti). Lai gan vairums paziņoja, ka ar kādu ir viegli runāt, pakalpojuma sniegšanas uzlabošanai tika ieteikti īsāki gaidīšanas laiki apmeklēšanas centros un telefoniski.

Sarunu laikā viedokļi dalījās. Lai gan visas ieinteresētās personas, kuras pārstāv uzņēmumu intereses, uzsvēra tiesvedības būtisko ilgumu, ieinteresētās personas, kuras pārstāv valdību vai tiesu sistēmu, uzskatīja, ka tiesvedība parasti tiek pabeigta pieņemamā termiņā. Pēdējie piebilda, ka tiek veikti papildu uzlabojumi un par kavēšanos drīzāk bija atbildīgi neatsaucīgie juristi (elektroniskie kalendāri varētu palīdzēt) un pušu kavēšanās taktika (pamatojoties uz noteikumiem, kam nepieciešama personiska klātbūtne) nekā lēna tiesvedība. Tomēr tika minēts, ka daži no ļoti īsajiem termiņiem (tikai dažas dienas), kas piemērojami pirmās instances tiesām, bija pārāk īsi un atsevišķās situācijās pārslogoja tiesnešus. Īpaši uzsvērtā tika kavēšanās gan Uzņēmumu reģistra vadītāja, gan tiesas iespēju dēļ reģistra administratīvo lēmumu apstrīdēšanas gadījumā.

Tika apspriesti dažādi skaidrojumi par šo atšķirīgo uztveri. Varbūt negatīvā sabiedrības uztvere par tiesvedības ilgumu neatspoguļo realitāti, kas radītu jautājumu par to, kā paziņot par faktiski piedāvāto pakalpojumu ātrumu. Cits skaidrojums varētu būt tāds, ka jaunākajā statistikā atspoguļotie procesa ilguma uzlabojumi ir saistīti ar procesiem, kuri mazāk attiecas uz uzņēmumiem (piemērs, privāto patērētāju tiesvedība), bet tiem tiesvedības procesiem, kuri attiecas uz uzņēmumiem, iespējams, vēl arvien varētu būt vajadzīgs ilgs laiks.

Latvijas valdība no šī viedokļa ir veikusi vairākas reformas un laika ietaupījumi vēl arvien ir uzmanības centrā (3.8. bloks). 2014. gadā stājās spēkā Civilprocesa likuma grozījumi, dodot iespēju nodot lietu tiesvedībā citai tiesai, lai nodrošinātu ātrāku izskatīšanu. Līdz ar to vairāk nekā 6000 lietu no Rīgas pilsētas tiesām tika nodotas citu pilsētu tiesām un ap 500 lietām tika nodotas no Rīgas apgabaltiesas citām apgabaltiesām (Tieslietu ministrija, 2017. gads). Jau var atzīmēt būtiskus rezultātus attiecībā uz tiesvedības ilgumu, it īpaši rajona tiesu ietvaros. Neatkarīgi no tā, vai tas attiecas uz civillietām, krimināllietām vai administratīvām lietām, tiesvedības ilgums kopumā samazinājās. Attiecīgi ilgums samazinājās no 9,2 mēnešiem 2013. gadā līdz 7,4 - 2017. gadā (civillietās), no 6,4 mēnešiem 2013. gadā līdz 5,4 - 2017. gadā (krimināllietas) un no 13,5 mēnešiem 2013. gadā līdz 7,5 - 2017. gadā (administratīvās lietas). Tomēr šajās trijās jomās ir jānorāda arī uz zemākām samazinājuma proporcijām apgabaltiesās apelācijas instancē. Turklāt krimināllietu ilgums ir nedaudz pieaudzis apgabaltiesās, tiesvedības ilgumam mainoties no 3,5 mēnešiem 2013. gadā līdz 3,7 mēnešiem 2017. gadā.

3.8. bloks. Latvijas darbību kopums labākai līgumu izpildei (izraksts)

Mērķis: No 23. vietas līdz 16. vietai *Doing Business 2019* (ar nemainīgiem citiem rādītājiem), kā arī samazināts dienu skaits no 469 līdz 400 dienām.

Izraudzīto tiesu sēžu uzraudzības uzlabošana

Tiesu administrācija ierosina izstrādāt jauna e-pakalpojuma pieejamību juridisko personu pārstāvjiem, lai nodrošinātu atgādinājumu saņemšanu lietotāja reģistrētajā e-pastā norādītajās tiesas sēdēs lietās, kurās juridiskā persona, kuru pārstāv šī persona, ir reģistrēta Tiesas informācijas sistēmā kā lietas dalībniece.

Plānots atgādinājumā iekļaut tiesas nosaukumu, lietas numuru, tiesas sēdes vietu un laiku.

Plāns ir kā apmaksātu CA pakalpojumu sniegt iespēju iepriekš apmaksāt savienojumu ar pakalpojumu portālā manas.tiesas.lv, izmantojot oflatviia.lv maksājumu moduli.

Šis pakalpojums ir vērsts uz juridiskām personām, kuras tai pašā laikā iesaistītas vairākos tiesas procesos.

Tiesvedības datu uzraudzības īstenošana, paziņojumu par izmaiņām tiesvedības datos saņemšana elektroniski

E-pakalpojums “Tiesu procesu datu uzraudzība”, ar ko saņem elektroniskos paziņojumus par izmaiņām tiesvedības datos, tika ieviests, lai ļautu pusei jebkurā gadījumā iegūt informāciju par izmaiņām lietas tiesvedības datos. Šī informācija tiks nosūtīta uz lietotāja reģistrēto e-pastu.

Sistēma sagatavos elektronisko paziņojumu par izmaiņām informācijā, norādot iespējas tās apskatīt portālā manas.tiesas.lv.

Turklāt plānots ieviest papildinājumus, kas nodrošinās lietotājiem iespēju iepriekš apmaksāt pakalpojuma saņemšanu portālā manas.tiesas.lv, izmantojot oflatvija.lv maksājumu moduli.

Avots: Latvijas Tiesu administrācija.

Ieinteresētās personas norādīja, ka tiesu efektivitātes nostiprināšanas, tiesnešu skaita palielināšana un palīgu atbalsta tiesnešiem jautājumi ir noteicošie faktori tiesvedības ilguma samazināšanai³⁸. Šajā ziņā kopš 2014. gada par desmit ir palielināts tiesnešu skaits Latvijā Rīgas tiesu apgabala rajona tiesās, kuras izskata aptuveni 40 % civillietu valstī (Tieslietu ministrija, 2017. gads).

Ieinteresētās personas arī minēja savu vēlmi pēc nepārtrauktas pieredzes IKT izmantošanā, piemēram, iespēju labāk izsekot savas lietas statusam.

Tāpat kā citās ESAO dalībvalstīs, Latvijā tiek strādāts pie tā, lai uzlabotu elektroniskās komunikācijas izmantošanu, kas pēdējā laikā ir ievērojami uzlabojusies (piemēram, e-failu ieviešana; e-paraksti jau tiek pieņemti). Rīgas apgabaltiesa kā apelācijas instances tiesa, piemēram, jau izmanto e-lietas konkrētām prasībām (piemēram, apstrīdēts nekustamā īpašuma izsoles akts) un e-parakstus dokumentu parakstīšanai un puses var iesniegt materiālus elektroniski. Visu, ko tiesa ievada tiesas IT sistēmā, var skaidri redzēt,

arī attālināti. Latvijas procesuālajās tiesībās atļauts sūtīt elektronisko komunikāciju pusēm. Advokāti un prokurori var saņemt tikai elektronisko komunikāciju. Fiziskās personas joprojām tiek informētas pa pastu, jo e-adreses likums vēl pagaidām nedarbojas (lai gan tas var notikt elektroniski tiesību aktos paredzētajos gadījumos). varētu papildus veikt izpēti par e-ID kartes izmantošanu, lai optimizētu sistēmu (3.9. bloks).

3.9. bloks. Igaunijas tiesu vienotā datorizētā sistēma

Igaunijā ir visiem tiesvedības dalībniekiem kopīga datorizēta sistēma, kas sāka darboties no 2009. gada attiecībā uz kriminālprocesiem. Šajā sistēmā 2012. gadā tika iekļauti sodāmības reģistri, bet 2014. gadā administratīvie procesi.

Elektroniskā saziņa ar tiesas darbiniekiem un lietas dalībniekiem, kurus nepārstāv advokāts, ir iespējama, izmantojot šo sistēmu. Advokātiem elektroniskā saziņa ir obligāta, bet privātpersonas var izvēlēties izmantot digitalizēto sistēmu. Visi, kuri vēlas piekļūt datorizētajai platformai, var izmantot identitātes karti identifikācijai un iesniegt pieprasījumu, pārsūtīt dokumentus vai dokumentāciju tiesvedībai un saņemt procesuālos aktus un spriedumus dematerializētā formā. Šī sistēma ir pieejama bez maksas. Advokāti, notāri, tiesu darbinieki, juridiskie pārstāvji un valdības iestādes var sazināties ar tiesu tikai ar elektroniskiem līdzekļiem. Turklāt šis portāls ļauj lietotājiem piekļūt arī citām noderīgām informācijas sistēmām, kuras attiecas uz uzņēmumu reģistru, iedzīvotāju reģistru, u.c.

Avots: Tiesu kvalitātes sistēmas ieceres projekts (2017. gads).

Arī Latvijā ir veiktas reformas, lai uzlabotu komunikāciju un racionalizētu procesu lietas dalībniekiem (Tieslietu ministrija, 2017. gads). Pēc Civilprocesa likuma grozījumiem, kuri stājās spēkā 2017. gada sākumā, Latvijas tiesas tagad var sazināties ar pusēm elektroniski, izmantojot tiesu informatīvo sistēmu, kas nozīmē tiesas lēmuma un citu dokumentu saņemšanu elektroniskā formā. Arī šī saziņas sistēma kļuva obligāta zvērinātiem advokātiem. Turklāt līdz šim 66 Latvijas tiesas zālēs tika izveidota videokonferences sistēma, lai uzlabotu mazāk formālās uzklaušanās procedūras un nonāktu pie efektīvākas pierādījumu vākšanas procedūras.

3.10. bloks. Saziņa ar pusēm: indikatori sistēmas un komunikācijas kvalitātes izvērtēšanai

Elektroniskā procedūra lietas dalībniekiem visā tiesvedībā

Atkarībā no valstīm elektroniskā komunikācija tiesvedībā notiek dažādās formās un ietver dažādas funkcijas (prasību iesniegšana, bet dažās sistēmās - dokumentu pārvaldība, paziņošana u.c.). Šī komunikācija dažās tiesvedībās var būt obligāta profesionāļiem, lai gan privātpersonām tā nav obligāta.

Neraugoties uz dažādām sistēmām un praksi, ir parādījušies standarti:

- Visiem (pusēm, to pārstāvjiem un tiesām) pieejamie instrumenti.
- Obligātās tehniskās specifikācijas elektroniskās komunikācijas sistēmām, piemēram, apmaiņas dokumentu glabāšanas, pārvaldības un arhivēšanas rīku tehniskās iespējas; augsts drošības līmenis sistēmai un apmaiņai.
- Elektroniskās komunikācijas sistēmas aptverto procesu proporcija un procesuālo dokumentu proporcija dažāda veida tiesvedībā (civiltiesiskā, administratīvā vai komerciālā); ar to jāļauj iesniegt prasības tiešsaistē, nosūtot nepieciešamos dokumentus un ģenerējot automātiskos paziņojumus pusēm.
- Sistēmas izmantošana nedrīkst radīt papildu izmaksas lietas dalībniekiem.
- Sistēmas uzturēšana ir mehānisma kvalitātes centrālā sastāvdaļa (varētu paļauties uz ieviesto līdzekļu efektivitāti, piemēram, specializētās grupas tiesās, pārvaldības kā ārpakalpojuma nodošana privātajiem pakalpojumu sniedzējiem, palīdzības esamība pusēm sistēmas atteices gadījumā). Rādītājiem vajadzētu dot iespēju novērtēt sistēmas kvalitāti un komunikāciju, ko tā ļauj veikt ar pusēm:
- Aptverto procedūru proporciju var izvērtēt, saskaitot lietu skaitu, kas ir obligāti un neobligāti nododamas izskatīšanai elektroniskā veidā.
- Procesuālo dokumentu aptveres proporciju var izvērtēt, saskaitot dažādus dokumentu veidus, ko var izpildīt elektroniski, vajadzības gadījumā saskaņā ar tiesvedības veidu.
- Visu lietotāju (tiesu iestāžu, privātpersonu) apmierinātības novērtēšana un apmierinātības līmenis;
- Sistēmas iespēju regulāra atkārtota novērtēšana. Tai jānovēd pie koriģējošiem pasākumiem.

Informācijas pieejamība un paziņošana attiecībā uz atsevišķām lietām un procedūrām

Papildus pārredzamībai, kas ir nepieciešama pusēm, paredzamais tiesvedības un katra no tās posmiem garums tiesām ir galvenais kvalitātes pārvaldības instruments. Šīs informācijas paziņošana notiek dažādu instrumentu veidā, dodot iespēju nodrošināt vairāk vai mazāk precīzus procesuālos termiņus:

- standarti vidējam tiesvedības ilgumam, lai paredzētu tiesvedības ilgumu;
- paziņojums par tiesvedības termiņu vai paredzamajiem termiņiem.

Rādītāji var palīdzēt novērtēt ieviesto mehānismu kvalitāti:

- ir svarīgi novērtēt sistemātisko raksturu paziņojumiem par procesuālajiem termiņiem, procesuālajiem termiņiem un reālā laika informāciju par kavēšanos.
- sniegtās informācijas ticamību nodrošina:

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 105

o lietas paziņoto termiņu salīdzināšana ar faktisko termiņu
o nodrošināšana, ka vidējie termiņi un standarti tiek regulāri pārskatīti un ka atbilstošas tendences tiek periodiski analizētas.

- lietas dalībniekiem pieejamo līdzekļu efektivitāte attiecībā uz kavēšanos var izvērtēt, saskaitot:
 - o prasību skaitu, kas iesniegtas par pārmērīgu kavēšanos, salīdzinot ar neizskatītajām lietām
 - o apmierināto prasību īpatsvars pārmērīgas kavēšanās gadījumā salīdzinājumā ar kopējo prasību skaitu
 - o kavēšanās pamatu kvalitatīva novērtēšana.

Avots: Tiesu kvalitātes sistēmas ieceres projekts (2017. gads).

Specializētie procesi

Cits svarīgs jautājums, ko uzsvēra ieinteresētās personas interviju laikā attiecās uz specializēto tiesu izmantošanu.

Tieslietu pakalpojumu specializācijai ESAO valstīs saskaņā ar valsts tiesisko kontekstu ir tendence strauji augt. To izmanto kā atbildi uz iedzīvotāju un uzņēmumu juridiskajām vajadzībām, izmantojot pakalpojumu integrāciju konkrētiem juridiskiem jautājumiem (ESAO, 2015e). Pastāv dažādas specializācijas pakāpes: no pilntiesīgas tiesas līdz palātai un iekšējie (neoficiālie) izskatīšanas veidi (3.11. bloks). Tiesneši, kuri izskata lietas vispārējās jurisdikcijas tiesā, var arī paaugstināt vai nolemt koncentrēt savu kompetenci un zināšanas konkrētās lietās. Var teikt, ka tam ir vairākas priekšrocības, no kurām dažas atzina Latvijas tiesneši. Pirmkārt, lielāka specializācija ļauj tiesnešiem paaugstināt kompetenci konkrētā tiesību jomā vai nozarē. Otrkārt un tā rezultātā lietas var pārskatīt un tajās rīkoties efektīvāk, jo specializētā tiesneša kompetence konkrēta veida strīdā var palīdzēt tiesvedības gaitā. Treškārt, tiesnešu mācības var būt vairāk koncentrētas un palīdzēt padziļināt kompetenci un zināšanas, tostarp asimilējot starptautisko labāko praksi. Ceturtkārt, var uzlabot lēmumu pieņemšanas un spriedumu kvalitāti.

3.11. bloks. Specializētās struktūras un palātas izvēlētajās ESAO valstīs

Apvienotajās Valstīs federālajā līmenī federālās bankrota un maksātnespējas tiesas izskata individuālas un korporatīvas maksātnespējas lietas, bet ASV Nodokļu tiesa bija īpaši izveidota, lai pārskatītu Iekšējo ieņēmumu dienesta (IRS) nodokļu aprēķinus, kurus pārsūdz nodokļu maksātāji, uz kuriem tie attiecas. Valsts līmenī Delavēras specializētās tiesas (Kancelejas tiesas) panākumi ar komercdarbību saistītā tiesvedībā, “pieaugošā komercattiecību pasaules sarežģītība un komplicētu finanšu instrumentu un darījumu izveides un izmantošanas pieaugums ir mudinājuši vairākus štatus izveidot jaunas specializētās tiesas”. Tas ietver jaunas Komerčiālās nodaļas izveidošanu Ņujorkas štata tiesu sistēmā, īpašas Komerctiesas - Ziemeļkarolīnā vai Nevadas Astotā tiesas apgabala Komerctiesas nodaļas izveidošanu.

Francijā komerctiesu (“*Tribunaux commerciaux*”) jurisdikcijā ir komercstrīdi starp uzņēmumiem un/vai korporācijām, kā arī atsevišķos gadījumos starp uzņēmumiem un privātpersonām. Tā izskata arī maksātnespējas lietas. Tiesneši ir ievēlēti komersanti “*juges consulaires*”, t.i., nav karjeras tiesneši. Francijas Apelācijas tiesā četras palātas specializējas civiltiesiskajās, komerciālajās, kriminālajās un sociālajās lietās. Parīzes Apelācijas tiesai ir arī īpaša jurisdikcija Konkurences padomes; Finanšu tirgu iestādes; Elektronisko sakaru un pasta regulatīvās iestādes; Enerģētikas regulēšanas komisijas lēmumu izskatīšanā.

Beļģijā komerctiesām ir specializēta jurisdikcija attiecībā uz pieteikumiem, kas saistīti ar pasta pakalpojumiem, dažiem jūrniecības jautājumiem un nacionālās loterijas aktiem. Briselē darbojas franču un holandiešu valodā runājoša tiesa.

Šveicē otrās instances tiesa *Cour de Justice* ir sadalīta civiltiesību, krimināltiesību un publisko tiesību tiesās “*Cour civile*”; *Cour pénale*”; “*Cour de droit public*”, kuras ir sadalītas palātās. Piemēram, *Cour civile* specializētā palāta izskata nomas un īres lietas. *Cour pénale* konstitucionālo, administratīvo un sociālo lietu palātas.

Šveicē Šveices *Tribunal des prud'hommes* vai Beļģijā un Francijā *Conseil des Tribunal des prud'hommes* izskata jebkurus strīdus par darba līgumiem. Tiesu sastāvā ir pārstāvēti gan darba devēji, gan darbinieki.

Anglijā un Velsā 2017. gada oktobrī tika uzsākta Komerctiesu un īpašuma tiesu darbība, kuras darbojas kā finanšu, uzņēmējdarbības un īpašuma tiesvedības un dažu starptautisko civiltiesisko strīdu jurisdikcijas satvars. Tas aptver specializētās tiesas un reģistrus, tostarp Komerctiesu, komercreģistru (ar finanšu pakalpojumu un normatīvo vai pensiju reģistra apakšnodaļu), Konkurences reģistru; Finanšu reģistru; Maksātnespējas un Uzņēmumu reģistru; Intelektuālā īpašuma reģistru; Īpašuma, trestu un testamentu apstiprināšanas reģistru un Tehnoloģiju un būvniecības tiesu. Saskaņā ar Anglijas un Velsas tiesu un tribunālu jurisdikciju šai jaunajai sistēmai ir “jāsaglabā šo tiesu labi zināmā prakse un procedūras, vienlaikus ļaujot elastīgāk savstarpēji izvietot tiesnešus ar piemērotām zināšanām un pieredzi atbilstošo komerclietu un īpašuma lietu izskatīšanai”. Turklāt tribunālu sistēma darbojas līdzās tiesu sistēmai un ietver Nodokļu un kancelejas palātu un Zemes palātu kā daļu no Augstākā tribunāla.

Avoti: Zimmer, M.B., (2009. gads); Beļģija - Tieslietu ministrijas tīmekļa vietne; Francija - Tieslietu ministrijas tīmekļa vietne; Šveice - Tieslietu ministrijas tīmekļa vietne; Apvienotās Karalistes tiesas un Tribunālu palāta (2017. gads).

To apstiprina pieredze (tāda, kāda tā ir) Latvijā un starptautiskā līmenī. Lielāks pieprasījums pēc specializētas pārbaudes, lietu atlikums vispārējās jurisdikcijas tiesā vai vajadzības pēc konkrētām tehniskajām zināšanām vai uzņēmējdarbības un ieguldījumu veicināšana var mudināt uz specializētās tiesvedības īstenošanu (ESAO, 2016. gads; Kroeze, 2006. gads). Tiek uzskatīts, ka specializētās tiesas, palātas vai paņēmieni ir efektīvāki un kvalificētāki tiesību jautājumu risināšanā, veicina vienveidību un paredzamību, kā arī uzlabo tiesas lēmumu pieņemšanas kvalitāti. Tomēr pastāv īpašas problēmas, kas ir saistītas ar privilģēto atlases procesu vai izturēšanos, neobjektivitāti, nošķiršanu no tiesu sistēmas un plašām zināšanām tieslietās. Pamācoša var būt Anglijas un Velsas pieredze. Lai gan to vēl ir nepieciešams analizēt, komerciāla un ar uzņēmējdarbību saistīta specializācija tiek uzskatīta par instrumentu, lai piesaistītu investīcijas un neļautu tām aizplūst, ja saskaras ar juridisku problēmu (Kroeze, 2006. gads).

3.12. bloks. Specializētu tiesu iestāžu izveidošanas priekšrocības un riski

“Specializācijai [...] var būt vismaz trīs priekšrocības:

- **Lielāka efektivitāte**, izmantojot specializētās procedūras, personālu un specializējušos tiesnešus, kas ir lietpratīgi šajā jautājumā un kuru mērķis ir racionalizēt darbības un efektīvāku lietas sagatavošanu.
- **Uzlabota vienveidība**, kas ir ekskluzīvas jurisdikcijas rezultāts konkrētās tiesību jomās, tādējādi veicinot lielāku paredzamību un uzticību tiesām.
- **Kvalitatīvi lēmumi**, jo ir vairāk speciālo zināšanu un pieredzes tiesību aktu pareizā piemērošanā faktiem.

“Specializācija var radīt arī zināmus riskus, piemēram:

- Atvieglots atlases process – var novest pie tiesnešu un viņu darbinieku neobjektīvas atlases. Juridisko prasību apiešana šajā procesā var pāvērt iespējas interešu grupām ietekmēt atlases procesu.
- Atdalīšana no tieslietu sistēmas – ja tiesas specializācija dod labumu tikai nelielai tiesu lietotāju grupai un gūtie pozitīvie rezultāti un pieredze netiek nodota citām tieslietu darbībām. Turklāt var zaudēt svarīgu saikni ar vispārējo tiesu sistēmu, ja viņu darbs un izglītība no tās ir nošķirta.
- Konkrēta tiesas lietotāju grupa – tā kā specializēto tiesu lietu izskatīšanā iesaistītajiem tiesnešiem, advokātiem, ekspertiem, amatpersonām un dalībniekiem katrā jurisdikcijā ir tendence būt nelielai grupai; tiesneši var kļūt pazīstami ar šiem dalībniekiem, kas var novest pie iespējamās privilģētas attieksmes vai neobjektivitātes tiesnešu lēmumos.
- Mazāk plaša pieredze — ar tiesnešu darbības un juridisko zināšanas sīkāku specializāciju, kas tos var novērst no dažādu jomu pārzināšanas ārpus savas specialitātes.”

Avots: Izraksti no ESAO (2016. gads).

Latvijā tiesnešu specializācija pašlaik nav ļoti plaši izplatīta. Ar tiesu namu reformu pakāpeniski tiek konsolidētas rajonu (pilsētu) tiesu teritorijas apgabaltiesu jurisdikcijā un ieviestas arī specializācijas tendences³⁹. Līdz ar vismazāko jurisdikciju konsolidāciju ir izveidotas lielākas tiesas un tas ļauj veikt papildu specializāciju⁴⁰. Piemēram, tiek uzskatīts, ka Rīgas apgabaltiesā kā apelācijas instances tiesā visi tiesneši ir kompetenti

komercietās. Jau kopš 2014. gada ir ieviesta īpaša trīspakāpju jurisdikcija administratīvajās lietās. Tiesas pārbaude saistībā ar Uzņēmumu reģistra un Valsts zemes dienesta lēmumiem notiek minētajās administratīvajās tiesās. Kā minēts iepriekš, zemesgrāmatu nodaļas ir integrētas rajona (pilsētas) tiesu sistēmā.

Kā minēts iepriekš, Latvija ir ieviesusi arī specializētus pasākumus konkrētās jomās: Jelgavas pilsētas tiesa izskata lietas, kuras ir saistītas ar komercsabiedrību dalībnieku (akcionāru) sapulču lēmumiem; Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa specializējas rūpnieciskā īpašuma tiesību (ieskaitot patentu, dizainparaugu, pusvadītāju izstrādājumu, preču zīmju) lietās un izskata par Patentu valdes Rūpnieciskā īpašuma apelācijas padomes lēmumu iesniegtās apelācijas (3.13. bloks). Ir vērts atzīmēt, ka lietas dalībniekus pirmajā un otrajā instancē pārstāv specializēti patentpilnrotie (3.14. bloks).

3.13. bloks. Administratīvā apstrīdēšana, patentu tiesvedība un izpilde Latvijā

Patentu valdes lēmuma apstrīdēšana

Iebildumus pret dizainparauga un preču zīmes reģistrāciju Patentu valdei var iesniegt rakstveidā (tostarp elektroniski) triju mēnešu laikā pēc tās lēmuma saņemšanas, lai gan iebildumus pret jebkuras ieinteresētās personas apelācijas pieņemšanu var iesniegt līdz deviņiem mēnešiem pēc paziņojuma par patenta piešķiršanu publicēšanas oficiālajā izdevumā. Par apelācijas iesniegšanu ir noteikta maksa EUR 150 apmērā un par iebildumu - EUR 180.

Ja Patentu valdes jaunais lēmums neapmierina, tad Patentu valdes Rūpnieciskā īpašuma apelācijas padome (Apelācijas padome)¹ uzklausa pieteicēju mutvārdu procesā trīs mēnešu laikā. Rakstisks lēmums tiek pieņemts mēneša laikā un to var pārsūdzēt tiesā sešu mēnešu laikā. Patenti ir pārsūdzami tieši tiesā.

Tiesvedība un izpilde

Preču zīmju strīdus izskata Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa kā pirmās instances tiesa, Rīgas apgabaltiesa kā apelācijas instances tiesa un Augstākā tiesa kā kasācijas instances tiesa. Rīgas apgabaltiesa darbojas kā pirmās instances tiesa īpašās lietās, kas saistītas ar patenta tiesību atjaunošanu (piemēram, iepriekšēju izmantošanu; patenta pārkāpumu; atļaujas piešķiršanu u.c.). Visas preču zīmju lietas tiesa izskatīta tikai tiesas sēdē viena tiesneša sastāvā (pirmajā instancē) vai triju vai piecu tiesnešu kolēģijā (apelācijas vai kasācijas instancē). Var uzsākt arī Kriminālprocesu. Latvija 2018. gada 11. janvārī ratificēja Nolīgumu par Vienoto patentu tiesu (UPCA). UPCA ir ES 25 dalībvalstu kopīga tiesa, kuras ir parakstījušas Nolīgumu par šo Tiesu.

Saskaņā ar Patentu likumu strīdos par patentiem termiņš prasības iesniegšanai tiesā ir trīs gadi pēc uzzināšanas par iespējamā tiesību pārkāpuma konstatēšanas. Prasību sakarā ar strīdu par piešķirtā patenta atzīšanu par spēkā neesošu, licences piešķiršanu vai licences līguma noteikumiem var iesniegt tiesā visā patenta spēkā esības laikā.

Pagaidu noregulējumi ir tiesību aizsardzības līdzekļi, kas pieejami preču zīmes īpašniekam tikai preču zīmju pārkāpuma prasībās un nav piemērojamas anulēšanas prasībai. Lai uzlabotu Patentu valdes pieņemto lēmumu kvalitāti, Patentu valde organizēja apmācības tiesu darbiniekiem sadarbībā ar Pasaules Intelektuālā īpašuma organizāciju (WIPO), Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma biroju (EUIPO) un Latvijas Tiesnešu mācību centru (LTMC).

1. Apelācijas padome izskata strīdus, kas saistīti ar patentiem, preču zīmēm, dizainparaugiem un pusvadītāju izstrādājumu topogrāfiju. Tās locekļus uz trīs gadu termiņu ieceļ Tieslietu ministrija, kas arī nosaka to skaitu. Apelācijas padomes sastāvā ir vismaz trīs locekļi, tostarp patentpilnvarotais un ārštata eksperts. Lietas dalībniekus no ārvalstīm pārstāv profesionāls patentpilnvarotais no Latvijas vai Eiropas Savienības. Valsts profesionālo patentpilnvaroto reģistru administrē Patentu valde.

Avots: Anohin, V. and V. Osmands (2017. gads), V. Anohin, B. Batrumovics and K. Grishina, (2016. gads).

3.14. bloks. Patentpilnvaroto oficiālais reģistrs ESAO valstīs

Patentpilnvaroto (kas nozīmē kandidātu pārbaudi un profesionālā nosaukuma piešķiršanu, kā arī atļauju darboties kā patentpilnvarotajam) reģistru sastāda oficiāla organizācija, kura ir specializējusies rūpnieciskā īpašuma aizsardzības jomā. Latvijā un Lietuvā kandidāta pārbaude ir to attiecīgās Patentu valdes kompetencē. Igaunijā par to ir atbildīga Ekonomikas jautājumu un sakaru ministrija. Latvijā Profesionālā patentpilnvaroto kvalifikācijas pārbaudes komisija sastāv no Patentu valdes darbiniekiem un Latvijas Profesionālo patentpilnvaroto asociācijas pārstāvjiem.

Patentpilnvaroto profesijas tiesiskais regulējums trijās Baltijas valstīs ir praktiski identisks, kurās tikai profesionālo patentpilnvaroto sarakstā iekļautie patentpilnvarotie ir tiesīgi pārstāvēt ārvalstu klientus Patentu valdē. Pretendenti, kuri vēlas saņemt atļauju vai nu par preču zīmēm, dizainparaugiem, vai izgudrojumiem, pēc visu pārbažu izturēšanas var saņemt atļauju arī abās jomās.

Tomēr patentpilnvaroto atļaujas darbības jomā Baltijas valstīs ir dažas nelielas atšķirības attiecībā uz klientu pārstāvību tiesā. Igaunijas patentpilnvarotie var pārstāvēt klientus gan civillietās, gan administratīvajā procesā, savukārt Lietuvā tiesvedībā ir jāiesaistās advokātam un kopā ar patentpilnvaroto tie ir klienta juridiskie pārstāvji. Latvijā Augstākajā tiesā tikai zvērināti advokāti var pārstāvēt klientus Augstākajā tiesā.

Vācijā, lai varētu praktizēt kā patentpilnvarotais, ir obligāti jābūt uzņemtam patentpilnvaroto kolēģijā. Turklāt Vācijas Patentu un preču zīmju valde ir atbildīga par patentpilnvaroto un patentpilnvaroto sabiedrību ar ierobežotu atbildību uzņemšanu, kā arī šīs profesijas pārstāvju reģistrēšanu no Eiropas Ekonomikas zonas valstīm un Šveices. Patentpilnvaroto kamera izdod uzņemšanas apliecības kandidātiem, kuras tiem ļauj praktizēt profesijā, izmantojot amata nosaukumus *Patentanwältin* un *Patentanwalt*.

Avots: Ostrat, J. (n.d.).

Rīgas rajona tiesa Siguldā izskata tikai civillietas un Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa izskata lietas par bērna nelikumīgu pārvešanu pāri robežai vai aizturēšanu ārvalstī (Tieslietu ministrija, 2017. gads). Notiek arī neformālā specializācija (piemēram, tiesnesis Augstākajā tiesā ir komercietiesību speciālists).

Zināmā mērā trūka skaidrības par atbilstošu procesuālo noteikumu formālo pastāvēšanu maza apmēra prasībām. Šķiet, ka Latvijā ir ierobežotas maza apmēra prasību procedūras, it īpaši par Apelācijas padomes Rūpnieciskā īpašuma lēmumiem⁴¹. Tas attiecas uz maza apmēra prasību tiesvedību kā vienkāršotu procedūru tiesvedības optimizēšanai, ne tikai kā procedūru uz dokumentu pamata un tiek nodota parastajai tiesvedībai, ja otra puse iebilst⁴². Šī pieeja var būt interesanta turpmākai izpētei: 2016. gada dati norāda, ka ienākošo maza apmēra prasību pieteikumu skaits ir 13 022 lietas.

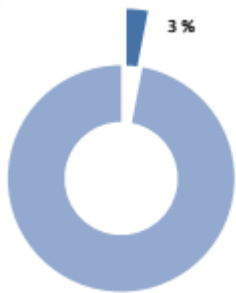
3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 111

Ieinteresētās personas pauda gandarījumu par iespēju izvērst padziļinātu tiesu specializāciju. Uzņēmēju ieinteresētās personas minēja specializētu tiesnešu ieviešanu vai nu ar specializētu tiesu starpniecību, vai ar specializētu tiesu palātu starpniecību. Piemēram, sūdzības par Uzņēmumu reģistra lēmumiem varētu izskatīt specializēta komercietas vai vismaz komerclietu palāta. Turklāt tika diskutēts, vai zemes reģistrācijas lietu problēmu risināšanai civiltiesas varētu būt labāk piemērota nekā administratīvās tiesas. Dažas institucionālās ieinteresētās personas uzskata, ka specializācija, iespējams, ir pretrunā ar lietu nejaušas sadales principu. Tā tiek uzskatīta par svarīgu problēmu tiesu uztverei sabiedrībā.

Praktisko jautājumu ziņā ieinteresētās personas uzskatīja, ka formālajai specializācijai bija nozīme tikai tiesās, kurās ir desmit un vairāk tiesnešu. Apvienotā specializācija tiek uzskatīta par iespēju arī izvairīties no iespējamā iztrūkuma citās Latvijas tieslietu sistēmas jomās (pamatojoties uz to, ka valstī ir salīdzinoši mazs tiesu un tiesnešu skaits). Šajā nolūkā palātā varētu apvienot specializāciju komerclietās, banku un uzņēmumu maksātnespējas jautājumos. Turklāt tika ieteikts, lai palātas specializējas atsevišķās jomās, bet saskaņā ar subsidiaritātes principu varētu aptvert arī cita veida lietas.

Ar reorganizēto tiesu karti un lielāku tiesu izveidošanu, kur tagad izskata lietas lielāks tiesnešu skaits, Latvijā no jauna tiek izskatīti tiesu specializācijas apsvērumi. Tomēr ir vajadzīga piesardzīga, ar pierādījumiem pamatota un rūpīga pieeja, pamatojoties uz tiesu resursiem, visu tiesu lietotāju, tostarp iedzīvotāju, vajadzībām, kā arī iespējamā riska kartēšana (3.12. bloks). Piemēram, nelielajam ar komercdarbību saistīto administratīvo lietu skaitam pašam par sevi nav vajadzīga specializēta struktūrvienība (3.20. attēls). Būtu saprātīgi izstrādāt visaptverošu politiku attiecībā uz integrētu strīdu izskatīšanas pakalpojumu noregulējumu, t.i., tostarp ADR mehānismus (skat. tālāk). To darot, viens no pirmajiem soļiem būtu vairāku civillietu un komerclietu sadalījums.

3.20. attēls. Lietu proporcija Uzņēmumu reģistra, Patenta valdes un Zemes dienesta lēmumu pārsūdzēšanai salīdzinājumā ar kopējo administratīvo lietu skaitu 2016. gadā

Citas administratīvās lietas

Avots: Latvijas Tiesu administrācijas dati.

Alternatīvo strīdu mehānismu pieejamība Latvijā

Pastāv dažādi ārpustiesas paņēmieni tiesiskuma nodrošināšanai, tostarp izlīgums, mediācija, samierināšana, ombudi vai šķīrējtiesa. Pēdējā desmitgadē tika pieredzēta jauna pieeja strīdu risināšanai ESAO valstīs un Eiropas Savienībā. Juridisko strīdu izšķiršanas tradicionālā dihotomija, vai nu pamatojoties uz izlīgumu, vai vēršanos tiesā, pavēra ceļu niansētākai pieejai. Daudzējādi risinājumi var būt mulsinoši dažiem, kam trūkst juridiskās kvalifikācijas. Politikas veidotāju uzdevums ir izstrādāt justīcijas ekosistēmu, kas palīdz iesaistītajām pusēm nodot savu strīdu izskatīšanai pareizajā forumā, pamatojoties uz lietotājiem orientētiem mehānismiem, kas ir taisnīgi, efektīvi un kvalificēti. Kā uzsvērts ESAO 2015. gada apaļā galda sanāksmes laikā “ierobežota koordinācija un vispusīgas pieejas trūkums justīcijas pakalpojumu jomā bieži tiek minēts kā viena no galvenajām problēmām, lai ļautu nodrošināt vienveidīgu pakalpojumu līmeni un tiesu iestāžu pieejamību”.

Pārrunās ar ieinteresētajām personām Latvijā tika atklāts, ka ir ievērojama interese par alternatīvu strīdu izšķiršanu. Šāda prakse ir pieejama daudzās valstīs (3.15. bloks).

3.15. bloks. Tirdzniecības alternatīvo strīdu izšķiršanas mehānismu piemēri ESAO valstīs

Komerctrīdus var atrisināt ārpus publisko tiesas sēžu zāles ar alternatīviem strīdu izšķiršanas mehānismiem. To izšķiršana var notikt šķīrējtiesās, kur piedalās viens vai vairāki šķīrējtiesneši un puses. Pēdējās principā var brīvi noteikt šķīrējtiesas sastāvu. Var izveidot speciālas šķīrējtiesas, kad puses izvēlas šķīrējtiesnešus. Šķīrējtiesnešus var iecelt arī komerciālajā arbitrāžā tieši iesaistīto iestāžu vai organizāciju uzraudzībā.

Piemēram, **ASV** ir vairākas neatkarīgas un bezpeļņas organizācijas un iestādes, kuras ir kompetentas uzņemt šķīrējtiesu dažādos tiesvedības, tostarp komerciālas tiesvedības veidos. Tās ietver Nacionālo šķīrējtiesnešu akadēmiju (NAA), Amerikas Šķīrējtiesu asociāciju (AAA) un Federālo mediācijas samierināšanas dienestu (FMCS).

Puses var arī izvēlēties iesniegt savus strīdus specializētajās iestādēs, piemēram, tirdzniecības kamerās. Jāatzīmē, ka tirdzniecības kameras nosaukums tiek piemērots nedaudz atšķirīga veida organizācijām atkarībā no valsts. Piemēram, **Apvienotajā Karalistē** un **Beļģijā** tās ir brīvprātīgas asociācijas, kuru dalībnieki nodrošina finanšu resursus ar ziedojumiem. Tomēr tām var būt vairāk valsts pārvaldes statuss, piemēram, ES dalībvalstīs un dažās Latīņamerikas valstīs, kur tās ir struktūras, kuru funkcijas, dalība, finanšu resursi un organizācija ir paredzēta tiesību aktos.

ESAO dalībvalstīs ir dažādas tirdzniecības kameras. Vācijā Hamburgas Tirdzniecības kameras šķīrējtiesa kā neatkarīga iestāde vada šķīrējtiesas procesus iekšzemes un starptautiskos jautājumos. Šķīrējtiesas procesa laikā Tirdzniecības kameras juridiskais padomnieks pusēm un šķīrējtiesnešiem sniedz specializētus ekonomiskus un juridiskus padomus, kas attiecas uz šo jomu.

Polijā Varšavas Nacionālajā Tirdzniecības kamerā darbojas šķīrējtiesa. Tiesvedību šķīrējtiesā NTK reglamentē NTK šķīrējtiesas reglaments, kas prevalē pār visiem nesaistošajiem noteikumiem. Šī tiesa ir neatkarīga organizatoriskā vienība, kura sastāv no priekšsēdētāja, sekretāra, sekretāra vietnieka un šķīrējtiesnešiem, kuri iecelti strīdu izskatīšanai.

Zviedrijā komerciālus strīdus ar ADR neizskata tieši tirdzniecības kamera, bet ar to saistīta iestāde: Stokholmas Tirdzniecības kameras Šķīrējtiesas institūts. Pēdējais sniedz strīdu noregulējuma pakalpojumus Zviedrijas un starptautiskajām pusēm.

Avots: ASV Federālais mediācijas un samierināšanas dienests, tīmekļa vietne; *CMS Cameron McKenna* (2003. gads); Hamburgas Tirdzniecības kamera, tīmekļa vietne; Stokholmas Tirdzniecības kamera.

Tomēr ADR ir uzskatāma par nepietiekami attīstītu no abām pusēm, t.i., no konflikta pušu puses, kuru mērķis ir atrisināt konfliktu, un no to puses, kas piedāvā ADR pakalpojumus. Tomēr ar šo asimetriju atklātas atšķirīgas situācijas dažādiem ADR mehānismiem (skat. tālāk). Lai gan šķiet, ka pastāv nepilnības Latvijas uzņēmumiem pieejamā izvēlnē savu juridisko jautājumu atrisināšanai, nešķiet, ka aptaujātās ieinteresētās personas pilnībā apzinās iespējamus ieguvumus no principiālas pieejas, izvēloties pareizo mehānismu strīdu izšķiršanai. Starp izlīgumu no vienas puses un vērsanos tiesā kā augstas eskalācijas formu, no otras puses, aptaujātie uzņēmumi tikai laiku pa laikam aplūko šķīrējtiesu. Uzņēmumi pašlaik maz izskata, ja vispār izskata, citus strīdu izšķiršanas veidus, piemēram, strīdu izšķiršanu tiešsaistē (3.16. bloks), patērētāju strīdu izšķiršanu, samierināšanu, starpniecību vai ombudu shēmas ⁴³.

3.16. bloks. Tiešsaistes strīdu izšķiršanas pakalpojumi Latvijā

Eiropas Komisijas tiešsaistes strīdu izšķiršanas platformā apstiprināti un norādīti tiešsaistes strīdu izšķiršanas pakalpojumu sniedzēji ES dalībvalstīs, pamatojoties uz “kvalitātes standartiem saistībā ar godīgumu, efektivitāti un pieejamību”, tostarp Latvijā:

Latvijas Apdrošinātāju asociācijas ombuds izskata sūdzības par apdrošinātāju lēmumiem, kas ļauj veikt apdrošināšanas darījumus Latvijā ar dažādiem apdrošināšanas maksājumiem par dzīvības apdrošināšanu, palīdzības apdrošināšanu, īpašuma apdrošināšanu, apdrošināšanu attiecībā uz sauszemes transportlīdzekļiem un prasībām attiecībā uz nelaimes gadījumu apdrošināšanu.

Latvijas Komerčbanku asociācijas ombuds izskata sūdzības par muietošanas pārvedumiem vai darījumiem, izmantojot elektroniskās samaksas procedūras kredītiestādes darbības ietvaros.

Sauszemes transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs nodrošina trešo personu interešu aizsardzību pēc satiksmes negadījuma un veicina transportlīdzekļu īpašnieku obligātās civiltiesiskās atbildības par trešajām personām nodarīto kaitējumu apdrošināšanas nodrošinājumu.

Latvijas Zvērinātu advokātu padome uzrauga zvērinātu advokātu un viņu palīgu darbību, izskata sūdzības par viņu darbību un atbild par disciplinārlietas ierosināšanu.

Patērētāju tiesību aizsardzības centrs (Patērētāju strīdu izšķiršanas komiteja) palīdz patērētājiem atrisināt strīdus ar ražotājiem pēc patērētāju iesniegumiem par patērētāju tiesību aizsardzības pārkāpumu.

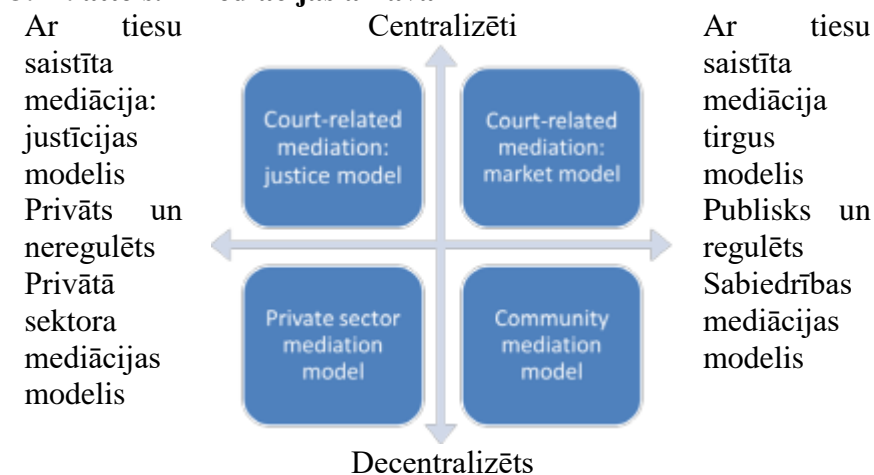
Komunālo pakalpojumu komisija savos procesos iekļauj ADR kā līdzekli sabiedrības līdzdalības veicināšanai komunālo pakalpojumu sniegšanā.

Avots: Eiropas Komisija (n.d.); Finanšu un kapitāla tirgus komisija (2011. gads); Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs (n.d.); Latvijas Zvērinātu advokātu padome, tīmekļa lapa.

Mediācija

Valstis piedāvā dažādus mediācijas pakalpojumu veidus dažādās sistēmās un virzienos (3.21. attēls). Lai gan pastāv atšķirības atkarībā no pakalpojumu sniedzējiem (t.i., tiesa vai privātie), daudzas valstis cīnās ar kopējām mediācijas uzsākšanas grūtībām savai klientūrai, jo vairāk, ja šis mehānisms nav obligāts strīda izšķiršanā. Mediācijas pakalpojumu kvalitātes, uzticēšanās un izpratnes veicināšana ir notiekošs process, tostarp arī Latvijā.

3.21. attēls. “Mediācijas ainava”

Avots: pielāgots no Starptautiskās finanšu korporācijas (2016. gads).

Mediācija tika ieviesta Latvijas tiesiskajā regulējumā saskaņā ar 2014. gada 22. maija Mediācijas likumu. Līdz tam mediācijas pakalpojumi bija sadrumstaloti un to sporādiski piedāvāja valsts un nevalstiskās organizācijas. 2014. gada likumā noteikti mediācijas, tiesvedības, ar tiesu saistītas mediācijas un sertificētu mediatoru statusa pamatprincipi. Pagaidām nepastāv mediācija starp valdību un uzņēmumiem. Finanšu ministrija bija izmēģinājusi projektu, lai nodrošinātu mediācijas pakalpojumus administratīvo nodokļu jautājumu risināšanai, izmantojot mediāciju.

ADR mehānismi un it īpaši mediācija vēl arvien ir sveši Latvijas strīdu izšķiršanas kultūrai, neskatoties uz to, ka ieinteresētās personas mediācijas procesu uztvēra vieglāk un kopumā labāk nekā tradicionālā tiesas procesa īstenošanu (kuru uzskata par dārgāku un garāku). Tomēr, lai gan pašlaik uzsāktas vairākas iniciatīvas, mediācija attiecībā uz komerciāliem strīdiem vēl arvien šķiet nepietiekami attīstīta Latvijas kontekstā. Latvijā tiek aktīvi meklēti veidi, kā popularizēt mediācijas pakalpojumus (3.17. bloks).

3.17. bloks. Turpinās centieni popularizēt mediācijas pakalpojumus Latvijā

Latvijā tiek panākta atbilstība Eiropas Komisijas ieteikumiem, ka “dalībvalstīm gadījumos, kad tas ir vajadzīgi un piemēroti, būtu jāpieliek lielākas pūles, lai ar dažādiem līdzekļiem un mehānismiem [...] popularizētu mediāciju un mudinātu to izmantot. Valsts līmenī it īpaši būtu vairāk jācenšas palielināt to lietu skaitu, kurās tiesas aicina puses izmantot mediāciju strīda izšķiršanai”. Iestādes uzskata, ka valsts atbalsts ir vitāli svarīgs mediācijas pakalpojumu veicināšanai, it īpaši tāpēc, ka mediācijas jēdziens un principi ir salīdzinoši jauni. Ir vajadzīga arī pārslēgšanās kultūras ziņā, lai mainītu veidu, kādā cilvēki domā par konfliktu risināšanu.

Tiek īstenoti vairāki projekti:

- Pirmais pilotprojekts (uzsākts 2015. gadā) nodrošina mediatora bezmaksas konsultācijas vairākās tiesās Rīgā un tiesās ārpus Rīgas. Konsultācijas ir paredzētas tām personām, kuras nevar izlemt, piekrist vai nepiekrist mediācijas ieteikšanai strīda, tostarp komerciālā strīda ietvaros.

Palielinās to tiesu skaits, kuras piedalās projektā.

- Otrais pilotprojekts (2017.–2018. gads) nodrošināja daļēju valsts finansētu mediāciju ģimenes strīdos (piemēram, piecas pirmās mediācijas procesa sēdes).

- 2017.-2018. gadā tiesnešiem, tiesu darbiniekiem, tostarp mediatoriem un zvērinātiem tiesu izpildītājiem tiek nodrošināta padziļināta apmācība mediācijas jautājumos. 2017. gadā mācību grupās piedalījās gandrīz 200 cilvēku, savukārt 2018. gadā gaidāmi aptuveni 350 cilvēku.

Avots: ESAO apkopotā informācija ieinteresēto personu diskusijas laikā 2018. gada martā; Eiropas Parlamenta un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas komisija (2016. gads).

Pēc vajadzību novērtēšanas varētu apsvērt ar tiesu integrētas mediācijas modeļus. Iniciatīvām, lai veicinātu uzņēmumu informētību (piemēram, izmantojot darba devēju konfederāciju), pētot citus stimulu modeļus (3.18. bloks) un pierādītu praktiskumu un izmaksu ieguvumus no mediācijas risinājumiem, vajadzētu iet roku rokā ar pakalpojumu sniedzēju iespēju nostiprināšanu (piemēram, apmācību).

3.18. bloks. Pašreizējie un iespējamie stimulēšanas modeļi Latvijā

Pašreizējā prakse Latvijā: Valsts nodevas atmaksa

Valsts nodeva, kuru samaksājis tiesas lietas dalībnieks, ir jāatmaksā atpakaļ 50 % apmērā no samaksātās nodevas, ja:

- Tiesa apstiprina izlīgumu starp pusēm.
- Ja mediācija bija veiksmīga, ko apliecina rakstisks apstiprinājums no mediatora.

Tiesības uz atlīdzināšanu ir spēkā trīs gadu laikā pēc valsts nodevas iemaksāšanas valsts budžetā.

Citi potenciālie modeļi

Valsts nekad nesedz pirmās regulatīvās mediācijas izmaksu modeli. Piemēram, **Apvienotajā Karalistē** noteikts, ka

neiesaistīšanās un nepamatotas atteikšanās piedalīties alternatīvā strīda izšķiršanā rezultātā tiek samaksāts sods, t.i., vainīgajai pusei ir jāsedz tiesvedības izdevumi pat tad, ja prasība tiek apmierināta. Šis stimulējošās darbības padara personas atbildīgas, nevis nodrošina finansiālus stimulus no valsts.

Otrā regulējuma uzdevums ir vērsts uz tiesu finansējumu, samazinot tīrās izmaksas. Tā mērķis ir likvidēt nevajadzīgas tiesas lietas. Tomēr šāda pieeja izmaksu stimulam var radīt papildu izdevumus valstij, piemēram, Sakramento apgabalā, **Kalifornijā**. Trīs stundu sesijai ar sertificētu mediatoru paredzēta dotācija 600 ASV dolāru apmērā.

Saskaņā ar Starptautiskās finanšu korporācijas norādīto (2016. gads) stimulēšanas modeļi tiek uzskatīti par izdevīgiem, ja „mediācijas parastās izmaksas ir mazākas par tiesvedības un šķīrējtiesas regulārajām izmaksām bez valsts iejaukšanās, lai veiktu regulējuma kontroli”. Ierosinātie pasākumi ietver: pienākumu advokātiem apspriest alternatīvas strīdu izšķiršanas iespējas ar klientiem; obligāta ar tiesu saistīta mediācija; subsidēta mediācija.

Avots: Starptautiskā finanšu korporācija (2016. gads).

Pašlaik Latvijā ir neliels skaits specializētu sertificētu mediatoru, kuri nodarbojas ar nelielu komerclietu skaitu (3.2. tabula).

3.2. tabula. Sertificēto mediatoru un komerclietu skaits Latvijā

Mediācija un ADR (MADR) (Dati nar 2012.-2015. gadu)	2012	2013	2014	2015 Konā CM	2015 (CM)	
Sertificēti mediatori (CM) (Dati par 2015.-2016. gadu)						
Konātais mediāciju skaits	200	260	242	27	115	133
Datus sniegušo mediatoru skaits	15	29	29	51	34	38
Komerclietas	27	20	20	23	15	11
Komerčiālo mediatoru skaits	6	6	7	13	10	10

Avots: Pielāgots no Kapina L. (2017. gads).

Dažas ieinteresētās personas uzskata, ka tiesas varētu rosināt vajadzības pēc ADR iesakņošanas Latvijā (3.19. bloks). Patiešām, varētu sīkāk izpētīt tiesu darbības lomu, stimulējot puses tiesas procesa agrīnā un vēlākā posmā apsvērt strīdu izšķiršanu ar ADR mehānismiem⁴⁴. Lai gan tiek īstenoti pasākumi (piemēram, nesen iekārtota īpaša telpa mediatoriem, lai viņi varētu fiziski būt klāt atsevišķās tiesu ēkās), tiesas prakse tika uzskatīta par atpalikušu. Tiesību aktu izstrādes ziņā var būt nepieciešamas dažas procesuālās reformas un tiesu organizācijas reforma, lai pilnībā apgādātu tiesas ar iespēju integrēt alternatīvu strīdu izšķiršanu, pamatojoties uz notiekošajām iniciatīvām. Tiesas iekšējās mediācijas ieviešana varētu būt vērtīgs papildinājums tiesu sistēmas piedāvāto strīdu izšķiršanas pakalpojumu ziņā. Tiesa varētu izmantot ADR tiesnesi koordinatoru, kurš darbojas kā kontaktpersona gan iekšēji tiesnešiem, gan ārēji pusēm, kuras lūdz padomu.

3.19. bloks. Sertificētu mediatoru viedokļi

Kopumā Tieslietu ministrija ziņo par pozitīvas sadarbības izveidošanu ar Sertificētu mediatoru padomi mediācijas pakalpojumu veicināšanai, tostarp, izmantojot Tieslietu ministrijas īstenoto pilotprojektu ieviešanu ciešā sadarbībā starp tiesām un Sertificētu mediatoru padomi. Tomēr mediācijas izmantošana labākajā gadījumā vēl arvien ir ierobežota. Vidējais lietu skaits sertificētam mediatoram Latvijā bija deviņas lietas gadā. Lai gan mediācija šķiet atzīta ģimenes strīdu risināšanā, to neuzskata par nozīmīgu strīdu izšķiršanas mehānismu komerclietās. Mediatori ziņo, ka bieži vien jūt ierobežotu atbalstu mediācijai gan no valsts iestāžu, gan pašu uzņēmumu puses. Mediatori uzskata, ka tiesneši un advokāti ne vienmēr pietiekoši mudina lietas dalībniekus izmēģināt mediāciju. Tie norāda, ka esošie pilotprojekti, piemēram, ģimenes tiesībās, šķiet ierobežoti, lai nodrošinātu vajadzīgos impulsus, kas nepieciešami mediācijas praksei. Patiesībā tiek uzskatīts, ka tikai piedāvājot pirmās piecas ģimenes mediācijas stundas bez maksas un saglabājot ļoti zemu stundas likmi nākamajās mediatoru pakalpojuma stundās, pilotprojekti riskē raidīt signālu, ka mediācija ir paredzēta ģimenes, bet ne komerciāliem strīdiem. Arī mediatori uzsver vajadzību nodrošināt konkurētspējīgas un taisnīgas pakalpojuma izmaksas.

Mediatori ziņoja, ka viņu mēģinājumi pozicionēt mediāciju kā atbilstošu mehānismu strīdu risināšanai komerclietās nesastapa lielu ieinteresētību no privātā sektora puses. Atsauksmes no uzņēmumiem atspoguļo būtisku nepieciešamību pēc strīdu izšķiršanas valdības un uzņēmumu attiecību jomā (it īpaši attiecībā uz publisko iepirkumu, būvniecības projektu, sadarbības starp nodokļu administrāciju un uzņēmumiem attiecībā nodokļu piemērošanas jautājumiem jomu). Valsts iniciatīvas, piemēram, mediācijas pilotprojektus valdības strīdos ar uzņēmumiem privātais sektors uzskatīja par pretrunīgām un nepareizi saskaņotām ar mediācijas prakses un vērtību garu. Tā kā mediācija jau ir ieviesta Latvijas tiesiskajā regulējumā un ņemot vērā tās spēcīgo potenciālu kļūt par efektīvu un iedarbīgu uzņēmējdarbības strīdu izšķiršanas mehānismu, ir iespēja nodrošināt attiecīgus stimulus mediācijas izmantošanai uzņēmumu strīdos vai valdības strīdos ar uzņēmumiem (piemēram, palielināta valsts nodeva, ja netiek izmantota mediācija). Tam būtu vajadzīga arī strīdu izšķiršanas kultūras pielāgošana Latvijā, kas joprojām šķiet orientēta uz tiesu un uzvaras vai zaudējuma domāšanas veidu. Tādējādi Latvija var gūt lielu labumu no stratēģiskiem un saskaņotiem centieniem veicināt sabiedrības izpratni par mediācijas praksi un ieguvumiem.

Lai gan tiesas iekšējās mediācijas ieviešana var nodrošināt lielas iespējas palielināt uzticēšanos mediācijai, ir rūpīgi jāapsver tās ieguvumi attiecībā uz ārējo mediācijas pakalpojumu attīstību. Turklāt jā rūpējas, lai saglabātu un attīstītu profesionālo mediatoru prasmes, kas var būt apdraudētas, ņemot vērā pašreizējo zemo pieprasījuma pēc pakalpojuma.

Avots: Sertificētu mediatoru komentāri, 2018. gads

Tika izteikti vairāki ierosinājumi (3.20. bloks). Pirmstiesas procesā varētu būt obligātas konsultācijas ar mediatoru (agrīnais neitrālais novērtējums). Varētu tikt palielināta valsts nodeva par tiesvedību, kurā netika mēģināts veikt mediāciju. Tiesas nodevas varētu tikt samazinātas, ja tiktu izmantota mediācija. Sertificēta mediatora honorārus varētu norakstīt nodokļu saistību mērķiem. Varētu ieviest stingrākus pienākumus advokātiem konsultēt savus klientus par ADR

un sasaitīt ar dokumentēšanas pienākumiem. Uzņēmējdarbības iniciatīvas varētu palīdzēt uzņēmumiem apzināties, ka strīdu izšķiršanas nepareiza izvēle rada izmaksas viņu pašu grāmatvedībā⁴⁵.

3.20. bloks. Virzienā uz kompleksu ADR Latvijai

Daži no šādiem jautājumiem tika apspriesti ar mediatoriem kā iespējamie veidi, kā uzlabot alternatīvās strīdu izšķiršanas un mediācijas pozīcijas, it īpaši kompleksajā Latvijas strīdu izšķiršanas praksē:

- Vai tiesvedības procesuālos likumus vajadzētu pārveidot par strīdu izšķiršanas procesuālajiem likumiem un aptvert alternatīvu strīdu izšķiršanu, piemēram, mediāciju un konkrētu procedūru raksturojumu?
- Vai vajadzētu būt noteikumiem par to, kā pāriet no viena veida strīdu izšķiršanas procedūras uz citu?
- Vai vajadzētu būt noteikumiem par to, kāda ietekme ir viena veida strīdu risināšanai uz citu?
- Vai ir jāuzlabo mediācijas tiesiskā ietekme?
- Vai solis uz priekšu būtu to strīdu veidu saraksts, kuros pusēm vispirms ir jāizmēģina alternatīvā strīdu izšķiršana?
- Vai tiesām vajadzētu prasīt, lai personām 1) būtu obligāta informēšanas sēde par alternatīvo strīdu izšķiršanu; un/vai 2) būtu jāizmēģina konkrēts alternatīvas strīdu izšķiršanas veids?
- Vai strīdā iesaistītajām pusēm vajadzētu būt pienākumam savstarpēji sazināties, pirms doties uz tiesu, lai apspriestu alternatīvu strīdu izšķiršanu un ziņotu par šīs apspriešanās rezultātiem to prasības pieteikumā tiesai?
- Vai finansiālo valsts atbalstu alternatīvai strīdu izšķiršanai vajadzētu līdzsvarot ar valsts atbalstu tiesvedībai trūcīgām personām?
- Kā ar izdevumu samazināšanu/izdevumu sankcijām, ja izmanto/neizmanto alternatīvu strīdu izšķiršanu?
- Vai strīdu apdrošināšana attiecas uz alternatīvu strīdu izšķiršanu? Ja ne, tad kāpēc ne?
- Vai alternatīvu strīdu izšķiršanu vajadzētu noteikt par obligātu priekšmetu universitātē un citās izglītības iestādēs?

Latvija var gūt labumu no nepārtrauktā pārdomu procesa par šiem jautājumiem, kad tā aplūko veidus, kā stiprināt mediācijas pakalpojumu kvalitāti, uzticamību un ieviešanu ar uzņēmējdarbību saistītos strīdos.

Šķīrējtiesa

Pārrunu laikā ar uzņēmumiem tika teikts, ka Latvijā ir izplatīta institucionālo vai speciālo šķīrējtiesu pakalpojumu izmantošana. Pēdējo gadu laikā Latvija bijusi atsaucīga pret dažādu ieinteresēto personu vajadzībām un pastāvīgi cenšas uzlabot savu šķīrējtiesu ainavu.

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 119

Tāpat kā daudzās ESAO valstīs, šķīrējtiesa starp uzņēmumiem kļuva populārāka vairāk nekā pirms desmit gadiem, lai paātrinātu strīdu izšķiršanu. Tajā laikā tiesu sistēma Latvijā piedzīvoja smagu lietu atlikumu un tika teikts, ka tas kavē uzņēmējdarbību. Tādējādi pieauga institucionālo un speciālo šķīrējtiesu skaits: 2014. gadā darbojās līdz 214 šķīrējtiesām. Tas radīja priekšstatu par “kabatas šķīrējtiesām”, kvalitātes kontroles trūkumu un pretenzijas par korupciju nolēmumu taisīšanā un izpildē.

2014. gadā stājās spēkā 2014. gada Šķīrējtiesu likums, ar kuru šī nozare tika reformēta. Šis likums ir pamatots ar tobrīdējiem Civilprocesa likuma spēkā esošajiem noteikumiem un tajā netiek ievērots Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskās tirdzniecības tiesību komisijas (UNCITRAL) parauglikums. Tā mērķis bija uzlabot šķīrējtiesu kvalitāti Latvijā, paaugstinot šķīrējtiesnešu profesionalitāti, prasību saskaņošana šķīrējtiesas iestāžu akreditēšanai un pamatprincipu iestrādāšana, lai nodrošinātu efektīvu un taisnīgu tiesvedību. No to darbības ir izslēgti ar nodarbinātību, preču zīmēm vai maksātnespējas procesiem saistītie strīdi, kā arī strīdi, kuros iesaistītas valsts vai pašvaldību iestādes vai pārkāptas trešo personu tiesības. Uzņēmumu reģistrs tiešsaistē uztur oficiālu šķīrējtiesas iestāžu un to reglamentu sarakstu. Šodien aktīvi darbojas 60 šķīrējtiesu iestādes. Puse var apstrīdēt šķīrējtiesas līguma spēkā esamību rajona (pilsētas) tiesā, kā arī pieprasīt izpildrakstu, ja nolēmums nav izpildīts labprātīgi.

Tomēr šķīrējtiesneši vēl arvien ir pesimistiski⁴⁶. Lai gan tas nepārprotami bija praktisks uzlabojums, dažas ieinteresētās personas uzskatīja, ka tas nebija pietiekams; tika uzskatīts, ka 2014. gada likums nodarbojas ar simptomiem, nevis cēloņiem (Tipaine un Fjodorova, 2016. gads). Vēl arvien tiek uzskatīts, ka šķīrējtiesu iestāžu skaits ir pārāk liels un ka tās piedāvā pakalpojumus tādā kvalitātē, kuras daudzas ieinteresētās personas uzskata par nepietiekamu. Ieinteresētās personas vienojās, ka ideāls šķīrējtiesu skaits Latvijā būtu četras vai piecas. Neskaidra ir arī speciālo šķīrējtiesu dienestu taisīto nolēmumu izpildāmība. Kad ieinteresētās personas aicina uz lielāku tiesu iesaistīšanu vai tiesu iestāžu specializāciju šķīrējtiesu jautājumos, vajadzīga piesardzība ietekmē uz tiesas darba slodzi.

Desmit gadu vīzijā tika aicināts atraisīt vietējo šķīrējtiesu izmantošanu un uzticēšanos tām Latvijas valstī. Šīs iniciatīvas pamatā jābūt turpmākai ieinteresēto personu juridisko vajadzību un pieredzes novērtēšanai, kā arī jāņem vērā tiesas specializācijas komercietās problēma (skat. iepriekš).

Viens no veidiem, kā varētu racionalizēt šķīrējtiesu ainavu Latvijā, ir apsvērt daži procesus un struktūru, ar kuru šķīrējtiesu forumi un kas ir vienlīdz svarīgi, šķīrējtiesneši, var saņemt atzinību vai “apstiprināšanas zīmogu”.

Samierināšana un ombuda shēmas

Samierināšanas un/vai ombuda shēmu ieviešana, it īpaši tādās jomās kā bankas, apdrošināšanas un ceļojumu pakalpojumi, varētu uzlabot ar uzņēmējdarbību saistītu strīdu izšķiršanu. Pamatojoties uz pārrunām šķiet, ka šādas shēmas netiek ļoti labi izmantotas. Piemēram, Komerčbanku asociācija 2014. gadā izskatīja 12 lietas, 2016. gadā - 8 lietas un 2016. gadā - 6 lietas. Ieinteresētās personas minēja, ka ombudu pilnvaras ir ierobežotas. Ombuda shēmas varētu nodrošināt patērētājiem bez maksas un ombuda lēmumiem var būt saistoša ietekme uz komersantu, bet ne patērētāju⁴⁷.

Īpaša uzmanība pievēršama pārvaldības struktūrām un līdzvērtīgiem konkurences apstākļiem tiem, kuri piedāvā šādus pakalpojumus. Tomēr ir vajadzīga papildu informācija (piemēram, par patērētāju strīdu shēmām) (3.21. bloks).

3.21. bloks. Uzticības virzītājspēki patērētāju strīdu ombudu shēmās: Vācijas, Francijas un Apvienotās Karalistes viedokļi

“Ir dažādi viedokļi par to, kas veido uzticību un kas ir atbildīgi par sabiedrības uzticības attīstību ombudam.

Vācijas ombudi, kas ir atvaļināti tiesneši, argumentēja, ka par uzticību ir atbildīgs attiecīgais konkrētais ombuds. Šī persona ir atbildīga par to, lai nepārtraukti iegūtu to personu uzticēšanos, kuri vērsas pēc palīdzības pie ombuda. Ombuda neatkarība ir svarīgs faktors uzticības veidošanā.

Francijas ombudi ir novērojuši, ka uzticība bija atkarīga no vairākiem faktoriem, galvenais ir lēmumu pieņemšanas ātrums, neatkarība, pārredzamība un neitralitāte. Tika ņemts vērā arī tas, cik svarīgi ir izvairīties no tehniskā žargona un veicināt labu praksi.

Apvienotās Karalistes sabiedriskais ombuds uzdeva jautājumu par to, kāpēc cilvēki neuzticas ombudiem, ierosinot, ka to veicinošie faktori ietver kontekstu, kurā tie darbojas un kā viņi novērš netaisnību. Viņi parasti nodarbojas ar sarežģītām sūdzībām, kas saistītas ar daudzām pusēm un diezgan plašu procesu. Šis konteksts atspoguļo iepriekš pastāvošu uzticības trūkumu sistēmai.

Privātā sektora ombudi argumentēja par labu ombudu integritātes nozīmīgumam un ka tiem vajadzētu būt pieejamiem un nodrošināt patērētājiem taisnīgu un pamatotu pieeju viņu sūdzību izskatīšanai. Šķiet, ka, no vienas puses, patērētāji vairāk apzinās savas tiesības un savām sūdzībām meklē neatkarīgu palīdzību, bet no otras puses, tie šķiet pārslogoti ar daudzajām iespējām, kādas pieejamas strīdu izšķiršanai ārpusstiesas ceļā.”

Avots: Izraksts no Hodges, C. u.c. (2016. gads).

Piezīmes

1. 2018. gada martā parlaments pirmajā lasījumā apstiprināja grozījumus, kas nosaka astoņas procedūras, kādā Valsts zemes dienestam elektroniski jāsūta zemes īpašnieka iesniegums attiecīgajai zemesgrāmatu nodaļai un otrādi. Tajā paredzēts, lai izmaiņas vienā informācijas sistēmā būtu jānodod (jāievada) citā informācijas sistēmā starpinstitutionu sadarbības ietvaros.
2. Skat. arī www.simplex.gov.pt/.
3. Valsts e-ID kartes ieviešanu valdība apstiprināja 2010. gadā un 2012. gadā stājās spēkā jauns Personu apliecinājošu dokumentu likums, kurā definēti un regulēti e-ID karšu veidi. Skat. 2016. gada 8. novembra protokollēmumu Nr. 60 "Par iespējamiem finansēšanas risinājumiem sertifikācijas pakalpojumu nodrošināšanai personu apliecībās (eID) un to, kā vienotu un prioritāru līdzekli personas elektroniskās identitātes nodrošināšanai", pieejams <http://polsis.mk.gov.lv/documents/5755>.
4. Valdība atzīst, ka, lai lietotājs tehniski izmantotu e-ID kā identifikācijas rīku, ir nepieciešams veikt korekcijas un instalēt konkrētus elementus lietotāja datorā, tostarp karšu lasītāju draiveri; īpašus draiverus; un arī papildu kartei raksturīgu integrācijas moduli, lai nodrošinātu saderību ar konkrētām tīmekļa pārlūkprogrammām un operētājsistēmām. Plašāku informāciju skat. informatīvajā ziņojumā par "Par iespējamiem finansēšanas risinājumiem sertifikācijas pakalpojumu nodrošināšanai personu apliecībās (eID) un to, kā vienotu un prioritāru līdzekli personas elektroniskās identitātes nodrošināšanai", 2018. gada 8. novembris, pieejams <http://polsis.mk.gov.lv/documents/5755>.
5. Vācijā, Itālijā un Šveicē darbojas arī decentralizēti komercreģistri, kaut arī nodaļas ir autonomas (Eiropas Komercreģistru forums, 2016. gads).
6. Pamatojoties uz ES Direktīvu 2012/17/ES un ES Regulu Nr. 2015/884.
7. Šis likums ir pieejams <https://likumi.lv/doc.php?id=72847&versiondate=08.04.2009>.
8. Parakstus var apliecināt arī zvērināti notāri vai izmantojot e-parakstus.
9. Reģistrācijas procedūru aprakstu skat. 3. nodaļā.
10. Ekonomikas ministrijas sniegtā informācija.
11. Latvija uzsvēra, ka 2016. gadā tika izveidotas 324 sabiedrības ar ierobežotu atbildību un 1 akciju sabiedrība, un to dibinātāji bija Latvijas pilsoņi vai Latvijas uzņēmumi; salīdzinājumā ar 10 320 jaunām sabiedrībām ar ierobežotu atbildību Latvijā.
12. Dažas datu kvalitātes pārbaudes veic Uzņēmumu reģistrs, piemēram, informācija par fiziskajām personām tiek pārbaudīta Iedzīvotāju reģistrā, adreses Valsts adrešu reģistrā un informācija par īpašumu zemesgrāmatā.
13. Ir vērts atzīmēt, ka saskaņā ar Komerclikuma 144. panta 1. punktu un 9. punktu Uzņēmumu reģistra jurisdikcijā nav izskatīt statūtos iekļautos akcionāru (ieinteresēto personu) privātos nolīgumus.
14. Ekonomikas ministrijas sniegtā informācija.
15. Lietotāji var būt ieinteresēti zināt divas dažādas lietas: 1) pilnīgu un aktuālu informāciju reģistrā attiecībā uz konkrētu uzņēmumu; 2) tikai grozījumus attiecībā uz komercuzņēmumu pēdējā laika posmā. Otrajā punktā lietotājs

nevēlas apskatīt visu informāciju, bet ir ieinteresēts tikai tajos konkrētajos elementos, kas noteiktā laika periodā ir mainīti.

16. “Ierakstus Uzņēmumu reģistrā publicē tiesa, šķirojot pa dienām un to ierakstīšanas hronoloģiskā secībā elektroniskajā informācijas un saziņas sistēmā, ko izraudzījies federālās zemes tieslietu departaments [...]. Ja vien likums neparedz citādi, šos ierakstus paziņo pilnībā.”

17. Ekonomikas ministrijas sniegtā informācija.

18. Ekonomikas ministrijas sniegtā informācija.

19. Latvijā uzsvērts, ka nav iespējams iesniegt dokumentus pa e-pastu, ja pakalpojums ir pieejams e-platformā, saskaņā ar grozījumiem likumā “Par Latvijas Republikas uzņēmumu reģistru” (2017. gada 1. maijs).

20. Ministru kabinets nosaka valsts iestāžu un amatpersonu (tiesu, valsts pārvaldes iestāžu), notāru, tiesu izpildītāju un citu iestāžu sarakstu, kurām sniegs informāciju datorizētās zemesgrāmatas turētājs. Pārējiem informācija tiek sniegta saskaņā ar zemesgrāmatu nodaļas vadītāja atļauju, ja informācija ir nepieciešama šādu personu pārkāpto vai apstrīdēto tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzībai.

21. Saskaņā ar Zemesgrāmatu likuma 132. pantu pirms tādu darījumu apliecināšanas, kuru priekšmets ir zemesgrāmatā ierakstītas vai ierakstāmas tiesības, kā arī pirms nostiprinājuma lūguma apliecināšanas notāram ir pienākums ieskatīties valsts vienotās datorizētās zemesgrāmatas attiecīgajā nodaļumā. Nekustamā īpašuma īpašumtiesību un lietu tiesību pārbaudes process nav obligāts.

22. Ekonomikas ministrijas sniegtā informācija.

23. Kā jau iepriekš minēts, 2018. gada martā parlaments pirmajā lasījumā apstiprināja grozījumus, nosakot astoņas procedūras, ar ko Valsts zemes dienestam jāsūta zemes īpašnieka iesniegums attiecīgajai zemesgrāmatu nodaļai elektroniski un otrādi. Tajā paredzēts, lai izmaiņas vienā informācijas sistēmā būtu jānodod (jāievada) citā informācijas sistēmā starpinstītūciju sadarbības ietvaros. Zvērinātiem notāriem arī būs elektroniski jāiesniedz nostiprinājuma lūgums zemesgrāmatu nodaļai, kā arī tad, ja tas attiecas uz hipotēkām.

24. “Pakārtotā patenta sistēma” var būt veicinājusi zemo izdevumu līmeni pētniecībai un inovācijai, it īpaši valsts sektorā”; skat. ESAO (2015c).

25. Kopumā 295 uzņēmumu pārstāvji piedalījās aptaujā par uzņēmējdarbības tiesu pakalpojumu pieejamību, un 62 atbildēja juridisko vajadzību un pieredzes sadaļā. Šie dati ir jāinterpretē piesardzīgi. Šo aptauju izplatīja Tiesu administrācija un popularizēja dažādās valdības un uzņēmumu tīmekļa vietnēs. Intervijas ar uzņēmumu ieinteresētajām personām divās faktu meklēšanas misijās (2017. gada jūlijā un oktobrī), no Latvijas saņemtā informācija un pētījumi birojā arī veicināja šīs nodaļas secinājumus.

26. *Productivity Commission* (2015. gads), no: Pleasence and Balmer (2017b).

27. Engelmann and Cornell (1988. gads), Bhagat, Brickley and Coles (1994. gads), un Bhagat, Bizjak and Coles (1998. gads), no: Bhagat and Romano (2001. gads).

28. Tas bija neliela parauga izmērs.

29. Skat. arī van der Horst, de Vree and van der Zeijden (2006. gads).

30. Piemēram, skat. IPO (2010).
31. Skat. Pleasence and Balmer (2017a).
32. Skat. Pleasence and Balmer (2013. gads), no: Pleasence and Balmer (2017a).
33. Reformas galvenie mērķi bija: 1) samazināt un novērst nevienlīdzīgu lietu slodzes sadali starp tiesām; 2) nodrošināt lietu nejaušu sadali; 3) uzlabot tiesnešu specializāciju; 4) palielināt tiesas nolēmumu un tiesu iestāžu pakalpojumu vispārējo kvalitāti; 5) samazināt tiesvedības ilgumu; 6) optimizēt tiesas resursu sadalījumu.
34. Pārskatīšanas tvērums ietver strīdus, kas izriet no publiskā iepirkuma procesiem.
35. Skat. Latvijas Republikas Augstākās tiesas darbības stratēģiju 2017.-2019. gadā.
36. Skat. www.lg-bonn.nrw.de/behoerde/englischsprachige-zk/index.php (vācu valodā).
37. Skat. www.justiz.nrw.de/Mitteilungen/2018_03_02_Wirtschaftsprozesse_auf_Englisch/index.php (vācu valodā).
38. ESAO apkopotā informācija ESAO faktu konstatēšanas misijā 2017. gada jūlijā.
39. Pirms Tiesu namu reformas tiesnesim bija grūti specializēties, jo lielākā daļa rajona (pilsētas) tiesu (iestāžu) bija mazas. Latvijā bija plašs mazo pirmās instances tiesu tīkls. Aptuveni 65 % no visām rajona (pilsētas) tiesām bija mazāk par 7 tiesnešiem (3-7 tiesneši) vienā tiesā. Apmēram 26 % rajona (pilsētu) tiesu katrā tiesā bija 8-14 tiesneši, un bija tikai 3 rajona (pilsētu) tiesas ar vairāk nekā 14 tiesnešiem (iestādes).
40. Tiesas priekšsēdētājs pirms katra kalendārā gada sākuma izveido sarakstu par specializāciju tiesas iekšienē. Tiesas priekšsēdētājs ņem vērā rajona (pilsētas) tiesas organizāciju, darba pieredzi un tiesneša konkrētās zināšanas. Specializācija notiek tikai tad, ja ir iespējams nodrošināt lietu nejaušu sadali, saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” (iestādes).
41. Civilprocesa likuma 30.3. nodaļa.
42. ESAO apkopotā informācija ESAO faktu konstatēšanas misijā, 2017. gada jūlijs.
43. ESAO apkopotā informācija no valdības avotiem ESAO faktu konstatēšanas misijas laikā, 2017. gada jūlijs.
44. ESAO apkopotā informācija ESAO faktu konstatēšanas misijā, 2017. gada jūlijs.
45. ESAO apkopotā informācija ESAO faktu konstatēšanas misijā, 2017. gada jūlijs.
46. ESAO apkopotā informācija ESAO faktu konstatēšanas misijā, 2017. gada jūlijs.
47. ESAO apkopotā informācija ESAO faktu konstatēšanas misijā, 2017. gada jūlijs.

Atsauces

- Anohin, V. and V. Osmands (2017. gads), “Patents 2018: Latvia”, International Comparative Legal Guides.
- Anohin, V., B. Batrumovics and K. Grishina, (2016. gads), “Litigation procedures and strategies: Latvia”, World Trademark Review, 2016. gada 13. decembris.
- Austrālijas Ģenerālprokurora departaments (2009. gads), A Strategic Framework for Access to Justice in the Federal Civil Justice System, A guide for future action, Access to Justice Taskforce.
- Austrālijas Rūpniecības, inovāciju un zinātnes departamenta tīmekļa vietne.

Austrija - Unternehmensserviceportal, www.usp.gv.at/Portal.Node/usp/public.

Baltic Legal (n.d.), "Register of Enterprises of Latvia: a place to register a company", tīmekļa vietne, www.baltic-legal.com/commercial-register-of-latvia-eng.htm (skatīts 2018. gada 11. maijā).

Beļģijas Tieslietu ministrijas tīmekļa vietne <https://www.tribunaux-rechtbanken.be/fr/tribunaux-cours/tribunal-de-commerce>.

Bhagat, S. and R. Romano, (2001. gads), "Event Studies and the Law--Part I: Technique and Corporate Litigation", *John M. Olin Center for Studies in Law, Economics, and Public Policy Working Papers*, Paper 259.

Blackburn, R., J. Kitching and G. Saridakis (2015. gads), "The legal needs of small businesses: An analysis of small businesses' experience of legal problems, capacity and attitudes", Small Business Research Centre, for the Legal Services Board, Kingston University.

Igaunijas Uzņēmumu reģistrs (2017. gads), "Efficient e-governance in practice: Centre of Registers and Information Systems and e-Business Register of Estonia", prezentācija, marts.

CEPEJ (2018. gads), "Evaluation of the Latvian Judicial system on the basis of the methodology and tools developed by the CEPEJ", CEPEJ-COOP(2018)1, 2018. gada marts,

[https://www.ta.gov.lv/UserFiles/Faili/CEPEJ Evaluation Report Latvia Final En.pdf](https://www.ta.gov.lv/UserFiles/Faili/CEPEJ%20Evaluation%20Report%20Latvia%20Final%20En.pdf).

Čīle - "Tu Empresa en Un Día" (2017. gads), Monthly report on businesses and societies creation, maijs; www.empresasenundia.cl/wp-content/uploads/2015/08/Informe-RES-Mayo-2017.pdf.

CMS Cameron McKenna (2003. gads) "Polish Business Law", no: Zdzislaw Brodecki (ed.), The Hague, Kluwer Law International.

Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai (2016. gads) par Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2008/52/EK par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās piemērošanu (COM [2016] 542 final).

Court Quality Framework Design Project (CQFD) (2017. gads), "Handbook on Quality of Justice".

e-Governance Academy (n.d.), "e-Business is awesome", [https://ria.ee/public/publikatsioonid/e-Business demo.pdf](https://ria.ee/public/publikatsioonid/e-Business%20demo.pdf) (skatīts 2018. gada 11. maijā).

Igaunijas Uzņēmumu reģistrs (2017. gads), "Efficient e-governance in practice: Centre of Registers and Information Systems and e-Business Register of Estonia", prezentācija, 2017. gada marts (aktualizēts).

Igaunija - E-rezidentūras tīmekļa vietne, <https://e-resident.gov.ee/>.

Eiropas komercreģistru forums (2016. gads), "2016 International Business Registers Report", www.ecrforum.org/wp-content/uploads/2016/05/IBRR_2016_webb.pdf (skatīts 2018. gada 30. janvārī).

Eiropas Komisija (2015. gads), "Quality of Public Administration - A Toolbox for Practitioners", Eiropas Sociālais fonds,

<http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=3&langId=en&keywords=&langSel=&pubType=434>.

Eiropas Komisija (n.d.), "Online dispute resolution", tīmekļa vietne,

<https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.adr.show2> (skatīts 2018. gada 11. maijā).

European e-Justice (2016. gads), "Zemes reģistri dalībvalstīs - Latvija", tīmekļa vietne, https://e-justice.europa.eu/content_land_registers_in_member_states-109-lv-en.do?member=1 (skatīts 2018. gada 11. maijā).

European e-Justice (2015. gads), "Zemes reģistri dalībvalstīs - Vācija", tīmekļa vietne, https://e-justice.europa.eu/content_land_registers_in_member_states-109-de-en.do?member=1 (skatīts 2018. gada 11. maijā).

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 125

Eiropas preču zīmju un dizainparaugu tīkla tīmekļa vietne, <https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/european-trade-mark-and-design-network>.

Finanšu un kapitāla tirgus komisija (2011. gads), “Consumer complaints handling and settlement of disputes regarding financial services within the authority of FCMC and other institutions”, www.fktk.lv/en/commission/about-us/2011-10-19-consumer-complaints-hand.html.

Francijas Tieslietu ministrijas tīmekļa vietne <http://www.justice.gouv.fr/organisation-de-la-justice-10031/lordre-judiciaire-10033/tribunal-de-commerce-12031.html>.

Zvērināta advokāta Valtera Genca birojs (2016. gads), “Patentu reģistrācija Latvijā”, tīmekļa vietne, www.genes.eu/news/index/839 (skatīts 2018. gada 11. maijā).

Gómez, Manuel A. (2008. gads), “All in the Family: The Influence of Social Networks on Dispute Processing (A Case Study of a Developing Economy)”, 36 GA. J. INT’L & COMP. L. 291.

Hodges, C. et al. (2016. gads), “ADR and Justice in Consumer Disputes in the EU”, Policy Brief, Foundation for Law, Justice and Society, www.flis.org/sites/www.flis.org/files/pubrications/ADRandJustice%20Rev%202.pdf (skatīts 2018. gada 11. maijā).

Starptautiskā finanšu korporācija (2016. gads), “Making Mediation Law”, Mediation Series, <http://documents.worldbank.org/curated/en/899611503551941578/pdf/19067-WP-REV-1-1-9-2017-15-33-48-MakingMedLaw.pdf>.

Intellectual Property Office (IPO) (2010. gads), “Intellectual Property Enforcement in Smaller UK Firms”, Report for the Strategy Advisory Board for Intellectual Property Policy (SABIP), Greenhalgh, C. et al., 2010. gada 1. oktobris.

Kāpiņa L. (2017. gads), “Balance of Diving and Interception in Commercial Dispute Mediation: Latvian Mediators’ Experience and Opinions”, prepared in the framework of the conference “Mediation - Achievements and Challenges”, maijs.

Kroeze M. J. (2006. gads), “The Dutch Companies and Business Court as a Specialized Court”, no: “The Quality of Corporate Law and the Role of Corporate Law Judges”, Bouchez L., Knubben M., McCahery J. A. & Timmerman L. (eds), Amsterdam Centre for Corporate Finance.

Latvijas Tieslietu ministrijas tīmekļa vietne. www.tm.gov.lv/en/ministry/authorities.

Latvian Council of Sworn Advocates, tīmekļa vietne, www.advokatura.lv/en/council/ (skatīts 2018. gada 11. maijā).

Lupo G. and Bailey J. (2014. gads), “Designing and Implementing e-Justice Systems: Some Lessons Learned from EU and Canadian Examples”, Laws, Vol. 3, No., 24 June 2014.

Tieslietu ministrija (2017. gads), “Role in Judicial System”, Latvijas Republika.

Latvijas Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs (n.d.), “About us”, tīmekļa vietne, www.ltab.lv/en/about-us/mib/ (skatīts 2018. gada 11. maijā).

Nīderlandes Tieslietu ministrijas tīmekļa vietne.

Norton Rose Fulbright (2017. gads), Litigation Trends Annual Survey, <http://www.nortonrosefulbright.com/knowledge/publications/142155/2016-litigation-trends-annual-survey>.

Norvēģijas Brønnøysund reģistra centra tīmekļa vietne, <https://www.brreg.no/home/>.

ESAO (2017a), Legal needs and experience - Questionnaire for Businesses.

ESAO (2017b), "OECD Policy Roundtable on Equal Access to Justice", Session notes, OECD Conference Centre, 2017. gada 22-23. maijs, Parīze. <http://www.oecd.org/gov/A2J-RT-Session-notes-May-2017.pdf>.

ESAO (2016. gads), *The resolution of competition cases by specialised and generalist courts: Stocktaking of international experiences*, www.oecd.org/daf/competition/The-resolution-of-competition-cases-by-Specialised-and-Generalist-Courts-2016.pdf.

ESAO (2015a), *Government at a Glance 2015*, OECD Publishing, Parīze, http://dx.doi.org/10.1787/gov_glance-2015-en.

ESAO (2015b), *Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes Peer Reviews: Latvia 2015: Phase 2: Implementation of the Standard in Practice*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264245068-en>.

ESAO (2015c), *OECD Economic Surveys: Latvia 2015*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264228467-en>.

ESAO (2015d), *Equal Access to Justice, OECD Expert Roundtable, Background notes*, 2015. gada 7. oktobris, www.oecd.org/gov/Equal-Access-Justice-Roundtable-background-note.pdf.

ESAO (2015e), *Equal Access to Justice, OECD 2nd Expert Roundtable, Background notes*, 2015. gada 1. decembris, www.oecd.org/gov/Equal-Access-Justice-Roundtable2-background-note.pdf.

ESAO (2010a), *Better Regulation in Europe: Portugal 2010*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264084575-en>.

ESAO (2010b), *Competitiveness and Private Sector Development: Egypt 2010: Business Climate Development Strategy*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264087408-en>.

ESAO (2009. gads), *Tuempresa.gob.mx: A One-Stop Shop for Quick and Easy Business Start-Ups in Mexico*, www.oecd.org/dataoecd/55/36/43863212.pdf.

ESAO (2003. gads), *From Red Tape to Smart Tape: Administrative Simplification in OECD Countries*, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264100688-en>.

ORIMA Research (2010. gads), "Small Business Dispute Resolution", Summary Report, Department of Innovation, Industry, Science and Research (DIISR), Industry and Business Policy Division, 2010. gada jūnijs <https://industry.gov.au/smallbusiness/asbfeo/Documents/DisputeResolution.pdf>.

Ostrat, J. (n.d.), "Patent litigation in the Baltic states: Estonia, Latvia and Lithuania", www.lasvet.ee/est/g22s46 (skatīts 2018. gada 11. maijā).

Pleasence, P. and N.J. Balmer (2017a), "It's personal: Business ownership and the experience of legal problems", *Justice Issues*, Paper 24, novembris.

Pleasence, P. and N.J. Balmer (2017b), "From the frying pan to the fire: The impact of small businesses' legal problems", *Justice Issues*, Nr. 52, jūnijs.

Pleasence, P. and N.J. Balmer (2013. gads), *In Need of Advice? Findings of a Small Business Legal Needs Benchmarking Survey*, Legal Services Board, Cambridge, 2013. gada aprīlis.

Strasburger, L. (1999. gads), "The Litigant-Patient: Mental Health Consequences of Civil Litigation", *Journal of the American Academy of Psychiatry Law*, 27. sēj., Nr. 2, 203-11. lpp.

Stokholmas Tirdzniecības kamera, Šķīrējtiesas institūta tīmekļa vietne: www.sccinstitute.com/dispute-resolution/.

Šveices Tieslietu ministrijas tīmekļa vietne: <http://ge.ch/justice/tribunal-des-prudhommes>.

3. PAKALPOJUMU INFRASTRUKTŪRAS KONCENTRĒŠANA UZ UZŅĒMUMU VAJADZĪBĀM LATVIJĀ: VALSTS PĀRVALDES PAKALPOJUMU NEPĀRTRAUKTA TELPA ATTIECĪBĀ UZ UZŅĒMUMIEM | 127

TexasOnline-eFiling for courts (2005. gads), “Electronic Document Filing”, tīmekļa vietne: [https://www.texasonline.state.tx.us/downloadables/apps/efiling/case Studyv6.pdf](https://www.texasonline.state.tx.us/downloadables/apps/efiling/case%20Studyv6.pdf).

Tipaine, M. and L. Fjodorova (2016. gada 25. janvāris), “Arbitration in Latvia: Was a Restart a Failure?”, *Kluwer Arbitration Blog*.

UK Courts and Tribunals Judiciary (2017. gads), Advisory note, 2017. gada oktobris <https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2017/09/bpc-advisory-note-13-oct2017.pdf>; <https://www.judiciary.gov.uk/about-the-judiciary/the-justice-system/court-structure/>.

US Chamber litigation, tīmekļa vietne: www.chamberlitigation.com/who-we-are.

US Federal Mediation and Conciliation Service, Arbitration Policies and Procedures, Code of Federal Regulation Alternative Dispute Resolution, 29 CFR PART 1404—Arbitration Services, tīmekļa vietne: www.fmcs.gov/services/arbitration/arbitration-policies-and-procedures/

van der Horst, R., R. de Vree and P. van der Zeijden (2006. gads), “SME Access to Alternative Dispute Resolution Systems”, EIM Business and Policy Research.

Pasaules banka (2015. gads), *Registering Property: Measuring the Quality of Land Administration Systems*, Pasaules banka, Vašingtona, DC.

Pasaules banka (2014. gads), *Improving Court Efficiency, the Republic of Korea's e-Court Experience*, Pasaules banka, Vašingtona, DC.

Zimmer, M.B., Overview of Specialized Courts (2017. gada 9. janvāris). *International Journal for Court Administration*, 2. sēj., Nr. 1, 2009. gads.

4. nodaļa. Uzņēmējdarbības uzsākšanas administratīvo izmaksu novērtēšana Latvijā

Šajā nodaļā paredzēts novērtēt administratīvās izmaksas, kas saistītas ar izvēlētajām Komerclikumā noteiktajām procedūrām. Tajā identificēti un analizēti iespējamie vienkāršošanas pasākumi, ar ko var atbalstīt uzņēmējdarbības uzsākšanu vai reorganizēšanu, un pārvērst par izmaksu ietaupījumu. Šajā nodaļā galvenā uzmanība tiek pievērsta administratīvā sloga samazināšanai, kas iegūts no izvēlētajām Latvijas Uzņēmumu reģistra administrētajām uzņēmējdarbības reģistrācijas procedūrām, t.i., individuālā komersanta un sabiedrības ar ierobežotu atbildību ar samazinātu kapitālu reģistrācija un sabiedrības ar ierobežotu atbildību reorganizēšana, apvienojoties iegādājoties. Šajā nodaļā ir sniegti pierādījumi, ko var uzskatīt par pamatojumu tiesību aktu grozījumiem un izmaiņām procesuālajā praksē, un kas padara attiecības ar uzņēmumiem efektīvākas, kā norādīts 1. nodaļā.

Izmaksu noteikšana un pārvaldība, ko uzņēmumiem uzliek noteikumi, ir daudzu ESAO valstu iniciatīvu pamatā regulējuma kvalitātes uzlabošanai, it īpaši, ja valdības cenšas padarīt iekšzemes uzņēmējdarbības vidi konkurētspējīgāku un pievilcīgāku saimnieciskajai darbībai, nodrošinot taisnīgus konkurences apstākļus visiem uzņēmumiem. Kā uzsvērts iepriekšējā nodaļā, Latvija nav izņēmums no šīs tendences un pēdējo nedaudzo gadu laikā ir pieliktas pūles vienkāršošanas pasākumu ieviešanai, lai palīdzētu uzņēmējdarbībai. Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju (IKT) izplatīšana un e-pārvaldes risinājumi veicināja lielāku skaidrību, pārredzamību un efektivitāti attiecībās ar valsts iestādēm, tomēr problēmas paliek. Tā kā tās ir galvenais juridiskais instruments uzņēmējdarbības veikšanai Latvijā, šajā nodaļā uzmanība pievērsta Komerclikumam.

It īpaši šajā nodaļā paredzēts novērtēt administratīvās izmaksas, kas saistītas ar izvēlētajām Komerclikumā paredzētajām procedūrām, un identificēt iespējamus vienkāršošanas pasākumus, ko var pārveidot par izmaksu ietaupījumiem uzņēmumiem. To darot, tiek norādīts uz pierādījumiem, kurus var uzskatīt par pamatojumu tiesību aktu grozījumiem un kuri var padarīt attiecības ar uzņēmumiem efektīvākas (par metodoloģiju skat. 3A. pielikumu).

Lai turpinātu reformu modeli un lai sasniegtu valdības mērķi Latvijas nokļūšanai starp vadošajām valstīm gan Pasaules Bankas *Doing Business* indeksā, gan Pasaules ekonomikas foruma Globālās konkurētspējas indeksā, Latvijas Tieslietu ministrija identificēja trīs ar Komerclikumu reglamentētās formalitātes, kurās varētu būt rezerves uzlabojumam un iespējamu vienkāršošanas pasākumu izstrādāšanai, pamatojoties uz attiecīgo administratīvo izmaksu kvantitatīvo noteikšanu (4.1. bloks).

4.1. bloks. Izvēlētās formalitātes ESAO izmaksu novērtēšanā

ESAO novērtēšana aptver trīs procedūras, kuras izpilda uzņēmumi, mijiedarbojoties ar Latvijas Uzņēmumu reģistru. Tās ir:

- individuālā komersanta reģistrācija (individuālais komersants, IK)
- sabiedrības ar ierobežotu atbildību ar samazinātu EUR 2800 vai mazāku pamatkapitālu reģistrācija (sabiedrība ar ierobežotu atbildību, SIA)
- sabiedrības ar ierobežotu atbildību reorganizāciju, apvienojoties ar iegūšanu.

Visas trīs procedūras pārvalda Latvijas Uzņēmumu reģistrs, kas ir atbildīgs arī par tiesību aktu grozījumu un vienkāršošanas pasākumu īstenošanu, kas tās ietekmē.

Uzņēmējdarbības uzsākšana Latvijā nav ierobežota tikai ar reģistrācijas procedūru, kas uzņēmējiem ir jāievēro Latvijas Uzņēmumu reģistrā. Reģistra galvenais uzdevums ir nodrošināt, ka uzņēmumam ir derīgs juridiskais nosaukums un juridiskā adrese, bet pārējās atļaujas, kuras vajadzīgas darbībai, pārzina citas iestādes, piemēram, Valsts ieņēmumu dienests un dažādas iestādes, kuras ir atbildīgas par darbības licencēm. Izņemot iejaukšanos šīs procedūras pašā sākumā, Uzņēmumu reģistram tomēr ir galvenā loma, jo tā ir iestāde, kurā uzņēmumiem ir jāpaziņo par visiem statūtu un uzņēmumu organizācijas grozījumiem.

Galvenā uzmanība: administratīvā sloga samazināšana uzņēmuma reģistrācijai

Individuālā komersanta reģistrācija

Individuālā komersanta definīcija un reģistrācija regulēta Latvijas Komerclikuma B daļas VIII sadaļā. Saskaņā ar minētā likuma 74. pantu „individuālais komersants ir fiziskā persona, kura kā komersants ierakstīta komercreģistrā”.

Pieteikums Uzņēmumu reģistram, lai reģistrētos kā individuāls komersants, ir saistīts ar administratīvo darbību virkni, no kurām dažas ir ārpus reģistrācijas procesa darbības jomas pašā reģistrā, bet ir nepieciešamas, lai pabeigtu reģistrāciju. It īpaši pieteikuma iesniedzējiem ir jānorāda nosaukums, kuru tie ir izvēlējušies savai firmai. Pat tad, ja reģistrs piedāvā iespēju pārbaudīt, vai šis nosaukums ir pieejams un var tikt izmantots (procedūra, kas var ilgt līdz trim dienām, ja to dara valsts notārs reģistrā), pieteikuma iesniedzēji var paši meklēt dažādās tīmekļa vietnēs, tostarp Uzņēmumu reģistra tīmekļa vietnē, kur šī informācija ir pieejama bez maksas - lai pārlicinātos, vai šis nosaukums ir pieejams.

Pēc tam pieteikuma iesniedzējiem ir jāaizpilda dažas veidlapas, ko Uzņēmumu reģistrs ir mēģinājis vienkāršot (padarot tās īsas un lietotājam draudzīgas). Dažos gadījumos reģistrs ir publicējis arī vadlīnijas, lai atvieglotu šo procesu, sniedzot lietotājam metodiskos norādījumus par informācijas veidu, kas jāievada nepieciešamajos laukos.

Pieteikuma dokumentācijā ir iekļaujama visai minimāla informācija. Tā sastāv no personas datiem (vārds, uzvārds), juridiskās personas izvēlēta nosaukuma un juridiskās adreses. Attiecībā uz pēdējo pieteikuma iesniedzējam ir jāiekļauj īpašuma īpašnieka rakstiska piekrišana, ja viņam vai viņai pašam personīgi nepieder fiziskā vieta, kur tiks reģistrēts uzņēmums.

Ir iespējama reģistrācija tiešsaistē. Tomēr atsevišķu komersantu reģistrācija turpina būt process, ko galvenokārt veic personiski. Tas attiecas arī uz parakstu notariālas apstiprināšanas pasākumu, kas var notikt reģistra telpās, ieplānojot tikšanos ar valsts notāru, ja pieteikuma iesniedzējs atzīst par labāku to darīt, nevis vērsties pie zvērināta notāra. Salīdzinoši ierobežotā e-parakstu izmantošana Latvijā ir samazinājusi iespēju veikt šo procedūru tikai tiešsaistē (skat. 2. nodaļu papildinformācijai par Uzņēmumu reģistra pieejamību).

Uzņēmumu reģistra apmeklējums ir salīdzinoši īss, un, ja visi dati un papildu prasības ir pilnīgas un pareizas, tad tiek pieņemti lietas materiāli. Pirms aiziešanas nākošajam individuālajam komersantam ir jāveic nepieciešamie maksājumi, ja vien maksājumi nav veikti iepriekš, tieši bankā, un tādā gadījumā pieteikuma iesniedzējam ir jāuzrāda atbilstošās kvītis. Izmaksas ir EUR 30 apmērā par uzņēmuma reģistrāciju un EUR 18,50 par reģistrācijas turpmāko publikāciju Latvijas Vēstnesī.

Pēc tam Uzņēmumu reģistrs veic virkni pārbaūžu, lai pārbaudītu, vai lietotāja sniegtā informācija ir pareiza. It īpaši būtisks ir juridiskās adreses jautājums, kas tiek savstarpēji pārbaudīts ar citiem reģistriem (piemēram, zemesgrāmatu un kadastru), lai nodrošinātu, ka adrese ir derīga un ka nepastāv pārkāpumu risks. Pārbaudes var ilgt no vienas līdz trim dienām, kad Uzņēmumu reģistrs informē individuālo komersantu vai nu pa e-pastu, pastu, vai personiski. Atteikuma gadījumā Uzņēmumu reģistrs uz juridisko adresi nosūta prioritāro vēstuli vai e-pastu, paskaidrojot negatīvās atbildes iemeslus.

4.1. tabulā apkopotas individuālā komersanta reģistrēšanai nepieciešamās darbības, norādot ar to saistīto laiku un izmaksas.

4.1. tabula. Darbības, vajadzīgais laiks un saistītās maksas individuālā komersanta reģistrēšanai Uzņēmumu reģistrā

Darbības

Saistītais laiks un izmaksas

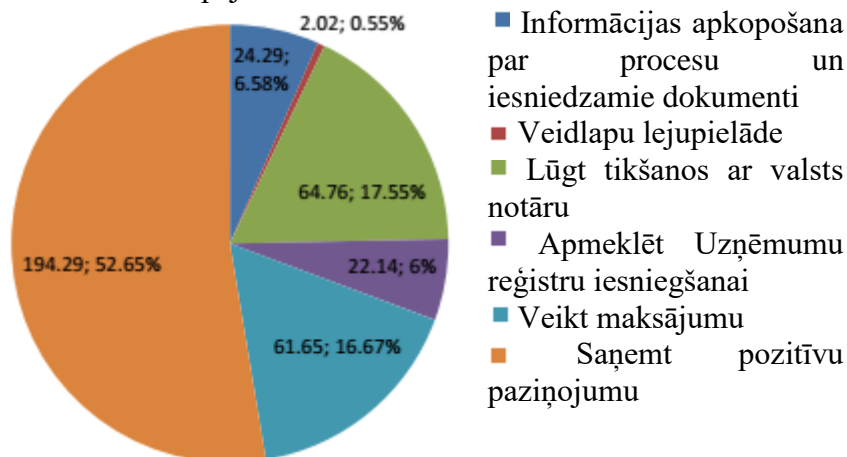
1. Apkopot informāciju par procesu un iesniedzamajām prasībām 180 minūtes
2. Lejupielādēt veidlapas, kas jāaizpilda 15 minūtes
3. Lūgt tikšanos ar valsts notāru 24 stundas
4. Apmeklēt Uzņēmumu reģistru, iesniegt pieteikumu un veidlapas un veikt maksājumus 60 minūtes (brauciens) + EUR 10 (transportis) + 30 minūtes (Uzņēmumu reģistrā) + EUR 61,50 (nodevas)
5. Saņemt pozitīvo paziņojumu 72 stundas

Avots: Autors.

Administratīvo izmaksu summa individuālajam komersantam šīs procedūras veikšanai ir EUR 369 apmērā un ir vajadzīga 4,6 dienas visas procedūras pabeigšanai, lai reģistrētu individuālo komersantu. 2016. gadā Latvijas Uzņēmumu reģistrā bija reģistrēti 603 individuālie komersanti, un šo cilvēku kopējo administratīvo izmaksu summa procesa izpildei bija EUR 222 508,65 apmērā. Galvenās administratīvās izmaksas un administratīvās darbības ir parādītas 4.1. attēlā.

4.1. attēls. Individuālā komersanta administratīvās darbības un reģistrācijas izmaksas

EUR un % no kopējām izmaksām

Avots: Autors.

Šajā procedūrā paredzamais gaidīšanas termiņš, kas saistīts ar Uzņēmumu reģistra lēmuma paziņošanu veido 52,65 % no kopējām administratīvajām izmaksām, bet notāra apmeklējums (17,55 % no kopējām administratīvajām izmaksām) un Uzņēmumu reģistra apmeklējums, lai iesniegtu pieteikuma dokumentāciju un veiktu maksājumus (6 % no kopējām administratīvajām izmaksām), arī palielina to laiku, ko uzņēmumiem ir jāvelta darījumiem ar iestādēm un gaidot to reakcijas.

Sabiedrības ar ierobežotu atbildību ar samazinātu kapitālu reģistrācija

Komerclikuma XI sadaļas “Kapitālsabiedrības” 1. nodaļā definēta sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA), bet 2. nodaļā aprakstīta tās reģistrācijas procedūra Uzņēmumu reģistrā.

Noteikumi, kas attiecas uz tā dēvēto “SIA ar samazinātu kapitālu”, ir norādīti šī likuma 185.¹ pantā, ko sauc „Īpašie noteikumi attiecībā uz pamatkapitāla lielumu”. Šajā pantā noteikts, ka, ievērojot konkrētus nosacījumus, šāda veida sabiedrībai var atļaut minimālo pamatkapitāla lielumu, kas ir mazāks par EUR 2800. Šie nosacījumi ir šādi:

- sabiedrības dibinātāji un dalībnieki ir fiziskās personas, un to maksimālais skaits ir pieci;
- katrs sabiedrības dalībnieks ir tikai vienas tādas SIA dalībnieks;
- sabiedrības valdes sastāvā ir viens vai vairāki locekļi, un viņi visi ir sabiedrības dalībnieki;
- citi nosacījumi saistībā ar sabiedrības pamatkapitālu.

Pašlaik Latvijā ir diezgan izplatītas SIA ar samazinātu kapitālu, tā ka daudzi atsevišķi uzņēmēji labprātāk reģistrējas kā sabiedrība ar ierobežotu atbildību ar samazinātu kapitālu, nevis kā individuālais komersants.

Procedūra SIA ar samazinātu kapitālu reģistrācijai ir diezgan līdzīga tai, kas attiecas uz individuālo komersantu, galvenā atšķirība ir lielākā skaitā iesniedzamo dokumentu. Arī šajā gadījumā pieteikuma materiāliem ir jāpievieno īpašnieka rakstiska piekrišana, ja uzņēmumam nepieder juridiskā adrese, ko saprot kā adresi, kur atrodas uzņēmuma vadība (uzņēmuma mītne). Šajā piekrišanā norāda nekustamā īpašuma kadastra numuru, īpašnieka vārdu, uzvārdu un personas kodu vai nosaukumu (firmas nosaukumu) un reģistrācijas numuru.

Turklāt ir jāiesniedz vairāki ar sabiedrību saistīti dokumenti, tostarp: pieteikuma veidlapa, SIA dibināšanas lēmums, sabiedrības statūti, dalībnieku daļu sadalījums, valdes paziņojums par juridisko adresi un nekustamā īpašuma īpašnieka piekrišana.

Dažos gadījumos šos dokumentus var viegli iesniegt pieteikuma iesniedzēji – Uzņēmumu reģistrs nenorāda uz kāda konkrēta formāta izmantošanu, tikai pieprasa, lai tiek pareizi iesniegta atbilstošā informācija. Pamatnostādnes un piemēri ir publicēti Uzņēmumu reģistra tīmekļa vietnē, kas var palīdzēt pieteikuma iesniedzējiem sagatavot šādus dokumentus, ja tiem nav advokāta vai grāmatveža profesionālā atbalsta.

Ar šo procedūru ir saistīti šādi maksājumi: EUR 20 valsts nodeva par reģistrāciju; EUR 14,23 par publikāciju Latvijas Vēstnesī; un EUR 9 par katru notariāli apliecinātu

parakstu. Ja procedūra tiek veikta tiešsaistē, piemēro 10 % atlaidi no valsts nodevas. Tam vajadzīga e-paraksta izmantošana visiem sabiedrības dalībniekiem.

Kad Uzņēmumu reģistram ir iesniegta pieteikuma dokumentācija, tas tālāk veic vairākas pārbaudes. Šo pienākumu parasti izpilda līdz trim darba dienām. Ja pieteikuma iesniedzējs vēlas, lai pārbaude tiktu veikta paātrinātā kārtībā, reģistrs iekasē papildu maksājumu EUR 60 apmērā.

4.2. tabulā uzskaitītas ar šo procedūru saistītās darbības, kā arī ar tām saistītais laiks un izmaksas.

4.2. tabula. Darbības, nepieciešamais laiks un ar to saistītās maksas sabiedrības ar ierobežotu atbildību ar samazinātu kapitālu reģistrēšanai Uzņēmumu reģistrā

Saistītās darbības Laiks un izmaksas

1. Apkopot iesniedzamo informāciju par procesu un prasībām
180 minūtes
2. Lejupielādēt veidlapas, kas jāaizpilda 15 minūtes
3. Apkopot iesniedzamo dokumentu sarakstu: 24 stundas + EUR 50 (advokātam)
 - 3.1. Pieteikuma veidlapa
 - 3.2. Lēmums par sabiedrības ar ierobežotu atbildību dibināšanu -
 - 3.3. Sabiedrības statūti -
 - 3.4. Dalībnieku daļu sadalījums ar notariāli apliecinātu parakstu -
 - 3.5. Valdes paziņojums par juridisko adresi -
 - 3.6. Ja nepieciešams, nekustamā īpašuma īpašnieka piekrišana -
4. Lūgt tikšanos ar valsts notāru 24 stundas
5. Apmeklēt Uzņēmumu reģistru, iesniegt pieteikumu un veidlapas
un veikt maksājumus
60 minūtes (brauciens) + EUR 10 (transports) + 30 minūtes (Uzņēmumu reģistrā) + EUR 56,23 (nodevas)
6. Saņemt pozitīvu paziņojumu 72 stundas

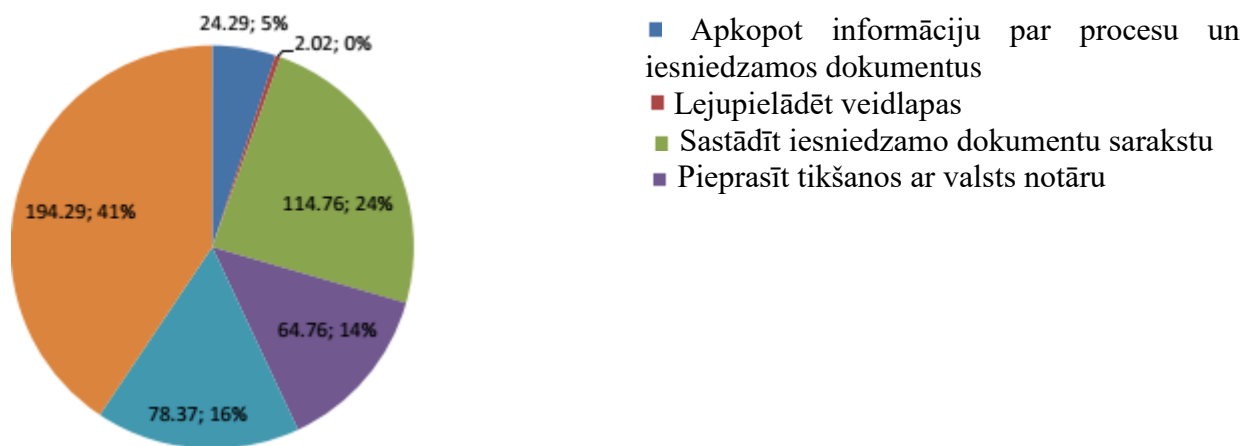
Avots: Autors.

Administratīvo izmaksu, kas saistītas ar SIA ar samazinātu kapitālu reģistrāciju, summa ir EUR 478,49. Pieteikuma iesniedzējiem ir vajadzīgas aptuveni 5,6 dienas, lai pabeigtu visu procesu Uzņēmumu reģistrā.

2016. gadā kopumā 10 316 šāda veida uzņēmumi saņēma pozitīvu paziņojumu no Uzņēmumu reģistra, kas nozīmē, ka ar šo procedūru saistītās kopējās administratīvās izmaksas bija EUR 4 936 117,35, kas ir vienāds ar 0,019 % no Latvijas IKP. Galvenās ar šo procedūru saistītās izmaksas ir attēlotas 4.1. attēlā attiecībā uz dažādām darbībām, kas jāveic, lai pabeigtu reģistrāciju Uzņēmumu reģistrā.

4.2. attēls. Administratīvās darbības un izmaksas sabiedrības ar ierobežotu atbildību ar samazinātu kapitālu reģistrācijai

EUR un % no kopējām izmaksām

Avots: Autors.

Kā to var novērot, galvenais izmaksu avots (41 % no kopējām administratīvajām izmaksām) ir saistīts ar procesa pēdējo posmu, kad pieteikuma iesniedzējam ir jāgaida trīs dienas, lai saņemtu pozitīvu paziņojumu. Darbības, piemēram, nepieciešamās informācijas apkopošana (24 % no kopējām administratīvajām izmaksām) un tikšanās plānošana ar valsts notāru reģistrā (14 % no kopējām administratīvajām izmaksām) ietver arī zināmu gaidīšanas laiku.

Kopumā uzņēmumiem aptuveni 57 % no visa procesa pāiet, gaidot atbildes no trešajām personām, kas ir Uzņēmumu reģistrs vai citi eksperti, kuri ir vajadzīgi, lai nodrošinātu pieprasīto informāciju.

Sabiedrības ar ierobežotu atbildību reorganizācija, veicot apvienošanas iegādājoties

Komerclikuma C daļā aprakstītas dažādas formas, kādās komercsabiedrību var reorganizēt, apvienojoties, sadalot vai veicot pārstrukturēšanu. Ar 335. u noteikti dažādi apvienošanas veidi. Procedūra, kas tika kartēta un novērtēta ESAO, ir iegādāšanās, kas definēta kā “process, kurā uzņēmējiesabiedrība (iegādātā uzņēmējiesabiedrība) nodod visu savu īpašumu citai uzņēmējiesabiedrībai (iegūstošā uzņēmējiesabiedrība)”. Uzņēmumu reģistram jāpaziņo par lēmumu apvienot uzņēmējiesabiedrības.

Šī procedūra sastāv no diviem posmiem. Pirmais ir pirmspaziņošanas posms, kurā uzņēmums publisko paziņojumu un iesniedz Uzņēmumu reģistram reorganizācijas projektu. Otrajā posmā Latvijas Vēstnesī jāpublicē paziņojums

par uzņēmējsabiedrības reorganizācijas projektu, izmantojot cita iegādāšanos.

Pirmajā posmā iegūstošā uzņēmējsabiedrība paziņo par reorganizāciju. Ne nodomu deklarācija, ne arī pievienotais reorganizācijas projekta uzmetums nav obligāti sastādāms, izmantojot standartizētas vai saistošas veidnes. Par katru iesaistīto uzņēmējsabiedrību tiek iekasēta valsts nodeva EUR 18 apmērā, bet nodomu deklarācijas publicēšanas Latvijas Vēstnesī izdevumu summa ir vienreizējs maksājums EUR 9,25 apmērā.

Valde pēc tam var izsaukt dalībnieku sapulci, kura tomēr nevar notikt ātrāk kā vienu mēnesi pēc publikācijas Latvijas Vēstnesī. Šajā sapulcē dalībnieki formāli izlemj par reorganizāciju. Pozitīvu apsvērumu gadījumā jāievieto publikācija tajā pašā Latvijas Vēstnesī. Trīs mēnešus pēc minētās otrās publikācijas gan iegūstošajai, gan iegādātajai uzņēmējsabiedrībai ir oficiāli jāziņo Uzņēmumu reģistram par reorganizācijas lēmumu. Trīs mēnešu termiņš ļauj dalībniekiem vai trešajām personām, kas iebilst pret reorganizāciju, paust savas bažas un apstrīdēt šo lēmumu.

Dokumenti, kas jāiesniedz šī procesa otrajā posmā, ir pieteikums reorganizācijai, reorganizācijas lēmums, vienošanās par reorganizāciju un iegādātās uzņēmējsabiedrības galīgais finanšu pārskats. Reorganizācijas izmaksas veido valsts nodeva EUR 30 apmērā, kas jāmaksā katrai iesaistītajai uzņēmējsabiedrībai un maksa EUR 9,25 apmērā par galīgās reorganizācijas procesa publikāciju Latvijas Vēstnesī.

Uzņēmumu reģistrs novērtē iegūšanas procedūru un sniedz atbildi triju darbdienu laikā. Procedūras pabeigšanai nepieciešamās dažādās darbības ir norādītas 4.3. tabulā.

4.3. tabula. Administratīvās darbības un izmaksas sabiedrību reģistrācijai, izmantojot apvienošanas iegādājoties ¹

Saistītās darbības Laiks un izmaksas

1. Reorganizācijas projekta sagatavošana Uzņēmumu reģistram 30 minūtes
2. Uzņēmumu reģistra apmeklēšana, lai nodotu reorganizācijas projektu un veiktu maksājumus 60 minūtes + EUR 10 (transportis) + 30 minūtes (reģistrā) + EUR 45,25
3. Publikācija Latvijas Vēstnesī un viena mēneša gaidīšanas termiņš 30 dienas
4. Sapulce, lai pieņemtu lēmumu par reorganizāciju un publikāciju Latvijas Vēstnesī 60 min + EUR 17
5. Pēc trim mēnešiem visu dokumentu sagatavošana iesniegšanai Uzņēmumu reģistrā 3 mēneši + 60 minūtes
6. Apmeklēt Uzņēmumu reģistru, iesniegt dokumentus un veikt maksājumus: 60 minūtes + EUR 10 (transportis) + 30 minūtes (Uzņēmumu reģistrā) + EUR 69.25 (maksa)
- 6.1. Iesniegums par reorganizāciju -
- 6.2. Lēmums par reorganizāciju -
- 6.3. Vienošanās par reorganizāciju -
- 6.4. Tās uzņēmēj sabiedrības galīgais finanšu pārskats, kas tika iegūta
7. Uzņēmumu reģistra pozitīva paziņojuma piegāde 72 stundas

1. Šīs novērtēšanas izpratnē tika pieņemts, ka reorganizācija tiek veikta iekšēji (bez samaksas jebkurai juridiskai firmai, lai palīdzētu veikt šo procesu), ir parasts kreditoru apjoms (kas nerada nekādas grūtības sastādīt apvienojošos sabiedrību finanšu pārskatus un veikt kontu slēgšanu) un uzņēmēj sabiedrību ietvaros ir pieejams jurists un grāmatvedis, lai sekotu šim procesam. Tiek pieņemts arī, ka šī procedūra tiek veikta personīgi, nevis elektroniski ar e-parakstu izmantošanu.

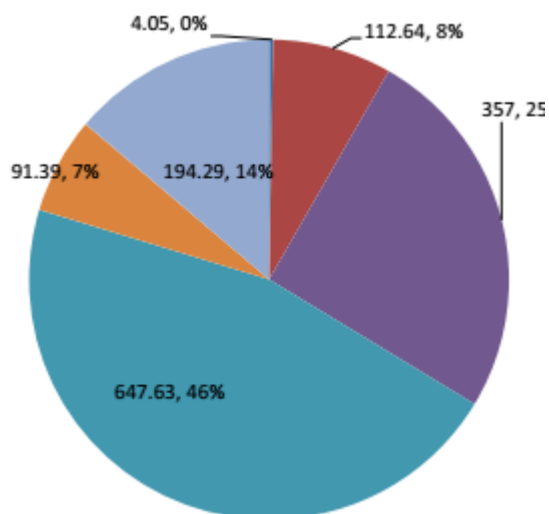
Avots: Autors.

Rezultāti bez alternatīvajām izmaksām

Administratīvās izmaksas, ko uzņēmumi sedz, reorganizējot divas uzņēmēj sabiedrības, kad viena iegādājas otru, ir EUR 1726,76. Tā kā 2016. gadā Latvijā notika 342 šāda veida apvienošanās, tad kopējās administratīvās izmaksas uzņēmumiem, kuri veic šo procedūru, minētajā gadā bija EUR 590 533,31. Kopējais laiks, kas nepieciešams, lai pabeigtu procesu, ir gandrīz 24 dienas. Turklāt starp dažām veicamajām administratīvajām darbībām ir arī vairāk nekā četru mēnešu gaidīšanas termiņš (4.3. attēls).

4.3. attēls. Uzņēmējdarbības reorganizācijas administratīvās darbības un izmaksas, apvienojoties iegādājoties

EUR un % no kopējām izmaksām

- 1. Reorganizācijas projekta sagatavošana Uzņēmumu reģistram
- 2. Apmeklēt komercreģistru, lai piegādātu reorganizācijas projektu un veiktu maksājumu
- 3. Publikācija Latvijas Vēstnesī
- 4. Pēc mēneša tikšanās, lai lemtu par reorganizāciju un publikācija Latvijas Vēstnesī
- 5. Visu komercreģistram iesniedzamo dokumentu sagatavošana

Avots: Autors.

Galvenie izmaksu avoti ir saistīti ar dokumentu kopuma sagatavošanu, kas jānodod Uzņēmumu reģistrā: reorganizācijas plāna projekta sākotnējā sagatavošana (14 % no administratīvajām izmaksām) pēc mēneša, galīgās vienošanās par reorganizāciju sagatavošana (25 % no administratīvajām izmaksām), ar kuru jāinformē kreditori par apvienošanos, lai tie varētu sagatavot savus prasījumus, ja tādi ir, un vēl pēc trim mēnešiem visu dokumentu galīgā sagatavošana, kas jāiesniedz Uzņēmumu reģistram (46 % no administratīvajām izmaksām). Pēc uzņēmumu viedokļa, no sākotnējā nodoma apvienoties dokumenti krasi nemainās, jo šis lēmums tiek pieņemts procesa sākumā, tāpēc dažādie pasākumi lielākajā daļā uzņēmumu tiek uzskatīti par atkārtotiem.

Rezultāti ar alternatīvajām izmaksām

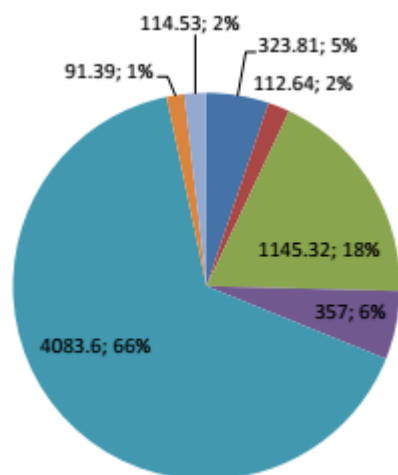
Šajā procedūrā ir divi gadījumi, kad uzņēmējdarbības ietekmē ievērojams “gaidīšanas termiņš” – sākotnējais viens mēnesis saistībā ar pirmspaziņošanas posmu un turpmākie trīs mēneši, kuru laikā uzņēmējdarbības nevar pabeigt apvienošanos un tāpēc nevar darboties kā jauna struktūra, līdz Uzņēmumu reģistra galīgajam pozitīvajam paziņojumam. Pieņemums ir tāds, ka gaidīšanas termiņš izraisa jaunas uzņēmējdarbības izveidošanās ievērojamu aizkavēšanos, kas tādējādi nevarēs darboties, līdz Uzņēmumu reģistrs pieņems pozitīvu lēmumu.

Ja novērtēšanā tiktu iekļautas alternatīvās izmaksas, kas rodas procesā, tad administratīvo izmaksu summa, ko uzņēmumi sedz, kad tie reorganizē divas uzņēmējdarbības, vienai iegādājoties otru, būtu EUR 6228,31, jo tas prasa vairāk nekā četrus mēnešus ilgu gaidīšanas termiņu procedūras pabeigšanai (uzskata par alternatīvajām izmaksām). 2016. gadā Latvijā notika 342 šāda veida apvienošanās, kas rada vispārējās

administratīvās izmaksas uzņēmumiem, kuri veic šo procedūru kopumā EUR 2 130 080,63. Kopējais procesa pabeigšanas laiks ir 144 dienas. Visa procesa izmaksas un darbības parādītas 4.4. attēlā.

4.4. attēls. Uzņēmējdarbības reorganizācijas administratīvās darbības un izmaksas, apvienojoties iegādājoties

EUR un % no kopējām izmaksām

- Reorganizācijas projekta sagatavošana Uzņēmumu reģistram
- Apmeklēt Uzņēmumu reģistru, lai nodotu reorganizācijas projektu un veiktu maksājumu
- Publikācija Latvijas Vēstnesī un 1 mēneša gaidīšanas termiņš
- Sapulce, lai lemtu par reorganizāciju un publikācija Latvijas Vēstnesī
- Iesniedzamo dokumentu sagatavošana (pēc 3 mēnešiem)
- Apmeklēt Uzņēmumu reģistru, lai iesniegtu prasību un veiktu maksājumu
- Saņemt pozitīvu paziņojumu

Avots: Autors.

Šajā procesā 75,39 % no administratīvajām izmaksām ir saistītas ar gaidīšanas termiņu, kas uzņēmumiem ir jāpatērē, lai ievērotu galīgos termiņus un saņemtu atbildes no Uzņēmuma reģistra. Šajā gadījumā šis gaidīšanas termiņš tika aprēķināts kā iespējas izmaksas, jo uzņēmējdarbības nevar apvienoties, kamēr nav pabeigta visa procedūra, trūkst komerciālās un ekonomiskās iespējas kā vienotai uzņēmējdarbībai. Sākotnējās mēneša gaidīšanas, lai sagatavotu

reorganizāciju, un tad vēl trīs mēneši, lai formāli iesniegtu reorganizācijas pieprasījumu Uzņēmumu reģistram, summa ir EUR 4695,83.

Kvantitatīvās noteikšanas rezultāti: iespējamie izmaksu ietaupījumi uzņēmumiem

Trīs izvēlētās procedūras, ko kartē un novērtē ESAO, ir salīdzinoši vienkāršas un gadu gaitā tās jau ir būtiski vienkāršotas. Neraugoties uz to, vairākus iespējamus izmaksu ietaupījumus var identificēt, izmantojot standarta izmaksu modeļa (SKM) piemērošanu, padarot šos procesus uzņēmumiem mazāk apgrūtinājus. Šīs turpmākās uzlabošanas jomas var apkopot šādi:

- Attiecībā uz faktisko reģistrāciju un darbības licencēšanu, kas piešķirta gan individuālajam komersantam, gan SIA ar samazinātu kapitālu, šis process ir garš un dārgs. ESAO kartētā un iepriekš novērtētā informācija attiecas tikai uz Uzņēmumu reģistra pārvaldīto reģistrācijas procedūru, kas ir tikai uzņēmējdarbības nosaukuma un juridiskās adreses sākotnējā pārbaude. Pozitīva paziņojuma saņemšanas no reģistra rezultātā tieši nenonāk pie atļaujas pieteikuma iesniedzējam sākt komercdarbību.

Pēdējam jāievēro papildu administratīvie pasākumi, kas varētu izraisīt diezgan ievērojamu kavēšanos, it īpaši gadījumos, kad PVN fiskālajiem režīmiem ir jābūt atvērtiem un ir nepieciešamas konkrētas atļaujas. Ar šo sākotnējo procedūru saistītās izmaksas ir EUR 369 apmērā individuālam komersantam un EUR 478,49 apmērā SIA ar samazinātu kapitālu. Ņemot vērā, ka pirms atļaut faktiski sākt darboties, ir paredzētas turpmākās papildu prasības un procedūras, šīs summas var būt būtiskas.

- Ņemot to vērā, reģistrācijas procedūras sākotnējai daļai nepieciešamais laiks šķiet ievērojams – nedaudz vairāk kā četras un piecas dienas (atkarībā no uzņēmējdarbības veida) no brīža, kad uzņēmums sāk meklēt informāciju par to, kā to lietot, ja tas saņem pozitīvu paziņojumu. Tikai trīs dienu gaidīšana līdz galīgajam pozitīvajam paziņojumam ir līdzvērtīga EUR 194,29, bet uzņēmums nevar sākt darbību. Samazinot šo laika apjomu, varētu samazināt ar reģistrāciju saistītās administratīvās izmaksas. Tas nozīmētu datu bāzu koplietošanu starp reģistriem, lai Uzņēmumu reģistra veiktās pārbaudes padarītu ātrākas.

- Vairākas ESAO intervētās ieinteresētās personas atsaucās uz faktu, ka minētā informācija vēl arvien nav skaidri redzama Uzņēmumu reģistra tīmekļa vietnē. Komunikācijas uzlabošana un turpmāka pamatnostādņu, veidņu un piemēru izmantošanas atvieglošana par tāda veida informāciju, ko pieprasa un pārbauda reģistrs, var pozitīvi ietekmēt procedūru administratīvās izmaksas, jo tā samazinātu gadījumus, kad pieteikuma iesniedzēji uzskata par nepieciešamu personīgi ierasties reģistrā, lai saņemtu paskaidrojumus. Administratīvās izmaksas uzņēmumiem varētu samazināt arī, samazinot laiku, kas velēts, lai iepazītos ar šo procedūru (kas aplēsts kā trīs stundas un līdzvērtīgs EUR 24,30) un racionalizējot tāda veida informāciju, kas ir jāiesniedz Uzņēmumu reģistram.

- Vispārējas e-parakstu izmantošanas trūkums nozīmē, ka lielākā daļa pieteikuma iesniedzēju apmeklē Uzņēmumu reģistru un organizē tikšanos ar valsts notāru, lai viņu parakstus notariāli apliecinātu. Tas nozīmē ar abām reģistrāciju darbībām saistītās izmaksas, kas veido aptuveni 25 % no katras procedūras kopējām administratīvajām izmaksām. Plašākai e-parakstu izmantošanai un tiešsaistes sistēmai varētu būt pozitīva ietekme uz uzņēmējdarbības procedūras izmaksu samazināšanu. Piemēram,

uzņēmumu reģistrs piedāvā atlaidi 10 % apmērā no valsts nodevas, kas iekasēta par dokumentu iesniegšanu no tiem pieteikuma iesniedzējiem, kuri izmanto tiešsaistes sistēmu. Kopā ar EUR 4 nodevas atcelšanu, kas piemērota pieteikuma iesniedzējiem par maksāšanu reģistrā, kā arī ar notariālas apliecināšanas prasības atcelšanu, pateicoties e-paraksta sertifikācijai un nepieciešamībai apmeklēt reģistru personiski, tas individuālā komersanta administratīvās izmaksas, kurš reģistrējas tiešsaistē, samazinātu līdz EUR 278,47, salīdzinot ar EUR 369 (jeb par 24.64 % mazāk) gadījumā, ja viņš/viņa nolemj reģistrēties Uzņēmumu reģistrā. Administratīvās izmaksas saistībā ar tiešsaistes reģistrāciju SIA ar samazinātu kapitālu būtu EUR 391,66, nevis EUR 478,49 (jeb par 18,15 % mazākas kā) personiskas reģistrācijas gadījumā.

- Attiecībā uz apvienošanu, veicot iegādāšanās procedūru, obligāts divu posmu process šķiet apgrūtinošs, un tas palielina uzņēmumu administratīvās izmaksas. Pirmais pirmspaziņošanas posms, kurā uzņēmējsabiedrībām ir jā sagatavo reorganizācijas projekts un jā iesniedz to Uzņēmumu reģistram, varētu tikt novērsts, jo uzņēmējsabiedrības ir pieņēmušas sākotnējo lēmumu apvienoties un šāda nodoma publicēšana jebkurā gadījumā notiek kā daļa no turpmākā posma. Ar to par vairāk nekā vienu mēnesi samazinātu gaidīšanas termiņu un vairākus maksājumus, kas saistīti ar valsts nodevām un publikācijām Latvijas Vēstnesī. Ja tiek ņemtas vērā alternatīvās izmaksas, tad pirmspaziņošanas posma likvidēšana radītu ietaupījumus EUR 1581,78 apmērā (jeb 24,40 % – t.i., samazinājumu no EUR 6228,31 līdz EUR 4653,46) vienam uzņēmumam. Ieskaitot elastību trijos mēnešos attiecībā uz kreditoru prasījumiem vēl vairāk samazinātu šīs procedūras administratīvās izmaksas, jo ne visām uzņēmējsabiedrībām šai darbībai nepieciešams tik daudz laika.

3.A. pielikums. Metodoloģija

Vērtēšanas metodoloģija

Standarta izmaksu modelis

ESAO veiktais un šajā ziņojumā sniegtais izvērtējums (skat. 3. nodaļu) attiecas uz izmaksām, kuras uzņēmēji un uzņēmumi sedz Latvijā, ievērojot tiesību aktos, piemēram, Komerclikumā ietvertās prasības un pienākumus. It īpaši kvantitatīvās noteikšanas pasākuma mērķis bija vienīgi administratīvā sloga izvērtēšana, kas uzņēmumiem noteikts ar iepriekš minētajām izvēlētajām formalitātēm. Attiecīgi šī novērtēšana nesniedz pierādījumus par citiem atbilstības izmaksu veidiem, ko sedz privātpersonas, kā arī par izmaksām, kuras ietekmē formalitātēs iesaistītās valsts pārvaldes iestādes¹.

Novērtēšanas pamatā ir standarta izmaksu modelis (SIM) - izmaksu novērtēšanas metodoloģija, kas sākotnēji izstrādāta Nīderlandē un ko plaši izmanto vairākās ESAO valstīs kopš 1990. gada beigām². Pielikuma A.1. blokā iepazīstināts ar galvenajiem jēdzieniem un SCM elementiem. Vairākas valstis ir pielāgojušas metodoloģiju, galvenokārt atspoguļojot izmaksu novērtējuma pamatā esošos konkrētos iekšpolitikas virzītājspēkus. Šī pasākuma izpratnē ESAO saglabāja klasiskās SIM pieejas galvenās iezīmes un parametrus, pielāgojot tos Latvijas apstākļiem un iepriekšējai pieredzei ar šādu novērtēšanu.

Pielikuma A.1. bloks. Standarta izmaksu modeļa galvenie jēdzieni un komponenti

Saskaņā ar Starptautisko standarta izmaksu modeļa (SIM) rokasgrāmatu šī metode ir veids, kā sadalīt regulējumu dažādās pārvaldāmās sastāvdaļās, kuras var būt izvērtējamas. SIM nepievēršas katra regulējuma politiskajiem mērķiem. Tādējādi šādi izvērtējumi koncentrēti tikai uz administratīvajiem pasākumiem, kādi jāveic, lai nodrošinātu atbilstību regulējumam un neatkarīgi no tā, vai pats regulējums ir vai nav pamatots.

Novērtēšanas pamatmērvienība ir informācijas sniegšanas pienākums (ISP). ISP ir no regulējuma izrietošās prasības sniegt informāciju un datus valsts pārvaldes iestādēm vai trešajām personām. ISP var pabeigt tikai tad, ja uzņēmējs veic dažas konkrētas administratīvās darbības. Ar SIM tiek aprēķinātas katras darbības veikšanas izmaksas. SIM pamatformula ir šāda:

Izmaksas par administratīvo darbību = cena x laiks x daudzums (kopsumma x biežums)

SIM pamatā esošais pamatojums ir parādīts šādā attēlā:

Regulējums	Informēšanas sniegšanas pienākums Nr. 1 Informēšanas sniegšanas pienākums Nr. 2 Informēšanas sniegšanas pienākums Nr. 3	Datu prasība Nr. 1 Datu prasība Nr. 2 Datu prasība Nr. 3	Pasākums Nr. 1 Pasākums Nr. 2 Pasākums Nr. 3	Iekšējās izmaksas - stundas likme - laiks - pieskaitāmās izmaksas Ārējās izmaksas - stundas likme - laiks Iegādes (monetārā vērtība)
------------	---	---	--	---

Avots: Pielāgots no *SCM Network* (2005. gads), Starptautiskā standarta izmaksu modeļa rokasgrāmata, Hāga.

Metodiskā pieeja un datu avoti

ESAO turpināja izmantot pakāpenisku pieeju, lai identificētu un novērtētu administratīvās izmaksas, kas saistītas ar trim izvēlētajām formalitātēm:

- Ciešā sadarbībā ar Latvijas Uzņēmumu reģistru ESAO rūpīgi pārskatīja attiecīgos tiesību aktus, īstenošanas noteikumus un administratīvos aktus procedūru regulēšanai, un visaptveroši attēloja to, kas uzņēmumiem ir jāievēro.

• Uzņēmumu reģistrs sniedza arī detalizētu informāciju par dažādām veidlapām, kuras ir jāaizpilda uzņēmumiem, un administratīvajām nodevām, kuras ir saistītas ar katru procesuālo posmu. Neatņemama attēlošanas pasākuma sastāvdaļa bija arī visu to pārbaūžu identifikācija, ko reģistrs veic, tiklīdz uzņēmumi iesniedz savu pieteikumu un informācijas dokumentāciju, kā arī nosacījumus saskaņā ar kuriem reģistrs dod pozitīvu atbildi vai pieprasa veikt grozījumus.

SIM ir metodoloģija, kas lielā mērā pamatota ar tiešu informāciju, ko sniedz formalitāšu lietotāji. Tālab ESAO pēc tam pārbaudīja “teorētisko” informāciju, kas iegūta no attēlošanas pasākuma, izmantojot tiešās sarunas ar uzņēmumiem. Sarunas notika uz vietas un pa tālruni vai Skype, kad uzņēmēji vai viņu pārstāvji apmeklēja Uzņēmumu reģistru, lai aizpildītu dokumentus. Sarunas tika veiktas arī ar juridiskajiem firmām, kas palīdz uzņēmumiem īstenot šīs procedūras.

Pieņēmumi un ierobežojumi

Izmaksu aprēķināšanas procesa pamatā ir daži pieņēmumi. It īpaši ESAO izmantoja tās formulas un standartvērtības, ko Latvijas iestādēs paredzēts izmantot, veicot šādas novērtēšanas. Parasti tas notiek regulatīvās ietekmes analīzes (RIA) izstrādāšanas procesā.

Noteikumi, kas regulē *ex ante* ietekmes novērtēšanas sistēmu, un metodiskie norādījumi ir izklāstīti attiecīgajā Ministru kabineta 2009. gada instrukcijā³. Šajā instrukcijā noteikts, kā jāveic administratīvo izmaksu novērtēšana. Ar administratīvajām izmaksām saprot izmaksas, kas izriet no informācijas saistībām vai glabāšanas pienākumu noteikumiem. Tās vajadzētu iegūt, izmantojot šādu formulu: $C = (f \times I) \times (n \times b)$, kur:

- C = informācijas sniegšanas/uzglabāšanas izmaksas
- F = nepieciešamie finanšu resursi (izmaksas par darba stundu)
- I = laiks informācijas sagatavošanai
- N = personu skaits, uz kurām attiecas pienākums
- B = biežums gadā

Izmaksas par darba stundu (F) tika aprēķinātas, izmantojot Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes apkopoto informāciju saistībā ar administratīvo un atbalsta pakalpojumu darbības darbaspēka izmaksām stundā 2016. gadā⁴. ESAO ietvaros novērtēšanas pasākuma veikšana, izmaksas par vienu uzņēmuma stundu administratīvo darbību veikšanai, bija noteiktas kā EUR 8,10 stundā.

To uzņēmumu skaitu, uz kuriem attiecas trīs analizētās procedūras, ieguva ar oficiālajiem datiem no Uzņēmumu reģistra. Pielikuma A.1. tabulā lietu sadalījums izklāstīts sīkāk. Novērtēšanas vajadzībām tika ņemti vērā tikai pozitīvie lēmumi⁵.

Pielikuma A.1. tabula Uzņēmumi, uz kuriem attiecas izvēlētās procedūras 2016. gadā

Procedūra	Lēmumi kopā	Pozitīvs lēmums (atļauta reģistrācija)	Negatīvi lēmumi (atlikta vai atteikta reģistrācija)
Individuālā komersanta reģistrācija	833	603	230
Sabiedrības ierobežotu atbildību (SIA) ar samazinātu kapitālu reģistrācija	ar 16 218	10 316	5902
Sabiedrību ierobežotu atbildību apvienošanās	ar 432	342	90

Avots: Latvijas Uzņēmumu reģistrs.

Vairāki problēmjautājumi, kuros jāievēro piesardzība attiecībā uz šo novērtēšanas pasākumu, tostarp ir šādi:

- Lai gan izvēlētajai procedūrai ir juridiskais pamats Komerclikumā, gadu gaitā Uzņēmumu reģistrs pakāpeniski racionalizējis katru no tām, lai atvieglotu uzņēmējdarbības veikšanu un veicinātu uzņēmējdarbību. Vienkāršošanas pasākumi ir ietekmējuši dažādas procesuālās dimensijas, piemēram, mijiedarbību un tiešu reģistra apmeklējumu skaitu; iesniedzamo veidlapu un sagatavošanas dokumentu apkopošanu; valsts notāru pieejamību tieši Uzņēmumu reģistrā parakstu notariālai apliecināšanai u.c. Tā rezultātā likumā noteiktās prasības ne vienmēr atspoguļo praksi. Šī neatbilstība nav tieši skaidri izteikta aprēķinos, kuros novērtētas faktiskās izmaksas, kādas sedz uzņēmumi. Iespējamajos tiesību aktu vienkāršošanas pasākumos nākotnē būtu jāņem vērā šis iebildums, ņemot vērā šī novērtēšanas pasākuma pierādījumus.
- Uzņēmumu reģistrs piedāvā iespēju ar papildu maksājumu paātrināt šo procedūru, it īpaši attiecībā uz reģistrācijas procesu. Šī reģistrācija “paātrinātā kārtībā” netika ņemta vērā novērtēšanai, jo tā nav uzskatāma par vispārēju praksi, bet drīzāk par izņēmumu no parastās procedūras.
- Pamatojoties uz ESAO notikušajām diskusijām un intervijām, šķiet, ka lielākajā daļā gadījumu pieteikumi uzņēmējdarbības reģistrēšanai (gan individuālajam komersantam, gan SIA ar samazinātu kapitālu) attiecas uz juridiskajām adresēm, par kurām nepieciešama īpašnieka piekrišana. Rezultātā ESAO veiktajos aprēķinos tika iekļauts konkrētais rakstveida piekrišanas meklēšanas un iekļaušanas pieteikuma dokumentācijā pasākums.
- Tika pieņemts arī tas, ka dokumenti tika iesniegti latviešu valodā, jo to pieprasa reģistrs. Ja dokuments ir izdots svešvalodā, tad pieteikuma iesniedzējiem jānodrošina notariāli apliecināts tulkojums. Šādā izmaksu izvērtēšanā netika ņemts vērā ar šādu darbību saistītais papildu laiks un izmaksas.
- Turpmāks pieņēmums attiecas uz notariālas apliecināšanas procesu. Pretendentiem ir iespēja vērsties pie zvērināta notāra parakstu atzīšanai vai tieši pie valsts notāra Uzņēmumu reģistrā. Tā kā lielākā daļa ESAO iztaujāto pieteikuma iesniedzēju norādīja, ka viņi izvēlējušies valsts notāra procedūru (skat. iepriekš), izmaksu novērtēšana attiecas uz šo pēdējo scenāriju. Aprēķiniem pieņēmums bija tāds, ka bija vajadzīgas 24 stundas, lai organizētu tikšanos ar valsts notāru, un izmaksas par notariāli apliecinātu parakstu bija EUR 9, kas ir lētāk nekā šāda darbība ārpus iestādes.

Aprēķinu datu apkopojums iegūts tiešās sarunās. Tā kā šajā nolūkā nebija iespējams organizēt mērķa grupas, šī metodoloģija tika pamatota ar strukturētām sarunām ar šo procesu pārzinošiem cilvēkiem (vai nu pašos uzņēmumos, vai juridiskajās firmās, kuras sniedz atbalstu uzņēmumiem). Trīs uzņēmēji tika intervēti par procedūru, kas attiecas uz individuālā komersanta reģistrāciju, deviņi – par SIA ar samazinātu kapitālu reģistrāciju, un desmit juristi dalījās savos viedokļos, veicot divu uzņēmumu apvienošanu iegādājoties.

Jāatzīmē arī, ka ESAO apsvēra ar procedūru saistīto alternatīvo izmaksu ņemšanu vērā, it īpaši attiecībā uz uzņēmējdarbību reorganizāciju, apvienojoties iegādājoties. Tostarp alternatīvās izmaksas iezīmē iespējamo gaidīšanas termiņa ietekmi. Ar alternatīvajām izmaksām tiek novērtētas zaudētās priekšrocības tādēļ, ka nav iespējams veikt vēlamo saimniecisko darbību. Tās tika aprēķinātas, izmantojot peļņas normu un investīciju iespējas valstī.

Klasiskajā SIM metodoloģijā netiek paredzēta alternatīvo izmaksu iekļaušana gaidīšanas termiņā. Tā koncentrējas uz administratīvajām darbībām veltīto laiku, kas nepieciešams, lai ievērotu informācijas sniegšanas saistības. Gadījumā, ja attiecīgā procedūra rada kavēšanos vai ja nav skaidri gala termiņi, tad gaidīšanas termiņš var kļūt par izmaksu būtisku avotu, kas padara par nozīmīgu alternatīvo izmaksu aprēķināšanu. Konkrētajā Latvijas reorganizācijas procedūras gadījumā, veicot apvienošanu iegādājoties, uzņēmumi turpina darboties laikā, kad tiem jāgaida (šīs procedūras 1. un 2. posms). Tomēr, tā kā apvienošanās praktiski nevar notikt, tad uzņēmumiem varētu pietrūkt iespēju darboties saskaņā ar reorganizētajiem statūtiem (tas varētu atturēt tos no saimnieciskās darbības paplašināšanas vai piespiest tos atlikt lēmumus, kas varētu būt izdevīgi uzņēmējdarbībām). Tādēļ ESAO novērtēšana nodrošina rezultātus no izmaksu kvantitatīvās noteikšanas gan ar, gan bez alternatīvajām izmaksām saistībā ar reorganizācijas procedūru.

Piezīmes

1. Ieskatu par izmaksu tipoloģiju skat. ESAO (2014. gads), OECD Regulatory Compliance Cost Assessment Guidance, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264209657-en>. Ar normatīvajiem dokumentiem, piemēram, Komerclikumu, acīmredzami radīta plašāka regulējuma ietekme, izņemot izmaksas. Parastie tiešie ieguvumi, kas saistīti ar labi noformētu komercietību juridisko sistēmu, ir uzlabota paredzamība un pārredzamība; tirgus formalizēšana un efektivitāte; patērētāju aizsardzība, kā arī tiesiskā aizsardzība.
2. Skat. ESAO (2010. gads), Why is Administrative Simplification So Complicated? Looking Beyond 2010, OECD Publishing, Parīze, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264089754-en>.
3. Skat. Ministru kabineta instrukciju Nr. 19 “Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtība” 2009. gada 15. decembris.
4. Darbaspēka izmaksas stundā ir kopējās ceturkšņa (gada) darbaspēka izmaksas, kas sadalītas ar visu darbinieku faktiski nostrādāto stundu skaitu ceturksnī (gadā).
5. Rezultātā faktiskās izmaksas, kuras sedz uzņēmumi, kas ir pakļauti trīs izvēlētām procedūrām, varētu būt augstākas nekā šajā ziņojumā norādītās, jo negatīvi lēmumi arī rada izmaksas attiecībā uz kavēšanās vai dublēšanas procedūrām.

A pielikums. Dibināšanas un darbības izmaksu samazināšana un mūsdienīgu uzņēmējdarbības un finansēšanas veidu veicināšana Latvijā

Dibināšanas un darbības izmaksu samazināšana

Pārskatītas obligātās minimālās pamatkapitāla prasības

Obligātās pamatkapitāla prasības sabiedrībām ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrībām ietekmē uzņēmējdarbības aktivitātes līmeni. Jo augstāks kapitāla rādītājs, kādu nepieciešams piesaistīt dibinātājiem, uzsākot uzņēmējdarbību sabiedrības ar ierobežotu atbildību veidā, jo mazāka uzņēmējdarbības aktivitāte ir jā sagaida. Lai gan obligātais pamatkapitāls 20. gadsimtā bija diezgan izplatīts daudzos Eiropas komercietību aktos, pēdējā laikā pieredzēts, ka daudzas valstis atsakās no obligātā kapitāla skaitļa sabiedrībām ar ierobežotu atbildību un samazina to akciju sabiedrībām. Obligātās minimālās kapitāla prasības zaudēja pamatojumu, jo šāds skaitlis ir patvalīgs un lielākajā daļā gadījumu tas būtu pārāk liels vai pārāk mazs. Ja šis skaitlis ir pārāk liels, tas nomāc uzņēmējdarbību un palielina uzņēmuma dibināšanas izmaksas. Ja šis skaitlis ir pārāk mazs, tam nav attiecīgas regulējošās ietekmes attiecībā uz kreditoriem. Turklāt pētījumos tika pierādīts, ka ierobežotas atbildības piedāvāšana ar zemākām kapitāla prasībām palielina nodibināto uzņēmumu skaitu. Saskaņā ar šiem notikumiem regulatīvajā praksē un zinātnē, lielākā daļa ESAO misijās intervēto ieinteresēto personu uzskatīja, ka sabiedrībām ar ierobežotu atbildību Latvijā nav nepieciešams obligātais minimālais pamatkapitāls. Turklāt tika izteikts ierosinājums samazināt kapitāla skaitli akciju sabiedrībām.

Latvijas tiesību aktos pašlaik pieprasītais minimālā pamatkapitāla apjoms ir EUR 2800 apmērā sabiedrībām ar ierobežotu atbildību (Komerclikuma 185. pants). Īpašos apstākļos pamatkapitāls var būt mazāks par šo skaitli (aprakstīts Komerclikuma 186. pantā). Būtībā šādai sabiedrībai var būt ne vairāk kā pieci dalībnieki, kuriem visiem ir jābūt fiziskām personām, valdes locekļi var būt tikai personas, kuras vienlaikus ir sabiedrības dalībnieki un katrs dalībnieks ir saistīts tikai ar vienu šāda veida sabiedrību. Akciju sabiedrībām minimālais kapitāla skaitlis ir noteikts EUR 35 000 apmērā (Komerclikuma 225. pants).

Iepriekš nosaukto iemeslu dēļ Latvija varētu būt ieinteresēta analizēt pieejas citās jurisdikcijās, kurās pilnībā atceltas minimālās pamatkapitāla prasības sabiedrībām ar ierobežotu atbildību. Anglijas komercietībās, piemēram, sabiedrības ar ierobežotu atbildību var dibināt bez minimālā pamatkapitāla prasības. Eiropas tiesību aktos netiek pieprasīts nekāds minimālais skaitlis sabiedrībām ar ierobežotu atbildību, jo attiecīgie direktīvas noteikumi attiecas tikai uz akciju sabiedrībām. Direktīvas 2017/1132 45. pantā minimālais pamatkapitāls EUR 25 000 ir noteikts tikai akciju sabiedrībām Latvijā. Tāpēc attiecīgo skaitli Komerclikuma 225. pantā varētu samazināt no EUR 35 000 līdz EUR 25 000. Lai gan pašreizējā Anglijas 2006. gada Uzņēmējdarbību likumā pieprasīts minimālais pamatkapitāls GBP 50 000 apmērā, ir jāsamaksā tikai 25 % – t.i., GBP 12 500 (2006. gada Uzņēmējdarbību likuma 586., 761., 763. pants).

Paraugstatūti saskaņā ar ministra rīkojumu

Paraugstatūtus sabiedrībām ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrībām piedāvāts samazināt sabiedrības dibināšanas izmaksas, vienlaikus saglabājot tiesisko noteiktību. Rezultātā uzņēmējiem ir pieejamas sabiedrības kā uzņēmumu organizatoriskā forma bez vajadzības pēc dārgām konsultācijām par to statūtiem. Anglijas tiesību aktos šī pieeja ir izmantota daudzu desmitu gadu laikā un citas ESAO jurisdikcijas, piemēram, Vācija, ir sekojušas šai labākajai praksei. Būtībā Anglijas tiesību aktos piedāvāti paraugstatūti sabiedrību ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrību dibinātājiem. Šie paraugstatūti ir ieviesti ar ministra rīkojumu un tajos atspoguļoti standarta statūti, kurus izvēlētos lielākā daļa dibinātāju. Paraugstatūti ir pamatoti ar ministra rīkojumu, nevis normatīvajiem aktiem vienkārša mehānisma nodrošināšanai, lai pielāgotu tos izmaiņām uzņēmējdarbības vajadzībās. Nav vajadzīgs parlamenta izdots likums; drīzāk ministrs ir attiecīgi pilnvarots attiecīgajās komerciesībās. Turklāt komerciesību sadaļā paredzēts, ka paraugstatūtus piemēro, ja vien to piemērošanu nav izslēguši vai grozījuši sabiedrības darbinieki. Tas padara paraugstatūtus automātiskus, bet neobligātus. Dibinātāji un dalībnieki var atteikties no tiem un grozīt tos, ja tie dod priekšroku atšķirīgiem noteikumiem. Tomēr, ja dibinātāji tos negroza, tie bez maksas saņem uzticamu standarta statūtu komplektu.

Pielikuma 1. bloks. Paraugstatūti saskaņā ar Anglijas tiesībām

Anglijas 2006. gada Uzņēmējsabiedrību likuma 20. pants skan šādi:

„Paugstatūtu standarta piemērošana:

(1) par sabiedrības ar ierobežotu atbildību izveidošanu;

a) ja statūti nav reģistrēti, vai

b) ja statūti ir reģistrēti, ciktāl tajos nav izslēgti vai nav grozīti attiecīgie paraugstatūti.

Attiecīgie paraugstatūti (ciktāl tie piemērojami) ir daļa no sabiedrības statūtiem tādā pašā veidā un tādā pašā apmērā kā tad, ja statūti minēto statūtu veidā būtu pienācīgi reģistrēti.

(2) “Attiecīgie paraugstatūti” ir paraugstatūti, kas paredzēti minētā apraksta sabiedrībai, kas ir spēkā dienā, kad sabiedrība ir reģistrēta.

Plašāku informāciju par paraugstatūtiem saskaņā ar Anglijas tiesībām, skat. www.gov.uk/guidance/model-articles-of-association-for-limited-companies.

Latvijas tiesību aktos pašlaik netiek paredzēts šāds apvienots mehānisms Komerclikuma un ministra rīkojuma veidā. Šķiet, ka Uzņēmumu reģistrs piedāvā paraugstatūtus savā tīmekļa vietnē. Tomēr tiem nav ministra rīkojuma ietekmes un tie nav arī sagatavoti automātiskai pielietošanai ar Komercreģistra pantu. It īpaši mazie un vidējie uzņēmumi (MVU) ir potenciālie ieguvēji no paraugstatūtiem, kas automātiski piemērojami ar likuma spēku, ja to piemērošanā nav izslēgta vai tie nav grozīti. Paraugstatūtiem, kas pamatoti ar Komerclikuma standartnoteikumu, būtu tāda priekšrocība kā skaidrs juridiskais statuss. Šādi statūti it īpaši var aizpildīt nepilnības, kad MVU nav attiecīgo līdzekļu pielāgotām juridiskajām konsultācijām vai tie nav gatavi tos tērēt.

Mūsdienīgās vadības struktūras un pienākumi

Latvijas akciju sabiedrībām pašlaik ir nepieciešama divu līmeņu pārvaldes institūciju struktūra, t.i. valde un padome. Sabiedrībām ar ierobežotu atbildību ir jābūt valdei, bet tās var izvēlēties - izveidot vai neizveidot padomi. Varētu apsvērt dažu ieinteresēto personu lūgumu atļaut izvēlēties starp viena līmeņa un divu līmeņu pārvaldes institūciju struktūrām. Viena līmeņa valdei ir pilnvaras gan pārvaldīt, gan uzraudzīt sabiedrības vadību. Parasti izpildinstitūcijas sastāvā esošie valdes locekļi izpilda vadības funkcijas, bet valdes locekļi bez izpildpilnvarām uzrauga vadību. Divu līmeņu pārvaldes institūciju struktūrā, kas pašlaik ir noteikta Latvijā, valdei ir pienākums vadīt uzņēmējdarbību, bet padome kontrolē valdi. Atļaujot izvēlēties starp viena līmeņa un divu līmeņu pārvaldes institūciju struktūru varētu nodrošināt uzņēmumiem iespēju izvēlēties to vajadzībām atbilstošu korporatīvās pārvaldības modeli. Abus modeļus varētu iekļaut stingri noteiktā veidā, lai nodrošinātu vadības uzraudzības vēlamo līmeni. Izvēles iespēja starp viena un divu līmeņu pārvaldes institūciju struktūrām jau ir daļa no Latvijas tiesību aktiem *Societas Europaea*. Daudzas Eiropas dalībvalstis piedāvā izvēlēties starp viena un divu līmeņu pārvaldes institūcijām, piemēram, Francijā, Itālijā, Lietuvā un Nīderlandē.

Papildus izskatāma joma ir optimālais lojalitātes, rūpības un riska uzņemšanās līmenis sabiedrību ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrību valdes locekļiem Latvijā. Pašlaik Komerclikuma 169. pantā sniegts tikai īss apraksts par no valdes locekļiem prasīto uzticību un rūpēm. Likumā ir atsauce uz “krietna un rūpīga saimnieka pienākumiem” un tiesas ziņā atstāta sīkākas informācijas izstrādāšana interpretācijas veidā. Ieinteresēto personu intervijās tika atklātas zināmas norādes, ka ar atsauci uz “krietnu un rūpīgu saimnieku” varētu vienlaikus izveidot gan pārmērīgu, gan nepietiekamu regulējumu. Šis noteikums varētu būt pārmērīgs regulējums, novēršot vēlamu risku uzņemšanos, un nepietiekams regulējums, nenotverot pārkāpējus. Varētu būt nozīme apspriešanai, vai pāriet uz modeli, kurā apvienoti valdes locekļu pienākumi, kas sīkāk reglamentēti ar uzņēmējdarbības vērtējuma noteikumu, ar ko veicina vēlamu riska uzņemšanos. Sīkākai valdes locekļu pienākumu regulēšanai regulējuma piemēros ietvertas Anglijas tiesības. Vairāk nekā desmit gadu laikā valdes locekļu pienākumi ar augstāku detalizācijas līmeni ir noteikti 2006. gada Anglijas Uzņēmējsabiedrību likuma 170. un nākamajos pantos. Vācijas tiesību aktos saskaņā ar ASV modeli ieviesta uzņēmējdarbības vērtējuma norma Vācijas Likuma par akciju sabiedrībām (*Aktiengesetz*) 93. pantā. Būtbū saskaņā ar uzņēmējdarbības vērtējuma noteikumu valdes locekļi neuzņemas atbildību, ja viņš vai viņa attiecīgi labi informēts un godprātīgi pieņēmis uzņēmējdarbības lēmumu uzņēmējsabiedrības interesēs.

Cieši saistīta ar valdes locekļu pienākumiem ir atbildības piemērošana šādu pienākumu nepildīšanas gadījumā. Apsverot, vai pārvaldes institūcijas demonstrē optimālo aprūpes, lojalitātes un riska uzņemšanās līmeni, izpildes mehānismus, piemēram, Komerclikuma 172. pantu varētu ņemt vērā kopā ar materiālo tiesību normām. Ja rezultāts ir tāds, ka nepieciešams piemērot pārvaldes institūcijas locekļa atbildību, varētu būt iespējama plašāku pilnvaru ieviešana mazākuma akcionāriem iesniegt prasības sabiedrības vārdā. Akcionāru pilnvaru ieviešana iesniegt atvasinātus prasījumus saskaņā ar konkrētiem nosacījumiem 2006. gada Anglijas Uzņēmējsabiedrību likuma 260.–264. pantā vispārīgi tiek uzskatīta par veiksmīgu. Anglijas modeļa pamatelements ir procesuālā izvērtējuma process, kurā tiesa vērtē, vai prasība ir iespējama apmierināma pēc būtības un vai to var turpināt izskatīt, vai arī tā šķiet nepareizi strukturēta un tai nevajadzētu papildus noslogot uzņēmējsabiedrību.

Latvijas Komerclikuma 173. pantā atļauts akcionāriem atbrīvot valdes vai padomes locekļus no atbildības par pienākumu neizpildi.

Pašreizējā formulējumā šis noteikums, šķiet, nodrošina akcionāriem pilnvaras atbrīvošanai no atbildības pat tajos gadījumos, kad sabiedrība nevar apmierināt visus kreditoru prasījumus. Tas varētu radīt stimulus akcionāriem apstiprināt pārkāpumus, iespējams, pašiem darbojoties kā valdes locekļiem, kad uzņēmumi ir finansiālās grūtībās, tādējādi kaitējot kreditoriem. Ja to uzskata par nelietderīgu praksi, tad ierobežojoša formulējuma ievieošana 173. pantā, kas novērš šādu apstiprināšanu, varētu būt virzība uz priekšu.

Paplašinot skatu uz privātā sektora darbībām, noderīgus faktus var atklāt ar vadošo amatpersonu civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas (VACAA apdrošināšana) tirgus novērošanu. Ieinteresētās personas norādīja, ka VACAA apdrošināšana Latvijā nav ļoti izplatīta, tomēr lēni parādās. Turklāt ieinteresētās personas ziņoja, ka VACAA apdrošināšanas produktus piedāvā Eiropas un starptautiskie apdrošinātāji, nevis vietējie apdrošināšanas uzņēmumi. Uzmanību varētu pievērst vismaz diviem jautājumiem. Pirmkārt, varētu būt noderīgi noskaidrot, kāpēc vietējā apdrošināšanas tirgū netiek piedāvāta VACAA apdrošināšana, vai kāpēc vietējiem produktiem nav konkurētspējīgas cenas. Otrkārt, ja VACAA apdrošināšanas produkti kļūst arvien izplatītāki, jāpievērš uzmanība tam, vai tie apdraud valdes locekļu pienākumu *ex ante* uzvedības ietekmi. Ja valdes locekļi vairs neuztraucas, vai tie varētu tikt saukti pie atbildības par pārkāpumiem, jo tie ir apdrošināti, tad valdes locekļu pienākumi var zaudēt savu disciplināro ietekmi. Citas jurisdikcijas ir reaģējušas uz šādu attīstību, ierobežojot sabiedrības ieguldījumus VACAA apdrošināšanas izmaksu segšanā un nosakot minimālās atbildības līmeņa skaitļus, kuru nevar apdrošināt. Virzoties uz priekšu, Latvija šajā ziņā var apsvērt dažādas iespējas, ņemot vērā vairākus faktorus un to, kā tos vislabāk pielāgot īpašajiem apstākļiem Latvijā. Šo faktoru vidū ir atbildības profilaktiskā ietekme uz gatavību būt par valdes locekli, atalgojuma summa, kuru valdes locekļi saņem un cik efektīvi reputācijas jautājumi jau var kalpot kā stimuls valdes locekļiem nopietni izturēties pret saviem pienākumiem.

Sarežģīta apvienošanās un sadalīšanas sistēma

Izvērtējot apvienošanās, sadalīšanas un restrukturēšanas noteikumus, visas ieinteresētās personas izteica vienotu viedokli. Kopējais vērtējums ir tāds, ka šie noteikumi nodrošina pamatu sistēmai, bet ir vajadzīgi uzlabojumi. Ieinteresētās personas izteica šādus ieteikumus: vai nu ieviest iespējas vai precizēt spēkā esošos noteikumus, lai samazinātu nenoteiktību:

- ieviest noteikumus par atdalījušos uzņēmumu pārstrukturēšanu
- vienkāršot sabiedrības ar ierobežotu atbildību reorganizāciju par akciju sabiedrību;
- vienkāršot divu meitasuzņēmumu apvienošanos;
- ieviest vienkāršu iespēju pārcelt vietējo filiāli uz citu vietējo uzņēmējsabiedrību
- precizēt precīzo laika brīdi, kad rekonstrukcija stājas spēkā
- pārskatīt, vai paziņojums par apvienošanās reģistrēšanu ir nepieciešams, jo ieinteresētās personas tā vai citādi ir informētas
- vienkāršot noteikumus kreditoru informēšanai par apvienošanos
- vienkāršot akciju pārveidošanu
- atvieglot sabiedrību ar ierobežotu atbildību un nekotēto akciju sabiedrību atlikušo akciju iegādāšanos.

Lai reformētu apvienošanās un sadalīšanas tiesību aktus, ir jāņem vērā Direktīvas 2017/1132 II sadaļas prasības par sabiedrību ar ierobežotu atbildību apvienošanos un sadalīšanu.

Tam būtu nepieciešams lēmums par to, vai obligātās ES prasības akciju sabiedrībai attiecas arī uz sabiedrībām ar ierobežotu atbildību. Vispār, šķiet, tiek atzīta par labāku prakse samazināt administratīvo slogu sabiedrībām ar ierobežotu atbildību, ciktāl to atļauj dalībnieku un kreditoru intereses. Citiem vārdiem sakot, sadalīti noteikumi par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrībām tiek izmantoti, lai izvairītos no sabiedrību ar ierobežotu atbildību pārmērīgas regulēšanas. Līdzīgi, daudzas ES dalībvalstis intensīvi izmanto direktīvā paredzētās izvēles un iespējas, lai samazinātu apvienošanās un sadalīšanas administratīvo slogu, iesaistot akciju sabiedrības.

Formālā saskaņotība

Vairākas ieinteresētās personas minēja nemieru attiecībā uz nekonsekventu akciju reģistrāciju akciju sabiedrībās un norādīja, ka jāpadomā par sabiedrību ar ierobežotu atbildību iekļaušanu, reģistrējot daļas pēc izvēles. Pašlaik akciju īpašumtiesību reģistrācija nav obligāta visām akciju sabiedrībām. Vairākas ieinteresētās personas uzskatīja, ka tas bieži var dot iespēju dažiem akciju sabiedrību akcionāriem slēpties (neatbilstošā nolūkā). Depozitārā reģistrācija pašlaik ir tikai fakultatīva. Šās tiesību jomas reformai būtu jāapsver nepieciešamība izveidot akciju patiesā labuma guvēju reģistru. It īpaši tas dod iespēju saskaņot reģistrācijas prasības attiecībā uz akciju sabiedrībām.

Ja ir reģistrētas daļas sabiedrībā ar ierobežotu atbildību, tad šādu daļu nodošana varētu būt atbrīvota no valsts notāru iesaistīšanas, kas vēl vairāk samazinātu izmaksas. Izmantojot mazāk radikālu pieeju tā tomēr būtu tikai fakultatīva reģistrācija. Ja reģistrs netiktu izmantots, tad galvenā atbildība paliktu sabiedrībai. Dažas ieinteresētās personas gāja vēl tālāk un apgalvoja, ka sabiedrībām ar ierobežotu atbildību ir obligāti jāreģistrē savas daļas centrālā struktūrā, jo valdes ne vienmēr efektīvi darbojušās daļu reģistra pārvaldīšanā.

Mūsdienīgu uzņēmējdarbības un finansēšanas veidu veicināšana

Mūsdienīgās korporatīvās finanšu tiesības kā inovatīva finansējuma pamats

Kā piedāvāts Eiropas Savienības Kapitāla tirgus savienības rīcības plānā¹, dziļāki un integrēti kapitāla tirgi sola sniegt uzņēmumiem lielāku finansējuma izvēli par zemākām izmaksām un piedāvāt jaunas ieguldījumu iespējas investoriem. Tiesību aktiem ir svarīga loma ieguldījumu izvēles paplašināšanā un finansējuma izmaksu samazināšanā. Tas attiecas gan uz pamatkapitāla, gan parāda finansēšanu. Tiesību aktu loma korporatīvajā finansējumā ir divējāda. Pirmkārt, tas var ļaut nodrošināt finansiālus pasākumus, kurus pusēm būtu grūti radīt, pamatojoties tikai uz līgumu slēgšanas brīvību. Piemērs ir dažādu akciju kategoriju nodrošināšana komercietībās. Otrkārt, tas var veicināt uzņēmējdarbības finansēšanas izmaksu samazināšanu. Piemērā tiek atrasts pareizais līdzsvars starp kreditoru aizsardzību un elastību attiecībā uz akcionāriem kapitāla pārstrukturēšanā. Ja kreditori tiecas uz ekspropriāciju, parāda finansēšanas izmaksas pieaugs. Tajā pašā laikā akcionāru elastības pārmērīga ierobežošana padarīs pamatkapitāla finansēšanu dārgāku. Pēdējais liecina, ka būtu jāpatur prātā juridiskā reforma, ka tirgus dalībnieki reaģēs uz korporatīvo finanšu sistēmu, ko viņi atradīs. Ja tiesību aktā netiek radīts optimāls līdzsvars, tad pamatkapitāla un/vai parāda ieguldītājiem maksās papildpiemaksu par nodrošināto finansējumu. Tādējādi tiktu finansēts mazāk projektu un uzņēmumu. Tāpēc galīgajam mērķim ir jābūt samazināt gan pašu kapitāla, gan parāda finansēšanas vidējās izmaksas.

Sarunās ar ieinteresētajām personām Latvijā tika atklāta vispārēja vienprātība, ka klasisko korporatīvo finanšu tiesību pamatnoteikumu aktualizēšana būtu izdevīga uzņēmējdarbības finansēšanas atbalstīšanai.

Ieguldītāju un vadītāju nodrošināšana ar finansēšanas iespējām un tiesību aktu skaidrību dotu tiem iespēju izstrādāt inovatīvus risinājumus. Tāpēc sākuma punkts novatoriskai finanšu praksei var būt komercdarbības finanšu tiesību augstas kvalitātes pamatnoteikumi. Šajā ziņā Latvijas Komerclikumā jau nodrošināts stabils pamats. Ieinteresētās personas ieteica vēl vairāk paplašināt pieejamo finansēšanas iespēju klāstu un nodrošināt uzņēmumiem lielāku noteiktību.

Neliela, bet potenciāli noderīga izmaiņa, uz ko aicina ieinteresētās personas, ir atļaut daļas nominālvērtību noteikt eurocentos. Pašlaik Latvijas Komerclikuma 186. panta pirmajā daļā pieprasīts sabiedrības ar ierobežotu atbildību pamatkapitāla nominālvērtību izteikt veselos *euro*. Līdz ar to sabiedrībām ar ierobežotu atbildību ir aizliegta nominālvērtība kā viens cents vai desmit centi. Saskaņā ar Latvijas Komerclikuma 230. panta otro daļu akcijas nominālvērtība akciju sabiedrībā nedrīkst būt mazāka par desmit centiem. Šie ierobežojumi sabiedrībām ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrībām var sarežģīt atsevišķas izsmalcinātas uzņēmumu līdzdalības formas. Pēc nodibināšanas var būt nepieciešamas mazākas summas, piemēram, lai īstenotu jaunu akciju kategoriju ieviešanu vai kapitāla pārstrukturēšanu. Viena centa daļu vai akciju atļaušana gan sabiedrībām ar ierobežotu atbildību, gan akciju sabiedrībām Latvijā iespējami varētu palielināt uzņēmumu elastību to finanšu struktūras sakārtošanai, jo šķiet, ka ir mazs risks, ka tas radītu izmaksas vai papildu problēmas tiesiskajā realitātē.

Papildus varētu tikt apspriesta tāda daļu vai akciju pamatiezīme, kā daļu vai akciju bez nomināla, t.i., daļu vai akciju bez nominālvērtības ieviešana. Saskaņā ar Latvijas Komerclikuma 186. panta pirmo daļu gan sabiedrībām ar ierobežotu atbildību, gan akciju sabiedrībām ir nepieciešama noteikta nomināla vērtība (vai nominālvērtība). Daudzās valstīs ir tendence attālināties no daļu vai akciju obligātās nominālvērtības, jo tās bieži vien ir saistītas ar komplikācijām pamatkapitāla korekcijās un varētu izraisīt tirgus dalībnieku apjukumu. Valstis, kas pieļauj akcijas bez nominālvērtības, piemēram, ir Austrālija, Vācija, Portugāle un Dienvidāfrika. Lai gan akcijas bez nominālvērtības var būt pievilcīgas uzņēmumiem un to investoriem, likuma reformu ir nepieciešams rūpīgi izstrādāt. Viena no iespējām ir uzskatīt, ka Latvijai ir jāpiedāvā uzņēmumiem izvēle starp akcijām ar nominālo vērtību (nominālvērtību) un bez nominālvērtības. Tā ir pieeja, kuru pašlaik izmanto Vācijas *Aktiengesetz*.

Vēl viena ieinteresēto personu pieprasītā iespēja ir veicināt daļu kategoriju izveidošanu sabiedrībās ar ierobežotu atbildību. Latvijas Komerclikuma 227. pantā atzīta iespēja izveidot daļu kategorijas. Tomēr šis noteikums ir jāatrod noteikumos par akciju sabiedrībām. Rezultātā rodas jautājums, vai dažādas daļu kategorijas var izveidot sabiedrībām ar ierobežotu atbildību. Savukārt Latvijas Komerclikumā nav ietverts aizliegums izveidot dažādas daļu kategorijas sabiedrībās ar ierobežotu atbildību, nereti tiek ziņots, ka nenoteiktība attiecībā uz pašreizējā likuma radītajām kategoriju tiesībām rada problēmas sabiedrībām ar ierobežotu atbildību. Līdzīgi kā dažās ESAO valstīs (piemēram, Vācija, Amerikas Savienotās Valstis un Apvienotā Karaliste), Latvijā var veicināt uzņēmumu un to pamatkapitāla ieguldītāju brīvību, lai izveidotu dažādas daļu kategorijas, ar dažādām kategorijām pieļaujot iespēju piedāvāt dažādu pamatkapitāla līdzdalību dažāda veida investoriem. Tā kā ir dažāda veida investori ar dažādiem ieguldījumu interešu un tirgus profilu veidiem, lielāka elastība attiecībā uz daļu kategorijām var veicināt vairāk ieguldījumu pamatkapitālā ar mazākām izmaksām. Sākuma finansējuma un privātā pamatkapitāla finansējuma pieaugums Amerikas Savienotajās Valstīs un Apvienotajā Karalistē tostarp bija pamatots uz to tiesību sistēmu spēju nodrošināt dažādas daļu kategorijas sabiedrībās ar ierobežotu atbildību.

Loģika, ka kategoriju tiesības ir līdzeklis dažādu veidu ieguldījumu interešu apmierināšanai ieguldītājiem pamatkapitālā ar cerībām, ka tas radīs lielāku piedāvāto pamatkapitāla finansējumu

ar mazākām izmaksām, var aicināt pārskatīt arī kategoriju tiesību regulējumu attiecībā uz akciju sabiedrībām. Noteikumi par kategoriju tiesībām Latvijas Komerclikuma 227. pantā pašlaik šķiet, ierobežo kategoriju tiesību veidu, ko var nostiprināt. Šajā pantā minētas tikai dažādas tiesības uz: 1) dividendes saņemšanu; 2) likvidācijas kvotas saņemšanu; 3) balsstiesībām akcionāru sapulcē. Līdz ar to šķiet, ka Latvijas tiesību aktos netiek atzīti visi pārējie sabiedrību ar ierobežotu atbildību kategoriju tiesību veidi. Tomēr investoriem un sabiedrībām var būt pamatoti iemesli paredzēt konkrētām akcijām cita veida administratīvās, finansiālās vai informācijas tiesības. Iespēja ieskatīties kategoriju tiesību problēmā sabiedrībām ar ierobežotu atbildību varētu tikt apvienota ar liberālākas pieejas akciju kategoriju definīcijai pārskatīšanu. Viens no risinājumiem varētu būt atmest dažādu kategoriju tiesību veidu uzskaitījumu un tā vietā tikai definēt, kas veido akciju kategoriju. Tad uzņēmumu un to ieguldītāju ziņā būtu jāatstāj vienošanās par to kategoriju tiesību veidiem, kuras atbilst to vajadzībām. Pašlaik gan Anglijas, gan Vācijas komerciesībās tiek ņemta vērā šāda pieeja.

Līdzīgi apsvērumi attiecas uz priekšrocību akciju regulējumu. Priekšrocību akcijas ir reglamentētas Latvijas Komerclikuma 231.-234. pantā. Papildu noteikumi attiecas uz priekšrocību akcionāru stāvokli, it īpaši reorganizācijā. Pirmkārt, tas, ka Latvijas Komerclikuma 231. un nākamie panti attiecas tikai uz akciju sabiedrībām, vairākām ieinteresētajām personām radīja bažas, ka priekšrocību akcijas varētu uzskatīt par nepieejamām sabiedrībām ar ierobežotu atbildību. Vismaz, pat ja reģistri un tiesas akceptē priekšrocību akcijas sabiedrībās ar ierobežotu atbildību, to nostāja rada neskaidrību, kas palielina kapitāla izmaksas. Otrkārt, vairākas ieinteresētās personas ieteica atcelt ierobežojumus attiecībā uz priekšrocību akcijām. Latvijas Komerclikuma 232. panta pirmajā daļā no priekšrocību akcijām izrietošo tiesību noteikšana atstāta statūtu ziņā. Tomēr ieinteresētās personas uzskatīja, ka turpmākajās panta daļās ierobežota brīvība izveidot priekšrocību akcijas, kas atbilst viņu vajadzībām. It īpaši trešajā daļā noteikts, ka šīs priekšrocības ar īpašām tiesībām attiecībā uz dividendes saņemšanu tikai tad, ja par diviem pārskata gadiem pēc kārtas neizmaksā dividendes. Tika ierosināts apsvērt likuma noteikumu atcelšanu attiecībā uz priekšrocību akcijām un kopumā ļauj akcionāriem noteikt tiesības, kas saistītas ar priekšrocību akcijām. Turklāt ieinteresētās personas uzskatīja, ka pastāv iespēja vienkāršot pašlaik sagatavoto procedūru attiecībā uz priekšrocību akciju anulēšanu.

Vēl viens saistīts jautājums ir darba ņēmēju akciju shēmu atvieglošana. Latvijas Komerclikuma 255. pantā paredzēti noteikumi par darbinieku akcijām tikai attiecībā uz akciju sabiedrībām. Ieinteresētās personas ir izteikušas viedokli, ka tas rada neskaidrību par to, vai darbinieku daļas var izmantot sabiedrībās ar ierobežotu atbildību. Darbinieku daļas var būt lietderīgas sabiedrībās ar ierobežotu atbildību, it īpaši, lai nodrošinātu uz pamatkapitālu balstītus stimulus. Pārsniedzot Latvijas Komerclikuma 255. panta reducēto piemērojamību, varētu pārdomāt vispārēju iespēju nodrošināt darbinieku akcijas ar papildu labumiem. Piemēram, Anglijas tiesību aktos paredzēti šādi labumi attiecībā uz darbinieku akciju shēmām: 1) atbilstoši standarta situācijai, valdes locekļiem nav vajadzīgas īpašas pilnvaras darbinieku akciju piešķiršanai; 2) pirmpirkuma tiesības neattiecas uz darbinieku akcijām; 3) akciju sabiedrībai nav liegts sniegt finansiālo palīdzību akciju iegādē darbinieku akciju shēmā; 4) noteikumi par akciju atpirkšanu ir mazāk stingri attiecībā uz darbinieku akcijām. Ar to saistīta piezīme, ka ieinteresētās personas arī ierosināja vispārīgu noteikumu mīkstināšanu attiecībā uz akciju atpirkšanu.

Pārejot pie izstāšanās iespējām, varētu būt vērts apspriest izmaksas un ieguvumus no pirmpirkuma tiesībām Latvijas Komerclikuma 189. pantā. Šī tiesību joma ir bijusi jaunāko reformu uzmanības centrā. Saskaņā ar Latvijas Komerclikuma 189. pantu pārējiem akcionāriem ir pirmpirkuma tiesības, ja dalībnieks sabiedrībā ar ierobežotu atbildību

pārdod savas daļas. Lai gan šādu noteikumu dažos gadījumos var atrast, tas varētu mazināt sabiedrības ar ierobežotu atbildību dalībnieka statusa pievilcību. Pienākums piedāvāt daļas pārējiem dalībniekiem pēc pirkuma līguma slēgšanas var radīt neskaidrību attiecībā uz sākotnējiem daļu pirkuma līgumiem un padarīt sabiedrības ar ierobežotu atbildību daļu pārdošanu par ilgstošu procesu. Rezultātā dalībniekiem, kuri būs ieinteresēti izstāties no sabiedrības ar ierobežotu atbildību, būs grūtāk atrast pircēju, kurš vēlēšies uzņemties izmaksas attiecībā uz daļu pirkumu, kas beigās varētu nenotikt. Tas savukārt var radīt papildu grūtības jau mazinātajās izstāšanās iespējās attiecībā uz sabiedrībām ar ierobežotu atbildību. Ja investori zina, ka izstāties ir grūti, tie pirmkārt varētu atturēties no ieguldīšanas. Tāpēc pamatkapitāla finansēšana sabiedrībām ar ierobežotu atbildību var kļūt dārgāka un nepietiekamāka. Anglijas un Vācijas tiesībās pirmpirkuma tiesības nepastāv kā standarta situācija sabiedrību ar ierobežotu atbildību tiesībās. Dalībnieki vienmēr var brīvi vienoties par šādām tiesībām attiecībā uz savu sabiedrību un noteikt tās statūtos. Latvija varētu gūt labumu no kontroles pār to, kā laika gaitā attīstās prakse attiecībā uz pirmpirkuma tiesībām un apsvērt korekcijas, ja tādas šķiet izdevīgas.

Īss jautājums nobeigumā attiecas uz nodokļu tiesībām, lai gan tās vispār nav ietvertas šī ziņojuma darbības jomā. Tomēr varētu būt interesanti atzīmēt, ka ieinteresētās personas lūdza pārskatīt brīdi, kad peļņa tiek uzkrāta nodokļu tiesību aktu izpratnē attiecībā uz akciju opcijām. Izvēloties brīdi, kad tās tiek izmantotas, nevis tad, kad tās tiek emitētas, varētu tās padarīt praktiski daudz pievilcīgākas.

Atbalsts jaunākajām tendencēm uzņēmējdarbības finansēšanā

Ieinteresētās personas ziņoja par neseno iniciatīvu finanšu tehnoloģiju tirgū, ko veicināja ievērojama vienprātība. Tas ir iepriecinoši, jo piedāvā iespējas auglīgām diskusijām par to, kā tiesību aktos var atbalstīt finanšu tehnoloģiju un citas iniciatīvas saistībā ar blokkēdēm un sākotnējiem virtuālās valūtas piedāvājumiem (ICO). Viens no jautājumiem, kas īpaši uzsvērts ieinteresēto personu intervijās, bija kolektīvā finansēšana. Kolektīvā finansēšana ir īpaši problemātiska no likumdevēja viedokļa. Tā ir samērā jauna parādība, un to ir diezgan grūti novietot starp patērētāju tiesību un kapitāla tirgu tiesību jautājumiem. Starptautiski var nošķirt dažādas pieejas kolektīvajai finansēšanai. Lai gan tiek uzskatīts, ka kolektīvā finansēšana iespējami piedāvā noderīgu finansēšanas avotu un pelna atbalstu, rūpīgi jāapsver nodrošināšana, lai patērētāji netiek iekārdināti ar maldinošiem ieguldījumiem. Noteikti nav pieejama visaptveroša pieeja kolektīvās finansēšanas regulēšanai un ir jāievēro Latvijas kapitāla tirgus īpatnības.

Šajā ziņā varētu apsvērt akciju iekļāšanas atvieglošanu. Daži akcionāri uzskatīja, ka varētu būt lietderīgi piedāvāt risinājumu tiem gadījumiem, kad ir jāreģistrē liels akciju ķīlu skaits.

Līdzsvarota kapitāla tirgu tiesību iniciatīva

Vairākas ieinteresētās personas aicināja panākt labāku saistību starp Komerclikumu (ieskaitot komerciesību elementus) un Finanšu instrumentu tirgus likumu. Ieinteresētās personas uzskata, ka Komerclikums ne vienmēr ir rakstīts, domājot par publiskajiem finanšu tirgiem, ko varētu izskaidrot arī ar Komerclikuma vēsturi un attīstību. Lai gan tā varētu būt nozīmīga apņemšanās, tomēr tā varētu būt noderīga un varētu atbalstīt dziļāku kapitāla tirgu attīstību Latvijā. Turklāt tā varētu būt saistīta ar Eiropas Savienības kapitāla tirgus savienības rīcības plāna iniciatīvu un tādējādi gūt papildu impulsu. Tomēr šāda regulējuma analīze un iniciatīva nedrīkst pazaudēt no sava redzesloka mazos uzņēmumus un to vajadzības. Var rast novatoriskus risinājumus, lai attīstītu vairāk

integrētu pieeju uzņēmumu un kapitāla tirgu tiesībām, tomēr vienlaikus saglabājot uzmanības koncentrēšanu uz mazajiem un vidējiem uzņēmumiem un to regulējuma interesēm.

Akciju reģistrācija

Papildus apsverams jautājums varētu būt akciju reģistrācija. Ieinteresētās personas pieminēja trīs jautājumus saistībā ar likuma par akcionāru reģistrāciju pārkaršanu. Pirmkārt, šķiet, ka ir nepieciešams panākt konsekventu sistēmu akciju sabiedrību akciju reģistrācijai. Pašlaik ne visi akciju sabiedrību akcionāri ir iekļauti biržas sarakstos. Otrkārt, krāpniecības novēršanas interesēs var apsvērt faktiskā labuma guvēju reģistrēšanu. Treškārt, šķiet, ka ir vajadzīga diskusija par to, vai tiek piedāvāta (fakultatīva) reģistrācija attiecībā uz sabiedrību ar ierobežotu atbildību dalībniekiem. Šo jautājumu pamatā ir atsevišķu ieinteresēto personu ziņojumi, ka valdes locekļi dažkārt pieļauj reģistrācijas kļūdas vai pat slepeni vienojas ar konkrētiem dalībniekiem. Agrāk tas noveda pie, piemēram, 145 % dalībnieku klātbūtnes kopsapulcē. Līdzīgi agrāk notika arī nelikumīga uzņēmēj sabiedrību pārņemšana, izmantojot manipulācijas ar dalībnieku sarakstiem. Turklāt ieinteresētās personas ziņoja par problēmām, kas saistītas ar dalībnieku atrašanu, kam bija negatīvas sekas attiecībā uz uzņēmumu reorganizāciju, jo to iesaistīšana bija nepieciešama.

Problēm jautājums par akcionāru reģistrācijas paplašināšanu var radīt šādus divus jautājumus: 1) kura iestāde ir vispiemērotākā reģistrācijas procesa pārvaldīšanai; 2) kura iestāde ir kontaktpunkts personām, kuras vēlas iegūt informāciju par reģistrētajām akcijām. Attiecībā uz Latvijas konkrēto situāciju, reģistrācijas pārvaldīšanai akcionāri minēja divas iespējamās iestādes: Uzņēmumu reģistru vai Centrālo depozitāriju. Šeit izvēlei ir vajadzīga līdzsvarošanas darbība, ņemot vērā esošo kompetenci un struktūras un apjomradītu ietaupījumu ieguvumus nākotnē, veicot reģistrāciju kompetences centralizāciju. Tomēr jebkurā gadījumā informācijai par akciju īpašumtiesībām ir jābūt pieejamai no vienas centrālās struktūras neiesaistītām personām, kurām nepieciešama informācija. Jāizvairās no ārējo datu sadrumstalotības, lai nodrošinātu vienas pieturas datu sniegšanas iestādi.

Piezīmes

1. Skat. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/growth-and-investment/capital-markets-union_en.

EKONOMISKĀS SADARBĪBAS UN ATTĪSTĪBAS ORGANIZĀCIJA

ESAO ir unikāls forums, kurā valdības sadarbojas, lai risinātu globalizācijas radītās problēmas ekonomikas, sociālajā un vides jomā. ESAO ir arī viena no pirmajām centienos saprast un palīdzēt valdībām reaģēt uz jaunām norisēm un interesēm, piemēram, korporatīvo pārvaldību, informācijas ekonomiku un iedzīvotāju novecošanas problēmām. Šī organizācija nodrošina ietvaru, kurā valdības var salīdzināt politisko pieredzi, meklēt atbildes uz kopīgām problēmām, apzināt labo praksi un strādāt pie tā, lai koordinētu iekšzemes un starptautisko politiku.

ESAO dalībvalstis ir Austrālija, Austrija, Beļģija, Kanāda, Čīle, Kolumbija, Čehijas Republika, Dānija, Igaunija, Somija, Francija, Vācija, Grieķija, Ungārija, Islande, Īrija, Izraēla, Itālija, Japāna, Koreja, Latvija, Lietuva, Luksemburga, Meksika, Nīderlande, Jaunzēlande, Norvēģija, Polija, Portugāle, Slovākijas Republika, Slovēnija, Spānija, Zviedrija, Šveice, Turcija, Apvienotā Karaliste un ASV. Eiropas Savienība piedalās ESAO darbā.

ESAO izdevniecība *OECD Publishing* plaši izplata organizācijas iegūtos statistikas un pētniecības rezultātus ekonomikas, sociālajos un vides jautājumos, kā arī konvencijas, pamatnostādnes un standartus, par kuriem vienojušies tās dalībnieki.

OECD PUBLISHING, 2, rue André-Pascal, 75775 PARIS CEDEX 16
(42 2018 33 1 P) ISBN 978-92-64-30340-9 – 2018

ESAO jeb OECD Pētījums "Tiesiskums komercdarbībai un iekļaujošai izaugsmei Latvijā", ir daļa no tieslietu sistēmas izvērtējuma, kas organizēts Tiesu administrācijas projekta „Justīcija attīstībai” (Nr.3.4.1.0/16/I/001) ietvaros un finansēts no Eiropas Sociālā fonda līdzekļiem.

NATIONAL
DEVELOPMENT
PLAN 2020

EUROPEAN UNION

European Social
Fund

INVESTING IN YOUR FUTURE

